

Փավստոս Բուզանդի Պատմություն Հայոց

ԲՈՒԶԱՆԴԱՐԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՔ

ԽՈՍՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻ

1 Այս ինչ է ի դպրութիւնս երրորդ՝ պատմութեանցս. Ժամանակագիր կանոնք մատենից, եւ առ նմին դպրութիւնք երեք, այս ինքն են սոքա չորք մատեանք. եւ չորեքին միոյ իրաց յիշատակարանք են, յիշեցուցիչք պատմութեանց ազգացն Հայաստան աշխարհին որդւոց Թորգոմայ: 2 Այս ինքն կարգ անցելոց իրաց, գործք եւ վարք մինչեւ ցիրաքանչիւր ելս յաշխարհէս քահանայապետաց սրբոց արանց Աստուծոյ, եւ թագաւորաց տէրանց աշխարհաց Արշակունեաց, եւ զաւրավարաց՝ արանց անուանեաց քաջ նախարարաց, եւ խաղաղութեան եւ պատերազմին եւ շինութեան եւ աւերածոյ եւ արդարութեան եւ անաւրէնութեան եւ աստուածպաշտութեան եւ ամբարշտութեան. Ժամանակագիր արարեալ ի թագաւորութենէն Խոսրովու որդւոյ Տրդատայ մինչեւ ի միւս վերջին ժամանակն վատթարելոյ թագաւորացն Հայոց. եւ ի քահանայապետութենէն Վրթանայ որդւոյ Գրիգորի առաջնոյ քահանայապետի մինչեւ ցայնսիկ ի վերջինսն՝ որք կային գլխաւորք եպիսկոպոսք Հայոց, մի ըստ միոջէ կարգաւք թուաւք եւ համարաւք կանոնեալ դրոշմեալ նկարեցի իւրաքանչիւր գլխովք: 3 Եւ չորս խոստմունս չորից չորեցունց դպրութեանցս յիւրաքանչիւր իւր գլովսս պատուաստեցի մինչեւ ի կատարած սորին, առ ի զաւգուտն ժառանգել՝ որք միանգամ կամին սրտի մտաւք հասու լինել սմին գոր ասելոցս եմ:

ԲՈՒԶԱՆԴԱՐԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՐՐՈՐԴ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՍԿԻԶԲՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

1 Յաղագս որ ինչ յետ քարոզութեանն Թաղեոսի Առաքելոյ յերկրին Հայաստան աշխարհին. կանոնք ժամանակագիր մատենից:

2 Ի քարոզութենէն Թաղեոսի Առաքելոյ եւ նորուն յելից եւ ի մարտիրոսութենէն մինչեւ ի կատարումն վարդապետութեանն Գրիգորի եւ իւրոյ հանգստեանն, եւ յառաքելասպան Սանատրկոյ արքայէն մինչեւ յակամայ հնազանդելն հաւատոցն արքային Տրդատայ եւ ի նորուն հանգիստն, զանցեալ իրացն զառաջնոցն զվարսն լաւացն, եւ որ զնոցուն հակառակ ընդդիմակաց, այն ամենայն ի ձեռն այլոցն գրեցան: 3 Բայց եւ մեք ի մերում աստ եղաք փոքր ի շատէ ի կարգի պատմութեանս, ոչ զանց արարեալ թողաք վասն պատշաճ իրաց կարգին: 4 Վասն զի է ինչ մեր պատմութիւն՝ որ առաջին է, եւ է ինչ՝ որ վերջին է. իսկ որ միջին ինչ եղեւ, այն ի ձեռն այլոց գրել գրեցաւ: 5 Բայց զի մի՛ ի միջի մերոյ պատմութեանս ընդհատ երեւեսցի հուն մի, նշանակեցաք. զար արինակ աղիւս մի կարգած ի մեջ որմոյն շինուածոյ, ի կատարումն բովանդակութեան: 6 Այս ինչ որ ինչ յետ այսորիկ կարգի, աստ պատմի աստէն առ սմին:

ԳԼՈՒԽ Բ.

1 Յաղագս որ ինչ վասն մեծի քահանայապետին Գրիգորի եւ նոցունց շիրմանցն:

2 Արդ ի թագաւորութեանն Տրդատայ՝ որդւոյն Խոսրովու, լուսաւորութեամբ հաճոյական սիրով եւ աստուածպաշտութեանն հաւատոյ, ծանաւթութեամբ ի ձեռն Գրիգորի՝ որդւոյն Անակայ, մեծի քահանայի. եւ որոյ ընդ նմին կրսեր որդին Արիստակէս հաւրն էր գործակից եպիսկոպոսակից յամենայն ընթացս վարդապետութեան՝ զամենայն ատուրս կենաց իւրոց, մինչեւ յարն քրիստոսակոչ հանգստեան իւրոյ: 3 Իսկ սոցա պատրաստեցան տեղիք բնակութեան, եւ արժանի եղեալ շիրիմք հանգստեան. մեծին Գրիգորի ի Դարանաղեաց գաւառին, ի գիւղն՝ որ անուանեալ կոչի Թորդան. եւ սրբոյն Արիստակէայ որդւոյ նորա՝ յետ խոստովանութեան մահուն իւրոյ, եւ տարան զնա ի Օռփաց գաւառէ, եւ եղին զնա յԵկեղեաց գաւառի ի Թիլն աւանի, ի կալուածս Գրիգորի հաւրն իւրոյ:

ԳԼՈՒԽ Գ.

1 Որ ինչ վասն թագաւորութեանն Խոսրովու՝ որդւոյ Տրդատայ, եւ Վրթանայ մեծի քահանայապետիորդոյ Գրիգորի:

2 Ապա յետ այսորիկ թագաւորեաց Խոսրով Կոտակ, թոռն Խոսրովու, որդի քաջի եւ

առաքինւոյն Տրդատայ արքայի: 3 Յաւուրս սորա եկաց եւ եղեւ քահանայապետ յաթոնն հարն, փոխանակ հարն իւրոյ եւ եղբարն իւրոյ, երեց որդին Գրիգորի Վրթանէս: 4 Խաղաղութիւն եւ շինութիւն, մարդաշատութիւն եւ առողջութիւն, պտղաբերութիւն եւ ստացուածաշատութիւն եւ շահեկանութիւն, եւ մեծն աստուածասէր պաշտանն ի հաճոյակատարն բարութիւն՝ յամն յաւուրս սոցա աճել բազմացաւ: 5 Լուսաւորէր եւ առաջնորդէր նոցա սուրբն Վրթանէս իբրեւ զհայր իբրեւ զեղբայրն իւր. իրաւունք եւ արդարութիւն ծաղկեալ էին ի դարուն յայնմ:

6 Չայնու ժամանակաւ երթեալ հասանէր եպիսկոպոսապետն Վրթանէս ի մեծն յառաջին ի մայրն եկեղեցեացն Հայոց, որ էր յերկրին Տարանու, ուր նշանաւքն եղելաւք կործանեցան բազինք մեհենիցն յայնժամ վաղ եւս առ մեծաւ քահանայապետան Գրիգորի: 7 Սա երթեալ կատարէր անդ, ըստ հանապազ սովորութեանն, զՏեառնն զխաչական զփրկութեանն զպատարագն գոհութեան, զհաղորդութիւն չարչարանաց յիշատակի, զկենդանարարն եւ զազատիչն զմարմին եւ զարիւն աստուածորդոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: 8 Քանզի այնպէս իսկ սովոր էին եպիսկոպոսապետքն Հայոց, հանդերձ թագաւորաւք եւ մեծամեծաւքն, նախարարաւքն եւ աշխարհախումբ բազմութեամբ պատուել զնոյն տեղիս, որ յառաջ էին տեղիք պատկերաց կոռցն, եւ ապա յանուն աստուածութեանն սրբեցան, եւ եղեն տուն աղաւթից եւ տեղի ուխտից ամենայն ումեք: 9 Մանաւանդ յայն ի գլխաւոր տեղին յեկեղեցին ժողովել ի յիշատակ սրբոցն՝ որ էին անդ, կատարել անդ ամի ամի եւթն անգամ. որք զնոյն ունէին սովորութիւն առաւել եւս ի մեծի մարգարէարան մատրանն Յովհաննու: 10 Սոյնպէս եւ յառաքելարանս տեառնաշակերտացն, սոյնպէս եւ ի վկայարանս մարտիրոսացն ամի ամի ժողովեալք, զար տանին յիշատակի նոցա վարուց գործոց կենաց քաջութեան խմբեալ՝ ցնծային: 11 Իսկ դէպ իմն լինէր ի ժամանակին՝ յորում մեծ քահանայապետն Վրթանէս երթեալ շրջէր առանձինն սակաւութիւն, կատարել զպատարագն արհնութեան: 12 Արդ որք միանգամ զհնութիւն կռապաշտութեան հեթանոսութեան զնոյն սովորութիւն մինչեւ ցայնժամ եւս ունէին զաղտնի, ի մի միաբանութիւն ժողովեալք՝ հասանէին իբրեւ հազարք երկու, խորհուրդ եղեալ ընդ միմեանս՝ սպանանել զքահանայապետն Աստուծոյ Վրթանէս: 13 Բայց ունէին եւ սակաւ մի խորհուրդ համարձակութեան ի կնոջէ թագաւորէն՝ զայն գործել. վասն զի յանդիմանէր զնա սուրբն վասն զաղտնի շնութեան զիջութեան բարոյից պոռնկութեան: 14 Եւ հասեալ պատէին զմեծ քաղաքորմն եկեղեցւոյն Աշտիշատու: 15 Մինչ դեռ նա ի ներքս մտեալ՝ զպատարագն կատարէր, արտաքուստ բազմազարուն փակեալ պաշարել կամեցան: 16 Որոց առ հասարակ որք ի գնդին էին բազուկք իւրաքանչիւր՝ յետս դարձեալ ի վերայ իւրաքանչիւր թիկանց, առանց իրիք կապելոյ՝ սքանչելապէս կապեալ լինէին: 17 Այսպէս պաշարեալք ընկապճեալք գելեալք վանեալք կծկեալք, ամենեքեան առ հասարակ յերկիր անգեալք անբարբառ կային, անխաղացք ի տեղուջէն, որք էին տոհմք եւ ազգք աշխարհակերք աշխարաւերք ժանդագործք քրմացն: 18 Արդ այնպէս պաշարեալք, դիգեալ կային ամբոխն ի գաւթի եկեղեցւոյն. զորս ելեալ իւր իսկ ինքնին Վրթանէս՝ մատուցեալ հարցանէր զնոսա, եթէ դուք ո՞րք էք, կամ ուստի՞ զայք, կամ զո՞ ինդրէք, կամ ուստի՞ եկիք: 19 Իսկ նոցա զարդարն սկսեալ խաւսել, խոստովան լինէին՝ եթէ եկաք զի աւերեսցուք զտեղիս, եւ զքեզ սպանցուք, հրամանաւ համարձակեալ ակնարկելով մեծին Հայոց տիկնոջն. այլ Տէր Աստուած զգաւրութիւնն իւր յայտնեաց, եւ եցոյց մեզ՝ թէ

ինքն միայն է Աստուած. եւ այժմ ծանեաք եւ հաւատացաք՝ եթէ նա միայն է Աստուած: 20 Արդ այսպէս կամք աւասիկ կծկեալք, զի եւ շարժել անգամ ոչ կարենք ի տեղւոջէս: 21 Իսկ երանելին Վրթանէս զբանն վարդապետութեանն ի մէջ առնոյր, հաստատէր զնոսա ի հաւատսն ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, շատ ինչ խաւսէր ընդ նոսա: 22 Ապա աղաւթս մատուցանէր, եւ խնդրէր յԱստուծոյ, բժշկէր եւ արձակէր զնոսա յաներեւոյթ կապանացն եւ յանհնարին կծկութենէ տանջանացն: 23 Եւ նոքա իբրեւ փրկեցան յայնմանէ, ապա առ հասարակ անկանէին առաջի նորա, եւ խնդրէին ապաշխարութեան զդէղն. եւ նա տայր ժամանակ սահմանեալ ապաշխարութեան: 24 Եւ ուսեալք զհաւատսն միասնական Սուրբ Երրորդութեանն, եւ ապա մկրտէր իբրեւ հազարս երկուս, թո՛ղ զկանայս իւրեանց եւ զմանկտի. եւ այսպէս ի հաւատ խառնէր, եւ արձակէր սրբեալս եւ հաւատացեալս:

ԳԼՈՒԽ Դ.

1 Յաղագս երկուց տոհմանցն՝ որք անգաւակեցան, Մանաւազեանքն եւ Որդունիք, ի մէջ Հայաստան աշխարհին:

2 Եւ զայն ժամանակաւ յարեաւ խոռվութիւն մեծ յաշխարհին Հայոց, զի մեծ նախարարք եւ իշխանք երկու, գաւառակալք աշխարհատեարք անգանէին ընդ միմեանս, մեծաւ ոխութեամբ յարուցին կռիւ, եւ տային ընդ միմեանս մարտ պատերազմի առանց իրաւանց: 3 Եւ պղտորէին զմեծ աշխարհն Հայոց իշխանն Մանաւազեան տոհմին, եւ միւս եւս նահապետն Որդունուոց տոհմին: 4 Կռուեցան ընդ միմեանս մեծաւ պատերազմաւ, եւ բազում մարդկան լինէր ծախումն կոտորածոյ: 5 Ապա առաքեցին թագաւորն Խոսրով եւ մեծ եպիսկոպոսապետն Վրթանէս զպատուական զմեծ եպիսկոպոսն Աղբիանոս ի մէջ նոցա, խաւսել ի հաշտութիւն խաղաղութեան: 6 Երթեալ հասանէր ի մէջ նոցա երանելին Աղբիանոս, զնոսա ուղղել նուաճել՝ ընդ միմեանս հաշտեցուցանել: 7 Անարգեցին զնա, եւ ոչ լուան բարեխաւսութեանն եկելոյն. անգոսնեցին զղեղիսն, եւ մեծաւ թշնամանաւք արձակեցին զեպիսկոպոսն, եւ առնուին աւերէին զտունն արքունի: 8 Եւ զայրացեալք խստութեամբ, հապճեալ տային ընդ միմեանս մարտ պատերազմի: 9 Ապա մեծ ցասմամբք եւ բազում սրտմտութեամբ արձակեաց թագաւորն ի վերայ նոցա զՎաչէ որդի Արտաւազդայ, զնահապետ Մամիկոնեան տոհմին՝ յազգէ սպարապետութեան Հայոց, զմեծ զաւրավար զաւրաց իւրոց, սատակել կորուսանել զազգսն երկոսեան: 10 Ապա երթեալ հասանէր ի վերայ նոցա զաւրավարն Վաչէ. հարկանէր վանէր զազգսն երկոսեան, եւ ոչ թողոյր զերկոցունց տոհմացն զորձ կորիւն եւ ոչ զմի. եւ ինքն դառնայր առ արքայն Խոսրով թագաւորն Հայոց, եւ առ եպիսկոպոսապետն Վրթանէս: 11 Եւ ետ զաւանն եւ զբուն գահոյից գեղն նահապետին Մանաւազենից եպիսկոպոսին Աղբիանոսի յեկեղեցի. զՄանաւազակերտ ամենայն սահմանաւքն եւ զաւառական հանդերձ՝ որ շուրջ զնոքաւք էր, որ կայ ի կողմանս զետոյն Եփրատայ: 12 Եւ ետուն զբուն գեղն Որդունուոց, որոյ անուն էր Որդորու. ուստի եպիսկոպոս Բասանու ամենայն սահմանաւքն հանդերձ, որ ինքն իսկ է յերկրին Բասանու:

ԳԼՈՒԽ Ե.

1 Յաղագս որդւոց քահանայապետին Վրթանայ, որոց անուանք էին երիցուն Գրիգորիս, եւ երկրորդին Յուսիկ:

2 Այս Վրթանէս եւ Արիստակէս որդիք էին մեծի քահանայապետին Գրիգորի, եւ էր Արիստակէս կուսան՝ սուրբ ի մանկութենէ. զի թէպէտ եւ կրսեր որդի էր, կանխաւ եհաս յաթոռ հայրենի եպիսկոպոսութեան: 3 Իսկ Վրթանէս էր ամուսնացեալ եւ անորդի. եւ բազում ժամանակս ինդրէր նա յԱստուծոյ. զի մի՛ զրկեացի նա յարհնութենէն զաւակի, այլ ի պտղոյ նորա կացցէ առաջի նորա ի պաշտաւն Տեառն: 4 Եւ ի ծերութեան նորա լուսա Տէր աղաւթից նորա. յղացաւ ամուսին նորա, եւ ծնաւ երկուս որդիս երկուորեակս, եւ կոչեաց զանուն երիցուն յանուն հաւր իւրոյ Գրիգորիս, եւ երկրորդին Յուսիկ, որք սնան զառաջեաւ թագաւորին Հայոց, եւ ուսման գրոց փոյթ ի վերայ կալան ուսուցանել զնոսա: 5 Ապա երէց որդին Գրիգորիս եհաս յեպիսկոպոսութիւն կողմանց Աղուանից եւ Վրաց, վասն հոգեկիր առաքինի արգասեացն, բարեհասակ, եւ զգիտութիւն Աստուծոյ յանձին կրելով: 6 Ոչ ամուսնացաւ նա, այլ ի հնգետասանամենից եհաս յաստիճան եպիսկոպոսութեան աշխարհին Վրաց եւ Աղուանից, այս ինքն սահմանացն Մազքթաց: 7 Երթեալ նորոգեաց անդ զեկեղեցիսն լուսաւոր կարգաւք, առաջնոյն Գրիգորի՝ հաւրն գործոցն նմանեալ:

8 Իսկ զՅուսիկ սնուցանէր Տիրան որդի թագաւորին Խոսրովու. եւ ետ արքայորդին Տիրան զդուստր իւր կնութիւն Յուսկանն որդւոյ Վրթանիսի: 9 Եւ մինչ դեռ մանուկն էր, յետ միանգամ յառաջնում զիշերին մտանելոյ՝ յղացաւ կինն: 10 Եւ իսկ եւ իսկ ետես ի տեսլեանն՝ զի երկու էին մանկունքն, եւ ոչ հաճոյ ի պաշտաւն Տեառն Աստուծոյ. եւ զղջացաւ զամուսնանալն: 11 Լայր եւ աղաչէր զԱստուած, եւ ապաշխարէր մեծաւ տառապանաւք: 12 Եւ յամուսնանալն բռնադատեցաւ ի թագաւորէն իբրեւ զմանուկ. սակայն եւ այն ըստ Աստուծոյ շնորհացն գործէր, զի որք առ յապայն յառնելոց էին ի նմանէ հովիւքն զլիսաւորք, որք յաւգուտ աշխարհին եւ ի շահ մշակութեան եկեղեցեաց յաւետարանական հրամանացն սպասաւորել: 13 Այլ սակայն նա ըստ այն մի զիշերն այլ ոչ եմուտ առ կինն իւր. եւ ծնաւ կինն երկաւորիս, որպէս եւ ետես ի տեսլեանն յառաջագոյն. եւ կոչեցին զանուն առաջնոյն Պապ, եւ զերկրորդին Աթանազիսն:

14 Եւ յետ միոյ զիշերոյ ի կինն մերձենալոյ այլ ոչ եւս մերձեցաւ ի նա, վասն առաքինութեան մանկութեան. իբրեւ ոչ եթէ զամուսնութիւնն ինչ աղտեղի համարէր, այլ կասկածէր նա ի տեսլենէն՝ զոր ետես, եթէ ընդէ՛ր բնաւ ի նմանէ այնպիսի զաւակ անպիտան ծնանիցի: 15 Քանզի ոչ երկրաւոր զաւակի ցանկացեալ էր, այլ այնպիսումն՝ որ ի սպասաւորութիւն սպասու պաշտաման ծառայութեան Տեառն Աստուծոյ կացցեն: 16 Եւ զամենայն իսկ զերկրաւորս առ ոչինչ համարեալ, ոչ լաւ համարեցաւ զանցաւորս՝ այլ զվերինն. երկնակեաց կենացն ցանկացեալ հայէր: 17 Լաւ համարէր զծառայելն միայն Քրիստոսի՝ անձին փառս համարէր. ոչ ինչ ածէր ընդ միտ զսէր թագաւորին կամ ի նմանէ կուսէ զպատուեալն, կամ զմեծութիւն, կամ զնշանութիւն փեսայութեան թագաւորին, այլ յայնմ ամենայնէ ուրացեալ հրաժարէր, եւ աւտարտոսիս եւ զարշելիս եւ պատրանս համարէր: 18 Եւ յետ առաջնոյն այլ ոչ եւս խաբեցաւ երբէք ուրեք իբրեւ զմանուկ. այլ հայրական միտս զծերական հանճարոյն ստացեալ, զիւրատն իմաստութեան անմահութեան: 19 Լաւ համարեցաւ զնախատինսն Քրիստոսի, քան

զմեծութիւն թագաւորացն. զճգունս վարուց ընդրեալ անձին իւրոյ, յերկոտասանամենից եւ ի վեր առաքինանայր: 20 Որ իւրոյ հարցն նմանեալ, եւ զեղբարն իւրոյ Գրիգորի զարինակ բերեր անձին իւրոյ. զքրիստոսեան լուծն առանց ամենայն յապաղութեան ձգեր մինչեւ ի վաղջան:

21 Բայց վասն զի թշնամանացեալ էր տուն թագաւորին ընդ նմա, եւ մինչ դեռ վասն այնորիկ զգուէին զնա աներք նորա, մեռաւ կին նորա. ազատեալ լինէր Յուսիկ ի յաներոյն: 22 Եւ մինչ նա հոգացեալ վասն իւր ծննդոց մնացելոց զաւակին, եւ վասն այսորիկ հոգալով կայր յաղաթս առ Տէր, եւ երեւեցաւ նմա հրեշտակ Տեառն ի տեպէանն, եւ ասէ ցնա. Յուսիկ, որդի Գրիգորի, մի՛ երկնչիր. զի լուաւ Տէր աղաւթից քոց, եւ ահա ծնցի ի քո զաւակացդ այլ զաւակք: 23 Զի լիցին նոքա ի լուսաւորութիւն գիտութեան, եւ աղբերք հոգեւոր իմաստութեան Հայաստան աշխարհիս: 24 Եւ ի նոցանէ բղիւսեցեն շնորհք պատուիրանացն Աստուծոյ. եւ խաղաղութիւն բազում եւ շինութիւն եւ հաստատութիւն բազում եկեղեցեաց ի Տեառնէ նոցա տացի, բազում յաղթութեամբ եւ մեծաւ զարութեամբ. եւ բազում մոլորեալք դարձցին ի ճանապարհս ճշմարտութեան. որով եւ Քրիստոս բազում լեզուաւք փառաւորեցի նոքաւք: 25 Որք սինք եկեղեցեաց լինիցին, եւ մատակարարք բանին կենաց, եւ հիմունք հաւատոց. պաշտանեայք Քրիստոսի եւ արբանեակք Հոգւոյն Սրբոյ. զի ուստի հիմն իցէ շինուածոյն, եւ կատարն անտի լինիցի: 26 Եւ բազում տունկք պտղաբերք եւ շայեկանք եւ աւգտակարք ի հոգեւոր դրախտին ի նոցա մշակութեանն աջոյն տնկեցին եւ ընկալցին զարիւնութիւն յԱստուծոյ: 27 Իսկ որք ոչն կամիցին տնկել նոքաւք, եւ ի նոյն հոգեւոր ցաւոյն գիտութենէ ըմպել, խոտան գտանիցին՝ մերձեալք յանէծս, եւ վաղջան նոցա լիցի յայրումն հրոյն: 28 Բազում անգամ վասն Տեառն լինիցին նոքա ի հեռ եւ ի նախանձ յանարժանացն. այլ կացցեն ի հաւատս անշարժ իբրեւ զվէմ, եւ յաղթեցեն նոցա համբերութեամբ բազմաւ: 29 Եւ յետ նոցա թագաւորեցէ ստութիւն, յապարասան յանձնասէր յարծաթասէր ի մտախար յանպատասպարան յանպիտան ի սուտակ եւ ի բանսարկու մարդկանէ. եւ ապա եթէ որ զոցի՝ որ եւ արասցէ ունել զուխտ հաստատութեան հաւատոյ հազիւ հազիւ: 30 Եւ զայս ամենայն լուեալ մանուկն Յուսիկ ի հրեշտակէն, միախարութեամբ մեծաւ գոհանայր զՏեառնէ Աստուծոյ, որ արժանի արար զնա այսպիսի յայտնութեան պատասխանոյն. եւ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց գոհանայր եւեթ յամենայն ժամ անդադար:

ԳԼՈՒԽ Զ.

1 Յաղագս Գրիգորիսի՝ որդւոյ Վրթանայ, եւ նորուն վախճանին, եւ տեղին՝ ուր եղան:

2 Այլ վասն Գրիգորիսի եպիսկոպոսի, որդւոյ Վրթանայ, եղբարն Յուսկան, որ կաթողիկոսն էր կողմանցն Վրաց եւ Աղուանից, իբրեւ եկաց սա յիւրում պաշտամանն, մինչ դեռ մանուկն եւս էր, շինեաց նորոգեաց զամենայն եկեղեցիս կողմանցն այնոցիկ, եւ ձգեցաւ ի զաւառակողմանցն Ատրպատականի, քարոզ ճշմարտութեան հաւատոցն Քրիստոսի լինէր նա, եւ առաջի իսկ ամենեցուն էր սքանչելի եւ զարմանալի. խստագոյն եւ դժուարագոյն անհամարք ծանրաբեռն վարուցն կրթութիւնք խստամբերութեանն, պահաւք եւ սրբութեամբ, տքնական հսկմամբ անձանձրոյթ աղաւթիցն ջերմութեան առ Տէր Աստուած կանխելոյ վասն ամենայն մարդոյ: 3 Զաւետարանական ընթացսն եւ

զվերակացութիւն եկեղեցոյ սրբոյ շնորհաւքն Աստուծոյ առանց պակասութեան տանէր. առաւել եւս փութայր, գուն եղեալ յորդորելով զամենեսեան առ ի բարեացն քաջալերութիւն, զցայգ եւ զցերեկ պահաւք եւ աղաւթիւք եւ ուժգին խնդրուածովք եւ բարձրակալ կատարման հաւատովքն՝ մերձաւորաց եւ հեռաւորաց զհոգեւոր եռանդն ածէր. իբրեւ զպատերազմասէր նահատակ միշտ զանձն ի կրթութիւն եւ ի պատրաստութեան ունէր ամենայն փորձութեանց եւ վշտաց, առ ի տալ պատասխանի ամենայն համարձակութեամբ, վասն ճշմարտութեան հաւատոցն մարտնչել որ վասն Քրիստոսի:

4 Եւ իբրեւ ուղղեաց նորոգեաց զամենայն եկեղեցիս կողմանցն այնոցիկ, եհաս նա մինչեւ ի ճամբար բանակին Արշակունւոյ արքային Մազքթաց, որոյ անուն իւր Սանէսան կոչէր: 5 Քանզի եւ նոցա եւ Հայոց թագաւորացն մի ազգաւորութիւն էր տոհմին բնութեան: 6 Եւ երթեալ յանդիման լինէր թագաւորին Մազքթաց, իշխանին բազմութեան զաւրացն Հոնաց. եւ եկաց առաջի նոցա, սկսաւ քարոզել եւ աւետարանել նոցա զՔրիստոս: 7 Ասէ ցնոսա՝ թէ ծաններ՝ ւք զԱստուած: 8 Լուան եւ ընկալան զառաջինն եւ հնազանդեցան: 9 Ապա սկսանք քննել զաւրէնսն Քրիստոսի, եւ ուսան ի նմանէ՝ թէ ատելի է Աստուծոյ աւարառութիւն եւ յափշտակութիւն, սպանութիւն, ազահութիւն, այլազրկութիւն, զայլոցկերութիւն, ցանկութիւն այլոց ստացուածոց: 10 Ապա այսպիսի իմն իրաւք իբրեւ լուան, զայրացան ընդ բանս նորա եւ ասեն. Չի ոչ յափշտակեացուք, զի ոչ աւարեացուք, զի ոչ առցուք զայլոյ, ի՞նչ կեցցուք այսչափ անչափ զաւրաց բազմութիւնք: 11 Եւ թէպէտ բիրաւոր բանիւք բարեաւք կամէր հաճել զսիրտս նոցա, ոչ ինչ կամէին ունկնդիր լինել, այլ ասէին ցմիմեանս. Եկեալ այսպիսի բանիւք՝ կամի ի քաջութենէ որսոյն կենաց մերոց խափանել զմեզ. իսկ եթէ սմա լուիցուք, եւ դարձցուք յաւրէնս քրիստոնէութեան, ի՞նչ կեցցուք, զի ոչ յերիվար հեծցուք ըստ բնութեան արինաց սովորութեանց մերոց: 12 Այլ, ասէին, այս խորհուրդ Հայոց թագաւորին է. զսա յղել առ մեզ, զի այսու ուսմամբ խափանեցե՞ղ զմեր արշաւանս ասպատակութեան հինի յաշխարհէն իւրմէ. այլ եկայք զսա պակասեցուցուք ի միջոյ, եւ մեք ի Հայս արշաւեցուք, աւարաւ զմեր աշխարհս լցցուք:

13 Ապա շրջեցաւ թագաւորն, եւ լուաւ բանից զաւրացն իւրոց. եւ կալան ձի մի ամեհի, կապեցին կախեցին զմանուկն Գրիգորիս զազույ ձիոյն, եւ արձակեցին ընդ ծովեզեր դաշտին հիւսիսական ծովուն մեծի, արտաքոյ իւրեանց բանակին ի դաշտին Վատնեայ: 14 Եւ այսպէս սպանին զառաքինի քարոզն Քրիստոսի զմանուկն Գրիգորիս: 15 Եւ ապա բարձին զնա որք ընդ նմա երթեալ էին ի գաւառէն Հաբանդայ, եւ բերին ի գաւառն իւրեանց ի կողմանս Ադուանից ի սահմանս Հայոց ի Հաբանդ, ի գեաւդն՝ որ անուանեալ կոչի Ամարագ: 16 Եւ եղին զնա առ եկեղեցեաւն, զոր շինեալ էր առաջնոյն մեծին Գրիգորի, հաւուն Գրիգորիսի՝ քահանայապետին մեծի աշխարհին Հայաստան երկրին: 17 Եւ ամ յամէ աշխարհաժողովուրդք ի մի վայր ժողովեալ կողմանցն այնոցիկ եւ աշխարհաց զաւառացն այնոցիկ, զտորա զաւր տաւնին զյիշատակ քաջութեանն ցնձան:

ԳԼՈՒԽ Է.

1 Յաղագս մարտի պատերազմին հինին եկելոց յարշաւանաց թագաւորին Մազքթաց յաշխարհն իշխանութեան Հայոց թագաւորին, եւ կամ ո՛րպէս սատակեցաւ նա զաւրաւքն իւրովք հանդերձ:

2 Յայնմ ժամանակի թագաւորն Մազքթաց Սանէսան անհնարին նիւթեաց զարտնտութիւն յխութեան ընդ իւրում ազգակցին Խոսրովու արքային Հայոց, եւ գումարեաց ժողովեաց զամենայն զաւրս Հոնաց եւ Փոխաց, Թաւասպարաց, Հեճմատակաց, Իժմախաց, Գաթաց եւ Գղուարաց, Գուգարաց, Շչբաց եւ Ճղբաց եւ Բաղասճաց եւ Եգերսուանացն, եւ այլոց խառնադանճ բազմութեամբք, անթիւ բանակն վաչկատուն զաւրութեանց, որում միանգամ ինքն իշխէր զաւրացն բազմաց: 3 Եկն անց ըստ իւր սահմանն ընդ գետն մեծ ընդ Կուր, եւ եկն տարածեցաւ ելից զերկիրն Հայոց աշխարհին: 4 Եւ չգոյր թիւ բազմութեան հեծելազար գնդացն, եւ ոչ համար շերտաւոր հետեւակ զաւրուն. զի եւ ինքեանք զինքեանս զիրեանց զաւրսն թուել ոչ կարէին: 5 Բայց ուր լինէր հանդէս, ի նշանաւոր տեղիս գնդի գնդի, դրաւշու դրաւշու, վաշտուց վաշտուց, յերեւելի յերեւելի տեղեաց՝ մէն մի բռնաքար առ այր հրամայէին, զի բերցեն ընկեցեն՝ շեղջ կուտել. զի որչափ լիցի, այնու երեւեցի նշանակ բազմութեանն, առ իմանալ առ վաղիւ անցելոց իրացն ահաւորութեան նշանակ: 6 Եւ ընդ որ միանգամ անցանէին, այսպէս թողուն յամենայն ճանապարհակիցս, ի վերայ անցից պողոտայից: 7 Եւ ելին լցին ծածկեցին զամենայն երկիրն Հայոց. քանդեցին, գերեցին, առ հասարակ աւերեցին. սփռեցան տարածեցան զսահմանաւքն, լի եւ լի ծաւալեցան մինչեւ ի փոքր քաղաքիկն Սատաղու, եւ մինչեւ ի Գանձակ սահմանս ատրպատական. խաղացուցին ի մի վայր ժողովեցին, ի ժամադիր կողմանս յԱյրարատեան զաւառին բանակ մեծ լինէր:

8 Եւ խոյս ետ թագաւորն Հայոց Խոսրով յիւրմէ եղբարցն, նոյն ի Սանէսանայ յարքայէն Մազքթաց. եւ անկան յամուր բերդն Դարեւնից յերկիրն Կովգայ, եւ ընդ նմա ծերունին Վրթանէս եպիսկոպոսապետն Հայոց: 9 Ապա առնուն պահս պահել, եւ խնդրել յԱստուծոյ՝ զի փրկեցէ գնոսս յայնմ ի դառն դահճէն, եւ սկսան խնդրել ի Տեառնէ Աստուծոյ: 10 Եւ նա ծածկեալ բռնացեալ ունէր զերկիրն առ հասարակ իբրեւ տարի մի: 11 Ապա եկն եհաս Վաչէ որդի Արտաւազդայ ի Մամիկոնեանն տոհմէն, զաւրավար ամենայն Հայոց մեծաց: 12 Ձի երթեալ էր նա ի ժամանակին յայնմիկ զերկայն ճանապարհս ի կողմանս Յունաց: 13 Ապա ժողովեաց նա զամենայն քաջս քաջս նախարարացն, եւ գունդ կազմէր բազում յոյժ. եւ հասանէր անկանէր ի վերայ բանակին, յառաւաւտուն ժամուն այգանալոյն պաշտամանն. զի բանակեալ էին նոքա ի լերինն՝ որ կոչի Յլու գլուխ. եւ առ հասարակ ընդ սուր հանին զամենեսեան, եւ ոչ մի ոք ոչ ապրեցուցանէր, եւ դարձուցանէր զբազմութիւն գերեացն: 14 Եւ յետ այսորիկ առնոյր զաւարսն, խաղայր գնայր երթայր իջանէր ի դաշտն Այրարատեան զաւառին. երթայր գտանէր զՍանէսան թագաւորն Մազքթաց բուն գնդաւն, անթիւ անհամար զաւրաւքն հանդերձ ի Վաղարշապատ քաղաքի: 15 Առեալ զգունդն Վաչէ, եւ յանկարծակի յարձակեցաւ ի վերայ քաղաքին, եւ մատնեաց զնոսս Տէր ի ձեռս նորա:

16 Եւ իբրեւ տեսին գնա յարձակեալ ի վերայ իւրեանց, փախեան ելին ի քաղաքէ անտի յառապարն ի կողմն յԱւշական բերդին. եւ զանապատն, եւ զքարուտ տեղիսն ապաւէն իւրեանց համարեցան. եւ լինէր սաստիկ պատերազմ յոյժ յոյժ: 17 Եւ

նիզակակիցք զաւրավարին Հայոց, որ էին Բագրատ Բագրատունի, Մեհունդակ եւ Գարեգին ընշտունիք, եւ Վահան նահապետն Ամատունեաց տոհմին, եւ Վարազ Կամինական, հասանէին հարկանէին սատակէին զաւրսն Ալանացն, եւ Մազքթացն, եւ Հոնացն եւ զայլոց ազգացն, եւ լնուին զդաշտն առապարացն առհասարակ դիակամք մեռելոց. մինչ զի իբրեւ զգետ յարուցեալ երթայր արիւնն անհնարին, եւ ոչ լինէր թիւ զաւրացն մեռելոց: 18 Եւ զմնացեալսն սակաւս առաջի իւրեանց հալածականս տանէին մինչեւ յաշխարհն Բաղասճաց, եւ զգլուխն Սանէսանայ մեծի թագաւորին եկին բերին առաջի արքային Հայոց: 19 Սակայն իբրեւ ետես, լալ սկսաւ. ասէ, Եղբայր իմ էր ազգաւ Արշակունի: 20 Ապա եկեալ էր արքային ի տեղի ճակատուն, եւ ընդ նմա մեծ եպիսկոպոսապետն Հայոց. եւ տեսին զկոտորածն զաւրացն հարելոց, զի նեխէր երկիրն ի հոտոյ մեռելոցն: 21 Ապա ետուն հրաման՝ զուզագ հանել յաշխարհէ, եւ անդէն ծածկել քարակարկատ վիմաւք, զի մի՛ ի շարաւոյ հոտոյն մեռելոտի ոսկերացն երկիրն պղծեսցի: 22 Եւ դադարեաց երկիրն ի խաղաղութեան ամս հարուստ մի. եւ այսպէս վրեժ սրբոյն Գրիգորիսի խնդրեցաւ ի թագաւորէն Սանէսանայ, եւ ի բանակէ նորա. զի ոչ մնաց ի նոցանէ եւ ոչ մի:

ԳԼՈՒԽ Ը.

1 Յաղագս մայրեացն տնկելոց, եւ պատերազմացն ընդ Պարսս, եւ ազգահատութեան տան նախարարացն տոհմին Բզնունեաց:

2 Եւ իբրեւ առ ժամանակ մի խաղաղացաւ երկիրս Հայոց, ապա ետ հրաման թագաւորն Հայոց Խոսրով, տալ պարգէւս արանցն քաջացն՝ որ վաստակեցին նմա, եւ փոխանակեցին զանձինս իւրեանց փոխանակ աշխարհին Հայոց մեծաց յամենայն ի մարտ ճակատուցն պատերազմաց: 3 Եւ ետ Վաչէի զաւրավարի զականս Ջանջանակին, եւ զԶրաբաշխիս, եւ զՅուր զլուխ, ամենայն զաւառակաւքն հանդերձ. նոյնպէս եւ այլոց նախարարացն մեծամեծ պարգէւս: 4 Եւ ետ հրաման թագաւորն զաւրավարին իւրոյ՝ հանել խաշար յաշխարհէն բազում, եւ բերել զվայրենի կաղին մայրեաց, եւ տնկել զայն յԱյրարատեան զաւառին. եւ առեալ յամուր բերդէն արքունի, որում կոչեն Գառնի, մինչեւ ի դաշտն Մեծամարի ի բլուրն՝ որ անուանեալ կոչի Դուին, որ կայ ի հիւսիսոյ կողմանէ քաղաքին մեծի Արտաշատու, զգետն խոնարի մինչեւ յապարանսն Տիկնունի՝ տնկեցին զկաղինն: 5 Եւ կոչեաց զանուն նորա Տաճար մայրի: 6 Եւ միւս ի մայրեացն յեղեգնաբերանին ի նմանէ ի հարաւակոյս լցին զդաշտն կաղնատուն տնկով եւ կոչեցին զանուն նորա Խոսրովակերտ: 7 Եւ անդ շինեցին զապարանսն արքունականս, եւ զերկոսեան տեղիսն պարսպեալ փակեցին. եւ ոչ կցեցին ի միմեանս վասն պողոտայի ճանապարհին: 8 Եւ աճեաց բարձրացաւ. եւ ապա զամենայն էրէս եւ զգագանս հրամայեաց ժողովել թագաւորն եւ լնուլ զքաղաքորման, զի լիցին նոցա տեղիք որսոց զբաւսանաց ուրախութեան թագաւորութեան նորա: 9 Եւ զաւրավարն Վաչէ կատարէր վաղվաղակի զասացեալսն արքայի:

10 Եւ մինչդեռ նա յայնմ գործ զմայրեաւքն տնկելովք էր, յանկարծակի զուժկան հասանէր առ Խոսրով ի Հէր եւ ի Զարաւանդ զաւառ, թէ պատրաստեալ են զաւրքն Պարսից գալ հասանել ի գործ պատերազմի ի վերայ քո: 11 Ապա հրաման ետ արքայ Խոսրով Դատաբայ նահապետի Բզնունեաց՝ զուզագ հանել յաշխարհէ անելի քան

զչափն. Եւ զհամար զաւրսն մատենիկ գնդան ընդ առաջ նոցա խաղալ հասանել ի դիմի հարկանել, արգելուլ զթշնամիսն: 12 Ապա Դատաբէն երթայր ընդ առաջ զաւրացն Պարսից բազմութեամբ զաւրաւքն Հայոց: 13 Իբրեւ հասանէր Դատաբէն, խորհուրդ միաբանութեան դնէր ընդ իշխանսն զաւրացն Պարսից. կամեցաւ մատնել ի ձեռս նոցա զարքայն Հայոց զտէրն իւր. դարան հրամայեաց գործել թշնամեացն ի վերայ իւրոց զաւրացն, եւ անդրէն սուր ետ դնել ի վերայ իւրոց զաւրացն: 14 Յանկարծ յեղակարծումն տարակարծի՝ քառասուն հազար զաւրսն Հայոց միանգամայն կոտորէին, եւ այլ զաւրքն փախստական լինէին. եւ Դատաբէն չարագործ առնոյր զզաւրսն Պարսից, եւ կամէր անկանել ի վերայ թագաւորին Հայոց: 15 Ապա փախստականք զաւրացն վաղ հասանէին ի բանակ արքային Հայոց, գոյժ առնել զանհնարին կործանումն իրացն եղելոց, զչարագործութիւն մատնութեան անաւրէն Դատաբէնայ:

16 Ապա անգանէր թաւալէր ինդրէր յԱստուծոյ բազում պաղատանաւք եւ ուժգին արտասուաւք թագաւորն Հայոց Խոսրով, հանդերձ Վրթանաւ քահանայապետին: 17 Եւ յետ այսորիկ աճապարէր կուտէր զզաւրսն առ ինքն իբրեւ երեսուն հազար, հանդերձ զաւրավարան Վաչէիւ. գայր հասանէր ընդ առաջ նոցա՝ ամենայն աւագախումբ մեծամեծ նախարարաւք իւրովք: 18 Եւ դիպեցան միմեանց առ ափն ծովուն Բգնունեաց, յԱռեստն աւանի, ի ձկնատեսանսն արքունի ի վերայ գետակին: 19 Եւ տեսին զզաւրսն Պարսից, զի ոչ գոյր թիւ բազմութեանն. զի էին իբրեւ զաստեղս երկնից, եւ իբրեւ զաւագ առ ափն ծովու. զի եկեալ էին անթիւ փղաւք եւ անչափ զաւրաւք: 20 Եւ սոքա հասին անկան ի վերայ բանակին, յուսացեալք առ Աստուած. հարին, սատակեցին, կոտորեցին, եւ ոչ թողին ի նոցանէ եւ ոչ մի: 21 Եւ թափէին աւար բազում, եւ զփիղսն եւ զամենայն ոյժ զաւրութեան նոցա: 22 Ձերբակալ արարեալ զԴատաբէնն Վաչէ սպարապետն եւ քաջ Վահան Ամատունի, ածէին զնա առաջի մեծի թագաւորին Խոսրովու, եւ քարկոծ առնէին զնա քարամբ իբրեւ զայր, որ աշխարհի եւ գնդի եւ զաւրաց տեսոն իւրոյ դաւաճան լեալ իցէ: 23 Եւ զազգ նորա եւ զկին եւ զորդիս գտանէր յամբոցի անդ իշխանին Ըռշտունեաց յանուանեալն յԱղթամար կղզւոջ. ի նաւ ելեալ Վաչէ սպարապետն, անցեալ ի կղզին՝ առ հասարակ ոչ զեգ թողոյր եւ ոչ զարու: 24 Եւ այսպէս բարձաւ ազգատոհմ նախարարութեանն այնորիկ, եւ զտուն նոցա յարքունիս կալան:

25 Բայց յետ այսորիկ ոչ դադարէին Պարսք ի տալ պատերազմ ընդ Խոսրովու արքային. եւ նա դնէր արէնս՝ զի մեծամեծ աւագանին, նախարարքն աշխարհակալքն աշխարհատեարքն՝ որ էին բիրաւորքն եւ հազարաւորքն, կայցեն առ արքային, եւ ընդ նմա շրջեցին, եւ մի՛ ոք երթիցէ ի նոցանէ ընդ զաւրս արքունի: 26 Ձի երկնչէր նա յերկմտութենէ նոցա, զի գուցէ զնոյն գործ Դատաբէնայն գործիցեն, եւ ապստամբ լինիցին ի նմանէ: 27 Բայց վստահ լինէր ի ծերունին Վաչէ, ի բուն սպարապետն ի զաւրավարն Հայոց մեծաց, եւ ի քաջ Վահան յԱմատունի: 28 Գումարէր զզաւրսն ամենայն տանցն աւագանւոյն ընդ զաւրսն արքունի, եւ տայր զգումարտակն ամենայն ի ձեռս նոցա. եւ հանապազ կային ի քաջութեան ի մարտ պատերազմի ի սահմանս Պարսից. եւ ոչ տային անխտիր արշաւել աւերել զերկիրն Հայոց, եւ ոչ նայել: Եւ կայր արքայ ի հանգստի, եւ աշխարհ ի շինութեան եւ ի խաղաղութեան զամենայն աւուրս կենաց նոցա:

ԳԼՈՒԽ Թ.

1 Յաղագս Բակուրայ բղեշխի, որ ապստամբեաց յարքայէն Հայոց. եւ թէ զիա՛րդ սատակեցաւ ի զաւրացն Հայոց, եւ փոխանակ նորա լինէր բղեշխ Վաղինակ Միւնի:

2 Չայնու ժամանակաւ ապստամբեաց յարքայէն Հայոց մի ի ծառայից նորա մեծ իշխանն Աղձնեաց, որ անուանեալ կոչէր բղեաշխն. որ էր մի ի չորից, գահերէց բարձերէց տաճարին արքունի: 3 Ետ ձեռս յարքայն Պարսից, եւ մատնեաց զարքունի տունն, որ յեց յինքն էր: 4 Եւ էաճ զաւրս արքային Պարսից ի թիկունս իւր, եւ հատաւ յերկրէն յիշխանութենէն Հայոց, եւ տայր պատերազմ ընդ արքային Հայոց՝ ուժով Պարսից թագաւորութեանն. եւ սաստկանայր մարտ պատերազմին: 5 Ապա առաքէր թագաւորն Հայոց զբարեկիր զծառայս իւր, զիշխանն Կորդուաց զՋոնն, եւ զիշխանն մեծի Ծոփաց զՄար, եւ զիշխանն Ծոփաց Շահէի Ներսէս, եւ զիշխանն Միւնեաց զՎաղինակ, եւ զիշխանն Հաշտենից զԴատ, եւ զիշխանն Բասենոյ զՍանակ, հանդերձ բազում զաւրաւք: 6 Ապա չոգան յաղթեցին զաւրացն Պարսից, եւ առ հասարակ ընդ սուր հանին զամենայն. եւ սպանին զբղեաշխն, եղբարքք եւ որդուվք իւրովք հանդերձ: 7 Բայց զաղջիկ մի գղուստր նորածին, եւ զգլուխն Բակուր բղեշխին բերին առ արքայ: 8 Եւ իբրեւ այլ ոք ոչ էր մնացեալ յազգէն, ետ արքայ զաղջիկնի կնութիւն սիրելւոյն արքայի Վաղինակայ սիւնոյ, եւ գտունն Աղձնեաց. եւ արար զնա բղեաշխ եւ պայազատ տան նորուն: 9 Ժառանգն բազմացաւ, եւ հանդերձ աշխարհաւն եւ ամենայն ուժովն կայր բղեաշխն Վաղինակ ի ծառայութեան արքային հանապագ: 10 Բայց յորդուցն Բակուր բղեշխի պատանեակ մի փախեաւ անկաւ առ զաւրավարն Հայոց Վաչէ, եւ անդ ապրեցաւ թագուցեալ ի տան նորա: 11 Որ առ յապա ժառանգ տան նորա լինէր: 12 Որ յայլում ժամանակի դարձաւ կալաւ գտունն իւր, որոյ անուն Խեշա կոչէր:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

1 Յաղագս Յակոբայ եպիսկոպոսին Մծբնայ:

2 Չայնու ժամանակաւ իսաղաց զնաց մեծ եպիսկոպոսն մծբնացոց, այր սքանչելի ծերունի, վաստակասէր ի գործս ճշմարտութեան, որում անուն Յակոբ, փոխանակ ազգան պարսիկ կոչէր, այր ընտրեալ յԱստուծոյ, յիւրմէ քաղաքէ անտի գալ հասանել ի լերինս Հայոց, ի լեառնն Սարարադայ ի սահմանս Այրայրատեան տէրութեան ի գաւառն Կորդուաց. այր լի շնորհաւքն Քրիստոսի, որպէս զաւրութիւնք նշանաց եւ արուեստից լինէին ի ձեռաց նորա: 3 Սա եկեալ ցանկացեալ փափաքեալ մեծաւ տենչանաւք աղաչէր զԱստուած՝ տեսանել զփրկական տապանն նոյեան շինուածոյն, զի յայս լերին հանգեաւ նա ի ջրհեղեղէն. քանզի զամենայն ինչ գոր հայցէր, առնոյր ի Տեառնէ: 4 Ապա մինչդեռ ելանէր ընդ դժուարին ընդ անջրդի ընդ ափափայսն անապատին սարարատեան լերինն. աշխատեցան եւ ծարաւեցան նա եւ որք ընդ նմայն էին: 5 Ապա դնէր ծունր մեծն Յակոբ ի վերայ երկրին, եւ կայր յաղաւթս առ Տէր. եւ ի տեղուցն՝ ուր եղեալ էր զգլուխ իւր՝ բղխեաց աղբիւր, եւ արբին նա եւ որ ընդ նմայն էին. որ մինչեւ ցայսաւր ասեն այնմիկ աղբեր Յակոբայ: 6 Եւ ինքն ի նմին աշխատեալ դեզերէր՝ զխնդրելին տեսանել առանց յապաղութեան, առնէր աղաւթս առ Տէր:

7 Արդ իբրեւ էր նա խոնճեալ ի վեր ի դժուարին տեղուցն մաւտ ի կատարն, եւ կարի

վաստակեալ էր, ննջեաց նա. եւ եկն հրեշտակ Աստուծոյ, եւ ասէ ցնա. Յակոբ, Յակոբ: 8 Եւ նա ասէ. Աւասիկ, Տէր: 9 Եւ ասէ հրեշտակն. Ահա ընկալաւ Տէր զաղաչանս քո, եւ կատարեաց զխնդրուածս քո. այդ, որ կայ ընդ սնարս քո, է ի փայտից տապանակին. ահա բերի քեզ, անտի է այդ. զի այլ մի՛ եւս յաւելցես տեսանել զայն, զի Տէր այդպէս կամեցաւ: 10 Եւ մեծաւ խնդութեամբ յտոն կացեալ, բազում գոհութեամբ երկիր պագանէր Տեառն, եւ տեսանէր զտախտակն՝ իբրեւ զի կացնէաւ հատեալ հանեալ ճեղքեալ ի մեծ ինչ փայտից: 11 Եւ առեալ դառնայր անտի, հանդերձ շնորհատուր պարգեւելովն եւ որք ընդ նմայն երթեալք իւրովքն ճանապարհորդ լինէր: 12 Եւ ոչ այնպէս մեծն Մովսէս գուարթագոյն ցնծայր յէջսն սինեական լեռնէն, չասէաք եթէ առաւելովքն պակասագոյն: 13 Քանզի յԱստուծոյ առեալ եւ աստուածագիր հրամանաւք ի բազուկս, այր աստուածատեսիլ ի լեռնէն իջանէր: 14 Այլ վասն վրիժագործ ժողովրդեանն, որոց զթիկունսն ի տէրունիսն եւ կործան յերեսս՝ տիրադրուծք իւրեանցակուռ ձուլելոյն երկիր պագանէին, եւ նովին զհրամանաբերն սրտառուչ սրտաբեկ կացուցանէին: 15 Քանզի ի տախտակացն խորտակելոցն յայտնի երեւեր բերելեացն թաղծութիւն: 16 Իսկ այս երանելոյս, վասն որոյ եւ ճառեալքս յարդարին, ոչ ըստ այնմ աւրինակի՝ որ անդ գործեցաւ. այլ ինքն իւրովքն լցեալ հոգեւոր մխիթարութեամբ, կարծեալ զընդունելեացն զյաւժարութիւն յուսով դիտաւորութիւն զճանապարհաց աւետաբերաց: 17 Քանզի յայտնեալք եւ ծածկելովք, քանզի միոյն միայն յամենազարէն առ ամենայն ազգս երկրածնաց շնորհքն մատակարարէին:

18 Ապա իբրեւ գայր բերէր այրն Աստուծոյ զաստուածագործ մեծութեանցն պատուհասին զխրատու՝ որ առ ամենայն ազգս բանաւորաց եւ շնչաւորաց՝ յախտենից գնշանակն զփայտն ապրեցուցիչ, գնշանակն հայրենի գործոցն գնոյեան տապանին, ամենայն քաղաքն եւ գաւառքն՝ որ շուրջ էին գնովաւ՝ անպայման եւ անչափ խնդութեամբք եւ ցնծութեամբ ընդ առաջ ելանէին: 19 Իբրեւ գառաքեալ Քրիստոսի իբրեւ զհրեշտակ երկնաւոր տեսեալ գտուրբն, գնովաւ պատէին. զքաջ հովին իւրեանց իբրեւ զաստուածախաւս տեսանէին. եւ գնովիմբ փարեալք, եւ զվաստակասէր զաւգտաբեր զգարշապարացն զշաւիղսն համբուրէին: 20 Եւ զբերեալ պարգեւացն զշնորհս իւրեանց յաւժարութեամբ ընդունէին. որ մինչեւ ցայսար նշանակ սքանչելութեանն կայ պահեալ առ նոսա երեւոյթ փայտն հայրապետական նոյեան տապանին:

21 Ապա յետ այսորիկ լուր լուաւ յերկրէն Հայաստանէ սքանչելի եպիսկոպոսն Յակոբ. խաղաց գնաց առ մեծ իշխանն աշխարհատէրն մեծ ծառայն արքային Հայոց առ Մանաճիրի Ռըշտունի, եւ եկն թափեցաւ յաշխարհ նորա: 22 Վասն զի լուեալ էր գնմանէ՝ թէ այր չար եւ անզգամ է, եւ զուր տարապարտ ի ցասմանէ դառնութեան սրտին իւրոյ կոտորէ անթիւ մարդիկ: 23 Եկն ուսուցանել եւ խրատել գնա, զի յահէ Տեառն երկուցեալ՝ դարձցի յընդանութեան բարս, եւ մեկուսի ի վայր դիցէ զանասնաբար զազանամտութիւն մոլեգնութեանն իւրոյ: 24 Իսկ իբրեւ ետես գնա, արհամարհեաց, ծաղր եւ այպն առնէր անաւրէնն Մանաճիրի գայրն Աստուծոյ զՅակոբ եպիսկոպոսն: 25 Եւ առ վայրենի բարուցն իւրոց՝ գոր ունէր յանձին իւրում, իբրեւ նմա հեճուկս առնելոյ, ութ հարիւր այր՝ որ կային ի կապանս առանց յանցման՝ ետ անել առաջի նորա, եւ հրամայեաց ի դահճէ միոջէ ի ծով անդր հոսել. եւ զայնչափ հոգի առանց յանցման կորուսանել, եւ կատակութեամբ ծաղու հրամայէր հալածել գնա յաշխարհէն իւրմէ: 26 Եւ ասէ. Առ քում բարեսացութիւնդ տեսէ՞ր զիա՛րդ մեծարեցի զքեզ. դիւր

արարի նոցա ի կապանացն, եւ ի ծովուն դեռ դուրսին: 27 Իսկ նա գնացեալ անտի մեծաւ տրտմութեամբ՝ ըստ հրամանի պատուիրանին Տեառն իւրոյ թաւափէր զփոշի ոտից իւրոց ի վերայ նոցա: 28 Գայր հասանէր ի լեառն երկաթահատացն եւ կապարահատացն, եւ որ ընդ նմայն էին, ընդ Ըորշտունիս : 29 Եւ բաժանէր լեառն բարձր, ուստի երեւէին գաւառքն բովանդակ, որուս անուն Ընձաքիսար կոչէին: 30 Իբրեւ հուպ եղէ յայն լեառն ի ստորոտ լերինն, քանզի բազում աւուրք էին զի չէր ինչ բնաւ ամենեւին ճաշակեալ, եւ ծարաւեաց խիստ ծարաւով: 31 Եկաց յաղաթս առ Տէր, դնէր ծունր, եւ եղ զգլուխ իւր ի վերայ երկրի, եւ բխեաց աղբիւր, ուստի արբ ինքն եւ որք ընդ նմայն էին: 32 Եւ եղէ այս ըստ առաջին արիւնակին. որպէս արար ի Սարարաղ լերինն, սոյնպէս եւ առ ոտին Ընձաքիսար լերինն ի ծովեզերն Ըորշտունեաց ծովուն, որ ըստ առաջնոյն արիւնակի կոչի եւ այս աղբէր Յակոբայ մինչեւ ցայսար ժամանակի:

33 Եւ ելանէր քահանայապետն Աստուծոյ Յակոբ ի գլուխ լերինն Ընձաքիսար, եւ նգովէր զաշխարհն, զի մի՛ պակասեցէ անտի խոռվութիւն մինչեւ ի սպառ, փոխանակ տէրունի խաղաղութեան՝ որ ոչ լուան: 34 Եւ սուրբ աւետարանիչ եպիսկոպոսն գնաց ի տեղի իւր: 35 Իսկ յայնմ գաւառի, յետ գնալոյ նորա անտի, յետ երկուց աւուրց սատակեցաւ կինն Մանաճերհայ եւթն որդով իւրով. յետոյ եւ ինքն չարամահ ծակոտեալ ելանէր մեծաւ տանջանաւք յաշխարհի: 36 Եւ ըստ բանին՝ որ ասացաւ, ոչ եղէ խաղաղութիւն յաշխարհին յայնմիկ յարեւն յայնմանէ եւ յապա:

37 Բայց այս Յակոբ գործէր սքանչելիս մեծամեծս. եւ սա դիպեցաւ ի մեծ սիրնհոդոսին ի Նիկիա, որ եղէ յամս Կոստանդիանոսի կայսեր Հռոմոց, ուր ժողովեցան երեք հարեր եւ ութետասն եպիսկոպոսք, վասն անիծեալ աղանդոյն Արիանոսի Աղէքսանդրացոյ, որ էր ի նահանգէ անտի Եգիպտոսի: 38 Արդ ամենայն եպիսկոպոսքն նստէին առաջի Կոստանդիանոսի. եւ ի Հայոց էր անդ Արիստակէս, որդի Գրիգորի սքանչելոյ՝ առաջի կաթողիկոսին Հայոց Մեծաց: 39 Սկսաւ երեւել սքանչելեաւք նշանաց Հոգւոյն Սրբոյ այնմ Յակոբայ ծածկեալ գործք զարմանալի թագաւորին: 40 Ետես զի արքայն Կոստանդիանոս քուրճ զգեցեալ էր ի ներքոյ իւրոյ ծիրանեացն եւ պատմուճանին, եւ հրեշտակն կայր պահապան սպասաւորել նմա: 41 Զարմացեալ եպիսկոպոսն Յակոբ, ասաց այլոց բազմութեան ժողովոյն եպիսկոպոսացն զիրս հրեշտակին, որ ոչ հաւատային իրացն: 42 Իսկ նա պնդեալ վիճէր եւ ասէր. Որովհետեւ դուք գիտէք զիրս ծածկեալս, նախ զայդ յայտ արարէք, զի՞նչ է այն որ զգեցեալն է թագաւորն ի ներքոյ պատմուճանին: 43 Որ ինքն ի մէջ կացեալ, ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ յայտնէր զխոնարհութիւն կրանազգեաց աստուածասիրութեան նշանակ թագաւորին Կոստանդիանոսի. եւ զննեալ առաջի ամենեցուն ցուցանէր, զի ի ներքոյ ընդ ծիրանեալքն քուրճ զգեցեալ էր առ սէր ջերմեռանդ հաւատոցն՝ որ առ Քրիստոս ունէր: 44 Ապա ետես թագաւորն Կոստանդիանոս զհրեշտակն սպասաւոր երեսացն Յակոբայ, եւ անգաւ առաջի ոտից նորա, եւ մեծապատիւ մեծապարգեւ մեծարեաց զնա: 45 Եւ արկ զաթոռ նորա ի վերոյ քան զբազումս ի նոցանէ, որք ի սիրնհոդոսին յայն էին: 46 Բայց ոսկերք նորա շնորհեցան քաղաքին ամդացոց, ընդ այլ մճբնացիսն ի փոխել նորա անտի անդր ի մարտս պատերազմացն Յունաց թագաւորացն ընդ թագաւորին Պարսից:

1 Յաղագս մեծի պատերազմին Պարսից եւ Հայոց ընդ միմեանս, եւ անկանելոյ ի պատերազմին մեծի զարավարին Վաչէի, եւ մահուան թագաւորին Խոսրովու, եւ փոխելոյ յաշխարհէ հայրապետին Վրթանայ:

2 Եւ յետ այսորիկ յաւել եւս լինել մարտ խստութեամբ պատերազմի ի մէջ Պարսից եւ Հայոց ընդ միմեանս. զի ժողովեցան հասին կուտեցան առնուլ զաշխարհն Հայաստան երկրին: 3 Ապա ժողովէր սպարապետն զարավարն Հայոց մեծաց Վաչէ զազատախումբ քանակ նախարարակոյտ զարացն: 4 Եւ ելանէր տայր ընդ զարսն Պարսից պատերազմ, եւ լինէր անհնարին կոտորուած յերկոցունց կողմանցն, եւ բազում ծախ մեծամեծ աւագանւոյն կոտորելոցն: 5 Անկանէր ի պատերազմին յայնմիկ մեծ սպարապետն Հայոց Վաչէ. եւ լինէր ամենայն աշխարհին սուգ անհնարին, զի բազում անգամ էր Տեառն փրկութիւն տուեալ Հայոց ի ձեռն նորա: 6 Ապա ժողովէր եպիսկոպոսապետն Վրթանէս, միսիթարէր զամենեսեան, եւ զինքնին թագաւորն զԽոսրով, եւ զարսն ամենայն, որք բազում անձկայրեաց տրտմութեամբք եւ արտասուակաթ ողբովք եւ ծանրաթախիծ հոգով, մեծաւ կոծովք եւ անհնարին աշխարանաւք պաշարեալք, զգնացելոցն կարիս մնացելոցն համարեալ՝ սգային: 7 Ջորս մատուցեալ սփոփէր զնոսա մեծն Վրթանէս, եւ ասէր.

8 Միսիթարեցարո՛ւք ի Քրիստոս. վասն զի մանաւանդ որք մեռանն, նոքա յաղագս աշխարհի եւ եկեղեցեաց եւ աստուածագործ արինացն տուչութեան, զի մի՛ գերեալ քանդեցի աշխարհս, եւ սուրբ եկեղեցիքն աւերեցին, եւ կամ մարտիրոսք անարգեցին, եւ կամ սուրբ սպասքն ի ձեռս պղծոցն եւ անարինացն անկցին, եւ սուրբ ուխտն այլայլեցի, եւ որդիք մկրտութեան գերութեամբ անկցին ի պէսպէս պղծութիւնս անարեւնութեան կարգաց պաշտամանց: 9 Եւ եթէ զաշխարհս ունիցին արդէք թշնամիքն, եւ զիրեանց զանարեւն զանկրան զանաստուած կրանիցն զարեւնս աստ արդէք հաստատէին. որ, զոր խնդրեմքս, քա՛ւ եւ մի՛ լիցի: 10 Իսկ մեր բարեպաշտութեան նահատակք ի վերայ այսորիկ ճգնեալ պատերազմաւ, զչար պահեալ հեռացուցեալ հալածեալ յաշխարհէ՝ մեռան, զի մի՛ յայսպիսի աստուածապաշտ եւ աստուածասէր աշխարհ անարեւնութիւն մտեալ, չարի կամացն ի ծառայութիւն արկցէ, եւ զբազում ոգիս ջերմեռանդն սիրով բնութեանն ի միմեանց քակտեալ քայքայեցէ: 11 Իսկ սոքա մինչդեռ կենդանի էին, արդար վաստակաւք ի վերայ այսորիկ վաստակեցան. եւ ի մահուն իւրեանց զմիամտութեանն հաստատութեանն զանձինս փոխանակ տալով ընդ ճշմարտութեանն Տեառն, մատուցին ի վերայ եկեղեցեաց, եւ ի վերայ մարտիրոսաց, եւ ի վերայ ուխտին սրբութեան արինացն, եւ ի վերայ կարգաց հաւատոցն, եւ ի վերայ ուխտին քահանայութեան, եւ ի վերայ անթիւ ի նոր ի Քրիստոս մկրտելոցն, ի վերայ բնակի Տեառն աշխարհիս: 12 Որք այնմ ամենայնի փոխանակ զանձինս իւրեանց ոչ խնայեցին, ընդ վկայս Քրիստոսի է նոցա համար պատուոյ: 13 Արդ մի՛ լացցուք զնոսա, այլ պատուեսցուք ընդ ճշմարտութեանն, առ նահատակսն դիցուք ընդ աշխարհ արեւնս յաւիտեանս յաւիտենից, զի ամենայն ոք զոցա յիշատակ քաջութեան իբրեւ Քրիստոսի նահատակաց անխափան կատարեցէ: 14 Եւ մէք տանս արասցուք, եւ ուրախ լիցուք. զի Աստուած այսոքիւք հաճեցի ընդ մեզ, յայսմ հետէ խաղաղութիւն շնորհեցէ:

15 Եւ եղ արէնս ընդ աշխարհն մեծ քահանայապետն Վրթանէս՝ զնոցա առնել զիշատակն ամ յամէ. եւ որք փոխանակ աշխարհին փրկութեան մեռանիցին ի նմանութիւն նոցա, եղ կանոն՝ յիշել զսոսա առ սուրբ սեղանն Աստուծոյ ի ժամ պատարագին, յորժամ զանուանս սրբոցն կարգիցեն, եւ ապա զկնի նոցա զնոցայն. եւ մնացելոցն անկելոցն գութ եւ խնամ կալցին: 16 Զի սոքա, ասէ, ի նմանութիւն Յուդայ եւ Մատաթեայ Մակարէի անկան ի ճակատ պատերազմի, եւ նմանութիւն եղբարց նոցա: 17 Մակայն զՎաչէի զաւրավարի փոքրիկ մանգիկ մի զնորուն զորդի ի հայրենի բարձ գահուն մատուցանէին, որում անուն էր յանուն հաւուն իւրոյ Արտաւազդ: 18 Առաջի թագաւորին զհարն պատին ի զլուխն դնէին, եւ զսպարապետութեան նորուն տեղի. զի կարի որդի վաստակաւորի էր, եւ ի վաստակաւոր ազգէ. զի այլ յազգին ոչ գտաւ հաւժկու, զի ի մեծ պատերազմին մեռան: 19 Եւ զզաւրավարութեան զգործ յանձն առնէին Արշարայ Կամսարականի՝ իշխանին Շիրակայ եւ Արշարունեաց գաւառին, եւ Անդովկայ իշխանին Սիւնեաց. զի նոքա փեսայք էին տանն Մամիկոնեան տոհմին: 20 Եւ հրաման ետուն մեծ եպիսկոպոսապետն Վրթանէս՝ հանդերձ թագաւորան՝ Արշարայ եւ Անդովկայ սնուցանել զպատանեակն զԱրտաւազդ, զի կացցէ ի տեղի նախնեացն իւրոց եւ հաւր իւրոյ, գործ քաջութեան գործեսցէ ամենատեառնն Քրիստոսի, եւ առաջի իւրոյ մարմնաւոր բնակ տերանց Արշակունեաց քաջ արանց, եւ տան եւ կենաց. եւ խնամակալ լիցի այրեաց եւ որբոց, եւ զնորուն գործ քաջութեան սպարապետութեան անուանի զաւրավարութեան յաջորդեսցէն զամենայն աւուրս կենաց իւրոց:

21 Ապա յետ այսորիկ փոխեալ լինէր քաջ արանցն աշխարհաշէնն Խոսրով, թագաւորն Հայոց մեծաց: 22 Ժողովեալ, աշխար եղեալ, լացին ամենայն սահմանք աշխարհաց գաւառաց Հայոց մեծաց. եւ տարան առ իւր նախնիսն յԱնին յԵկեղեաց գաւառն Դարանաղեաց: 23 Եւ յետ սորա փոխեցաւ եւս յաշխարհէ մեծ քահանայապետն Վրթանէս. եւ ժողովեցան ամենայն աշխարհն Հայոց, եւ մեծաւ պաշտմամբ, սաղմոսիւք եւ երգովք հոգեւորաւք, կանթեղաւք եւ մոմեղինաւք եւ խնկածու հոտովք, արքունական կառաւք զսուրբն Վրթանէս, անհնարին բեկմամբ՝ վասն իւրեանց յայնմ բնակ Տեառնէն կամ ի հոգեւոր վարդապետութենէն որբ մնալոյ, մեծաւ լալեաց տրտմութեամբ մինչեւ ի գեւղն Թորդան ի Դարանաղեաց գաւառն յուղարկէին: 24 Եւ անդ առ մեծի հայրապետին Գրիգորի զսորա սուրբ զոսկերսն հանգուցանէին. եւ զմշտակատար զսորա կենդանի յիշատակն ի վերայ կատարեալ, դառնային:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

1 Յաղագս թագաւորելոյ Տիրանայ յետ հաւր իւրոյ ի վերայ Հայոց աշխարհին, եւ թէ ո՞րպէս Յուսիկ յետ իւրոյ հարն Վրթանայ կալաւ զաթոռ հայրապետաց. եւ կամ ո՞րպէս սպանաւ ի Տիրանայ արքայէ վասն յանդիմանելոյ զթագաւորն:

2 Եւ յանցանելն յաշխարհէ թագաւորին Խոսրովու, Տիրան որդի Խոսրովու ա՛ն զթագաւորութիւնն զիշխանութիւն աշխարհացն Հայոց մեծաց: 3 Եւ ընդ նմին սուրբն երանելի մանուկն Յուսիկ յաջորդեաց զտեղի հայրապետացն Հայոց: 4 Բայց զումարեաց ընդ նմա թագաւորն Տիրան զմեծամեծ նախարարսն ըստ սովորութեան արինակին, զմեծ հազարապետն ի հազարապետութեանն իսկ, ի տոհմէ ամենայն Հայոց մեծաց,

զՎաղարշ, որ էր իշխան Անձտայ. եւ ընդ նմա զԶարեհ իշխանն, նահապետն մեծի Ծոփաց, եւ զՎարազ Շահունի իշխանն Ծոփաց աշխարհին, եւ զԳնիթ իշխան Հաշտենից գաւառին ի Կամինական տոհմէն. զՎորոթ իշխանն Վանանդայ գաւառին, եւ զՇահէն իշխանն Անձեւացեաց տոհմին, եւ զԱտոմ իշխանն Գողթան, եւ զՄանաւազ իշխանն Կողբացոց. զԳորութ իշխանն Ձորոց աշխարհին, եւ զՄանասպ զԽորխոռունեաց զիշխանն Սաղիսագունեան տանն: 5 Եւ զմերոյ տոհմի ազգի իշխանն Սահառունեաց, եւ զԱբա իշխանն Գնունեաց:

6 Զնոսա զամենեսեան հրամայեաց երթալ ընդ մեծի հազարապետին Վաղարշու, զի նստուցեն զերանելին Յուսիկ յարքունական կառսն, եւ խաղացեն գնացեն ի սահմանակիցս իւրեանց ի մայր քաղաքացն Գամրաց ի Կեսարիա, հասուցանել զմանուկն Յուսիկ յառաքելական աթոռն հայրապետացն: 7 Գնացին եկին հասին ի քաղաքն կեսարացոց. ետուն ի կաթողիկոսութիւն զՅուսիկն ձեռնադրել, զորդին Վրթանայ: 8 Եւ նստուցին զնա յաթոռն առաքելոյն Թաղէոսի, եւ յաթոռ իւրոյ հաւուն մեծին Գրիգորի. եւ դարձան անդրէն մեծաւ խնդութեամբ, եկեալք առողջութեամբ, յաջողեալք հասանէին յԱյրայրատեան աշխարհն: 9 Եւ զիշխանսն երկոսին, եւ նոցուն Ծոփացն, յառաջ արձակէին աւետաւորս առ արքայն:

10 Ապա իբրեւ լուաւ ինքն արքայն, ընդ առաջ ելանէր նմա ի դաշտն յայն կոյս գետոյն Տափերն կամրջի, ամենայն բանակաւքն բազմութեամբք: 11 Ապա ողջոյն տուեալք զցանկալի ողջոյնն միմեանց, անցեալ ընդ կամուրջն Տափերայ, մտեալ ի քաղաքն մեծ յԱրտաշատ, յեկեղեցին դառնային եւ նստուցանէին զցանկալի մանուկն Յուսիկ յաթոռ հայրապետական: 12 Սա զհետ հաւրն իւրոյ Վրթանայ զառաքելական յաջորդէր, հայրական չափոցն նմանեալ ծնունդ, ամենեւին զամենայն յամենայնի հրեշտակակրան զանձն ցուցանէր, զամենայն ըստ պարգեւացն Աստուծոյ զշնորհացն կատարէր: 13 Քրիստոսական բանաւոր խաշանցն հովուելով, աւետարանական պատգամաւորաւքն խրատելով ընձեռեցաւ: 14 Զի աւուրբք մանուկ, տիաւք առոյգ, եւ բարձր հասակաւ. զեղով երեսաց սքանչելի եւ չքնաղ, զի այլ ոչ գտանէր ուրեք նման նմա ի վերայ երկրի: 15 Սուրբ եւ պայծառ հոգւով, ամենեւին ոչ ինչ զբաղեալ ընդ աստիս. իբրեւ զբաջ սպառազէն Քրիստոսի, իբրեւ զախոյեան նահատակ ի տղայութենէ տիոց նշկահէր, աներեւոյթ թշնամոյն յաղթութեամբ սպառնացեալ: 16 Ակն առնուլ կամ աչառել մարդկան բնաւ ամենեւին ոչ զիտէր. այլ զբան Հոգւոյն Սրբոյ սուսեր ածեալ ընդ մէջ իւր կրէր: 17 Իսկ շնորհաստուր Հոգւոյն լցեալ զնա, զիտութեանն էր աղբիւրացեալ զամենայն լսելեացն ցուղս ականջացն եւ սրտիցն երկրին:

18 Իսկ թագաւորն Տիրան, եւ այլ մեծամեծ աւագանին նախարարացն, կամ աշխարհն ամենայն, ոչ ինչ ըստ Աստուծոյ կամացն վարս յանձն առեալ՝ իմաստուն ինչ գնացեալ լինէին: 19 Քան զամենայն մանաւանդ թագաւորն կամ իշխանքն սպանութիւնս՝ անխտիր ի հեղուլ զարիւն արդար ի տարապարտոց՝ գործէին եւ այլ մեղս բազումս. եւ ոչ հայէին ի հրամանս վերնոյն, ի հանապազորդ լսելոյն ոչ խրատեալք՝ ի յուշն նոցա առնելոյ զԱստուծոյ յոյսն: 20 Վասն որոյ հանապազ ընդդիմացեալ լինէր երանելի հայրապետն Յուսիկն, վարժ բանիւքն համեստութեանն քրիստոսական խրատուն՝ հանապազ յերեսսն յանդիմանութեամբ հարկանելով խրատելով կշտամբելով, արկանէր զսպառնումն տանջանաց յաւիտենական բարկութեանն անշէջ հրոյն դատաստանին պատմելով, բողոքէր: 21 Զի թէպէտ աւուրբք

մանուկ էր, այլ զաւագութիւն ծերութեան խրատուն յինքեան ցուցանէր, զհայրենի գործ խրատուականն զառաւելութիւն քաջութեան կատարէր: 22 Հարցն նմանեալ ի մանկութեան իմաստութեան, զծերութեան պատիւն պատուակալ պատուականութեանն զհանճարոյն զուարթութեանն ուշութեանն, իբրեւ զծաղիկ ի դիտաւորութեանն հասեալ, վասն ճշմարտութեանն մինչ ի մահ մարտնչէր. նախ զանձն ապրեցուցանելոյ, եւ վասն այլոց հոգւոց զնոյն առնել կամէր: 23 Այնչափ էր երկիրդած ի Տեառնէ, զի ոչ զսէր եւ ոչ զահ թագաւորին առ ոչինչ համարէր: 24 Իսկ զիտութեամբն Աստուծոյ, դպրութեան գրոց սրբոց արուեստան լի էր. եւ առնոյր ի պատուհասել եւ յանդիմանել. արգելոյր զթագաւորն եւ զմեծամեծսն՝ չտալ թոյլ մտանել յեկեղեցին:

25 Արդ ելեալ կապէր մեծապէս պատուհասիք, քահանայական իշխանական բանի յանդիմանութեանն, վասն անարեւնութեան պոռնկութեանն եւ արուագիտութեան եւ արենհեղութեանն, զրկութեան, յափշտակութեան, աղքատատեցութեան եւ այլոց բազում մեղաց՝ որ այսմիկ նման իցէ: 26 Եւ ինքն վասն ահի սաստից արինացն Տեառն՝ թշնամի համարեալ թուէր որոց հանապազ անցանէին զկարգաւքն Քրիստոսի, եւ հանապազ ի սմանէ սուրբ բանին Աստուծոյ խոցոտեալ լինէին: 27 Եւ այս մարտ պատերազմի էր սորա առ հասարակ ընդ ամենեսեան յանդիմանութեան զամենայն աւուրս կենաց իւրոց: 28 Որ իբրեւ ար մի յաւուրց տարեկանաց, դիմեաց գալ թագաւորն Տիրան հանդերձ այլովք աւագանւովն մտանել յեկեղեցին, իսկ ընդդէմ բարբառեալ ասէր. Չես արժանի, հի մ գաս, մի գար ի ներքս: 29 Վասն որոյ անդէն ի ներքս քարշէին զնա յեկեղեցւոջն. բրածեծ եղեալ ջաղջախեալ քահանայապետն Աստուծոյ սուրբ, երանելի մանուկն Յուսիկ, կիսամահ կոշկոճեալ ընկեցեալ լինէր: 30 Չոր բարձեալ պաշտաւնէիցն դրան եկեղեցւոյն ի Բնաբեղ բերդէն արքունի՝ մեծ Օտփաց գաւառին, եկին բերին ի գաւառն Դարանաղեաց ի գեւղն Թորդան. եւ անդ ոչ ինչ յետ բազում աւուրց հանգեաւ, եւ եղաւ մաւտ առ Գրիգորի եւ ընդ հարս իւր:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

1 Յաղագս թէ զիա՛րդ յետ մահուն Յուսկան անառաջնորդ լինէր երկիրս Հայոց. եւ ոչ որդիքն Յուսկան լինէին արժանի հարն արժոռոյն:

2 Եւ յետ այսր անցեալ ժամանակաց, զկնի թոպամահն լինելոյ երանելոյն Յուսկան, անառաջնորդք եղեալ՝ իբրեւ զկոյրս մոլորեցան երկիրն լեզուին թորգումական աշխարհին: 3 Քանզի տուաւ նոցա ոգի մոլորութեան, աչս՝ զի մի՛ տեսցեն, եւ ականջս՝ զի մի՛ լուիցեն, եւ սիրտ՝ զի մի՛ իմասցին դառնալ յապաշխարութիւն: 4 Եւ զիսաւարային խորխորատ կորստեան գտեալ, հարեալ իւրեանց անձանց ճանապարհ, կործանեցան անկեալք. զի ոչ մի ոք գոյր՝ որ նոցա մոլեգնութեանն պատկառուկս արկանէր զմեղս գործելոյ, այլ անհովիւք էին: 5 Չկորստեան ճանապարհն՝ համարձակէին ի չարիս՝ կամաւք գնացեալք, եւ կամաւք լեալք որդիք բարկութեան. եւ առանց Աստուծոյ շրջէին յաշխարհի կամակոր ազգ տանն Հայոց երկրին: 6 Նմանեալք լինէին այնմ հաւտի խաշանց, որ զպահպանութիւն շանցն՝ պահողաց պահապանացն, ի բաց մերժեցին, եւ կամաւք իւրեանց կերակուր գէշ թշնամութեան գայլոցն մատնեցան, ըստ նմանութեան մեծին արենացւոց քաղաքին:

7 Յայնմ ժամանակի զթագաւորն իւրեանց արինակ չարի առնէին, եւ նովին

արիւնակաւ ձեւել սկսան, եւ նոյնպէս գործել: *8* Զի ի վաղնջուց, յորմէ հետէ առին նոքա զանուն քրիստոնէութեանն, լոկ միայն իբրեւ զկրանս իմն մարդկութեան յանձինս իւրեանց՝ եւ ոչ ջերմեռանդն ինչ հաւատովք ընկալան, այլ իբրեւ զմոլորութիւն իմն մարդկութեան ի հարկէ: *9* Ոչ եթէ որպէս պարտն էր՝ զհտութեամբ յուսով կամ հաւատով, բայց միայն սակաւ ինչ որք զհանգամանս զհտէին հելլէն կամ ասորի դպրութեանց, որք էին հասու ինչ այնմ փոքր ի շատէ: *10* Իսկ որք արտաքոյ քան զգիտութիւն արուեստին էին այլ խառնադանձ բազմութիւն մարդկան ժողովրդոց նախարարացն եւ կամ շինականութեանն, եթէ զցայգ եւ զցերեկ նստեալ վարդապետացն եւ ըստ նմանութեան ամպոցն իբրեւ զյորդահեղեղ ինչ անձրեւաց սաստկութիւն զվարդապետութիւնն ի վերայ հոսէին, ոչ ոք ի նոցանէն եւ ոչ մի ոչ, եւ ոչ մի բան, եւ ոչ կէս բանի, եւ ոչ դոյզն յիշատակ ինչ, եւ ոչ նշմարանս ինչ զոր լսէինն, եւ ոչ կարէին ինչ ունել ի մտի: *11* Վասն զի միտք իւրեանց ընդ անպիտանս ընդ անաւգուստս եւեթ զբաւսեալ էին. զոր արիւնակ մանկունք տղայք ընդ մանգութեանն եւ ընդ տղայութեանն խաղալիկ խանկարեալք, եւ զպիտոյիցն եւ զկարեւորացն ոչ ինչ փոյթ արարեալ, սոյնպէս եւ դեզերեալ մաշէին յանուղղայ կրթութիւն ընդ չքոտի մտացն ի հնութիւն հեթանոսութեանց սովորութեանց, բարբարոս խուժադուժ միտս ունելով: *12* Եւ զիւրեանց երգս առասպելաց զվիպասանութեանն սիրեցեալք ի փոյթ կրթութեանցն, եւ նմին հաւատացեալք, եւ ի նոյն հանապազորդեալք, ի հեռ եւ ի նախանձ ընդ միմեանս չառակնութեամբ, թշնամութիւն ռիութեանց, զմիմեանս խաժատել, եւ նենգել այր զընկեր եւ զեղբայր: *13* Սիրելիք սիրելեաց, եւ մերձաւորք մերձաւորաց, եւ ընտանիք ընտանեաց, ազգականք ազգականաց, ինամիք ինամեաց դնէին գայթակղութիւն:

14 Անդ էր տեսանել այր ընկերի արեամբք ծարաւեալք ըմպելով, ոգովք չափ գային վնասուցն՝ անխրատ վարս եւ անհանճար միտս ունելով: *15* Եւ զդիցն հնութեան պաշտամունս ի նմանութիւն պոռնկութեան գործոյն ընդ խաւար կատարէին. եւ ոմանք զնոյն իսկ ցանգութիւն զիջութեան պոռնկութեան կատարէին յանձինս իւրեանց: *16* Վասն այսորիկ ոչ զխրատ իմաստութեան լսէին, եւ ոչ առաջնորդացն ասելոյ զԱստուծոյ պատգամն անսացեալք հնազանդէին. այլ վասն ի նոցանէն յանդիմանութեանն՝ ատէին եւ հալածէին զնոսա եւ սպանանէին: *17* Եւ ըստ մարգարեական բանին առ նոսա ասելոյ, թէ *Ստէին ի դրունս զյանդիմանիչս*, եւ զբանս սուրբս արհամարհէին: *18* Քանզի ոչ զհտէին թէ որպէս այլոց ազգացն եւ հաւատացելոցն կամ իմաստնոցն ետ նոցա զգիտութիւն ճշմարտութեան հաւատոցն աստուածաբանի քարոզութեանն, որպէս որք ընկալանն՝ առին գոհութեամբ եւ հաւատացին եւ վայելեցին ի շնորհս մարդասիրութեանն արդէր, այլ ըստ հրեական մտացն կուրացելոց եւ խաւարելոց եւ կաղացելոցն ի ճշմարտութենէն: *19* Թերեւս եւ առ այս ազգ միտեր բանն մարգարեական յառաջգիտական, եթէ *Որդիք անմիտք, եւ ոչ որդիք իմաստունք. իմաստունք են զյար գործել, եւ զբարի գործել նոքա երբէք ինչ ոչ զհտացին*: *20* Եւ դարձեալ ասէ. *Որդիք եղջերիկք, խստասիրտք, խստաշունչք, ոյք դառնացուցին զիս նոքա եւ հարք իւրեանց*. *21* Այսպէս լքեալք եւ սոքա, զի ոչ իմացան եւ ոչ հաւատացին յաներեւոյթսն Աստուծոյ երեւելեալս. յարարածոց աստի չիմացան՝ զարարիչն եւ զկարգիչ եւ զինամիչն առնուլ ի միտ: *22* Յաճախեաց զերեւոյթ նշանս իւր եւ զսքանչելիս, մինչեւ զմարդկային բնութիւնս շարժեաց ի կերպարանս անասնոյ, ուստի փրկութեանն նոցա լինէին պատճառք:

23 Եւ մինչեւ յայս յանպիտան եւ յանմիտ թագաւորութիւնն իսկ, առ այն թագաւորաւ Տիրանաւ, ընդ նոյն իսկ ընդ այս նայեցեալք, անցուցին չարութեամբք քան յամենայն դարս: 24 Մանաւանդ քան զամենայն, զի զգլխաւորն առաջնորդն թոպամահ սպանին, եւ այնուհետեւ ըստ կամաց գնային: 25 Քանզի ոչ ոք այն ոք գոյր, յորմէ խիթայինն յանդիմանութեանն՝ որ նոցա արգել անկանէր գնալ յանաւրէն ճանապարհն ելանել: 26 Ապա բարձեալ թողեալ եղեն նոքա ի ձեռանէ տեառն, երթեալք զհետ կամաց սրտից իւրեանց. ապա չկայր ոք առաջնորդ եւ ոչ զլուխ քահանայութեանն: 27 Մակայն փոյթք եղեն նոքա ոչ վասն ճշմարտութեան ինչ խնդրել իւրեանց հովիւ կամ առաջնորդ՝ որ կայցէ զլուխ ժողովրդեանն հաւտապետութեանն, այլ բանից ընկեր իւրեանց խնդրէին զայն ոք՝ որ ըստ նոցա կամացն վարիցէ:

28 Յայնժամ խորհուրդ արարեալ թագաւորին եւ իշխանացն, եւ համաւրէն իսկ աշխարհին թէ զո՞ արժանի այնմ իմիք գտանիցեն. քանզի երկու մնացեալք երկուորիք երկու մանգունք, միումն Պապ անուն, եւ միւսումն Աթանագինէս, ճանաչէին ստահակք եւ անխրատք, որք ոչ ինչ ըստ իմաստութեան աստուածեղէն գրոց, եւ ոչ վարժ հրահանգաւք առաքինութեանցն, եւ ոչ հաւրն իւրեանց չափոց ինչ նմանեցին միտ եղեալ, եւ ոչ ընդ իւրեանց ծնիչսն հայրն Յուսիկ նայեցան, եւ ոչ մեծին Գրիգորի յառաքինութիւնսն ուշ եղին, եւ ոչ զիւրեանց հոգեւորն պատուականութիւնն՝ յաւիտենական կենացն զպատիւ ինչ եղին ի մտի: 29 Այլ իւրեանց ժամանակի դարուն նմանեալք, եւ պանձացեալք իւրեանց յանցաւոր սնտոյի ի մարմնաւոր տոհմականութիւնն ազգականութեան, զինուորական զվարսն ընտրեցին: 30 Վասն այնորիկ անընտիրք եղեալք, ի հպարտութեանն խոտեցան ըստ յառազաջագոյն տեսլեանն հաւրն իւրեանց. ոչ մտին ի լուծ աստուածպաշտութեանն: 31 Եւ ոչ այլ ոք ի նմին տանէ զաւակին Գրիգորի գոյր ոք. զի այնչափ իսկ կային մարմնաւոր զաւակին, եւ սոքա ինչ ոչ թէ արժանի հարցն գնացեալ նմանեցին վարուց: 32 Եւ այլ ոչ ոք էր, որ զառաջնորդութիւն զլխաւորութեան քահանայապետութեանն վերակացութեանն ոք տէրունական տանն հրամանատարութեանն կատարեալ, պաշտաման յաջորդէր:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

1 Յաղագս վարուց եւ գործոց մեծին Դանիէլի՝ առն Աստուծոյ, եւ թէ որպէս

յանդիմանեաց զթագաւորն Տիրան, եւ կամ ո՞րպէս պատուհասեալ մեռաւ ի նմանէ:

2 Բայց յայնժամ դեռ եւս կենդանի էր ծերունի սուրբն մեծն քորեպիսկոպոսն Դանիէլ, այր սքանչելի: 3 Աշակերտ եղեալ էր սա մեծին Գրիգորի, վերակացու եւ զլխաւոր Եկեղեաց նահանգին Տարաւնոյ, Գրիգորի ձեռական՝ իշխանութեանն կողման մասին գործակալութեանն մեծի դատաւորութեանն, ունէր զիշխանութիւնն զայն առանձինն. այլ վերակացու եւ հրամանատար տեսուչ եւ հոգաբարձու ամենայն եկեղեցեացն Հայոց մեծաց ընդ ամենայն տեղիս. այլ եւ ի կողմանս Պարսից յաւտար տեղիս քարոզեաց սա, եւ անթիւս ի մոլորութենէ դարձոյց:

4 Եւ էր սա ազգաւ ասորի. եւ ունէր սա զաստիճան աթոռոյն զլխաւորութեան Տարաւնոյ, ի մեծն եւ նախ զառաջին եկեղեցին ի մայր եկեղեցեացն ամենայն հայաստանեայց: 5 Այս ինքն նախ եւ զառաջին եւ զլխաւոր տեղին պատուական. զի յառաջ նախ անդ շինեալ էր սուրբ եկեղեցին, եւ ուղղեալ սեղան յանուն Տեառն: 6

Նոյնպէս եւ ի ներքոյ քան զնա մարգարեանոցն Յովհաննու, նոյնպէս մաւտ ի տուն Տեառն Հանգիստ առաքելոցն: 7 Արդ այս տեղիք վասն յառաջակարգութեան՝ կանոնաւ ի հայրապետացն եւ ի թագաւորացն պատուեալք լինէին. որպէս ի Դարանաղեաց գաւառին յեկեղեցին Թորդանու պատուին վասն գերեզմանացն հայրապետին Գրիգորի եւ Արիստակէսի: 8 Սոյնպէս եւ զիշատակս թագաւորին Տրդատայ թէ կամաւք թէ ակամայ, որ արժանին լեալ էր նախածանաւթ ի Քրիստոսն հաւատոց: 9 Վասն այսորիկ կամ եղև աշխարհին զնախնեաց ժամանակին հարանց եպիսկոպոսաց զայս տեղիս պատուել, ուր սոքա եղեալն էին. զի սիրելի էր աշխարհին՝ պատուիլ զյառաջընծայն Քրիստոսի զթագաւորն իւրեանց Տրդատ: 10 Նոյնպէս եւ զյառաջեպիսկոպոսն զնախավաստակն Գրիգորիս. սոյնպէս եւ ի գաւառն այրարատեան զնախավկայսն Քրիստոսի, ուր Գայիանէն եւ Հռիփսիմէն կային, իւրեանց հանդերձ գործակցաւքն. սոյնպէս առաւել եւ զնախեկեղեցին:

11 Այս տեղիքս սմա էին յանձն հանդերձ գաւառաւքն յորս էին. հաւատարիմ էր սա այնմ զլիաւոր սեղանոյն, իշխանութեան աթոռոյն հայրապետացն, հաստատութեան ուխտին կաթողիկէ եկեղեցւոյն: 12 Եւ էր սորա ընկալեալ զքորեպիսկոպոսութեան ձեռնադրութիւն աստիճանին ի ձեռաց մեծին Գրիգորի, յաւուրս յորում կործանեաց զբազինս մեհենիցն շերակլեայ, այս ինքն Վահագնի, որում տեղոյ Աշտիշատն կարդացեալ. ուր նախ եղ զհիմունս եկեղեցւոյ սրբոյ:

13 Եւ էր սա այր զարմանալի, առնէր նշանս եւ զաւրութիւնս մեծամեծս յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: 14 Սա եւ կաւշկաւք քայլելոյն զնայր ի վերայ ջուրց գետոց, եւ ոչ թանային. եւ ոչ հանէր սա: 15 Եւ յաւուրս ձմերանոյն՝ յորժամ կուտեալ դիզեալ զմեծութիւն բազմութիւն թանձրութեան ձեանցն կուտակեալ հիւս ձեանցն ի վերայ ձմերային լերանցն՝ յայնպիսի լերանց ի վերայ ընդ այնպիսի ժամանակի կամէր ուրեք երթալ ի պետս ճանապարհի, յանկածաւրէն ձիւնն ցամաք արջն լինէր առաջի նորա: 16 Եւ զի կամէր ի հեռաստան ուրեք երթալ, իբրեւ զփայլակն սլացեալ լինէր անաշխատ. իբրեւ թռուցեալ յոր կամէրն երթալ ի տեղին, յանկարծաւրէն անդ գտանէր: 17 Յարուցանէր զմեռեալս, առնէր եւ բժշկութիւնս հիւանդաց, եւ այլ եւս մեծ նշանս եւ զաւրութիւնս քան զնոյնս գործէր, զորս ոչ բաւեսցէ ընդ գրով նշմարանաց փակել: 18 Եւ բնակութիւն իւրոց կայենիցն յանմարդի լերինս, այլ զտեսչութիւն մարդկան պիտոյից ոչ երբէք անփոյթ առնէր: 19 Միահանդերձ մաշկանափորտն սանդաղաւոր, եւ կերակուր իւր արմատք բանջարոց, եւ զաւագան անգամ ընդ ինքեան ոչ ունէր: 20 Եւ առ բանն Աստուծոյ այնչափ էր հզաւր, զի զինչ հայցէրն յԱստուծոյ՝ առնոյր, եւ զոր ինչ ասէր՝ այն լինէր: 21 Եւ կայեանք տեսչութեան իւրոյ, յորժամ յանապատաց ի շէնս իջանէր վասն գործոյ Աստուծոյ, ի զլիաւոր տեղիսն յեկեղեցեացն լինէր: 22 Եւ յաճախ յակն աղբերն ի ներքոյ սարաբարձր մեհենատեղւոյն շերակլեայ, որ կայ դէմ յանդիման լերինն մեծի՝ որում Յուլն անուանեալ կարդան, ի բազնին տեղուղէ ի բացագոյն իբրեւ քարընգեց մի ի ներքոյ կուսէ, ի դոյզն ծործորակին ի սակաւ անտառակին ի հացուտ պուրակին՝ որում անուն տեղոյն իսկ Հացեացն դրախտ կոչեն: 23 Այս այն աղբերն է, յորում առնէր յայնժամ եւս վաղ մեծն Գրիգոր զմկրտութիւնսն զաւրացն բազմաց: 24 Յայնմ տեղոջ էր սորա կայեանք իսկան սրբոյն Դանիէլի. էր դարափոր արարեալ բնակութիւն. եւ յայնմ տեղոջ զդիտաւորութիւն այցելութեանն կատարէր:

25 Արդ միաժողով եղեալ մեծամեծք նախարարացն, եւ ի մի վայր եկեալք,

խորհուրդք խորհեցան. հաւանեցուցին զթագաւորն, ածել զծերունին զԴանիէլ յիւրեանց բանակն, զի ածցեն կացուցեն զնա իւրեանց գլուխ առաջնորդ, զի նստցի նա յաթոռն հայրապետական: 26 Եւ յդեցին առ նա զՈւնն իշխանն Սահառունեաց տոհմին, եւ զԱրտաւան զիշխանն Վանանդայ, եւ զԿարէն իշխանն Ամատունեաց տոհմին, եւ զՎարազ իշխանն Դիմաքսենից տոհմին: 27 Եւ եկին նախարարքն հասին գտին զնա յԵկեղեաց գաւառին, ի գեւղն եկեղեցւոյն ի Թիլն. զի դեռ իմն զգործ մշակութեան Աստուծոյ գործէր: 28 Եւ առին զնա եւ ածին առ թագաւորն Տիրան, ի գաւառն Աղձնեաց ի Բառաէջ յաւան: 29 Եւ իբրեւ մտանէր առաջի թագաւորին Տիրանայ քորեպիսկոպոսն մեծն Դանիէլ, անդէն ի ձեռն առնոյր զկշտամբութիւն յանդիմանութեանն:

30 Սկսեալ խաւսել, յառաջ մատուցեալ, ասէր՝ եթէ ընդէ՞ր մոռացարուք դուք զԱստուած զարարիչն ձեր, եւ զգութ նշանացն եւ խրատուց, եւ զսքանչելեաց՝ զոր արար առ հարսն ձեր եւ առ ձեզ. եւ դուք դարձայք ի մոլորութիւն կռապաշտութեան նախնեացն ձերոց, եւ յատելութիւնս եւ յազահութիւնս եւ ի զրկութիւնս եւ յաղքատակերութիւնս, ի պոռնկութիւնս, ի նենգութիւնս եւ ի միմեանս զրկութիւնս եւ ի սպանութիւնս: 31 Կործանեցայք լքեայք կասեցէք կաղացայք յարդարութեան ճանապարհաց, եւ թողէք դուք զբարերարն ձեր զԱստուած՝ որ զձեզ յոչընչէ արար եւ հաստատեաց, եւ ի մոլորութիւնս ձեր անձանաւթք եղերուք դուք ի նմանէ: 32 Մինչ դուք զձեր անձինսդ անգիրտս արարեալ էիք ի կորստեանն, նա եկն ի խնդրել զձեզ. զի թէպէտ եւ ինքն իսկ միածին որդին Աստուծոյ եկն էջ ուսուցանել զՀայր իւրոց արարածոց. զի թէպէտ եւ ոչ լուան նմա, եւ չարչարեցին եւս մինչեւ ի մահ, եւ համբեր, սակայն եւ ոչ նա զիւր զարութիւնն ոչ թագոյց յումեքէ, զի պատճառք կենաց լիցի ամենեցուն: 33 Եւ զորս եզրիտ արժանիս եւ պատրաստականս իւրում յարութեանն, ընտրեաց, ուսոյց, եւ արձակեաց քարոզս եւ կոչնականս եւ հրաւիրակս՝ ի փրկութեան լոյսն հրաւիրել զձեզ:

34 Սակայն եւ դուք յայնմ՝ փոխանակ երախտեացն ապախտիս հատուցէք. զորմէ դուք իսկ նախ զձեր զքարոզն եւ զհրաւիրակն զառաքեալ առ ձեզ եկեալն սպանէք. զայն՝ որ եկեալ զձեզ կոչէր ի փրկական շնորհս արքայութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: 35 Զի թէպէտ եւ դուք առ ձերում անմտութեան՝ տիրասպան ազգին խորհրդոյն հաղորդեցայք Հրէիցն. զի նոքա զՏէրն կարծեցին սպանանել, հարքն ձեր գնորին առաքեալսն սպանին. եւ զհետ նորա նորին նմանին չարչարեցին վասն նոյն նորին իրաց: 36 Իսկ զկնի սորին իրացս այսոցիկ եկին բազմութիւնք սրբոց վկայիցն Աստուծոյ, նոցին Առաքելոցն ճգնակիցք. որք մինչ ի վտանգ չարչարանացն ճգնեալք, մինչ յիւրեանց մահն, պնդեալք ցուցանեն ձեզ զճշմարտութիւնն, զի թերեւս նոքաւք դառնայցէք յիմաստութիւն զիտութեան որդւոյն Աստուծոյ: 37 Սակայն եւ առ նոսա լցէք կատարեցէք բովանդակեցէք զսովորութիւն սպանութեանց ամբարշտութեանցն կամացն ձերոց: 38 Սակայն նորին արեամբն՝ զոր ասացի՝ բազում եւ պէսպէս նշանաւք խրատեաց զձեզ, եւ ի մահ ոչ մատնեաց վասն բազում ողորմութեանն. եւ իւր մերձաւորս արար զձեզ, եւ խառնեաց զձեզ ի բնութիւն կենդանութեան ընտանութեան վարդապետութեանն իւրոյ, ուղղութեան արիւնացն, յառաւելութիւն որդւոյն սիրելւոյ իւրոյ:

39 Եւ յետ այսորիկ եթող ձեզ զամենայն վնասս ձեր, եւ ետ ձեզ վարդապետս զսիրելիս իւր: 40 Բայց դուք եւ ոչ զմի զայն ոչ յիշեցէք, ոչ եղիք ի մտի, ոչ կալայք ի սրտի, այլ յետս դարձայք՝ հրեական ազգին նմանեալք. առէք զնոյն յանձինս ձեր զնոցուն

արինակն գործոց: 41 Չի պարտ էր ձեզ յիշել գերախտիսն Տեառն ձերոյ Քրիստոսի, որ ոչ յիշեաց զմեղս հարցն ձերոց, եւ ոչ զանարեւութիւնս ձեր: 42 Եւ ձեզ չէր պարտ մոռանալ զճգնութիւն հարցն սրբոցն խրատչացն եւ վարդապետացն ձերոց, որք ուսուցիչքն էին ձեր, որք հանապազ տքնէին վասն փրկութեան ոգւոց ձերոց. եւ արժան էր ձեզ ունել գութ ընդ նոսա՝ որք հոգեպէս բանի վարդապետութեանն երկնեցին եւ ծնան զձեզ վերստին, եւ ըստ ձերում զեղծման անդրէն դառնալոյ՝ դարձեալ միւսանգամ վերստին կրկնելոյ չարեացն ապաշխարելոյ ինքեանք իւրեանց խնդրուածովքն երկնեցին զձեզ դարձեալ, մինչեւ կերպարանեսցեն զՔրիստոս ի ձեզ, զի արժանի լինիջիք մտանել յերկնից յարքայութիւնն անդր: 43 Պատշաճ էր եւ ձեզ խնամել զնոցին որդիսն եւ զաշակերտսն, որ ըստ հոգեւոր բանին ըստ աստուածային ծննդեանն էին որդիք, առաջնորդք եւ վերակացուք ձեր ի տէր. թող թէ որ մարմնապէս իսկ էին նոցա ճետք, եւ հոգեւոր նոցին գործոց ոչ ինչ պակաս քան զհարսն իւրեանց:

44 Արդ ձեր թողեալ զԱստուած, եւ յիշեցուցէք զչարիսն ձեր զառաջինս, եւ լցէք զչափ մեղացն հարցն ձերոց: 45 Որ զի նոքա սպանին զհարսն սուրբս չարչարանալք՝ վասն բարւոյն չկամելոյ լսել զաւգտակարն խրատ ի նոցանէն, եւ դուք գորդիս եւ զժառանգս եւ զգործակիցս եւ զնմանողս նոցին սպանէք, որք ոչ հաւանեալ գործոց մեղացն ձերոց, սուրբ մանուկն Յուսիկն զհայրապետն զաթոռակալն զվիճակակալն զվիճակին Թադէոսի առաքելոյն եւ զնորին նմանոյն Գրիգորի: 46 Եւ դուք զիրեական բարուցն բերէք զարինակն յանձինս ձեր, սպանութեանցն սովորութեանց զրկութիւնս. որպէս եւ նոքա անխրատք զիրեանց զառաքեալսն կամ զմարգարէսն կոտորեցին, սոյնպէս եւ դուք ըստ նոցին արինակի կատարեցէք:

47 Արդ վասն այսչափ ստութեանց ձերոց եւ պղծութեանց, բարձցէ Տէր զբազաւորութիւնդ ձեր ի ձենջ. բարձցէ եւ զքահանայութիւնդ ի ձենջ: 48 Յրուեսջիք եւ բաժանեսջիք, եւ ցրուեսցին սահմանք ձեր որպէս եւ Իսրայէլ, եւ անտէրունչք եւ անխնայ եւ անխնամք լիջիք. եւ լիջիք դուք իբրեւ զիսաշինք, զի ոչ գուցէ նոցա հովիւք: 49 Մատնեսջիք իբրեւ զհաւտ ի ձեռս զազանաց, եւ անկջիք ի փառաց ձերոց. եւ ի ձեռս աւտար թշնամեաց մատնեսջիք դուք ի գերութիւն եւ ի լուծ ծառայութեան, եւ ոչ բարձցի երբէք կամ պակասեսցէ լուծ ծառայութեան ի ձենջ. եւ ոչ երբէք պակասեսցէ լուծ չար ստրկութեան ծառայութեանն ի պարանոցաց ձերոց. հաշեսջիք եւ մաշեսցիք ի ցանկութիւնս ձեր: 50 Որպէս պատատեցաւ Իսրայէլ, եւ ոչ կարկատեցաւ, սոյնպէս եւ դուք ցրուեսջիք եւ կործանեսջիք. եւ այլք վայելեսցեն ի վաստակս ձեր, եւ այլք կերիցեն զարութիւնս ձեր. եւ ոչ որ գտանիցի, որ փրկեսցէ զձեզ. եւ ոչ հաճեսցի ընդ ձեզ Տէր, եւ ոչ նայեսցի եւ ոչ փրկեսցէ այլ զձեզ:

51 Այլ զի կոչեցէք զիս ելանել զալ առ ձեզ, զա՞յս ամենայն կամէիք լսել դուք յինէն: 52 Եթէ իմ չէր զայս ամենայն պատմել ձեզ, սակայն այս ամենայն լինելոց էր ձեզ վասն սպանման արդարոյն մեծին մանկանն Յուսկան առաքիւնոյն առաջնորդին ձերոյ, որ էր ի տանէն զաւակին Գրիգորոյ. զի այս ամենայն լինելոց է ձեզ, զի այսպէս եցոյց ինձ Տէր: 53 Այլ զի յղեցէքդ առ իս, եթէ ե՛կ կաց մեզ գլուխ եւ առաջնորդ, զիա՞րդ լինիցիմ առաջնորդ այնոցիկ՝ որք ոչ դառնայցեն զկնի Տեառն. կամ զիա՞րդ կայցեմ գլուխ ազգի, զորս եթող տէրն ի ձեռանէ: 54 Կամ զիա՞րդ ամբառնայցեմ զձեռս իմ աղաւթիւք առ Աստուած վասն այնոցիկ, որոց ձեռք իւրեանց շաղախեալ են արեամբ սրբոց Տեառն. կամ զիա՞րդ մատուցանեմք աղաւթս պաղատանս այնոցիկ՝ որք դարձուցին զթիկունս

առ Տէր, եւ ոչ գերեսս իւրեանց: 55 Կամ զիա՞րդ եղէց բարեխաւս վասն այնորիկ, որք նուաճեցինն. կամ զիա՞րդ խաւսիցիմ ի հաշտութիւն վասն այնոցիկ, ոյք փախուցեալն են եւ ոչ կամին դառնալ. որոց ինքնին Տէր նիւթեաց պատրաստեաց զամենայն չարիս ի վերայ նոցա վասն այսորիկ, զի ասացիք թէ ոչ տեսանէ Տէր զայս ամենայն, եւ որ ինչ նման է սոցին բանիցս:

56 Ձայս բանս խաւսեցաւ սուրբ ծերունին Դանիէլ քորեպիսկոպոսն առաջի թագաւորին Տիրանայ, եւ առաջի իշխանացն, պետացն եւ ամենայն զաւրացն: 57 Եւ մինչ դեռ խաւսէր նա զայս ամենայն, հիացեալ զարմացեալ թագաւորն միտ դնելով լուռ եւեթ կայր: 58 Եւ եղև իբրև զայս ամենայն լուաւ, բորբոքեալ ի բարկութիւն դառնութեան ամբարշտութեան ցասման իւրոյ. զոր տայր հրաման անդէն խեղդամահ առնել զնա: 59 Ձոր իբրև լուեալ անդէն սպասաւորացն, կատարեցին զգործ հրամանին վաղվադակի. բայց մեծամեծք նախարարացն աւագանին շատ եղին ի մտի արքային, զի մի՛ կատարեսցէ զչարութիւն կամացն իւրոց. առ դառնութեան սրտին ցասման, առ զայրուցս բարկութեանն՝ ոչ ինչ անսաց նոցա. այլ ճոպան ի փողս եղեալ, խեղդամահ արարին զնա: 60 Այսպէս կատարեցաւ սուրբն Դանիէլ:

61 Եւ բարձին զմարմին նորա բազմութիւն մարդկան, որք տեղեակ էին նմա, եւ գիտէին զնա. եւ կամեցան մեծարել զնա ընդ ոսկերս սուրբ վկայիցն Քրիստոսի: 62 Ապա ինքն յայտնեալ երեւեցաւ առն սրբոյ աշակերտին իւրում, որոյ անուն կոչէր Եպիփան, զի մի՛ ի պատիւ առցեն զոսկերս նորա իբրև զայլոցն. այլ տարցին ի տեղին՝ ուր ինքն հրամայեաց, եւ ծածկեցցեն ընդ հողով: 63 Ձի այսպէս յայտնեալ բարբառեցաւ նոցա. զի եթէ տէրունական մարմինն, ասէ, ի գերեզմանի ծածկեցաւ աւուրս երկուս մինչև ցարն երբորդ՝ յորում յարեաւ առ հայր իւր, ո՞րչափ եւս առաւել պարտ է մերում հողեղէն մարմինս ընդ հողով ծածկել: 64 Ապա բարձին զմարմին նորա սուրբ սիրելիք իւր աշակերտք, որոյ գլխաւորին անուն էր Շաղիտա, որ ի նմանէ իսկ աշխարհին Կորդուաց վարդապետ տուեալ էր. եւ երկրորդին անուն Եպիփան, որ զաւառին Աղձնեաց եւ մեծաց Ծոփաց ի նմանէ իսկ վարդապետեալ էր, եւ ընդ նոսա պաշտանեայք բանակին: 65 Եւ գնացին տարան եղին զմարմինն ի տեղուջն՝ ուր յառաջագոյն էր կայեանք խցկանն իւրոյ յերկրին Տարանոյ, որ էր մայր եկեղեցեացն Հայոց, մաւտ յակն աղբերն՝ ուր առնէր Գրիգոր զմկրտութիւնսն աշխարհագաւր բազմութեանն, ի տեղուջն՝ որ անուանեալ կոչի Հացեաց դրախտ: 66 Յայնմ տեղուջ ծածկեցին զմարմին սրբոյն Դանիէլի ընդ հողով, ըստ յառաջագոյն տեսլեանն ըստ հրամանի նորա տուեալ:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

1 Յաղագս որդուցն Յուսկան, եթէ ո՛րպէս ընթադրեալ առ ոտն հարին զմեծ քահանայութեան զԱստուծոյ զպատիւն:

2 Ապա խորհուրդ արարին մատուցանել զորդի սրբոյն Յուսկան ի քահանայութիւն հարցն վարդապետութեանն: 3 Ապա առանց իւրեանց կամացն ըմբոնեցան, եւ բռնաբարեցան ի միաբանութեան եպիսկոպոսացն. զի կալեալք, ակամայ առեալք զձեռնադրութիւն սարկաւագութեան՝ հարկեցան Պապն եւ Աթանագենէս: 4 Որոց ընդ ոտն հարեալք զաւանդն հոգեւորն պատուի, անձամբ զանձինս իւրեանց, խտորատուր յարուեստն զինուորութեանն զինեցան, եւ յերկիր կործանեցան: 5 Եւ ընտրեցին

գերկրաւոր կեանս, եւ առին եւս իւրեանց կանայս զքորս թագաւորին, եւ մերժեցին զանձինս իւրեանց ի ժառանգութենէ Աստուծոյ: 6 Բայց անուանք կանանց նոցա, անուն կնոջն Պապայ՝ Վարագդուխտ, նոքա անորդիք անգաւակ ելին յաշխարհէ. անուն կնոջն Աթանագենի՝ Բամբիշն. ի սոցանէ ծնաւ այր սքանչելի եւ զարմանալի Ներսէս, որ առ յապայն եկաց քահանայապետ:

7 Բայց յայնմ ժամանակի ոչ ոք գոյր, որ առաջնորդէր նոցա զքահանայապետութիւնն: 8 Ապա խորհուրդ արարին՝ թէ զո՛ր գտցեն իւրեանց առաջնորդ. ապա կամ եղեւ ամենեցուն առ հասարակ, զի ի նմին տանէ իշխանութեանն Գրիգորի գտցեն, որ կալցի նա զաթոռ հարցն:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

1 Յաղագս Փառինայ, որ կալաւ զաթոռ հայրապետացն:

2 Յայնմ ժամանակի համարեցան արժանի զՓառէն ոմն երեց, ի գաւառէն Տարաւնոյ, ի մեծէ մարգարէանոցէն Յովհաննու, որ էր նախ շինեալ տուն աղաւթից եւ խնդրուածոց ի հանգիստ սրբոցն, զի տեղին այն նմա էր հաւատացեալ: 3 Ապա կոչեցին զնա առ արքայն. եւ առաքեաց զնա պատարագաւք թագաւորն, եւ հրովարտակաւք եւ ճոխ իշխանաւքն որ ընդ նմա առաքեցանն, մեծ գաւրավարն Հայոց՝ որում անուն էր Վասակ, ի Մամիկոնեան տոհմէն. եւ Մեհենդակ Ըորշտունի, եւ Անդովկ Սիւնի, եւ Արշաւիր Կամսարական, մեծք եւ զլխաւորք նահապետք. եւ տասն այր այլ, արք պատուականք, առին զնացին զՓառէն սուրբ ի մայրաքաղաքն Գամրաց ի Կեսարիա, եւ անդ ձեռնադրեցին զնա ի կաթողիկոսութիւն Հայոց մեծաց: 4 Եւ զան դարձեալ իւրեանց աշխարհն խաղաղութեամբ:

5 Եւ նստաւ Փառէն յաթոռ հայրապետական սակաւ ժամանակս. եւ այլ ինչ չհամարձակէր նա կամ իւրատել ինչ, կամ յանդիմանել զմոլորութիւն ինչ զուրուք կամ զամբարշտութիւնս: 6 Բայց միայն զիւր անձն սուրբ պահէր, եւ ի հարկէ ընգերէր անաւրէն թագաւորին, եւ ըստ նորին կամացն երթեալ հնազանդեալ: 7 Եւ յետ այսորիկ հանգեալ, եւ յաւելաւ առ հարս իւր. եւ առեալ պաշտաւնէիցն եկեղեցոյ քանակին զմարմինն, զնացեալք ի գաւառն Տարաւնոյ՝ տարան ի յագարակն մեծի մարգարէանոցին Յովհաննու, որ էր ինքն ի կենդանութեանն իւրում յառաջագոյն բնակեալ. եւ անդ գեղեցիկ շիրիմ գործեալ, եւ զսորս ոսկերս ծածկեցին:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

1 Յաղագս Շահակայ՝ որ էր ի գաւակէ Աղբիանոս եպիսկոպոսի, որ յաջորդեաց զտեղի հայրապետացն աթոռոյն. եւ թէ՛ որպէս յայնմ ժամանակի երկիրն Հայոց թողեալք զՏէր եւ զպատուիրանս նորա:

2 Ապա յայնմ ժամանակի միաբան խորհեցան աշխարհաւրէն խորհուրդ, եթէ ո՛ւմ պարտ իցէ զհայրապետութեանն զկաթողիկոսութիւն ունել: 3 Ապա իբրեւ ոչ ոք գոյր ի տանէն Գրիգորի այնմ արժանի, ապա նմանեցուցին զՇահակ ոմն անուն ի տոհմէ գաւակին Աղբիանոս եպիսկոպոսին: 4 Եւ տան զնա ի ձեռս իշխանին մարդպետութեանն, որում անուն իւր Հայր կոչէր. եւ յաւագաց գումարէն ընդ նմա

զիշխանն Գարդմանաց ձորոյն. եւ առնեն ընդ նոսա այլ տասն նախարարս. եւ յուղարկեցին զնա մեծաշուք պատուով յերկիրն Գամրաց ի մեծ քաղաքն Կեսարիա: 5 Անդ ձեռնադրեն զՇահակն ի կաթողիկոսութիւն Հայոց մեծաց, եւ պատուով դառնան առ թագաւորն:

6 Եւ յաջորդեաց զտեղի հայրապետացն Շահակն. եւ սա նմանեաց վարուցն Փառենայ: 7 Առաջնորդէր սա աշխարհի ըստ նմին արիւնակի: 8 Բայց որոց հովուէրն՝ չեղեալք ունկն ինչ խրատու ճշմարտութեանն, այլ յանդիմանեալք՝ հոլանեալ գործէին զմեղս համարձակութեամբ, առանց խիթի յամենայն չարիս դարձեալք, թողեալք զՏէր եւ զպատուիրանս նորա առ հասարակ թագաւորն եւ նախարարքն եւ իշխանքն: 9 Եւս չար քան զնոսա առ մարդիկ մարդկանն ամբարշտեալք, ի հնութիւն առաջին գործոցն հարցն իւրեանց դարձեալք, ի փոքրկանց մինչեւ ցմեծամեծս ի յայս էին հարեալք ի սոյն կանխեալք: 10 Վասն այսորիկ ամենայնի բարկացեալ Տէր Աստուած ի վերայ նոցա՝ եթող ի ձեռանէ, արար զնոսա կոխան ի յարուցելոցն ի վերայ նոցա թշնամեաց նոցա: 11 Քանզի ի ժամանակաց ի թագաւորութենէն Տրդատայ, յորմէ հետէ զՏէրն ճանաչելոյ՝ արար խաղաղութիւն, եւ լռեցոյց շուրջ զթշնամիս նոցա, զի ցածոյց Տէր զմարտ պատերազմացն ի սահմանաց նոցա, եւ մինչեւ յայն ժամանակ ոչ ընդ ումէք բանք գոյին ամբոխի կամ խռովութեան, եւ ի մեծի խաղաղութեան էին բնակեալք: 12 Ապա ի ժամանակին յայնմիկ յարոյց զաւրացոյց զգրգռութիւնս սահմանակցաւք շուրջ յամենայն կողմանս զթշնամիս նոցա. եւ ոչ մի ոք ի թագաւորացն Հայոց ոչ ոք գտանէր նոցա բարեկամ, այլ ամենեքեան թշնամիք:

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

1 Յաղագս Հայր մարդպետին, որ տայր կոտորել զազգս նախարարացն Հայոց:

2 Բայց յայնմ յանմիտ թագաւորութեանն ժամանակի ոչ միայն թշնամիք թշնամեաց, այլ եւ բարեկամք բարեկամաց եւ ընկերք ընկերաց դաւաճանութիւնս մատնութիւնս սկսան յարուցանել ի մէջ հայաստան երկրին, եւ բեր ազգի ազգի թշնամութիւնս գործէին: 3 Վասն զի անկաւ ի նոսա խռովութիւն ի տեառնէ, այս պղծութեան եւ ոգի մոլորութեան. զի նախ միմեամբք քանդեալք աւերեցան վասն անարեւնութեան իւրեանց: 4 Բայց քան զամենեսին աւելի այր մի անարէն եւ այսամուտ, որ աւելի ընդ ազգս նախարարացն գրգռէր զթագաւորն Տիրան: 5 Այս ինքն որ ունէր զպատիւն մեծի մարդպետութեանն, այր ներքինի՝ չարասիրտ չարախորհուրդ չարագործ, որում Հայր կոչէին: 6 Զբազումս ի նախարարացն ետ քութեամբ առանց վնասու կոտորել, եւ խանգարեաց զմեծ տէրութիւն թագաւորութեանն: 7 Մանաւանդ աւելի զերկու տոհման զաւագս տայր իւրով չարախաւսութեամբ հանել ընդ սուր, եւ անունդ առնել միահաղոյն զտոհման Ռըշտունեաց եւ զտոհման Արծրունեաց. բառնային ի միջոյ առանց ամենայն վնասու եւ յանցման, մինչ անգամ եւ զէզսն կոտորեցին ազգացն: 8 Յայնմ ժամանակի ի գայթակղի գտանէին ի դայեակս մանկունս փախստեայս, զՏաճատ որդի Մեհրնդակայ Ըորշտունոյ. եւ միւս եւս Շաւասպ որդի Վաչէի Արծրունոյ. տղայք ստնդիայք, զոր ածին առաջի թագաւորին: 9 Իբրեւ տեսանէր, տայր հրաման հանել փողոտել զմանկունսն. զի նոքա եւեթ ճետք մնացեալ էին յազգացն: 10 Եւ անդ դիպեալ Արտաւազդ եւ Վասակ, արք ի Մամիկոնեան տոհմէն, որք էին զաւրավարք ամենայն զաւրացն Հայոց, որք

յարուցեալք անկան ի վերայ մանկանցն տղայոց, մէն մի յանթի հարեալք՝ ի դուրս գնացին. զէնն ի վեր առեալք, կռուոյ պատրաստէին՝ ի վերայ այնց մանկանց մեռանել: 11 Ձի թէպէտ եւ սնուցանէին նոքա զորդին զարքային զԱրշակ, սակայն զչարեալք ընդ գործ ժամանակին՝ թողին զսանն իւրեանց զԱրշակ, եւ գնացին ի բաց ի բանակէն արքունի: 12 Եւ չոգան յաշխարհն իւրեանց յամուրս Տայոց. եւ անդ նստան ամս բազումս ընտանեալք իւրեանց, եւ թողին զայլ զտուն իւրեանց: 13 Եւ սնուցանէին զայն մանկունսն, զՇաւասպն եւ զՏաճատ. եւ ետուն նոցա զդստերս իւրեանց ի կնութեան, ուստի դարձեալ միւսանգամ ազգն այն սերեցան. եւ ոչ խառնէին նոքա ի խորհուրդս Հայոց մինչեւ ի բազում ամս:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

1 Յաղագս որդոցն Յուսկանն՝ Պապայն եւ Աթանագինէին, եթէ ո՛րպէս կամ զհարդ սատակեցան յանարեւութեան իւրեանց:

2 Այլ որդիքն Յուսկանն, Պապն եւ Աթանագենէս, յաստուածատեցութեանն զկեանս իւրեանց վարեցին. յանարեւութեան եւ յամբարշտութեան շրջէին: 3 Եւ զամենայն ատուրս կենաց իւրեանց ի մեծի յանդգնութեան էին, եւ ոչ երկելոյ Աստուծոյ առաջի աչաց նոցա. եւ ի բազում անառակութեան եւ ի զիջութեան գնային, եւ զկարգն Աստուծոյ արհամարհեալ այպանէին: 4 Եւ էին նոքա յերկրին Տարաւնոյ յեկեղեցւոջ յաւանին յԱշտիշատ, ուր զառաջինն էր շինեալ զեկեղեցին ի հաւոյն նոցա Գրիգորէ: 5 Յայն զելոյ երկոքեան եղբարքն երթեալք հասանէին՝ Պապն եւ Աթանագենէս: 6 Եւ բազում հատեալ յարբշտութիւն, զԱստուծոյ զտաճարան այպն առնէին. եւ երթեալք երկոքին եղբարքն մտանէին յեպիսկոպոսանոցն՝ որ էրն անդ, եւ ըմպէին անդ գինի բոզալք եւ վարձակալք եւ գուսանալք եւ կատակալք, զտուրբ եւ զնուիրեալ տեղալքն քամահեալ՝ կոխան առնէին:

7 Եւ մինչ էին յուրախութեան մեծի, բազմեալք էին ի ներքս եպիսկոպոսանոցին ուտէին եւ ըմպէին, յանկարծակի հրեշտակ Տեառն երեւեցել ի նմանութիւն փայլատական, եւ հարեալ սատակէր զերկոսեան զեղբարսն միանգամայն ի բազմականին անդ: 8 Եւ այլ մարդիկն՝ որք էին անդ, որք տաճարակիցք էին ուրախակիցք եւ բազմականակիցք էին, որք միանգամ անդ դիպեցան, առ հասարակ թողին եւ փախեան, եւ ելին արտաքս ի տաճարէ անտի: 9 Եւ յահէն մեծէ այլ ոչ եւս ոք ի նոցանէ դարձաւ անդրէն. եւ ոչ ոք իշխեաց բնաւ այլ մարդ ի մարդկանէ մտաբերել մտանել ի ներքս, եւ ոչ ի դուրսն հուպ երթալ եւ դնել, քանզի ի բաց մնաց ի փախչելն նոցա. եւ ոչ յայլ ատուրս ոք առ դրալքն իշխէր անցանել:

10 Եւ Պապն եւ Աթանագենէս երկոքեան եղբարքն այսպէս սատակեցան. անկեալ դնէին ի ներքոյ եպիսկոպոսանոցին ի տեղւոջն բազմականացն: 11 Եւ դրունք տաճարին ի բաց կային, եւ ոք հուպ չիշխէր երթալ. մինչեւ նեխեցան մարմինք նոցա եւ կողոպտեցան, եւ յողկեցան. քակեցան լուծան ի միմեանց, ցրուեցան ոսկերք նոցա: 12 Եւ բազում ամիսք անցանէին ի վերայ իրացն. ապա իշխեցին մտանել ժողովել բառնալ հանել անտի զոսկերս նոցա, եւ զտանէին զնոսա լոկ ցամաքեալ զկճղացեալ զոսկորս նոցա. եւ հանէին յայգւոջն եկեղեցոյն, որում Ագարակն կոչէն: 13 Բայց մնաց Աթանագենի որդի ի Բամբշնէ ի քեռէ թագաւորին, եւ անուն նորա Ներսէս, որ եկաց

յաթոռ հայրապետացն առ յապայ ամենայն երկիր Հայոց: 14 Բայց Պապայ ի բուն ի կնոջէն ոչ մնաց, այլ էր նորա հարձ մի ի գաւառէն Տարաւնոյ, ի Հացեաց գեղջէ կարճագատացն. եւ մնաց որ ի հարձէ անտի ի Հացեկացւոյն որում անուն իւր՝ որդւոյ հարձին Վրիկ կոչէր:

ԳԼՈՒԽ Ի.

1 Յաղագս Տիրանայ թագաւորին, եթէ ո՛րպէս մատնեցաւ յիւրմէ սենեկապետէն ի Փիսակայ Սիւնոյ, եթէ՛ կորեաւ, եւ գերեցաւ ի Վարազէ իշխանէն պարսկէ. եւ կամ ո՛րպէս ամենայն երկիրն Հայոց ընդ նմին գերեցաւ:

2 Բայց դեռ բարեկամութիւն էր ի մէջ թագաւորացն երկոցունց, ի մէջ թագաւորին Հայոց եւ Պարսից: 3 Նստէր յաշխարհին Ատրպատական որում անուն կոչէր Բարձգահին իւրում՝ Շապուհ Վարազ: 4 Արդ մինչ դեռ եւս յոյժ խաղաղութիւն էր ի մէջ թագաւորացն երկոցունց, անկաւ ի տեսոնէ խռովութիւն ոչինչ բանիւք՝ արամբ միով անարգաւ, որ ոչ ինչ պակաս քան զդէւ էր մոլութեամբ, որոյ անուն Փիսակ կոչիւր. որ սենեկապետն էր արքային Տիրանայ, ազգաւ սիւնի: 5 Սա դեսպանագնացեալ էր առ Վարազ Շապուհ, զոր թողեալն էր սահմանապահ արքային Պարսից յԱտրպատական աշխարհին:

6 Չայնու ժամանակաւ ձի մի էր երիվար արքային Տիրանայ, զորմէ կարի զարմանային: 7 Եւ էր ձին գունով ճարտուկ ճանձկէն. սա լի էր քաջութեամբ, անուանի եւ հոյակապ, մեծ եւ բարձր՝ երկայն քան զամենայն ձիս, եւ տեսանելով քան զայլս գեղեցիկ, զանազան՝ որ համեմատ նմա այլ ոչ գտանէր: 8 Չորմէ յերթալն իւրոյ դեսպանութեանն՝ սենեկապետն արքային Փիսակ մատնեաց զձին Վարազայ, վասն զի բարեկամացեալ էր ընդ նմա. եւ ի նմանէն ինքն թուղթ առեալ, բերեալ մատուցանէր արքային Հայոց: 9 Չորմէ չհաւանեալ տալ, ոչ առնոյր յանձն: 10 Այլ վասն զի կասկածէր յանէն՝ զի գոյժ խռովութիւն ինչ ի մէջ թագաւորացն երկոցունցն արասցէ, ի խնդիր անկանէր զնոյն գոյն ձի, զնոյն նշան, զնոյն պատկեր, բաց ի մեծութենէ՝ զի այնչափ ուրեք ոչ գտանէր, զնոյն նման զնոյն կերպարանս ճարտուկ ճանձկէն գտեալ, եւ հանդերձ հրովարտակաւք եւ պատարագաւք ի ձեռն մոլեկան Փիսակայն առ իշխանն յԱտրպատական առ Վարազն արձակէր: 11 Եւ միտս դնելով խորհուրդ առնէր. զի ասացես, ասէ, եթէ այս ինքն է զոր խնդրեցերն, զի առ սէր ոչ խնայեաց ի քէն: 12 Իսկ նա յորժամ հասեալ առ Վարազն, յայտ առնէր զիրս խնայութեանն, ի գրգռութիւն ջանացեալ՝ ոչ կամէր բժշկել զնենգախաւսութիւնն իւր. այլ եւս քան զեւս սրեալ զչարախաւսութիւնն իւր, ասելով եթէ այնչափ ի հեռ եւ ի նախանձ, ի չարակնութեան եւ ի թշնամութեան, ի յատելութեան եւ ի չկամութեան, յերկմտութեան եւ յաներկիւղութեան առ թագաւորն Պարսից եւ առ ամենայն զաւրսն Պարսից արքայն Հայոց Տիրան, մինչ անգամ վասն կաշոյ միոջ խնայ արարեալ՝ թագոյց, եւ զքեզ ծաղր արարեալ, եւ այլ ընդ այլոյ զմիտս գողանալ քո. զոր յիմ ձեռն ետ ածել, առ քեզ առաքեաց: 13 Եւ ոչ այդ միայն է, ասէ. այլ ի կայսր եւ ի զաւրս նորա յուսացեալ, խորհի հանել զթագաւորութիւն Պարսից յազգէն Սասանայ. զի ասէ, թէ մեր լեալ է եւ հարցն մերոց այն տերութիւնն: 14 Արդ ասէ, թէ չեմ ծուղալոց՝ մինչեւ դարձցի պատիւ հարցն նախնեաց. զնախնի զթագաւորութիւնն այսրէն առ որդի եւ առ զաւակ նոցա յազգս իմ եւ ի տունս

իմ եւ յանձն իմ դարձուցանեմ: 15 Եւ այսչափ եւ այսպիսի բանիւք գրգռէր զնա Փիսակն անաւրէն ի վերայ տեառն իւրոյ բնակի, եւ նիւթեր զմահ ի վերայ իւրոյ թագաւորին:

16 Ապա իբրեւ զայս ամենայն լուաւ Վարազ Շապուհ Ատրպատական մարզպան ի կատաղախաւս ի շնաբերանն Փիսակայ, վաղվաղակի նամակ ամբաստանութեան գրեալ Վարազայ յարքայէն Հայոց՝ մատուցանէր Ներսէհի արքային Պարսից: 17 Եւ այնչափ զայրացոյց գրգռեաց յուզեաց դրդեաց սրտմտեցոյց բարկացոյց զթագաւորն Պարսից ի վերայ արքային Հայոց, որ ապա ա՛ռ հրաման ի նմանէ, զինչ եւ է հնար գտանել մարթել ճանապարհս, մեքենայիւք գայթակղութիւնս դնել՝ որսալ ըմբռնել զարքայն Հայոց: 18 Եւ մինչ դեռ խաղաղութիւն էր ի մէջ թագաւորացն երկոցունց, բարկութիւն Տեառն գրգռեաց յուզեաց զվրէժս, զի խնդրեցին սուրբ արիւնք մահուցն երկուց մեծացն քահանայիցն առաջնորդացն յանաւրէնն Տիրանայ:

19 Ապա յայնմ ժամանակի Վարազն արձակէր դեսպան առ արքայն Հայոց, ի հաշտութիւն խաղաղութեան դառով խաւսել ընդ նմա. զանձուկ սիրոյ պատճառեալ, համարձակութիւն խնդրէր՝ գալ նմա առ նա: 20 Իսկ իբրեւ լուաւ զայն Տիրան արքայն Հայոց, փութապէս վաղվաղակի մեծաւ ուրախութեամբ առ ինքն կոչել հրամայէր: 21 Եւ մինչ չեւ նա եկեալ էր, խորհէր արքայն ընդ իւր ծառայսն ներքինիսն սպասաւորսն իւրում սենեկի. ասէ. Արժան է մեզ, այր որ զայ առ մեզ՝ զբաւսուցանել եւ ուրախ առնել որսովք եւ բազմականաւք, եւ ամենայն պէսպէս վայելչութեամբք: 22 Այլ ոչ եթէ այնչափ ինչ արժան է զմեծ ինչ որսոյ տեղիս ի մերում երկրի աստ նմա տեսանել՝ վասն չարակնութեան յաչաղանաց չարաբարութեան նենգութեանն ազգին Պարսկաց. այլ նմանեցուցէք տեղիս դոյզնագիւտ որսոց ինչ՝ որով լոկ զբաւսուցուք զնա, եւ մի՛ որսասցուք զառատ ինչ որսոց գտեղիս, եւ զի մի՛ մեծ ինչ նախճիրս որսոց կոտորեալ առ ի ցոյցս առնելոյ: 23 Այլ վարկպարազի արասցուք, ասէ, վասն դառնացող չար ազգին չարութեանն դառնացող ազգին: 24 Այլ յերկրին Ապահունեաց, յոտինն մեծի լերինն Մասեաց, տեղին զայն որսասցուք. տեղոյն՝ որում անուն կոչի քաղաք Աղիորսք:

25 Ապա եկն եհաս Շապուհ Վարազն երիւք հազարաւքն, եւ յանդիման եղել թագաւորին յերկին Ապահունեաց. եւ մեծապէս մեծարեցաւ ի նմանէ: 26 Եւ այն բանքն, որ վասն որսոյն ի թագաւորէն ասացաւ, վաղվաղակի յունկն զաւրավարին Պարսից հասանէին ի բերանոյ շորիկն շոգմոզն տիրանենկն եւ տիրադրուծն տիրասպանուն տիրամատնիչն Փիսակայ, յայն յաշխարհակորոյս յառնէ անտի. եւ աւուրս սակաւս ուրախ լինէին ի միասին: 27 Այլ իշխանն Պարսից զթշնամութիւնն՝ զոր ունէր ի ներքոյ, խորամանգեալ ծածկեալ մեքենայեալ առագաստեալ բերէր, եւ առնէր սպաս զդան կատարել:

28 Եւ ի ժամանակին յայնմիկ այնպէս դիպեցաւ, յայնմ ժամանակի զաւրավարքն չէին անդ, սարտուցեալ էին. եւ այլ մեծամեծք նախարարացն, եւ աւագ տանուտէրք ազատանին, սոյնպէս եւ զաւրքն արքունի յիւրաքանչիւր տունս յիւրաքանչիւր կայեանս յիւրաքանչիւր դադարս դադարեալ էին: 29 Եւ ոչ ոք էր՝ որ մնացեալ էր առ թագաւորին, եւ ոչ գունդ եւ այրեւծի. բայց միայն սակաւ սպասաւորաւք հանդերձ, եւ որսոցն պառականաւք, եւ ռահվիրայ մարդկան, եւ խառնաղանջ խորանապահ զաւրուն, եւ ռամիկսպաս զաւրաւքն, եւ տիկնաւն հանդերձ եւ արքայորդին մանուկն Արշակ: 30 Այսպէս սակաւուք դիպեալ ի ժամանակին յայնմիկ, զի թէպէտ եւ տեսեալ հարուստ գնդաւ եկեալ զաւրավարն Պարսից, զի էին ընդ նմա սպառազէնք վառեալք արք իբրեւ

երեք հազարք, ոչ ինչ խիթացեալ զգուշաւ անկասկած լինէր: 31 Քանզի տեսանէր զնա իբրեւ ի պատճառս խաղաղութեան եկեալ, մեծաւ պատարագաւք եւ պատուական ընծայիւք եւ մեծաշուք մեծարանաւք:

32 Եւ իբրեւ ոչ ինչ բազում աւուրք ընդ մէջ եղեն, յընթրիս կոչեն ի հաց հրաւիրեալ զարքայն. ի պատիւ մեծարանաց կոչէր: 33 Ապա իբրեւ ընդ գինիս մտին, քաջ արբեալ լինէին թագաւորն եւ որ ընդ նմայն էին, զաւրն դարանակալ յանպատրաստից յանկարծաւրէն յայլակարծուց գնոսա յանկարծուստ յիրաքանչիւր բազմականի ի վերայ հասեալք ըմբոնէին, եւ վահանափակ շերտաւորացն պատէին զթագաւորն Տիրան: 34 Եւ կալեալ կապեալ զոտս եւ զձեռս նորա ի կապս երկաթիս, եւ զբանակն՝ զոր գտանէր՝ աւար հարկանէր. եւ զգանձս եւ զստացուածս, զկին եւ զորդիս թագաւորին, զոր գտին ի բանակին, խաղացուցին յերկրէն Ապահունեաց:

35 Իբրեւ եկին համին ի գեւղ մի, որում անուն Դալարիս կոչէին, յորժամ եկն եմուտ զաւրավարն Պարսից ի ներքս ի գեւղն Դալարիս, ածէր կապեալ զարքայն Տիրան ընդ իւր: 36 Եւ ասէ Վարագ, Աղէ՛ տեսէ՛ք անուղ, որով երկաթ շողացուցուք, զի զաչս խարեցուք զարքայիս Հայոց: 37 Եւ անդէն բերին անուղ, որով խարէին զաչսն Տիրանայ: 38 Ապա ինքն խաւսել սկսաւ Տիրան, եւ ասէ. Փոխանակ զի իմ երկու աչքս լուսաւորքս խաւարեցան յայս տեղուջս, արդ փոխանակ Դալարեացս անուան, Ածուղ անուն լիցի սմա մինչեւ ցլաւտեանս ժամանակաց. եւ այս երեւոյթ նշանակս մնացէ յիմ յիշատակի: 39 Այլ ինձ յուշ եղեւ եւ գիտեմ՝ թէ այն զի խնդրեցաւ յինէն վրէժ չարեաց մեղացն իմոց, փոխանակ զի խաւարեցուցի ես զաշխարհս՝ որում թագաւորեալ էի՝ յերկուց լուսաւոր վարդապետացն, եւ կարծեցի շիջուցանել զլոյսն ճշմարտութեանն քարոզութեանն երկուց հաւատարմացն, վասն այսորիկ խաւարեցաւ լոյս տեսանելեաց աչացս իմոց:

40 Եւ յայնմ ժամանակի վաղվաղակի փութանակի չու առնէր յԱծուղ գեղջէն, խաղայր զնայր ճեպով իշխանն արքային Պարսից հանդերձ Տիրանաւ արքայիւ եւ ամենայն գերութեամբն յերկիրն Պարսից. եւ երթայր յԱտրեստան առ տէրն իւր յարքայն Պարսից: 41 Լու եղեւ այս ամենայն կործանումն զուժի չարեացն յանկարծաւրէն թշուառութեանն հասելոյ: 42 Ապա ժողով լինէր նախարարացն եւ իշխանացն, զորձակալք եւ զաւրագլուխք, պետք եւ ամենայն աշխարհաժողովք բազմութեանն եկելոց կուտելոցն: 43 Թէպէտ եւ ժողովեցան կազմեցան զունդ եղեն, պատրաստութեամբ զհետ կրթէին Վարագայ, ոչ ինչ կարացին հասանել: 44 Սակայն հասանէին առնուին զկողմ ի Պարսից աշխարհէն. առ հասարակ մարդակոտոր առնէին, եւ զաշխարհն յայրեաց եւ յաւար դարձուցանէին: 45 Եւ ինքեանք դառնային, եւ ի մի վայր ժողովէին, կոծ եղեալ աշխարանաւք լային զիւրեանց բնակ տէրն զարքայն Հայոց. սոյնպէս եւ զկորուստ աշխարհին, եւ զանձանց անտէրչութիւն կործանմանն վարանացն աղիողորմ գործէին:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս ժողովեցան միաբանութեամբ նախարարքն Հայոց, եւ չոգան ածին զթագաւորն Յունաց՝ իւրեանց ի թիկունս աւգնականութեան ի յերկիրն Հայոց. եւ թէ ո՛րպէս եկն թագաւորն Պարսից քազում զաւրաւք, եւ Ներսէհ արքայն Պարսից միաձի ճողոպրեալ փախստական անկանէր յերկիրն Պարսից:

2 Ապա առաւել ժողովեցան ի մի ժողով միաբանութեանն մարդիկ աշխարհին Հայաստան երկրին. նախարարք մեծամեծք. աւագք, կուսակալք, աշխարհակալք, ազատք, զաւրագլուխք, դատաւորք՝ պետք, իշխանք. բայց ի զաւրավարացն, այլ եւ ի շինականաց անգամ ռամիկ մարդկանն: 3 Ապա խաւսել սկսան այր ընդ ընգերի, եւ ասէն. Զինչ է այս, որ ի սուգ մտեալ ենք. թշնամիք այսու գամագիւտ լինին. այլ քան սակաւ ժամանակք են, այսրէն արշաւեսցեն թշնամիքն: 4 Այլ եկա՛յք, ասէն, զանձինս անձամբք միխթարեսցուք. անձանց եւ աշխարհի պահ կալցուք, եւ զՏեառն բնակի վրէժ խնդրեսցուք: 5 Ապա առ հասարակ ամենայն մարդիկ աշխարհին ի մի միաբանութիւն եւ ի մի խորհուրդս ժողովեցան վասն աւգնականութեան եւ ի թիկունս իւրեանց գտանելոյ:

6 Յայնմ ժամանակի առաքեցին ի մեծ նախարարաց անտի աւագանին Հայոց հանդերձ պատարագաւք առ թագաւորն Յունաց, զի ի նա ձեռս տուեալ՝ ծառայեսցեն նմա հնազանդութեամբ, եւ լինիցի նա նոցա թիկունք աւգնականութեան՝ խնդրել վրէժս ի թշնամեաց նոցա: 7 Ապա առաքեցին զԱնդովկ նահապետն Սիւնեաց, եւ զԱրշաւիրն Կամսարական, նահապետն Արշարունեաց, որք երթեալ հասեալ էին յաշխարհն Յունաց ի կայսերական պաղատն թագաւորացն. եւ տային զհրովարտակն, եւ ունէին զպատարագսն բերեալ առաջի, եւ մատուցանէին զաշխարհապաղատ պատգամսն առաջի թագաւորին: 8 Զոր իբրեւ լուաւ կայսրն զիրսն զայնոսիկ, մեծաւ փութով եւ քազում պատրաստութեամբ ի խնդիր ելանէր իրին հասելոյ. եւ աւգնական եւ թիկունք լինէր աշխարհն Հայոց: 9 Մանաւանդ զի զուխտն յիշեալ զդաշանցն կռելոց զերդմանցն հաստատութեան, միջնորդութեամբ ի մէջ կայսերն Կոստանդիանոսի եւ ի մէջ թագաւորին Տրդատայ եղեալ էր:

10 Արդ մինչ դեռ դեսպանքն երթեալք յերկրէն Հայոց ի կայսերական պաղատն՝ չեւ էին անդրէն յիւրեանց աշխարհն դարձեալ, ի կողմանց արեւելից խաղաց գնաց ինքն Ներսէհ արքայն Պարսից, զալ առնուլ այրել եւ աւերել, կորուսանել եւ միահաղոյն իսկ յիւր վտարել զսահմանս Հայաստան երկրին: 11 Եւ առեալ զամենայն զաւրս իւր բնիւ աղխիւ եւ ամենայն մեծաւ կարաւանաւ, փղակոյտն քազմութեամբ հանդերձ, անթիւ վաճառաւք եւ բնին մաշկապաճենաւքն, եւ ամենայն կանանաւքն, եւ հանդերձ տիկնանց տիկնանն, եկն եհաս ի սահմանս Հայոց. խճողեաց ելից զերկիրն առ հասարակ: 12 Յայնմ ժամանակի ազատագաւրքն նախարարացն Հայոց առեալք զհրաքանչիւր ընդանիս, լինէին փախստականք, ի կողմանս Յունաց անգանէին, գոյժ տային կայսերն քազմագունդ քանակին նախարարացն: 13 Ապա իբրեւ զայս ամենայն լսէր թագաւորն Յունաց, նոյնաւրինակ եւ նա զիւր զաւրսն գումարէր. եւ չու արարեալ զայր հասանէր յերկիրն Հայոց ընդդէմ թագաւորին Պարսից: 14 Եւ եթող զիւր զբանակն զՍատաղ քաղաքան. եւ ինքն ընտրեաց իւր արս երկուս գլխաւորս, արս իմաստունս

հայաստան քանակէն, այս ինքն զԱրշալիրն եւ զԱնդովկն. զի այս արք էին, որ չոգան առ նա դեսպանութեամբ յառաջնում նուագին: 15 Եւ այսպէս հանդերձ նոքաւք ինքն իսկ կայսրն ի շինականութեան կերպարանս ի կաղամբավաճառի արիինի, մտանէր ի քանակն Պարսից:

16 Իբրեւ էր նա քանակեալ ի գաւառին Բասենոյ, ի գիւղն՝ որ անուանեալ կոչի Ուխայ, եկին մտին ի քանակն արքային Պարսից, դիտեցին քննեցին զչափ առին զնոցա զարութիւն զարացն: 17 Եւ անտի դարձան յիրեանց քանակն, կազմեցան պատրաստեցան. գային հասանէին գտանէին զքանակն արքային Պարսից ի նմին տեղոջ քանակեալ ի պղերգութեան յանհոգութեան յանկասկած խաղաղութեան: 18 Ապա հասեալ ի տուրնջէն ժամուն, անկանէին ի վերայ թագաւորին Պարսից, ընդ սուր զամենայն քանակն հանէին, եւ ոչ զմի ոչ ապրեցուցանէին: 19 Եւ առին զկապուտ զաւար քանակին, եւ զկանայս թագաւորին եւ զբամբիշն, եւ զբանսկան ընդ նոսին, եւ զինչս եւ զստացուածս նոցին ընդ նմին ի գերութիւն վարէին, զկանայս նոցա եւ զգանձս եւ զկեանս եւ զկազմած նոցա: 20 Բայց միայն թագաւորն պրծեալ մագապուր, պէշասպիկ մի սուրհանդակ առաջի, պրծեալ ելանէր փախստական. հազիւ ուրեմն կարէր անկանել հասանել յաշխարհ իւր: 21 Իսկ կայսրն մեծաւ շքեղութեամբ անուանի պերճացեալ ի մէջ քանակին երեւեալ. գայր ի չափ հասեալ առ հասարակ կոտորէին, եւ զայլ ամենայն ի գերութիւն վարէին յերկիրն Յունաց: 22 Եւ ի վերայ երկրին թողոյր զիշխանսն վերակացուս զԱնդովկ եւ զԱրշալիր, մեծապարգեւ մեծապատիւ մեծարէր. եւ յանձն արարեալ զնոսա ամենայն իշխանացն եւ զաշխարհն նոցա, եւ ինքն կայսրն չու արարեալ զնաց յերկիր իւր յերկիրն Յունաց:

23 Եւ արքայն Պարսից գնացեալ փախստական յերկիր իւր. եւ իբրեւ եհաս անդր՝ ժողովէր առ ինքն զամենայն մնացեալս իշխանութեան իւրոյ, եւ ի խոյզ եւ ի խնդիր անկանէր: 24 Խորհուրդ ի մէջ առնոյր՝ հարցեւքնին առնել. հրամայէր վերստին, զի տեսցեն եւ յայտ արասցեն՝ թէ ուստի՛ եղեւ սկիզբն պատերազմացն եւ մարտին: 25 Ապա ի վեր եկին եւ յայտնեցան իրքն առաջի նորա. զի յոչինչ իրաց ի վատթար քանից համարեցան զիրսն եղեալս, վասն ձիոյ միոյ կարծիս առնել զայն ամբոխ խռովութեան ի մոլեկան առնէն Շապուհ Վարազայն: 26 Ապա հրաման ետ հանել զպատիւն ի բաց, եւ մերկանալ ի նմանէ զպատուական պատմուճանն, եւ մեծաց հարուածոց արժանի առնէր զՎարազն. ըստ պարսկի արիւնակին հրամայէր զմորթն ի բաց հանել, եւ խոտով լնուլ, եւ ի հրապարակի իւրում ի տեսիլ ծանականաց կանկնել հրամայէր: 27 Եւ ինքն ի զղջումն եկեալ վասն իրացն եղելոց, ապա արձակէր զիշխանսն պատուականս ի հնազանդութիւն խաղաղութեան վասն գերեդարձ առնել ի կայսերէն միւսանգամ, եւ այնուհետեւ աղաթակերս արձակել ի հաշտութիւն խաղաղութեան խաւսել ընդ կայսերն, զի գոնեայ զկանայս իւր արձակեցէ ի գերութենէն, եւ բարձցէ ի նմանէ զծանակութեանցն զդարձութեանցն նախատինս:

28 Ապա գրէր հրովարտակ թագաւորն Յունաց Վաղէս առ արքայն Պարսից. Նախ դու, ասէ, դարձուցես զգերութիւն առեալ յերկրէն Հայոց, եւ զթագաւորն Տիրան ինքնին գլխովին, եւ զամենայն ինչ գոր առեալ իցէ անտի. ապա յորժամ զայդ արասցես, եւ ես զիմս դարձուցից գոր առեալ եմ. զի եթէ ոչ նախ դու զնոցա զաւարն դարձուցես, եւ ես ապա զքոյդ դարձուցից: 29 Եւ իբրեւ լուաւ զայն հրաման արքայն Պարսից, վաղվաղակի զիրսն կատարէր. հանէր զկապեալն Տիրան ի տանէն քանդի կապանաց, խաւսէր ընդ

նմա ողորդվ, զի թագաւորեցուցէ զնա անդրէն յիւր աշխարհն արձակելով, զի երթիցէ նա պատուով: 30 Ապա տուեալ պատասխանի Տիրանայ, եթէ անաւգուտ է ինձ եւ անպատշաճ է՝ կուրութեամբ, անմարթ իսկ է կարի, ունել զթագաւորութիւն. բայց փոխանակ իմ թագաւորեցո զԱրշակ գորդի իմ:

31 Յայնմ ժամանակի թագաւորեցուցանէր զԱրշակ որդի նորա ի վերայ աշխարհին Հայոց. եւ զկանայս թագաւորին եւ զայլ գերին ամենայն, զանձիւք ընծայիւք եւ ստացուածովք հանդերձ, եւ միանգամայն դարձ առնէր ամենայն գերութեան: 32 Եւ զինքնին Տիրան թագաւորն Պարսից հանդերձեաց կազմեաց մեծաւ կազմութեամբ, եւ արձակեաց յիւր աշխարհէն յերկիրն Հայոց. եւ կատարեալ հաւատարմացոյց զասացեալսն հրամանաց թագաւորին Յունաց: 33 Եւ իբրեւ զնոսա ի Հայս յուղարկէր, ապա եւ զի թագաւորէն Յունաց զառ ինքն եկեալսն դեսպանսն արձակէր յիւրմէ, զի երթիցէն պատմեցեն թագաւորին Յունաց՝ թէ ո՛րպէս եւ կամ զիա՛րդ նա զհրամանսն կատարեաց զթագաւորին Յունաց, զի եւ թագաւորն Յունաց դարձուցէ զգերութիւնն՝ զոր առեալ զթագաւորին Պարսից: 34 Եւ եղև իբրեւ լուաւ զայս ամենայն թագաւորն Յունաց՝ եթէ կատարեաց ի զլուխ եհան զայս ամենայն ի նմանէ զտուեալ հրամանն թագաւորն Պարսից, եւ դարձ արար գերութեանն Հայոց եւ Տիրանայ արքային, հաճեցաւ: 35 Յայնմ ժամանակի եւ թագաւորն Յունաց առնէր գերեդարձ գերութեան արքային Պարսից: 36 Եւ հանդերձեաց կազմեաց թագաւորն Յունաց զկանայս թագաւորին Պարսից մեծաւ պատուով, եւ զամենայն գերութիւնս նոցա ընդ նոսին յերկրէն Յունաց յերկիրն Պարսից դարձուցանէր, եւ բարեաւ առ թագաւորն յուղարկէր:

37 Կատարեցաւ երրորդ դարք, քսան եւ մի պատմութեանց դպրութիւնք, ժամանակագիր կանոնք Փաւստեայ Բիւզանդեայ ժամանակագիր մեծի պատմագրի, որ էր ժամանակագիր Յունաց:

ԲՈՒԶԱՆԴԱՐԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՔ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆՈՆՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳԻՐՔ ՄՍՏԵՆԻՑ ՏԱՆ ՈՐԴԻՈՑ ԹՈՐԳՈՄԱՅ ԱՇԽԱՐՀԻՆ

ՀԱՅՈՑ

ԳԼՈՒԽ Ա.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս յետ բազում շփոթի պատերազմացն Ներսէհ արքայն Պարսից թէ ո՛րպէս թագաւորեցոյց զԱրշակ գորդի Տիրանայ, եւ արձակեաց յաշխարհն Հայոց հանդերձ Տիրանաւ հարբ իւրով եւ ամենայն գերութեամբն հանդերձ:

2 Այլ իբրեւ եղև հաճութիւն եւ բազում խաղաղութիւն ի մէջ թագաւորին Յունաց եւ Ներսէհի արքային Պարսից, հաւանեցան մեծաւ սիրով առնել զկամս միմեանց. եւ դարձուցանէր կայսրն Յունաց զգերութիւն արքային Պարսից: 3 Ապա եւ թագաւորն Պարսից Ներսէհ թագաւորեցոյց զԱրշակ որդի Տիրանայ, եւ հարբ նորին եւ հանդերձ կանամբք իւրեանց եւ ամենայն գերութեամբ հանդերձ եւ զանձիւք իւրեանց եւ

ստացուածովք արձակեաց մեծաւ փառաւք: 4 Խաղաց գնաց Արշակ արքայ Հայոց մեծաց, թագաւորեաց յերկրին Ասորեստանեայց հանդերձ հարբն իւրով եւ ամենայն ընտանեաւքն իւրովք, եկն եհաս յերկիրն Հայոց, եւ ժողովեաց զգրուեալս երկրին, եւ թագաւորեաց ի վերայ նոցա:

5 Եւ եղև իսաղաղութիւն մեծ ի ժամանակին յայնմիկ: 6 Ժողովեցան ամենայն թագուցեալքն փախուցեալք կորուսեալք երկրին Հայոց. եւ էին անկասկածք բնակեալ ի իսաղաղութեան մեծի ընդ հովանեաւ արքային Արշակայ: 7 Ապա կարգեցան կազմեցան յարինեցան իսաղաղացան աշխարհն Հայոց ի մեջ երկուց թագաւորացն. եւ յայնմ հետեւ բնակեալք իսաղաղութեամբ վայելեալք յիւրաքանչիւր յարարս իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ Բ.

1 Յաղագս շինութեան կարգաց յարինելոց աշխարհին, նուաճութեան յիւրաքանչիւր տեղիս վարուց կարգաց, նորոգելոյ աշխարհին թագաւորութեան Հայոց:

2 Յայնմ ժամանակի ինդիր ելաներ արքայն Արշակ տոհմին զաւրավարաց ազգին քաջացն Մամիկոնենից. մանաւանդ զի իւր դայեակս եւ սնուցիչք էին: 3 Ապա երթեալ գտաներ զնոսա յամուրս աշխարհին Տայոց յիւրեանց աշխարհին, եւ դարձուցաներ զնոսա յընդանութիւնն. զի պառակտեալք եւ քակտեալք էին յընդանութենէն եւ յամենայն գործոց Հայոց ի ժամանակս իսաւրութեանն Տիրանայ: 4 Եւ կացոյց արքայն զՎարդան զերեց եղբայրն ի նահապետութեանն ազգին իւրեանց, եւ զՎասակ զմիջին եղբայրն զիւր դայեակն ի սպարապետութիւնն զաւրավարութեան յիւրս պատերազմացն. սոյնպէս եւ զկրտսերն ի պէտս զաւրացն կացուցաներ: 5 Սոյնպէս եւ զամենայն ազգսն զաւրացն մեծամեծացն նահապետացն, որպէս առաջին թագաւորքն նուաճեալք յիւրաքանչիւր չափու: 6 Եւ հնազանդէր զմեծամեծսն, զիւրաքանչիւր զաւրս բաժանեալ յամենայն կողմանց, սահմանացն Հայոց սահմանապահս կացուցաներ:

7 Եւ նորոգեցաւ զուարթացաւ տէրութիւնն թագաւորութեանն Հայաստան երկրին որպէս եւ զառաջինսն. մեծամեծքն յիւրաքանչիւր գահու, եւ գործակալքն յիւրաքանչիւր չափու: 8 Եւ սկիզբն գործակալութեանն հազարապետութեանն աշխարհատեսն ինամակալութեանն, աշխարհաշէն աշխարհատած դեհկանութեան, շինականաշէն ազգն Գնունեաց՝ հազարապետն ամենայն երկրին: 9 Նոյնպէս ստրատելատութեան սպարապետութեանն զաւրավարութեանն մարտի կռուելոյ, գործոյ ըռազմիկ ճակատամուղ նիզակին, իրափառն աղանազգիք աղանադրաւշք արծուէնշանք, վարժնականիշք աներկիւղք քաջասիրտք նահատակք քաջանունք, բարենշանս բարեհամբաւք բարեգործք յաջողակք ի գործ պատերազմաց ի բուն ի նախնեացն կարգաց ի Մամիկոնեան ազգին, ի վերայ իշխանութեանն բովանդակ՝ ի վերայ ամենայն զաւրաց զաւրավարութեանն բազմութեանն Հայոց մեծաց, հանապազ յամենայն ժամ յաղթող ազգին պարգեւեալ յերկնից բարիանուն իրաքաջ ի մեծի նահապետութեան պատերազմի: 10 Եւ այլ յայնմ ազգաց եւ ի խոնարհ՝ որ գործակալս անուն բարձիւք առաջի արքային պատիւ ի զլուիս բազմէին. թող զնահապետս մեծամեծս եւ զտանուտեարս՝ որք գործակալք միայն էին, ինն հարեր բարձ՝ որ մտանէր ի ժամ տաճարին ուրախութեանն բազմակալացն կարգելոց. թող զոտնկայս գործակալութեանն սպասու:

ԳԼՈՒԽ Գ.

1 Յաղագս սրբոյն Ներսիսի, թէ ո՛րպէս կամ ուստի՛ էր, կամ որպիսի՛ կամ զիա՛րդ ընդրեցաւ եպիսկոպոս լինել Հայոց աշխարհին:

2 Ապա ի մի ժողով կուտեցան առ արքայն Արշակ մեծամեծք նահապետք ազգաց ազգաց, տոհմաց տոհմաց, գնդից եւ դրաւշուց տեարք. ամենայն սատրապք նախարարք եւ ազատք, պետք եւ իշխանք, զաւրավարք եւ սահմանապահք, ի մի հաւանութիւն միաբանական խորհուրդք, զի եկեացեն տեսցեն եւ խորհեցին վասն իւրեանց առաջնորդի, թէ ո՛ւմ արժան իցէ նստել յաթոռ հայրապետութեանն եւ հովուել բանաւոր խաշանց Քրիստոսի: 3 Ապա յաղթեաց կալաւ այս բան խորհրդի ամենեցուն առ հասարակ որ անդ էին, զի ի մնացորդաց տանն Գրիգորի, յայնմ զաւակէ գտցեն զառաջնորդութիւն: 4 Զի ամենեքեան ասէին ցարքայն. վասն զի նորոգեաց Աստուած զթագաւորութիւն ձեր, սոյնպէս պարտ է ի յայնմ զաւակէ նորոգել զհոգեւոր նահապետութիւնն: 5 Զի ընդ նորոգել այնր աթոռոյ, ասեն, նորոգեցին պայծառ վարք աշխարհիս Հայոց:

6 Ապա յականէ յանուանէ իսկ խնդրեցին աշխարհաժողով զարքն բազմութեան զայն, որ անուանեալ կոչէր Ներսէս, զորդի Աթանազենի, զթոռն քահանայապետին Յուսկան, որդւոյ Վրթանայ, որդւոյն Գրիգորի մեծին առաջնոյ քահանայապետին. եւ մաւր սորա Բամբիշն անուն, քոյր արքային Տիրանայ: 7 Սա լեալ էր ամուսնաւոր յաշխարհակեաց կեանս նախ յաստիս մանկութեան. ի տղայութենէ սնեալ եւ ուսեալ ի կեսարացոց քաղաքին Գամրաց ընդ հաւատարիմ վարդապետաւք. եւ ցանկալի եղեալ իւրոյն համարուեստն զուզակցացն: 8 Այլ ի ժամանակին յայնմիկ էր ի վարս զինուորութեան, ի գործակալութեան սիրելի սենեկապետ արքային Արշակայ, հաւատարիմ ի վերայ ամենայն կարգաց կենաց թագաւորութեանն ի ներքոյ եւ արտաքոյ:

9 Այր էր սա մեծ եւ բարձր ցանկալի հասակաւ, եւ վայելուչ գեղով. զի ոչ գտանէր ուրեք նման նմա գեղեցկութեանն ի վերայ երեսաց երկրի, տենչալի ցանկալի եւ զարմանալի եւ ահագին ամենայն նայեցող տեսողաց, եւ նախանձելի յարութեանն ի զինուորական կրթութեանն: 10 Երկիւղած ի Տեառնէ Աստուծոյ, յոյժ աւանդապահ պատուիրանաց նորա. մարդասէր, սուրբ զգաստ, սաստիկ իմաստուն եւ առանց ակնառութեան. իրաւանց իրաւարար, ցածուն քաղցր խոնարհ աղքատասէր, ի սրբութիւնս ամուսնութեանցն արինաւոր, եւ կատարեալ սիրովն Աստուծոյ: 11 Եւ առ իւր ընկերս ըստ պատուիրանին սիրել զամենայն ընկեր իբրեւ զանձն. զի ի զինուորութեանն այսպէս կատարեալ էր վարուք լաւութեամբ, որ մինչդեռ մանուկ իսկ էր՝ գնայր նա ամենայն պատուիրանաւքն Տեառն եւ արդարութեամբ, անարատութեամբ եւ ամենայն պաշտամամբք առ ընկերս իւր: 12 Անձանձրոյթ էր, եւ ունէր զնախանձն Աստուծոյ, եւ եռայր Սուրբ Հոգւովն. այսպէս իսկ էր ամենայնիւ կատարեալ յամենայնի: 13 Եւ զաղքատս եւ զտառապեալս այսպէս սիրէր եւ ակն ածէր ի վերայ նոցա, զի զիւր ինչ զհանդերձս եւ զկերակուր հասարակէր ընդ նոսա: 14 Եւ նեղելոց եւ տարակուսելոց աւգնական եւ վերակացու, եւ ջատագով ամենայն զրկելոց լինէր նա:

15 Մինչ դեռ եւս զզինուորական ձեն յինքեան բերէր, եւ զարդարեալ էր գեղեցիկ

պատմութեանս եւ զարդ վայելուչ, եւ ցանկալի գեղով իւրով, երկայն հասակաւ, եւ չքնադատես հերաւք վարսից իւրոց, կայր ի սպասու թագաւորին մատ ի սնարս արքային, զարքունական սուսերն զպողովատիկն զոսկէպատեանն հանդերձ ականակապ մարգարտագարդ կամարան ի սպասու նորա բարձեալ ունէր, առ հասարակ ատեանն զբողոք բարձեալ աղաղակէին՝ եթէ Ներսէս լիցի մեր հովիւ: 16 Ձոր իբրեւ լուեալ, զբողոք բառնալով՝ զանձն անարժան համարեալ, չկամէր չառնոյր յանձն: 17 Իսկ յորժամ տեսանոյր զամենեսեան ի նոյն յառաջին բանին վերայ պնդեալ, զի զնոյն աղաղակէին առաջի թագաւորին. ասէին, Ոչ ոք լիցի մեր հովիւ՝ բայց ի դմանէ, եւ ոչ ոք նստի այլ յայնմ աթոռ՝ բայց դա: 18 Իսկ նա իբրեւ զանձնն չկամէր արժանի իրին առ յոյժ խոնարհութեան իւրում, ապա ի մէջ եկաց, սկսաւ ստել սակաւ մի, խաւսել զանձնէ իւրմէ զանաւրէնութիւնս եւ զբամբասանս մեղաց՝ որ իւր չէր գործեալ:

19 Ձոր իբրեւ լուան բազմութիւնքն, զիտացեալ զստելն նորա վասն անձինն, ամենեքեան առ հասարակ հանդերձ թագաւորան թալացեալ էին ի ծաղուէ: 20 Իսկ զաւրքն աղաղակէին առ հասարակ. Ի մեզ եւ ի զլուխ մեր դարձցին այն մեղք՝ զոր գործեցերն. ի վերայ անձանց մերոց եւ ի վերայ որդւոց մերոց լիցին գործքն. բայց դու զգործս հարն քո Գրիգորի, զնոյն առաջնորդութիւնն նորոգեա մեզ: 21 Իսկ նա իբրեւ այլ ինչ ոչ եզիտ տալ նոցա բանիցն պատասխանի, զի թշնամանս լինէր զաւրացն, եւ ասէր. Անաւրէնք էք եւ պիղծք, եւ ոչ կարեմ ձեզ հովիւ կալ, եւ ոչ զձեր մեղսդ ընդ անձամբ առնուլ. ապա ոչ կարեմ աչառել, եւ ոչ ձերում չարութեանդ համբերել: 22 Եւ այսար տարապարտուց սիրէք դուք զիս տարապարտ, եւ վաղիւ ատելի եւ թշնամի եւ թակն զգլխոյ ձերմէ կոշկոճիչ կապէք զիս. այլ թո՛յլ տուք ինձ, անհոգութեամբ ըստ իմում չափուս անարժանութեամբ զկեանս իմ տառապանաւք եւ մեղաւք, հանդերձեալ դատաստանին յաւիտենից ակն ունելով, անցուցանել թերեւս կարացից: 23 Ապա զբողոք բառնային բազմութիւնք զաւրացն, եւ ասէին՝ եթէ այդ մեղաւորդ լիցիս մեզ հովիւ. զի այնչափ պնդեալ մարդկանն, յԱստուծոյ տեսչութենէն լինէր այնպէս: 24 Առ սրտին զազանութեանն եւ յոյժ ցասմանն թագաւորն Արշակ ինքն ձգտեալ զսուսերն արքունական կամարան, զոր նմա Ներսէսն բարձեալ ունէր ի սպասու թագաւորին ըստ արինաց սենեկապետութեանն, ի բաց հանէր ի նմանէ: 25 Եւ հրամայէր զնա կապել զիւրով առաջեւ. զհերսն զանգրագեղս զվայելուչ թագազանգուր վարսիցն, զի ուրեք երբեք նման նմա ոչ գտանէր, զայն ի բաց խզեալ հրամայէր. եւ ընդ նմին զվայելուչ պատմութեանն, զայն ի բաց պատառեալ հրամայէր: 26 Հրաման տայր, եւ բերին զհանդերձս կղերիկոսաց զգեցուցանէին նմա. ետ հրաման, եւ կոչեցին զձերունի եպիսկոպոսն՝ որում անուն էր Փաւստոս, եւ տայր զնա ձեռնադրել ի սարկաւազութիւն: 27 Բայց յորժամ զհերսն դեռ վիրային ի նմանէ, առ յոյժ գեղեցկութեանն բազումք յարտասուս հարան՝ որք լուանն կամ տեսին, ի գեղն աւելկեալ՝ զկերպարանսն փոխելովն: 28 Այլ յորժամ տեսին զնա քրիստոսեան գեղովն զարդարեալ՝ բազմաց լինէր ուրախութիւն, յորժամ շնորհք բարերարք կոչեցին զնա լինել հոգեբարձու տանն Քրիստոսի:

29 Յայնժամ եղ Տէր ի միտս ամենեցուն խնդրել իւրեանց հովիւ զայն, որ նոցա կարող լինել զառաջնորդութիւնն կենացն ճանապարհին ցուցանել: 30 Եւ մինչ դեռ իսկ զձեւս զինտորութեան յինքեան բերէր յերեւելիսս, ներքին մարդովն զՔրիստոս էր զգեցեալ յանձն իւր, եւ ազնուական վարս էր յինքեան կերպարանեալ: 31 Եւ յուսովն՝ զոր ունէր՝

խաչեալ էր ընդ Քրիստոսի, եւ թաղակից եղեալ էր ընդ նմին. եւ սիրով հաւատոյ մեռեալ էր մեղացն, եւ յարութեան յուսոյն արդարութեամբ սպասէր: 32 Վասն այսորիկ յիրաւի արժանի եղել սա աթոռոյն հայրապետաց եւ տեղոյ հարցն իւրոց առաջնոց, զաթոռն Թաղէոսի առաքելոյ, եւ ժառանգութիւն հաւրն մարմնապէս ի նոյն հոգեւորին Գրիգորի. այլ իբրեւ ի Տեառնէ եղել կոչումն նմա գալ յիրս այսպիսի, եւ էարկ ի միտս ամենեցուն խնդրել զսա արժանի այնմ իրին: 33 Իսկ նա յոյժ առ երկիրաճութեանն եւ բազում խոնարհութեանն զանձն իւր անարժան համարեալ իրացն, մեծ կարգաց աստիճանին Աստուծոյ, յոր ձգեալ էին զնա: 34 Այլ բռնաբարութիւն եւ միաբանութիւն եւ հրաման Աստուծոյ, մանաւանդ առ նախնեաւքն, վասն նորա իսկ ասացեալ էր ի տեսլեանն Աստուծոյ առ Յուսիկն՝ եթէ այր լինելոց է ի սորա զաւակէ, լիցի լոյս աշխարհի:

ԳԼՈՒԽ Դ.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս առին զնացին եւ տարան զՆերսէս ի Կեսարիա. եւ եթէ զի՛նչ շատ սքանչելիք եղեն յԱստուծոյ, եւ կամ թէ ո՛րպէս հովուեաց իւրոց հաւտիցն առաքելաւրէն:

2 Ապա գումարեցին զիշխանսն մեծամեծս, զի առցեն զցանկալին Ներսէս, եւ զնացեն ուր սովոր էին զհայրապետսն աւճանել: 3 Նա եւ բազմութիւն եպիսկոպոսացն Հայոց ժողովեցան առ թագաւորն վասն նորին խնդրոյն խորհել ամենեցուն միով միաբանութեամբ զնա ընտրել, հաճոյ թուեցաւ ամենեցուն զի նստցի նա յաթոռ զլիսաւորութեանն: 4 Ամենեցուն միաբանութեամբ եպիսկոպոսացն եւ թագաւորին եւ աշխարհախորհ ձուլիւք հաւանութեամբ ի միասին արձակեցան եւ զնացին: 5 Չձայր մեծ իշխան մարդպետութեանն, եւ զԲագարատ մեծ իշխանն ասպարապետութեանն, եւ զԴանիէլ մեծ իշխանն Ծոփաց, եւ զՄեհանդակ Ռըշտունի, եւ զԱնդովկ իշխանն Սիւնեաց, եւ զԱրշաւիր իշխանն Շիրակայ եւ Արշարունեաց, եւ զՆոյն իշխանն միւսոյ Ծոփաց, եւ զՊարգեւ իշխանն տանն Ամատունեաց. զնոսա զամենեսին կազմեցին եւ արձակեցին բազում ընծայիւք եւ մեծամեծ պատարագաւք եւ հաւատարիմ հրովարտակաւք առ կաթողիկոսաց կաթողիկոսն Եւսեբիոս յերկիրն Գամրաց, եւ ի մայր քաղաքացն նոցա ի Կեսարիա, զի ձեռնադրեցեն անդ զսուրբն Ներսէս ի կաթողիկոսութիւն Հայոց մեծաց:

6 Եւ եկին անոնքն նոքա ցնծութեամբ ուրախութեամբ, եւ տեսին անդ զկաթողիկոսն կաթողիկոսացն զսուրբն զմեծանունն զերանելին զհոյակապն զսքանչելին Եւսեբիոս: 7 Եւ տային զհրովարտակն արքային Արշակայ նմա, եւ ունէին առաջի նորա զպատարագս բերեալս: 8 Եւ նորա սիրով ընկալեալ զնոսա եւ բազում մեծարանաւք, եւ ըստ կանոնաց արինակի ժողովէր առ ինքն մեծ եպիսկոպոսապետն Եւսեբիոս զբազմութիւն եպիսկոպոսացն սրբոցն ըստ առաքելական արինացն, զի ձեռնադրեցեն զսուրբն Ներսէս լինել եպիսկոպոսապետ Հայոց մեծաց: 9 Եւ եղեն մեծ սքանչելիք. զի մինչ դեռ այն ինչ մտեալ էին յեկեղեցին, էջ աղաւնի սպիտակ ի վերայ սեղանոյն յանդիման քահանայութեանն եւ յանդիման ամենայն ժողովրդեանն: 10 Եւ իբրեւ եմուտ Եւսեբիոս արքեպիսկոպոսապետն եւ երիցունքն ընդ նմա, եւ երիցապետ մի սուրբ՝ որում անուն Բարսիղիոս կոչէր, թռեաւ աղաւնին ի սեղանոյն եւ հանգեաւ ի վերայ նորա, եւ յամեաց բազում ժամս: 11 Իսկ իբրեւ եհաս ժամ՝ յորժամ կամեցան զՆերսէս

ձեռնադրել, վերացաւ աղանին ի սրբոյն Բարսեղէ, եւ նստաւ ի վերայ գլխոյն Ներսէսի:

12 Իբրեւ այս սքանչելիք եւ նշանք յԱստուծոյ լինէին ի վերայ առնս այսորիկ, կային առ հասարակ ամենայն ժողովուրդն զամացեալք եւ մեծ արքեպիսկոպոսն Եւսեբի: 13 Առ հասարակ աղաղակէին ի վերայ նորա, թէ Հաճոյ եղեր դու Աստուծոյ, եւ հոգի Աստուծոյ հանգեաւ ի վերայ քո. զի նմանութիւն եղեւ ամենասուրբ Հոգոյն, որ ի վերայ Տեառնն երեւեցաւ: 14 Ապա ձեռնադրեցին զնա, եւ հանին նստուցին յաթոռ եպիսկոպոսութեանն, եւ պատուէին զնա. եւ բազումք ասէին նմա էնկոմիա. (որ ասի՝ թէ Հոգի Սուրբ հանկեաւ ի սա): 15 Բայց նա եւս քան զեւս զանձն իւր անարժան համարէր իրացն եղելոց: 16 Եւ մեծասքանչելաշուք յուղարկեցին զնա. նոյնպէս եւ զմեծամեծ նախարարսն սատրապսն Հայոց:

17 Եւ եկին հասին նոքա մեծապարծ երեւելի հոգեւորագգեաց փառաւք ի Հայաստան երկիրն. եւ արքայն Արշակ ընդ առաջ երթայր նոցա մինչեւ ի լեառն, որ անուանեալ կոչի Առեւծ: 18 Եւ անդ պատահեալ միմեանց մեծաւ լրջմտութեամբ, լցեալք արհնութեամբ ողջունին, անդուստ յաշխարհն դարձան: 19 Եւ նստաւ սուրբն Ներսէս յաթոռ հայրապետութեան. ի հովուութեանն նորա բազում խաղաղութիւն լինէր աշխարհին: 20 Զի ի վարս կարգաց գնացից իւրոց՝ նմանեաց իւրոյ հաւրն մեծին Գրիգորի, արդարեւ հայրաբարոյ գտանէր ամենաբարի. զնոյն հարցն նորոգեաց զառաքելաշնորհս, նոյն գործ երեւեալ անվնաս պահելոյ յաներեւոյթ թշնամեացն եւ յայտնեացն:

21 Սա եւ առաւել եւս առաջին ծառոցն նմանեալ, որ զնոյնագգեաց զնոյնահաս պտուղս վարդապետութեան բերեալ սկսեալ վերակացութեանն հովուութեանն, անկարատ մատակարարէր զաւգտակարսն, զհոգեւոր արատսն ջամբելով: 22 Զի շնորհքն այնպէս հանգեան ի նմա, զի մեծամեծ նշանս եւ բժշկութիւնս առնէր հիւանդաց, ուր դէպ լինէր. զմոլորութիւնս դարձուցանէր: 23 Առնէր եւ զայսպիսի սքանչելիսս. զորս կարի յամառեալ տեսանէր, ահ արկանելով հաւանեցուցանէր. իսկ հլուացն, որոց ականջք սրտիցն բացեալ էին, զնոսա բանիւք քարոզութեանն աժեր ի հաւանութիւն:

24 Շինէր եւ զաւերեալ եկեղեցիսս, եւ կանկներ զսեղանս կործանեալս. եւ հաստատէր ի կատարումն ապաշխարութեան զթերահաւատս, զի հաւատացեալք յԱստուած՝ ապրել կարացեն: 25 Միսիթարէր զհաւատացեալս յաւիտենական յուսով բարութեամբն մշտնջենաւոր պարգեւացն. զթաղեական աթոռն միւսանգամ ելից, եւ իւրոց հարցն նմանեալ որդի եղեւ: 26 Եւ չարախաւսացն ընդդիմացեալ ըմբերանէր. խափանէր եւ զանարեւնութիւնս եւ զխաւսս եւ զգործս զայսպիսեացն միանգամայն: 27 Եւ վասն ճշմարտութեանն մինչեւ ի մահ մարտնչէր. եւ զաջողակ արդարութեանն քաջալերեալ խնդացուցանէր. եւ իւրով վարդապետութեանն անձրեւան պարարէր սնուցանել զշայեկան արդարութիւնսն արհնութիւնսնսրնգալու: 28 Եւ ընդ ամենայն տեղիս սահմանացն Հայոց մեծաց, ընդ որ էր յառաջագոյն նորուն հարցն սերմանեալ զքարոզութիւն բանին կենաց, զնոյն եւ սա ռոռգեաց անձրեւովն. զբոյսս աճեցոյց մշակն հնձող, եղեալ գործակից սերմանողաց. եւ բազմացոյց զյորդաբուխ արդիւնսն ի շտեմարանս արքայութեանն, կարգացն առաջին հարցն մշակացն փոխանորդ եղեալ՝ գործակից լինելով:

29 Նա եւ բազում զաւրութիւնս անպատումս յանձին իւրում բարձեալ բերէր. նա եւ կարի իսկ զողորմածութեան կարգացն փոյթ արարեալ ցուցանելոյ, նախ ինքն առնելով առ իւր անձն բարի, եւ ապա այլոց արիւնակ բարեաց դնելով, առ հասարակ

վարդապետական բանին զամենեցուն զփակեալ դրունս մտաց ի բարին յորդորելով բանայր: 30 Չամենաբարի ուսուցանէր զսէր զյոյս զհաւատս զսրբութիւն զքաղցրութիւն զհեզութիւն զանոխակալութիւն, զինամ ունելով դարմանոյ աղքատացն տանելոյ, եւ յոյս հատուցման ի խոստացեալ աւետիսն Քրիստոսի. եւ ի դատաստանացն ամենեին անշէջ հրոյն՝ յիշատակաւք յաւիտենականն չարչարանաւք սպառնալով՝ անաչառական զալստեամբն Որդւոյն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի: 31 Եւ այնու երկեցուցեալ, մինչեւ ամենեցուն՝ որք ի սահմանս Հայոց էին բնակեալ՝ ամենեքեան հաւատացեալք ընդ աղքատս իւրեանց զիւրեանց ինչս մատակարարեալ հաւանութեամբ հաւասարութեամբ, եւ ինքեանք լրջմտութեամբ զուարթութեամբ գործէին:

32 Եւ ինքն երթեալ հասանէր ի կողմանս Տարան գաւառին, եւ ժողովէր առ ինքն զամենայն եպիսկոպոսունս Հայոց աշխարհին: 33 Ժողովեցան ի գեւղն Աշտիշատ, ուր զառաջինն զեկեղեցին էր շինեալ. զի նա էր մայր եկեղեցեացն, եւ տեղի լեալ նախնեացն ժողովոց սինհոդոսին: 34 Ի ժողով հաւանութիւնս եկեալ ամենեցուն, եւ խորհուրդ բարեաց ի մէջ արկանէին, կատարել անդ զաշխարհական կարգս եկեղեցւոյն եւ ժողովն հաւատոցն հաւասարութեան: 35 Յայնմ ժամանակի կարգեցին կազմեցին կանոնեցին յարինեցին, եւ արարին զամենայն ժողովուրդս երկրին Հայոց իբրեւ կարգ միաբանութեան վանականաց համաշխարհի, բայց միայն յամուսնութեան արինացն: 36 Բայց միայն զառաքելակարգ կանոնսն ի վերայ ամենեցուն կացուցանէր սուրբ եպիսկոպոսապետն Ներսէս. ամենեցուն խրատտու եւ առաջնորդ յորդորիչ եւ նախանձաւոր լինէր գործոց բարեաց: 37 Նախ ինքն առնէր, եւ ամենեցուն զնոյն ուսուցանէր. առ հասարակ զնոյն արինակ առնել հրամայէր յամենայն աշխարհս եւ ի գաւառս եւ ի կողմանս կողմանս, ի կոյս կոյս, ի խորշս խորշս սահմանացն Հայոց. յայտ արարեալ զպատեհ պատեհ տեղիսն զատուցանել, շինել աղքատանոցս, եւ ի ժողովել զախտաժէտս եւ զարկունս եւ զմարմնահարս եւ զամենայն ցաւոտս. եւ նոցուն կարգեցին արկանոցս եւ դարմանոց եւ ռոճիկս եւ պատանս աղքատաց: 38 Չի այսպէս էտ հրաման մեծ եպիսկոպոսապետն Ներսէս, եւ սոյն կամ եղեւ ամենայն սուրբ ժողովոյն, զի այնպիսիքն միայն նստեալ լիցին յիրաքանչիւր կայեանս, եւ մի՛ ելանել ի մուրոյն տառապանս, եւ մի՛ բնաւ ելանել ըստ իւրաքանչիւր դուրս, այլ զի ամենայն ոք պարտապան է նոցա: 39 Հարկ իսկ է զի մի՛ կարգ աշխարհի, ասէ, եղծցի. այլ արժան է զի ամենեքեան առ հասարակ ողորմածութեամբ եւ երկիրդիւ տարեալ նոցա զդարմանսն, եւ զպիտոյս նոցա վճարեսցեն:

40 Շինեաց սոյնպէս, կարգեաց կազմեաց եւ հաստատեաց, բազում եւ այլ ողորմութիւնս ուսուցանէր աշխարհի. բազում կարգս կանոնաց հայրենիս կարգէր: 41 Եւ առ յոյսն յարութեան ցուցանէր ունել ակնկալութիւն. եւ զի մի՛ զմահ մարդկանն առանց դարձի միւսանգամ կենդանանալոյ համարիցին, եւ անյուսութեամբ ի վերայ գնացելոցն աւճիրս գործիցեն լալեացն կոծոյն, զանառակութիւնս աշխարհն դնելոյ. այլ յուսով Տեառն զալստեանն ակն ունել եւ յարութեանն նորոգութեան, եւ իւրաքանչիւր գործոցն զյաւիտենական զհատուցումն առնուլ իւրաքանչիւր յոյս ունելով՝ աւուր զալստեանն Տեառն սպասել: 42 Եւ զի լինիցին յամուսնութեան արինաւորք, մի՛ ստել եւ մի՛ դաւ բերել իւրեանց ամուսնութիւնընգալ կողմանց. եւ փախչել աւելի ի մերձաւոր եւ յազգին տոհմակից խառնակութեան ամուսնութենէն, եւ մանաւանդ ի մերձաւորական

ի նուոց, եւ որ գամ մի այսմ նման լեալ էր ինչ: 43 Եւ կանոն՝ հրաժարել ամենեւին ի մեռելոտոյ եւ յարենէ ուտելոյ, եւ ի դաշտանիկն մերձենալոյ. գայդ ամենայն պիղծ համարէր առաջի Տեառն:

44 Եւ գնենգութիւնսն եւ զքսութիւնսն եւ զագահութիւնս եւ զչարակնութիւնս, զցանկութիւնս եւ զգրկութիւնս, զարուագիտութիւնս եւ զիգութիւնս եւ զբամբասութիւնս, եւ զանառակ արբեցութիւնս եւ զորկորստութիւնս եւ զյափշտակութիւնս եւ զպոռնկութիւնս եւ զվրէժս ի թշնամեաց եւ զստութիւնս եւ զթշնամութիւնս եւ զանողորմածութիւնս եւ զսուտերդմութիւնս, եւ զարինհեղութեան սպանութիւնս եւ զանասնագիտութեան պղծութիւնս, որ ոչ ակն ունէին յարութեան եւ որ անյուսութեամբն լան զմեռեալս, ընդ մի արինակ զամենեսեան ի միում խորխորատ կորստեանն համարէր: 45 Եւ ամենայն աշխարհին պատուիրէր, եւ զխովին թագաւորին, առ հասարակ ամենայն մեծամեծացն, եւ ամենեցուն՝ որ ոք ի վերայ ընկերին ունիցին իշխանութիւն, գութ ունելով ընդ իւրեանց ծառայս եւ ընդ կրտսերս եւ ընդ աշակերտս, եւ սիրել իբրեւ զընտանիս, եւ մի՛ անարժանս եւ աւելի տարապայմանս հարկաւք նեղել քան զչափն. յուշ առնելով, զի եւ նոցա տէր գոյ յերկինս: 46 Սոյնպէս եւ ծառայից պատուիրէր՝ կալ յարդարն հնագանդութեան իւրեանց տերանց, զի ի Տեառնէ լինիցի նոցա վարձք:

47 Եւ եղև իսաղաղութիւն եւ նորոգութիւն յաւուրս նորա ամենայն եկեղեցեաց, եւ յաճախէր շուք պատուի ամենայն եպիսկոպոսացն ընդ ամենայն տեղիս Հայոց մեծաց: 48 Եւ լուսաւորութիւն կարգի եկեղեցւոյ ամենապայծառ ծաղկեաց ամենամեծ լիութեամբ. կարգեցան կարգք կաթողիկէ եկեղեցեաց ամենայն վայելչութեամբ, եւ բազմացան կարգք սրբութեան պաշտամանցն, եւ պաշտանէիցն յաճախութիւն: 49 Եւ բազմացոյց զկարգս եկեղեցեաց ի շէնս եւ յանշէնս. սոյն արինակ բազմութիւնք կրանաւորաց:

50 Կարգէր եւ ի տեղիս տեղիս դպրոցս յունարէն եւ ասորերէն յամենայն գաւառս Հայոց. եւ բազում նեղելոց եւ եւ տառապելոց գերեաց փրկութիւն եւ գերեղարձ առնէր, զորս ահիւ քարոզութեան փառացն Քրիստոսի զկէս, եւ զայլս գնովք փրկանաւք ազատէր, եւ յիւրաքանչիւր տեղիս դարձուցանէր: 51 Այրեաց եւ որբոց եւ չքաւորաց հանգիստ եւ դարման առնէր, եւ աղքատք զարհանապազ ընդ նմա ուրախ լինէին. եւ տաճար իւր եւ սեղան զարհանապազ աղքատաց եւ աւտարաց էր եւ հիւրոց: 52 Եւ այսպէս առ յոյժ աղքատսիրութեանն, զի թեպէտ եւ շինեաց զամենայն աղքատանոցս ընդ ամենայն գաւառս, եւ կարգեաց նոցա անդէն դարմանս, այսպէս զի ըստ իւրեանց անկողինս մահճացն մի՛ ուրեք աշխատ լիցին ելանել, սակայն եւ զիւր տաճարն առանց նոցա ոչ առնէր, այլ կաղք եւ կոյրք եւ մարմնահարք, խուլք եւ հաշմեալք եւ ցանկանեալք եւ կարաւտեալք ընդ նմա եւ ի նորա ակըմբի դարմանէին բազմեալք: 53 Եւ ինքն իւրովք ձեռաւքն լուանայր զամենեսեան, աւծանէր պատեր, եւ ինքնին իսկ ջամբէր նոցա զիւրաքանչիւր կերակուրս, եւ զամենայն ինչ ի պէտս նոցա ծախէր. եւ ամենայն աւտարք ընդ նմա, հովանեաւ նորա հանգուցեալք, դադարէին:

54 Եւ ամենեցուն գոր ինքն առնէր՝ զայն ուսուցանէր. եւ ինքն սուրբ եւ զգաստ եւ արթուն, եւ զամենայն մարդ պատրաստական առ բանն Աստուծոյ առնէր: 55 Եւ ինքն ամենեցուն ըստ մարգարէիցն եւ կամ ըստ առաքելոցն նմանութեան զողորմածութիւնս ուսուցանէր. եւ եթէ զմեղս ձեր ողորմութեամբ պարտ է քաւել ձեզ, եւ զանարեւնութիւնս

ձեր գթութեամբ եւ տրաւք աղքատաց: 56 Եւ սոյնպէս տարաւելոյց զառաքեալսն յուշ առնելով, որ ի պաշտան աղքատաց զմեծն եւ զնախավկայն զյառաջսարկաւագն Ստեփաննոս եւ զընգերս նորա՝ զորս ընտրեցին, որ զերկինս երաց, եւ զՌոդին ընդ աջմէ Հաւր Աստուծոյ այս գործով արժանի եղեւ տեսանել:

57 Սոյնպէս եւ զԱյծեմնիկն իւր ողորմածութիւնքն եւ խանդակաթ այրեացն ողբումն, ի ձեռն մեծին Պետրոսի, եւ զհրաժարեալն զգնացեալն զմեռեալն միւսանգամ այսրէն դարձուցանէր ի կենդանութիւն: 58 Սոյնպէս եւ մեծն Պաւղոս, ասէր, պատմէ՝ թէ իբրեւ տեսին զշնորհսն, որ տուեալ էին ինձ Յակոբոս եւ Կեփաս եւ Յովհաննէս՝ որ բուն սիւնքն էին, իբրեւ տեսին՝ թէ հաւատարիմ եմ եւ յաւետարանն անթլփատութեան, որպէս նոքա ի թլփատութեանն, եւս քաջ համարձակեցին, ձեռն ետուն հաւանութեան ինձ եւ Բառնաբայ, զի մեք ի հեթանոսս եւ նոքա ի թլփատութիւնն: 59 Բայց միայն պատուիրեցին ինձ, ասէ, զի աղքատաց խնամ կալցուք. զոր եւ ինքնին իսկ, ասէ, փութայի ջանալ կատարել:

60 Սոյնպէս եւս առաւելագոյն զտէրունականն դնէր առաջի, որ մեծատունն էր՝ որ զամենայն պատուիրանսն կատարեալ էր, ապա լուաւ ի Տեառնէ՝ եթէ վաճառեա զինչս քո եւ տուր աղքատաց, եւ գտցես քեզ զանձս յերկինս. եւ որ զկնի սորին՝ եթէ դիւրին է մալխոյ մտանել ընդ ծակ ասղան, քան մեծատան ազահի յարքայութիւն Աստուծոյ: 61 Եւ դարձեալ՝ եթէ արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անտի անիրաւութեան, որ ընկալցին զձեզ ի յարկս իւրեանց յաւիտենից: 62 Կամ որպէս նոյն իսկ Պաւղոս բարեաց գործոց նախանձաւոր լինէր, ստիպէ ամենեցուն ասելովն՝ եթէ զհետ երթայք սիրոյ, եւ նախանձաւոր լերուք հոգեւորացն: 63 Որոյ զյաւժարութիւն արայեցուցն վասն պաշտման սրբոցն ի Մակեդոնիա պատմեալ՝ նախանձեցուցեալս յորդորեաց. այլ եւ համարձակութիւն իսկ տայ անխափան ի բարեացն առաքինութիւնս, թէ լաւ է յամենայն ժամ նախանձել ի բարիս: 64 Դարձեալ փութայ ամենեքումքք հանդերձ ըստ Քրիստոսի հետոցն վարել: 65 Հայեցարուք, ասէ, ի զաւրագլուխն հաւատոց եւ ի կատարիչն Յիսուս. դարձեալ՝ թէ յիշեցէք զառաջնորդս ձեր եւ զվերակացուս ձեր ի Տէր, որք խաւսեցան ձեզ զբանն կենաց. հայեցարուք յելս զնացից նոցա, եւ նմանողք լերուք հաւատոց նոցա: 66 Եւ միանգամայն՝ թէ զայս խորհեցի իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ, որ ի Քրիստոս Յիսուս. եւ դարձեալ՝ թէ սկսաւ Յիսուս առնել եւ ուսուցանել: 67 Իսկ ցանկալի եղբայր Տեառն Յակոբոս զհամաւրէն իսկ զգունդս սրբոցն հանդերձ սրբասէր տերամբն յաւրինակ առեալ ի թղթին իւրում, ասելովն՝ եթէ աւրինակ առէք, եղբարք, զչարչարանաց երկայնատութեանն զմարգարէսն՝ որք խաւսեցան յանունն Տեառն. զհամբերութիւնն Յոբայ լուարուք, եւ զկատարումն Տեառն տեսէք:

68 Զայս եւ այսպիսի ինչ, եւ որ ինչ եւ այսմիկ նման էին բանք, խաւսէր հանապազ. զտիւ եւ զգիշեր ոչ դադարէր ի խրատելոյ եւ ի բողոքելոյ: 69 Եւ իմաստութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ, որ բնակեալ էր ի նմա, ըստ ամենայն աւուրց իւրոց ժամանակացն ամաց կենաց իւրոց՝ երանելի եպիսկոպոսապետն Հայոց Ներսէս այսպէս առ ամենեսեան զխրատ վարդապետութեանն առ հասարակ իբրեւ զհայր բազմագութ իբրեւ զմայր զթաճ ցուցանէր. զհոգեւոր սիրոյն եռանդն ածէր առ ամենեսին, առ մեծամեծս եւ առ մանկունս, առ պատուականս եւ առ անարգս, առ հարուստս եւ առ աղքատս, առ ազատս եւ առ շինականս: 70 Եւ զվերակացութիւնս աշխարհի ամենայն հոգաբարձութեամբ, առանց ամենայն ծուլութեան եւ ամենայն յապաղութեան, տանէր

մինչև ի վախճան իւր, եւ ոչ երբէք ուրեք եղև նման նմա այլ ոք ի Հայաստան երկրին:

ԳԼՈՒԽ Ե.

1 Յաղագս Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսին, թէ զհարդ յԱրշակայ արքայէ առաքեցաւ առ Վաղէս կայսրն հանդերձ նախարարաւքն. թէ վասն որոյն կայսերն զի՛նչ խաւսեցաւ շատ բանս հաւատոյ, եւ կամ զիա՛րդ կապեցաւ եւ արքորեցաւ, եւ զայլ նախարարսն արձակեաց հանդերձ պատարագաւք:

2 Ապա վասն խաղաղութեան ուխտին միաբանութեան դաշինն, որ էր աշխարհին Հայոց ընդ կայսերն Յունաց, դէպ եղև առաքել անդր կազմութեամբ մեծաւ արքային Հայոց. զի ինքնին մեծ կաթողիկոսն Հայոց Ներսէս, եւ ի մեծամեծացն Հայոց սատրապս տասն ընդ նմա առնել, զի երթիցէ, ի մէջ կայսերն եւ ի մէջ իւրեանց զուխտն հաւանութեան եւ խաղաղութեան նորոգեսցեն: 3 Ապա չոգան գնացին հասին ի կայսերական պաղատն թագաւորացն Յունաց:

4 Չայնու ժամանակաւ թագաւորն մեծ Յունաց Վաղէս ի խոտորութեան հերետիկոսութեան աղանդութեանն արհանոսաց էր ի հաւատս: 5 Արդ իբրև ետես գնոսա թագաւորն, զառաջինն մեծապայծառ փառաւք մեծաւ շքով մեծարեաց գնոսա: 6 Ապա դէպ եղև՝ զի որդի միամաւր կայսերն, այն իսկ գտանէր նորա զաւակ, անգեալ դնէր յախտս սաստիկ հիւանդութեան. ապա թագաւորն վասն աղաւթս առնելոյ ի վերայ մանկանն ստիպէր զսուրբ կաթողիկոսն Հայոց զՆերսէս: 7 Իսկ նա ի մէջ մատուցեալ, խաւսել սկսաւ եւ ասէ. Եթէ հաւատացես՝ եթէ Տէր Յիսուս Քրիստոս որդի եւ ծնունդ Աստուծոյ միածին, ինքն յինքնութենէ եւ իսկ յիսկութենէ, յորովայնէ Հաւր ծնունդ եւ ոչ արարած, ծագումն Հաւր, լոյս փառաց էականին, եւ նկարագիր էութեան նորա. զի այն ծնունդ է եւ որդի ի բնութենէ նորա. զի որպէս Հայրն՝ նոյնպէս եւ Որդի ի բնութենէ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս ի Հաւրէ ծնեալ, յառաջ քան զլինելն արարածոց՝ ծնունդ, գործակից արարչակից յամենայնի առ Հաւր ի սկզբանէ. զի ամենայն ի Հաւրէ նովաւ եղև յերկինս եւ յերկրի. զի միշտ ընդ Հաւր ի սկզբանէ յառնելն զամենայն արարածս, եւ ի բնէ եւ ի սկզբանէ ընդ նմա ունէր զհամեմատ կերպարանս զիւրոյ ծնողական տպոցն նմանութեանն՝ հանգոյն զուգակցութեանն. որ ի սկզբանէ աշխարհի կրէ զամենայն բանիւ զաւրութեան, եւ իւրով բնական իշխանութեամբն վարէ ուղղէ եւ առաջնորդէ ամենայն արարածոց. որ ի սկզբանէն արար եւ հաստատեաց զհիմունս երկրի, եւ ձգեաց զերկինս որպէս զխորան. որոյ ձեռքն արարին եւ հաստատեցին զամենայն երեսս երկնից. որ արար զմարդն իսկ ի հողոյ, եւ կարգեաց զբանաւորս զխաւսունս իմաստունս անձնականս: 8 Եւ իբրև անձնիշխան կամաւք ապականեցան մարդիկ, ոչ ծանեան զԱրարիչն եւ ոչ զպատուիրանս նորա, Որդի ի բնէ ի սկզբանէ նստէր ընդ աջմէ Հաւր, եւ աթոռակից ծնողին իւրոյ էր. իսկ իբրև ետես եթէ արհամարհեալ կայր հայր ի մարդկանէ, խաղաց եկն էջ յաջմէ աթոռոյ անտի. ամփոփեցաւ փոքրկացաւ, եւ ի Կուսէն մարմնացաւ մարդացաւ, եւ զանձն ունայնացոյց. եւ մարդ եղեալ, կամաւք կրեալ զվիշտսն, մեռաւ եւ յարեաւ եւ կեցոյց զամենեսեան առ հասարակ. եւ վերացաւ եւ նստաւ յաթոռ իւրոյ բնութեանն, ընդ աջմէ Հաւր՝ իւրոյ ծնողին:

9 Արդ եթէ զայս այսպէս հաւատացես՝ եթէ Քրիստոս որդի եւ ծնունդ է Աստուծոյ, գրովք եւ բազմաւք եւ անթիւ վկայութեամբ կարենք հաճել զքեզ, եւ լուանալ զքեզ ի սուտ

եւ ի պիղծ մկրտութենէ հերետիկոսութեանն հաւատոց: 10 Եւ ընկալ դու զմկրտութիւն սրբութեանն հաւատոցն ի շնորհս յանուն Հաւրն արարչին, եւ ի խոստովանութիւն ծննդեան Որդոյն ի Հաւրէ, որ է յառաջ քան զյաւիտեանս եւ զժամանակս, որ է ըստ բնութեանն գոյացութեան իւրոյ. եւ ի մարմնանան էջ ի Կոյսն սուրբ, որ եղեւ ի վաղջան ժամանակաց, որ եղեւ վասն մերոյ փրկութեան եւ կենդանութեան. ի մահն եւ թաղումն նորուն Որդոյն Յիսուսի Քրիստոսի, եւ ի խաղաղութիւն եւ ի միաբանութիւն եւ ի պարգէս նորուն Հոգւոյն Սրբոյ: 11 Մկրտեաց դու ի սոյն յայս խորհուրդս սքանչելի կենաց թողութեան եւ նորոգութեան. եւ զմանուկն քո այսմ սրբութեանն երանութեան լուսոյ թողութեան մկրտութեանն արժանի արասցուք. եւ խնդրեսցուք ի Քրիստոսէ Տեառնէ մերմէ, զի թողցէ զմեզս անհաւատութեան հերձուածողութեանն եւ ողորմի. վասն որոյ ցաւք եւ տանջանք եղեն ի սկզբանէ եւ լինին: 12 Այդմ ես լինիմ երաշխաւոր վասն Տեառն ողորմածի՝ զի զմանուկն ողջ անարատ առաջի քո կալայց, եթէ դու յուղղափառ հաւատս եկեսցես, եւ իբրեւ զայլ որթողոքս խոստովանեսցիս ընդ մեզ:

13 Ապա թէ ոչ խոստովանեսցիս ի Քրիստոս միածին Որդին Աստուծոյ, գոր նախ յառաջ քան զամենայն՝ Հայր ի բնութենէ իւրմէ բաւական իւրոյ բնութեան հայրութեանն ծնաւ ծնունդ կատարեալ միածին, նոյն նման զուգակից, եւ աթոռակից եւ արարչակից. որ վասն սիրոյն նորա սիրեաց զմեզ, առ սէր մեր առաքեցաւ ի Հաւրէ Կոյսն սուրբ Սարիամ, եւ երեւեցաւ մարդ ի կնոջէ այն՝ որ նման էր բնութեան իւրոյ ծնողին, եւ ի բնութենէ ունէր զբնութիւն Հաւրն կերպարանաց հաւրն իւրոյ, մարմնովն վասն մեր եղեւ իւրովք կամաւք ի կերպարանս ծառայի: 14 Եւ քանզի անկան մարդիկ ինքնակամ կամաւք ի ծառայութիւն, արդ ինքն Տէր եղեւ ի կերպարանս ծառայութեանն, զի ի ծառայութենէ ազատեսցէ զմեզ: 15 Զի սկզբանէն յորժամ առնէր Աստուած զարարածս, յետուստ արար զմարդն՝ յերեւոյթ եւ յաներեւոյթ իւրոյ զարութեանցն ի մի եւ նոյն ժողովեալ. եւ այսպէս եւ զամենայն ի նոյն պնդեալ ձուլեաց զարարածս, գոր եւ ըստ նմանութեան պատկերի կերպարանաց իւրոց արար. եւ եղ զնա իշխան անձնիշխան իւրոց կամաց: 16 Վասն որոյ նախանձու սատանայի ապականեալք հնացան ի բանսարկութիւն խարդախութեան պատրանացն: 17 Իսկ Տէր եկն յայց ելեալ կորստականին, ծնաւ ի Կուսէն ի մարդկան կերպարանս, զի արասցէ խաղաղութիւն յերկինս եւ յերկրի, եւ ածցէ զիւր Հայրն ծնաւդ ի հաշտութիւն ընդ արարածս իւր՝ մարդակերպ պատկերան, զի յանդիման լիցին ամենայն մերժեալ արարածքն աներեւոյթն Աստուծոյ:

18 Ապա յիրաւի ուրեմն ի նորոգման արարածոց, զամենայն վերստին նորոգէ. զի եթէ իցէ ոք ի Քրիստոս նոր՝ արարած: 19 Զի այն որ հինն էր՝ էանց, արդ աւասիկ եղեւ նոր ամենայն. զի եկն էառ զմարդկան կերպարանս, եւ ինքեամբ դարձեալ զամենայն նորոգեալ հաստատեաց: 20 Ինքն եղեւ արինակ մերոյ կենդանութեանս, անդրանիկ ամենայնի մեռելոցն՝ մեռանելովն. եւ նախ ի մեռելոցն յարութեամբն, զի յայտնի արասցէ ինքեամբ զամենայն. զի զմեզ առանց փոխման արասցէ հոգւով, եւ անմահ մարմնով. զի մի՛ միայն մարդիկ յանփոփոխումն հոգւոյն հայեցուք, այլ յանմահութիւն մարմնոյն. զի եւ աներեւոյթքն դարձեալ եւ բանաւոր զարութիւնքն ամենայն անփոփոխմանս այսմիկ ընդ մեզ ակն կալցին: 21 *Քանզի ամենայն արարածք ազատեսցին ի ծառայութենէ անտի ապականութեան՝ յազատութիւն փառաց Որդոյն Աստուծոյ:* 22 Զի առ այն, ասեն, որ ի մէնջ ի Կուսէ անտի մարդ ծնաւ Աստուածն, որ մեր

աստի առժամայն ի հաստատութենէն թաթափեալք, եւ հանդերձեալ ժամանակին ի լաւագոյնսն հասեալք ամենեքին, հայեցեալք սպասեալք ակն ունիմք ի սկզբանէն յարարիչն եւ յառաջնորդն նորոց արարածոց: 23 Քանզի ծնունդ եւ կերպարանք է նա աներեւութին Աստուծոյ, միածին ծնունդ Հաւր, արարիչ ամենայն արարածոց. ուստի եւ զհանգամանսն թարգմանեալ, ածէ թափէ Առաքեալն միանգամայն եւ ասէ՝ թէ *Նովաւ հաստատեցան ամենայն որ ինչ յերկինս եւ որ ինչ յերկրի, եթէ երեւելիք եւ եթէ աներեւոյթք, եթէ աթոռք, եթէ տէրութիւնք, եթէ իշխանութիւնք, եթէ պետութիւնք, եթէ զարութիւնք*: 24 Եւ խոնարհագոյն յայտնագոյն առնէր զասացեալսն. *Ջի ինքն է անդրանիկ ի մեռելոց, զի եղիցի յամենայնի ինքն յառաջացեալ. զի նմա հաճեցաւ ամենայն լրութիւն աստուածութեանն բնակել, եւ կամ նովաւ կատարել զամենայն, զի արասցէ խաղաղութիւն արեամբ խաչին իւրով, նովաւ այն որ ինչ յերկինս, եւ որ ինչ յերկրի*: 25 Ջի չարչարանաւք Տեառն Քրիստոսի միածին Որդւոյն Աստուծոյ՝ ամենայն ի նոյն ժողովեցաւ որ յերկինս եւ որ յերկրի:

26 Քանզի մեծութիւն Աստուծոյ արար զամենայն, եւ կացոյց զմարդն տէր ամենայնի. հրամայեաց եւ բազմացան: 27 Ապա կացոյց իշխանս եւ կարգեաց առաջնորդս: 28 Իսկ յորժամ զպատուիրանազանցութիւնն գործեցին առ զամ մի, անկան յիշխանութենէ՝ գոր առեալ յառաջն ունէին: 29 Իսկ յերկրորդին՝ լոկ միայն վասն կարաւտութեանն պիտոյից ետ իմիք իշխել, եւ իմիք չիշխել. զի գոնեայ ապա յետոյ յետուստ իշխելովն ծանիցուք զշնորհն, եւ չիշխելովն զամենատեառն տէրութիւնն զիտասցուք: 30 Իսկ ո՞վ իցէ, որ ոչ ցանգանայ մեծութեանն եւ կամ մարմնոյ առողջութեանն եւ կամ կամարարութեանն կարաւտիցի, որ միայն միում միածնի Որդւոյն Աստուծոյ վայել է: 31 Իսկ մարդկանն, ոչ առ ամենեսին մեծութիւնն, եւ ոչ առ բնաւ աղքատութիւնն. եւ ոչ միշտ մեծք, եւ ոչ ի սպառ աղքատք, կամաւ մեծացեալք եւ կամաւ աղքատացեալք: 32 Ոմանց ծնեալ, եւ ոչ սնուցեալ. ի չափ հասուցեալ, եւ անարգեալ թշնամանաւք: 33 Ո՞վ իցէ՝ որ սիրեաց զհիւանդութիւնն եւ ատեաց զառողջութիւնս. յամենայնի պակասեալք եւ ոչ կարաւտեալք: 34 Կէսք ի կռապաշտութեան եւ ի սպանութիւնս, ի պոռնկութեան եւ ի բազմազգի չարիս կաշկանդեալք զմածեալ կան. կէսք մոլորեալք եւ դանդաչունս մտաւք, ընդ պատահարաւք կապեն զամենայն, եթէ զբարի եւ եթէ զչար:

35 Իսկ յորս արեգակն արդարութեան զլուսաւորութիւն հաւատոցն ծագէ, եւ զմեզ տգիտութեանն խաւարին սելութեամբն հալածէ, նոքա հանապազ յանդիմանեն զստութիւնս եւ զմոլորութիւնս: 36 Եւ նախ իբրեւ գործովք եւ արինակ բարեաց յանձինս ցուցանելով, եւ ապա զայլս ուսուցանելով զնոյն. նախ ոչ երկմտելով ի հաւատոցն յԵրրորդութենէն զարութեան արարչութեանն, եւ ապա զանձինս սրբութեամբ եւ զգաստութեամբ եւ պարկեշտութեամբ պահել յաշխարհէ: 37 Եւ կեալ ամենայն հանդարտութեամբ ըստ կամացն Քրիստոսի, մերոյ Արարչին, Որդւոյն Աստուծոյ. եւ արհամարհել կոխել զամենայն անցաւորս, եւ վերամբարձ ի թեւս Սուրբ Հոգւոյն թոչել անցանել ի վերայ ազբախումբ զարութեանցս՝ որ աստէն առ մեւք պատաղիչքն. եւ այնչափ խորշել եւ մերժել եւ յանպիտոյիցս, մինչեւ զկերակուրս աւուրն ոռճկին արհամարհել, թող թէ զմիս կամ զգինի ճաշակել, որ զնախճամէջ պարսն յուղացուցեալ մեղկացուցանէ եւ զճարպն զերիկամամբն պատեալ. ուստի բիր եւ ազգի ազգի ելանեն անթիւ անարեւութիւնքն: 38 Որ տայ այնպիսեացն, որ զայն սիրեն, ապագնալն ըստ կամս անձանց իւրեանց:

39 Այլ մեզ ընդ այս լիցի վայելել ի շնորհս մարդասիրութեանն բարերարութեանն, յոր ամենայն ազգ եւ ազինք խոստովանին զՏէր Յիսուս Քրիստոս ծնեալ ի Հաւրէ, ծնեալ եւ ոչ արարեալ, իսկակից Հաւր եւ բնակից ծնաւորին իւրում. ծագումն, լոյս փառաց Հաւր, կերպարանակից իւրոյ ծնաւորին: 40 Եւ որոց իցեն աչք մտաց, եւ չեն կուրացեալ ի հաւատոցն ճշմարտութենէն, նոցա նայելիս ցուցանէ, որոց ամենայն կողմանքն հայելիք են: 41 Լի լուսով նորա է ամենայն երկինք եւ երկիր եւ ամենայն աշխարհք, եւ ամենեցուն լսելիս որոշի՝ որ ամենայնին լսելիք են. եւ ամենայն ծածկեալք սրտից եւ խորհրդոց մտանեն ի լսելիս նորա, եւ զննէ զամենայն շունչս մարմնոյ: 42 Եւ իւրովք կամաւք երեւեցաւ մարմնով հասակաւ անձամբ կերպարանաւք եւ պատկերաւ. գթութիւնքն իւր արարին. եւ ոյք սիրեն զնա, սէրն իւրեանց կերպարանէ զնա ի սիրտս իւրեանց, եւ երկիր պագանեն նմա հոգւովն ճշմարտութեամբ. սրբեալ զսիրտս իւրեանց եւ զմարմինս իւրեանց, առնեն տաճար Սուրբ Հոգւոյն. եւ հաղորդք եւ հաւասարորդք եւ բաժանորդք առնին մեր երանութեանս, զոր ետն Տէր եւ ասէ՝ եթէ *Երանի՛ որ հաւատայցեն ճշմարտութեանն. եթէ Որ ետեսն զիս, ետես զՀայրն իմ. եւ եթէ Երանի՛ որ ոչն տեսին զիս, եւ հաւատասցեն յիս. զի նոքա զՀայր տեսցեն:* 43 Եւ միտք՝ որ յաստուածտեսութենէն հաւատոցն անմասն եղեալ են, ի կերպարանացն թափուր եւ ունայն իբրեւ ախերակք:

44 Իսկ որք լուսաւորեալք են տեսանելեաց աներեւոյթ սրտին աչաւք, որպէս ասէ մարգարէն. *Ի քեզ ասաց սիրտ իմ, եւ խնդրեցին երեսք իմ զերեսս քո.* դարձեալ ասէ. *Եղի զՏէր առաջի իմ յամենայն ժամ, զի էր ընդ աջմէ իմմէ, զի մի՛ սասանեցայց.* եւ դարձեալ ասէ. *Ուրախ եղէց յուրախութիւն երեսաց քոց:* 45 Ոյք այժմ ի ծածուկ լուսաւորութենէն խորհրդովքն տեսանէին զնա ըստ նորա կամացն, ապա ի վաղճանի դէմ յանդիման երեւեցի. որպէս երանելի առաքեալն Պաւղոս ասէ՝ եթէ այժմ ընդ հայելի աւրինակաւ տեսանեմք, իսկ յապա առ յապա յորժամ գայցէ՝ բերիցէ ինքն տալ մեզ զիւրոց փառացն զանմահութիւնն եւ զանեղծութիւն. եւ յորժամ առանց նմանութեանցն եւ առակացն գայցէ երեւեալ Որդի Հաւր եւ Սուրբ Հոգւովն, յորժամ հրամայեցեն ամենեցուն՝ եկեալ անմահութեամբքն՝ որք զԱստուածն տեսանիցեն առաւել առ բազմացն արժանեացն ակնկալութեամբ, կամի երեւեցուցանել զփառաւոր զգալուստն իւր, որպէս վասն երկայնմտութեանն համբերողացն եւ յուսալից սպասելոցն գայցէ երեւեալ Քրիստոս ծնունդ Աստուծոյ Հաւր: 46 Որ ամենայն արդարոցն գայ պարգեւատուն վասն վկայելոյն ի հաւատոց անտի: 47 *Որոց չեւ ընկալեալ զաւետիսն, Աստուծոյ վասն մեր լաւագոյն խորհեալ՝ զի մի՛ առանց մեր կատարեցին:* 48 Զի եթէ քննեցէ որ զգիրս սուրբս, յամենայն աստուածաշունչ մատեանսն գտնյն եւ զաստուածեղէն յաճախութիւն հոգեւոր պատգամացն գտանէ որ. վասն զի կան պահին արդարոցն եւ հաւատացելոցն լուսաւորք եւ թագքն արքայութեանն յաւիտենից ժամանակին, եւ թերահաւատիցն ժխտողացն եւ անհնազանդիցն ժպրհութեան պատիժք, ճարակ լինել նոցա անշէջ հրոյն յաւիտենից դատաստանին յանուն Տեառն, յանսպառ յանսահման առանց թուոյ եւ առանց չափոյ ժամանակն տանջանաց գեհենին, իսաւարին դատաստանին՝ որ գալոցն է:

49 Այլ վասն որդւոյն քո, եթէ դու ի ճշմարիտ հաւատս ուղղութեան եկեացես, խնդրեսցուք ի Տեառնէ եւ դիցուք զձեռս մեր ի վերայ նորա, եւ ասացուք՝ թէ ըստ հաւատոցն ձերոց բժշկէ զսա Քրիստոս ծնունդ Աստուծոյ, եւ բարեմիտ ողջանդամ

յարիցէ նա առաջի քո. հանդերձ արքայութեանն նորոգութեանն՝ անմահութեանն յաւերժ բարեաց եւս արժանի արասցէ զձեզ: 50 Ապա եթէ ոչ հաւատասցես, զի ա՛րդ արդեւք լինիցի թողութիւն եւ բժշկութիւն. եւ կամ մեք զի ա՛րդ արդեւք իշխիցենք յանդիմանել կամ համարձակել եւ խնդրել, եւ կամ առնել աղաթս վասն այնոցիկ՝ որք բնաւ իսկ ոչ ճանաչէին զՏէր. զի բարկութիւնք Տեառն վախճանէ զայնոսիկ՝ որք ոչ ուղղութեամբ զՏէր խոստովանին. եւ կամ որպէս մարթիցէք խնդրել զնա, որք ոչ հաւատայք գիտութեան պատուիրանացն նորա, եւ ոչ ի միտ առնուլ զարե՛նս նորա: 51 *Ձի արե՛նք Տեառն ամբիժ են, դարձուցանեն զոգիս. վկայութիւն Տեառն հաւատարիմ է, իմաստուն առնէ զտղայս:* 52 *Արդարութիւն Տեառն ուրախ առնէ զսիրտս. պատուիրանք Տեառն լոյս են, եւ լոյս տան աչաց. երկիւղ Տեառն սուրբ է, եւ մնայ յաւիտեանս:* 53 *Դատաստանք Տեառն ճշմարիտ են, եւ արդար է ի նոյն. ցանկալի է նա քան զոսկի, եւ քան զականս պատուականս բազումս. եւ քաղցր է նա քան զմեղու խորիսի:* 54 Իսկ որոց զանձինս իւրեանց յապականութիւն տուեալ, եւ նիւթ հրոյ պահէ զնոսա: 55 *Ոչ են բանք եւ ոչ են խաւսք, որոց ոչ լսին ձայնք նոցա. այլ նոցա ընդ ամենայն երկրի ել բարբառն, եւ մինչեւ ի ծագս տիեզերաց են խաւսք նոցա:* 56 Իսկ որք ոչն լսենն՝ եւ որք լսենն, պահէ նոցա Տէր զհատուցումն նորա:

57 Ձայս ամենայն բանս, եւ որ ինչ այսմ եւ սմին ինչ նման էին բանք, խաւսեցաւ սուրբն Ներսէս ընդ կայսերն, եւ զայն յաւել՝ եթէ յարե՛ յայսմանէ մինչ յաւուրս հնգետասան վասն ողորմածութեան բարերարութեանն վասն ներելոյն անսացեալ քեզ, կէտ ժամանակաց այնչափ աւուրց անսացեալ քեզ, եթէ ոչ ուղիղ եկեցես ի հաւատսն, նշան քեզ այս լիցի. որ մինչեւ յայն ար ի հաւատսն ոչ հաստատեցիս, յետ լնլոյ եղեալ կիտին՝ մեռցի մանուկն. զի գիտասցես եթէ հաւատարիմ է այս ամենայն, զոր խաւսեցայ առաջի քո:

58 Եւ իբրեւ լուաւ թագաւորն զայս ամենայն, զի մինչ դեռ խաւսէրն առաջի նորա՝ նա լուռ եւեթ կայր, ոտն զոտամբ արկեալ, արմունկն ի ծունգ եւ ձեռն ի ծնաւտի՝ նստաւ այնպէս, մինչեւ կատարեաց խաւսեցաւ զամենայն զբանս իւր: 59 Եւ գրէին զայս սեմիարք նոտարացի արքային, որք կայինն առաջի թագաւորին: 60 Ապա մեծապէս ի ցասումն բրդեալ լինէր թագաւորն, եւ տայր հրաման՝ երկաթի կապանաւք մեծապէս կապել զսուրբ եպիսկոպոսապետն Հայոց զՆերսէս, եւ արկանել ի փիւղակէ. զի մինչեւ տեսեալ ուշ ունիցի մանգանն, եթէ կեցցե՛ր եթէ ոչ. ապա յետ այնորիկ տեսցէ զինչ արժան իցէ առնել: 61 Ապա յետ լնուլ աւուրցն հնգետասանիցն անցելոցն, սատակեցաւ մանուկն որդի կայսերն, եւ ընդ ամենայն՝ այն ժառանգ գտանէր նորա: 62 Իբրեւ ելաց եւ կոծեցաւ որչափ կոծեալն էր, ապա ետ հրաման եւ ածին առաջի իւր զսուրբն Ներսէս: 63 Մաւտ առ ինքն կոչեալ հարցանէր, եթէ ի ձե՛նջ քրիստոնէից եղեւ մանկանն մեռանել: 64 Իսկ նա ետ պատասխանի եւ ասէ. Հնգետասան ար յետ բանիցն եղելոյ երկարեաց Քրիստոս, թերեւս դարձօիք. իսկ իբրեւ ոչ դարձայք, սատակեցայք: 65 Իսկ դու այժմ եթէ հաւատասցես, կարող է Որդին Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոս յարուցանել զնա, եւ հանդերձ որդուվն քո եւ ամենայն ընդանեալքն:

66 Ապա զայրացեալ ընդ բանսն թագաւորն, կամեցաւ զնա չարամահ առնել. ապա մատուցեալք առ թագաւորն աւագք իւրոյ դրանն եւ խորհրդականք, եւ ասեն ցկայսրն՝ եթէ յաւտար եւ ի հեռաստան երկրէ վասն որոյ յղեալ զոսա հզար թագաւորի, եւ մեծի Տեառն հրեշտակք են, մի՛ ինչ լիցի դոցա վնաս ի մենջ. եթէ ոչ, մեծ պատերազմ յառնելոց

է ընդ մեզ եւ ընդ մեծ թագաւորն Հայոց, եւ մեծ թշնամութիւն ի մէջ անգանելոց է. զի ոչ եթէ նորա բանիւ մանուկն կէայր կամ մեռանէր: 67 Եւ թէպէտ այսպիսի բագում ինչ ասէին, ոչ կարէին զսրտմտութիւն բարկութեանն շիջուցանել զթագաւորին:

68 Ապա իբրեւ յանհնարին մտանէին իրքն, եւ պնդեալ յամառէին ամենայն բագմութիւնքն՝ զի մի՛ զայրն սպանցէ, ապա ուրեմն հազիւ հազիւ կարացին իւր զաւրքն ի հաւան ածել զթագաւորն՝ այնչափ առնել, գոնեայ մի՛ սպանցէ: 69 Բայց սակայն արձակել տալ ոչ կարացին. այլ արկին յայն չափս, զի արքայեացի միայն: 70 Ձի այսպէս մեծապէս ճգնեալ խորհեցան իմաստունքն, զի առ գամ միայն արքայեւոյն արքայեացի գոնեայ, ապա առ յապա դարձ լիցի առնն, զի մի՛ ի խռովութիւն եւ ի պատերազմ ի մէջ թագաւորութեանցն երկոցունց լինիցի: 71 Ձի ասէին. Ոչ երբէք ուրեք եղեալ է, ոչ ի մէջ թշնամեաց ուրեք, եւ ոչ ի մէջ պատերազմի թարմատար հրեշտակաց ինչ կալելկապ եւ ոչ բանք, թող թէ մահ. զի ոչ երբէք ուրեք ի հնոց ժամանակաց հետէ, թող թէ այր մեծ եւ աւագ եւ աշխարհի միոյ գլուխ: 72 Ձի թագաւորն դոցա աշխարհին եւ դա, որպէս ասեն, ընդ մի համար են. եւ ասեն՝ թէ աշխարհն այն, ուստի դոցա եկեալ են, սիրեն զայրդ զայդ. եւ երեւելի է դա անդ: 73 Եւ որպէս ետուն զրոյց որք ընդ նմա եկեալ էին, թէ ազգակից համարին զսա եւ մերձաւոր թագաւորին. եւ իւրեանց աշխարհն սիրեն զայրդ զայդ:

74 Իսկ թագաւորն տայր նոցա պատասխանի. Բարիոք ասացէք՝ եթէ այդ այդպէս իցէ, ով արք իմաստունք. զի եթէ տէր նորա տուեալ էր ինձ ի ձեռն նորա զանարգութեան թշնամանս, ոչ գոյր նորա մեղ դնել բանբերին, եւ ոչ պատիժ եւ ոչ բանք: 75 Իսկ նա իւրովք կամաւք թշնամանեաց զիս, եւ իւրովք կամաւք եղեւ երաշխաւոր մահու որդոյն իմոյ. եւ ասաց՝ բայ ես իսկ սպանի զնա: 76 Իսկ եթէ նորա թագաւորն զնա առ սէր յղեաց, նա եկն կոտորել զմեզ, վասն այտորիկ առ իւր թագաւորն իսկ է վնասակար: 77 Բայց փոխանակ զի ինքն անձամբ զանձն իւր կալաւ, պարտ ինչ է այնմ իմիք. ես ինձէն զիտեմ թէ չեղեւ ի նմանէ, մահապարտ է:

78 Ապա ոչ ինչ անսաց նոցա թագաւորն, այլ հրաման ետ արքայեւ զերանելին Ներսէս, եւ տանել ընկենուլ զնա ի կողմ մի ի ծովուն մեծի, յայնպիսի յանապատ տեղի՝ ուր ոչ մարդ կայցէ, եւ ոչ ջուր ըմպելոյ, եւ ոչ կերակուր. բայց սոսկ միայն անապատ իցէ, զի սովամահ սատակեացէ զնա: 79 Եւ ժողովեալ զամենայն իւրոյ իշխանութեանն քաղաքաց զամենայն որթողոքս զեպիսկոպոսս զերիցունս զսարկաւազունս, որ միանգամ յուղղութեանն էին եւ ի հաւատս. եւ մեծ ժողով առ հասարակ իշխանութեանն ժողովեցան: 80 Եւ խաւսէր ընդ նոսա, զի ամենեքեան յանձն առցեն դառնալ ի խոտորութեան հաւատն աղանդութեանն արիանոսաց, եւ դարձցին անդրէն երթալով յիւրաքանչիւր վիճակս, եւ շրջեցեն զիւրաքանչիւր ժողովուրդս յարիանոսաց հաւատն: 81 Իսկ իբրեւ ոչ ոք ի նոցանէն այսմիկ յանձն առնուլ հաւանեցան, ապա արքայեաց զնոսա, եւ ընկեց յաշխարհս աւտարս, զի մի՛ ոք ի նոցանէն դարձցի յիւր տեղիս: 82 Եւ փոխանակ նոցա՝ զանարեւնութեան հովիւսն կացուցանէր, յամենայն քաղաքս արիանոսս չեպիսկոպոսս յղէր. եւ եղեւ մեծ շարժումն եւ խռովութիւն եւ հերձուածք յամենայն եկեղեցիս տիեզերաց:

83 Եւ մեծ եղեւ ընդ ամենայն տիեզերք փորձութիւնք նեղութեանց վտանգի քան զառաջին թագաւորացն. եւս չար որ ի հեթանոսացն պատերազմն եւ խռովութիւնքն յառաջագոյն յառնէր առ այլովք դիցապաշտ մեհենասէր թագաւորաւք: 84 Ամենայն ճշմարիտ ուղղափառհաւատք վարդապետք մերժեցան յիւրաքանչիւր ժողովրդոց, եւ

գնոցա տեղիսն կալան մշակք սատանայի. եւ ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս հասանէին բազում նեղութիւնք, եւ առ հասարակ ամենայն ժողովրդոցն լինէր սուգ եւ տրտմութիւնք: **85** Չի կալան զեկեղեցիսն ամենայն պաշտանեայքն սատանայի, եւ հեռացան հովիւքն յիրաքանչիւր հաւտից, եւ եղեն խաշինք ցրուեալք. զի ոչ գոյր նոցա առաջնորդ, եւ ոչ մնաց տեղի աղաթից հաւատացելոց ժողովրդոց: **86** Այլ զի մի՛ հրեշտակացն սատանայի հաւանեցին, նոքա ի բացատ յանյարկ տեղիս՝ արտաքս եւ քաղաքաց եւ շինաց ասէին կալ յաղաթս. եւ ի կատարել զաղաթսն իւրեանց՝ խնդրէին ուխտիւք յԱստուծոյ, զի փոխեսցէ զանցուցէ զչար ժամանակն, եւ դարձուցէ զճշմարիտ իւրաքանչիւր վերակացուս յիրաքանչիւր ժողովուրդսն. եւ յիւրեանց վաստակս ի շինեալ եկեղեցիսն՝ ուստի մերժեցանն, թերեւս դարձ լիցի նոցա այսրէն:

87 Իսկ յայն յիշխանաց՝ որ ընդ սրբոյն Ներսէսի երթեալ էին յերկրէն Հայոց, գնոսա բազում զանձիւք լցեալ արձակէր, կաշառակուրծս կաշառաւէկս առնէր առ հասարակ՝ որ միայն անդ էին. եւ բազում զանձս ոսկւոյ եւ արծաթոյ, եւ ականց պատուականաց ի ձեռն նոցա՝ արքային առաքէր, իբրեւ այնու կամէր հաճել զմիտս թագաւորին: **88** Չի ոչ գոյր չափ եւ ոչ թիւ, զի անհամար զանձս առաքէր արքային Հայոց. գրէր առ նա զիր ամբաստանութեան զսրբոյն Ներսիսէ, իբրեւ թէ սպան գորդի նորա: **89** Եւ արձակեաց եւս զպանդանդսն զԱրշակունիսն թագաւորին Հայոց, որ կային եւս ի կայսերական պաղատանն. զի են նոքա եղբարորդիք արքային Արշակայ, զի միումն անունն ճանաչէր Գնել, եւ միւսումն անունն Տիրիթ, ետ ի ձեռս սատրապացն Հայոց, եւ գնոսա զայս արինակ անդուստ յողարկէր:

ԳԼՈՒԽ Զ.

1 Յաղագս եթէ զիա՛րդ, իբրեւ արքորեցաւ սուրբն Ներսէս եւ ընգեցաւ ի կղզին յանապատն, թէ ո՛րպէս կամ զիա՛րդ կերակրեցաւ եւ կամ ո՛րպէս յԱստուծոյ եղեն սքանչելիք զամս ինն:

2 Ապա իբրեւ սրտմտեալ թագաւորն Վաղէս՝ յարոյց հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց սրբոց ընդ ամենայն կողմանս իւրոյ իշխանութեանն, եւ զամենայն եպիսկոպոսս մեկնեաց եհան յիրաքանչիւր ժողովրդոց եւ ընգեց գնոսա յաւտարութիւն, առաւելիւր նիւթեալ մեծաւ բարկութեամբ ի վերայ սրբոյն Ներսէսի. վասն զի պատճառք մահուան միամար որդւոյն սիրելոյ իւրոյ եղեւ նա, ապա չարապէս չարութեամբ դառնութեամբ մահուան կամէր վճարել զնա: **3** Որում մեծամեծքն եւ ամենայն խորհրդականք թագաւորին չհաւանեալք չառնուին յանձն, այլ հազիւ հազիւ կարացին թափել ի մահուանէ: **4** Ապա ետ հրաման ընգենուլ զնա ի կղզին մի մեծ ովկիանոս ահագին ծովու, յանապատ յանջուր տեղի մի՛ ուր ոչ բոյս ինչ դալար, եւ ոչ արմատ ինչ, եւ ոչ այլ ինչ ամենեւին՝ որ ինչ ի պէտս մարդկան լինիցի. բայց միայն քար եւ աւազ ապառաժ, եւ ոչ ճանապարհ ուրեք ընդ այն, եւ ոչ գնացք ինչ նաւաց:

5 Ապա անցուցին զնա ի տեղին հրամայեալ, եւ ընդ նմա արս եւթանասուն. այլ արքն որք կէտքն եպիսկոպոս էին յայլոց քաղաքաց, կէտք կղերիկոսք յայլոց եկեղեցեաց: **6** Իսկ նա ինդայր եւ ուրախ էր ընդ այն, զի եհաս նմա կրել չարչարանս վասն անուան Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի Որդւոյն Աստուծոյ: **7** Եւ էին նորա այն որք ընդ նմայն արքորեցան յիւրոցն՝ երկու. անուն միոյն Ռաստոմ սարկաւազ, եւ երկրորդին՝ Տիրանամ. եւ այլք

Եւթանասունքն որ ընդ նոսա, զորս ուստեք ուստեք ընդ նոսա ամացեալ ի նաւն՝ ի կղզին խաղացուցին: 8 Եւ գնաց մեկնեցաւ նաւն՝ որ գնոսայն տանէր, եւ ըստ հողմոյն յաջողութեան ի հնգետասան ար հասանէր ի հրամայեալ տեղին. եւ թափեաց գնոսա նաւն ի կղզին, եւ ինքն այսրէն դարձաւ:

9 Եւ յայնմ կղզւոջ ոչ գտանէր ոչ ջուր ըմպելոյ եւ ոչ դոյզն ինչ արմատ, զի անարմատ աւազ միայն էր. զի վասն այնորիկ իսկ տարեալ էր գնոսա անդր, զի սովամահ արասցեն գնոսա ըստ խստութեան թագաւորին հրամանին: 10 Եւ եղև իբրև եհաս նոցա յամել ամսաւրեայ մի ժամանակս, որ տկարագոյնքն էին ի նոսա՝ սկսան նքողել ծարաւել նուաղել եւ ներգելել դորսովել ի քաղցոյ կամ ի ծարաւոյ: 11 Ապա մխիթարել եւ քաջալերել սկսաւ զամենեսեան Ներսէս, եւ ասէ. Պինդ կացէք, հաստատուն լերուք, եւ մի՛ երկնչիք. զի այն Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ որ հրամայեաց ծառոյն սարեկայ բերել զխոյն պտուղ, եւ ընկալաւ զԻսահակ կենդանի զոհ, եւ արհնեաց զՅակոբ ի պանդխտութեան, եւ ապրեցոյց զՅովսէփ ի ծառայութենէն եւ տիրացոյց, հրամայեաց եւ մորենւոյն հրով տերելել ծաղկել, եւ աւոյցն հրամայեաց քաղցրութեանն հացին կերակրոյ ի վերուստ ցաւղել, եւ զլորամարգին ի թոչնոց տալ ապստամբող եւ դառնացող ժողովրդեանն, եւ ինքն Քրիստոս վեմ եղեալ՝ ընդ նոսա շրջէր յանապատին յանջրդին, եւ զքաղցրութիւն ջուրցն ի ծարաւ նոցա մատուցանէր, եւ խորհուրդ հանդերձելոցն՝ որ առ յապա լինելոցն էր՝ գուշակէր զաւազանսն ի ձեռն Մովսէսի, վեմն խոցեալ՝ հոսէր նոցա ջուր, գնոսա անդ զառաջինսն արհնակաւքն կեցուցանէր. եւ ինքն կերակրեաց ի սակաւ հացէ զժողովուրդն յանապատի անդ, եւ ըստ ծառոյն՝ որ զխոյն եբեր՝ ինքն զխաչէն պրկեալ կախեալ խաչեցաւ, եւ արհնական ըստ նմանութեան ի կողսն խոցեցաւ, եւ եհան մեզ անտի ջուր փրկութեան ի լուացումն սրբութեան ապաշխարութեան. յաղագս կենաց մերոց եւ ինքն վասն մեր հաց եղև, եւ զարիւնն իւր ըմպել ետ մեզ, զի զմարմինն ի մարմինն խառնեցէ եւ զարիւնն յարիւնն, զի զաստուածութիւնն յոգիս մեր միացուցեալ, զմեզ ընդ Սուրբ Հոգւոյն, եւ ի վախճանի զմեզ բնակիցս աստուածութեանն արասցէ. արդ որ այսչափ երախտիս առնէր մեզ, մինչեւ մեք անգամ բանս գոհացողութեան փոխարէն շնորհս ոչ հատուցանեաք նմա, իսկ արդ զիա՞րդ վասն անուան նորա արժանի եղեալք սակաւիկ մի թշնամանաց՝ սովամահ ինչ կարծիցէք լինել: 12 Ոչ այդպէս. այլ հաւատով խնդրեսցուք, եւ տացի մեզ կերակուր: 13 Իսկ արդ նշան խնդրեմք, ոչ. այլ նշան թերահաւատից պիտոյ է, եւ առ զչարսն դարձուցանելոյ յուղղութիւն. այլ մեզ, զիտէ Տէր զպիտոյսն մեր եւ զաւգտակարսն, եւ ըստ այնմ պատրաստէ զինչ եւ պիտոյ է մեզ: 14 Իսկ մեք ոչ այնպէս, որ քա՛ւ եւ մի լիցի, որպէս ասացան. ասէ, *Ազգ չար, նշան խնդրէ*: 15 Իսկ մեզ կարելորքն առանց ուրոյն ի մարդկան աղանդէն չիք հնար լինել: 16 Իսկ Տէրն կարող է եւ առանց կերակրոյ պահել զմեզ կենդանիս, եւ կարող է տալ կերակուր. եւ արդարացուցանել կարող է, եւ արժանիս առնել՝ վասն իւրոյ անուանն պատրաստել մեզ մեռանել. տալ մեզ զսովորական ընդունելութիւն բնութեան մահուն, որ չերթայ ուրեք ի մարդկանէ, այլ պատճառս միայն առնէ զանուն իւր ի վերայ աներեւոյթ մարմնոյն պահէ, եւ իւրոյ արքայութեանն զմեզ բագորդս բաժանորդս առնէ: 17 Կարող է եւ ի խաղաղութեան վաղճանել, եւ առնել արժանիս արքայութեան կարգացն:

18 Զայս եւ այսպիսի եւ որ երթայր զհետ սորին՝ իբրև խաւսեցաւ, արդ՝ ասէ՝ դի՛ք ծունր ամենեքեան, զի արժանի միայն լիցուք մարդասիրութեանն Քրիստոսի: 19 Եւ ի

դնել նոցա երիցս անգամ ծունր եւ կալ յաղաւթս, եւ յարեալ ի ծովու անդ հողմ սաստիկ, եւ սկսաւ ընկենուլ ի կղզի անդր ձուկն սաստիկ յոյժ, մինչեւ շեղջս շեղջս կուտէր ի ցամաքի կղզւոյն. եւ ընդ նմին փայտ սաստիկ յոյժ: 20 Իբրեւ հանին կուտեցին զփայտն, խորհէին թէ հուր պիտոյ է, որով զփայտն լուցցուք: 21 Յանկարծակի ինքնին լուցեալ փայտն հրով վառէր. եւ նոքա յարուցեալք գոհացեալ, զաղաւթսն կատարելոյ՝ մատեան արկին ի խորովս, եւ բազմեցան եւ մատեան յուտել: 22 Եւ իբրեւ կերան յազեցան, եւ պէտք եղեալ ըմպելոյ ջուր՝ յոտն եկաց սուրբն Ներսէս, եւ մատուցեալ փորեաց զաւազն ի կղզւոջ, եւ բխեաց աղբեր՝ ջուր քաղցր անոյշ, եւ անտի ըմպէին որք հանապազորոյք էին ի կղզւոջն:

23 Յայնմ կղզւոջ զայս արինակ կերակրեալ լինէին ի ծովէ անտի. եւ հանապազ մխիթարէր զնոսս սուրբն Ներսէս, եւ ասէր. Այսպէս յիշեցէք եւ ի մտի կալարուք զբանն Տեառն զոր ասաց, թէ *Խնդրեցէք զարքայութիւն Աստուծոյ եւ զարդարութիւն նորա, եւ այն ամենայն տացի եւ յաւելցի*: 24 Տեսէք, եղբարք, զի ահաւասիկ իբրեւ հայր յորդիս մատուցեալ է առ մեզ Աստուած՝ խրատել զմեզ, զի զմեզ պիտանիս արասցէ, եւ զանունն քաջութեան ժառանգեցուցէ մեզ, եւ զմեզ մեծաց վարձուց արժանիս արասցէ: 25 Ձի զպատճառս սակաւիկ առաքինութեան ի մենջ խնդրէ. այնչափ միայն, զի սիրեցուք զնա. եւ ապա զանթիւ զանչափ զանկշիռ զանհամեմատ բարեացն առնէ զբարերարութիւնս սքանչելեաց իւրոց. եւ ցուցանէ զբարիատուր զերախտապարզէ հատուցմունս վասն իւրոյ մարդասիրութեանն: 26 Քանզի եւ զանձն իւր ոչ խնայեաց դնել ի վերայ մեր, այլ կերակուր եւ ըմպելի եւս եղեւ մեզ:

27 Եւ այսպէս հանապազ հանդերձ եղբարքք գոհանալ եւ արինել զՏէր Յիսուս Քրիստոս, զցայգ եւ զցերեկ կային ի պաշտաման Տեառն անդադար: 28 Արեգական մտանելոյ կային եղբարքն, եւ ապա տէրունատուր կերակրովն ուրախ լինէին, յընգենուլ արեացն ի պատրաստել զկերակուր: 29 Իսկ սուրբն Ներսէս յերթն աւուրն ի կիրակէին հասեալ միայն, ապա ճաշակէր: 30 Այլ զայս արինակ համակ տայր նոցա զքաջակերութիւն սուրբն Ներսէս ամիսս ինն, որ եղեն յայն կղզւոջ:

ԳԼՈՒԽ Է.

1 Յաղագս Աստուծոյ սքանչելեացն՝ որ եղեն ի Ներսէս եւ կամ ի Բարսիլիոս. եւ վասն նախանձուն Եւսեբի եպիսկոպոսի առ Բարսիլիոս:

2 Իսկ եպիսկոպոսն Կեսարու Եւսեբիոս յորժամ ետես զգարմանալիսն զնախ իջանել զաղաւնոյն՝ որ եկն ի յերկնից, եւ հանգչել նախ յերիցապետն Կեսարու սուրբն Բարսիլիոս, ի դժկամակ միտս լինէր ընդ նմա. եւ տեսանէր զնա իբրեւ զիւր հակառակորդ եւ զթշնամի: 3 Քանզի հոչակ հարեալ էր ընդ երկիր ամենայն. ասէին եւ պատմէին՝ թէ յորժամ ձեռնադրէին զսուրբ կաթողիկոսն Ներսէս, էջ հանգեալ ի նմանութիւն աղանոյ ի վերայ՝ նախ յերիցապետն ի սուրբ Բարսիլիոս. եւ ապա յարուցեալ նստաւ ի քահանայապետն Ներսէս: 4 Եւ այս հոչակ հարկանէր զնոցանէ. մանաւանդ յաշխարհն Գամրաց: 5 Մեծապէս թուէին մարդկանն սքանչելիքն ամենայն. եւ ամենայն մարդ պատուէին զսուրբն Բարսիլիոս: 6 Մանաւանդ վասն սրբութեան վարուցն նորա, եւ կարգացն ճշմարտութեան, եւ բազում խոնարհութեան նորա, եւ վասն աստուածախաւս ջերմեռանդն աղաւթիցն նորա, եւ վասն վարուց կարգաց

պարկեշտութեանն. եւ կամ վասն աղքատսիրութեանն եւ վասն տառապելասէր վարուցն, եւ պատուիրանակատար մշտակիր հանապազորդութեան նորա, կամ վասն բազում գիտութեանն, զի աղբեր էր անպակաս իմաստութեամբն. եւ վասն ուսուցիչ վարդապետութեան նորա, զի փիլիսոփայական արուեստին խնոյր առականէր հանապազ զամենայն զուր բացեալ զբերանս հերետիկոսացն, եւ զհաւատս ճշմարիտ ամենասուրբ Երրորդութեանն ամենեցուն հաստատէր: 7 Վասն այսր ամենայնի նայէին ընդ նա իբրեւ ընդ առաքեալ Քրիստոսի, իբրեւ զհրեշտակ երկնաւոր. եւ ամենայն ոք վկայէր՝ թէ արժանի իսկ էր Հոգւոյն Աստուծոյ:

8 Իսկ նա զանձն կարի ի խոնարհութեան ունէր, եւ անարժան համարէր, թէպէտ եւ ամենայն ոք վասն գիտութեան արուեստին կարաւտէր առ նա գալ. մանաւանդ արտաքինքն իսկ ճարտարապետք փիլիսոփայիցն առ նա ընթանային վասն իւրեանց արուեստին: 9 Այլ նա զբազումս դարձուցանէր ի պէսպէս յիւրաքանչիւր կարծեացն խոտորութենէ ի ճշմարտութեանն հաւատս, երկրպագուս Քրիստոսի անթիւս մարդկան կացուցանէր: 10 Եւ ամենայն երկիր սկսան ի նա նայել, որպէս թէ անդուստ յերկնից ի վերուստ իջեալ իցէ. այնչափ՝ որպէս զի թէ կամիցի ոք պատմել, ոչ կարասցէ: 11 Այլ յորժամ խոժոռաղէմ երեսաւք տեսանէր զիւր եպիսկոպոսն ընդ ինքեան, սուրբն Բարսիլիոս տեղի տայր նմա, թողոյր զքաղաքն, եւ գնայր նա անտի, ելեալ բնակէր մի ի շինացն՝ ուր եւ նմա պատշաճ իցէ կալ անդ:

ԳԼՈՒԽ Ը.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս կայսրն Վաղէս հալածեալ զամենայն ուղղափառ հաւատացեալս, եւ կամ ո՛րպէս կամեցաւ յանդիմանութիւն առնել կայսրն ի մէջ ճշմարտութեանն հաւատացելոց, եւ ի մէջ ձախող աղանդոյն արիանոսաց. եւ կամ ո՛րպէս սքանչելեացն տեսլեամբն սուրբն Բարսիլիոս կոչեցեալ ի պայքարն, եւ յաղթէր՝ Աստուծոյ զաւրութեամբն՝ ախոյենիցն առ եպիսկոպոսան Եւսեբիւ. եւ թէ ո՛րպէս Եւսեբիոս վճարէր ի բանդին. եւ կամ ո՛րպէս Բարսեղ արձակեալ լինէր:

2 Ընդ այն ժամանակս անաւրէն կայսրն Վաղէս մեծաւ բարկութեամբ դատէր ընդդէմ ճշմարտութեանն մշակացն. այս ինքն որ միանգամ զհաւատն Քրիստոսի արժանապէս հաւատասցեն՝ թէ ճշմարիտ արդարեւ Որդի Աստուծոյ իցէ, եւ ծնունդ ի բնութենէն Հարն Աստուծոյ: 3 Վասն այսորիկ կամէր հալածանս տանջանս չարչարանս միահաղոյն յարուցանել, եւ սաստի իշխանութեամբ առ ամենեսեան գրեալ եւ տալ հրաման:

4 Ապա ի մի վայր եղեալ՝ խորհեցան մոլեկան արիանոսացն աղանդոյն վարդապետք. զի ասէին, թող ընդ նոսա պայքար յանդիմանութեան հակառակութեան լիցի, արքայ. եւ որ կողմն յաղթեսցէ, յայտ լիցի. զի մի՛ գնա բռնադատ, զրադատ ինչ երեւեսցի յաղթութիւնն: 5 Եւ թագաւորն Վաղէս զայս լուեալ խնդալից լինէր. ընտրեաց իւր արս ճարտարս եւ պատրաստաբանս, զորս կարծէր դպիրս բանիբունս, որ անուանեալք էին չեպիսկոպոսունս աղանդոյն արիանոսաց: 6 Եւ յեաց առ եպիսկոպոսն Կեսարու Եւսեբիոս. եւ ժամ խնդրէր ի նոցանէ բանիցն քննութեան, զի ի հանդէս ածիցէ առ նա գնովաւ, եւ որ ճշմարիտն իցէ՝ յայտնի երեւեսցի: 7 Ապա իբրեւ

սահմանեցաւ ժամադրութիւն, առեալ եպիսկոպոսն Եւսեբիոս զկղերն զամենայն, եւ ի մեծ հոգս մտանէր. ուստի՞ կարծիցէ բանիցն պատասխանիս պատրաստել. զի եւ բանի ոչ ինչ կարի էր առաւել: 8 Ապա հաստատեցաւ այս բան ի խորհրդեանն, զի յղեսցեն հաւանեցուցեն զերանելին Բարսիլիոս, զի եկեացէ նա: 9 Զի նա, ասէ, կարող է բանի զարութեանն. նա մեծ է, ասեն՝ ի նմա շնորհքն խափանել զնենգութիւն դաւաճանութեանն սատանայի. զի խորհի նա ի վերայ սրբոյ եկեղեցւոյ նորա, զոր ինքն արեամբն ստացաւ:

10 Գրեաց թուղթ աղաչանաց եպիսկոպոսն Եւսեբիոս առ երիցապետն Բարսեղ, եւ մեծաւ պաղատանաւք որ ինչ վասն պատուին պաշտամանն. զի մի՛ դիցէ ինչ ի մտի զառաջին եղեալ բանիցն գժտութիւն. այլ վասն զի առ Աստուած հաւատոց են բանքն եւ քննութիւնքն, վաղվաղակի փութացի գալ առանց դանդաղանաց: 11 Արկին եւ կղերքն ամենայն ձեռնագիր աղաչանաց, զի մի՛ ինչ դանդաղեցի գալ, այլ յարուցեալ փութանակի երթիցէ: 12 Եւ արս հաւատարիմս պատուականս յղեցին վասն վաղվաղ գալոյ:

13 Եւ այն ինչ արքն յուղի անգան, որ երթայինն ածել զնա անդր. արդ մինչ դեռ յուղի անգեալ երթային արքն՝ էին ի ճանապարհի, սուրբն Բարսիլիոս ուր էին՝ մինչ դեռ ի պաշտաման Տեառն կայր, անկաւ նմա քուն ծանր թանձրամած, եւ տեսանէր ի տեսլեան, զի այգի մի էր մեծ եւ վայելուչ, քաջաբեր լի պտղով. եւ խոզք երեք անգեալ էին յայգին, եւ մտեալք ի ներքս ի յայգին՝ ապականէին զայգին եւ բրէին: 14 Պատառէին բազում ունջս որթոյ, արմատաքի խլէին եւ զտաշտն զլխովին եւ զբազուկ ընջովին, եւ մեծամեծ ապականութիւնս ի ներքս զործէին: 15 Եւ մատուցեալ էին այգեգործքն, ջանային եւ ոչ կարէին հանել զվնասակար խոզսն յայգոյ անտի: 16 Ապա զաղաղակ հարեալ գոչէին առ Բարսիլիոս, եւ ասէին. Եթէ ոչ դու, Բարսիլիոս, եկեացես, ոչ որ կարէ հանել զխոզս յայգոյ աստի, եւ ոչ մեծ ապականութիւնս դադարեացէ. աճապարեա եկ հասիր, զի տակաւին աւասիկ վնասս մեծամեծս առնեն: 17 Ապա մատուցեալ Բարսիլիոս՝ հանէր զվնասակարս զխոզսն յայգոյ անտի, եւ կազմէր զխախտածն:

18 Եւ զարթեաւ սքանչելին Բարսեղ, եւ զարմացեալ ընդ այն տեսիլն, էր մտախորհ. եւ խորհէր ընդ միտս իւր վասն տեսլեանն՝ թէ զինչ իցէ. եւ անդէն հասեալք մատուցանէին նմա զթուղթն առաքեալքն ի Կեսարիայ քաղաքէ Եւսեբի եպիսկոպոսի: 19 Այլ իբրեւ ընթերցաւ, խնդայր եւ ուրախ լինէր. զի գիտաց թէ յԱստուծոյ պատրաստեցաւ կոչել զնա ջատագով ճշմարտութեանն առ ի տալ պատասխանի: 20 Յարուցեալ փութանակի զնաց զհետ կոչելեացն թղթին, եւ չոգաւ առ եպիսկոպոսն Եւսեբիոս: 21 Եւ իբրեւ խորհեցան ընդ միմեանս զարժանն, ասաց Բարսիլիոս ցեպիսկոպոսն Եւսեբիոս, զի խնդրեցէ ի կայսերէ իշխանութիւն՝ զոք յերիցանց տանել ընդ իւր: 22 Եւ մտանէր Եւսեբիոս առ կայսրն, խնդրէր ի նմանէ եւ ասէր. Երկուս ածեր ինձ ախոյեանս, թո՛ղ եկեացէ մի որ ընդ իս յերիցանց իմոց: 23 Եւ հարցանէր կայսրն ցարիանոս եպիսկոպոսն, եւ յանձին կալան նոքա Եւսեբի քանի ածցէ ընկերս ընդ ինքեան, յորժամ գայցէ յատեանն:

24 Իսկ իբրեւ ժամ ատենին հասանէր, առեալ կայսերն զեպիսկոպոսն Եւսեբիոս, եւ ընդ նմա երանելին Բարսիլիոս երիցապետն, եւ երկու ախոյեանքն հակառակութեանն՝ որք ի կողմանէն կուսէ սատանայի էին, այս ինքն արիանոսք չեպիսկոպոսքն, եւ մտին ի բանից ի քննութիւն հակառակութեան վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Որդւոյն

Աստուծոյ, եթէ իցէ ծնունդ եւ որդի ի բնութենէ Հաւր Աստուծոյ, եթէ ոչ: 25 Ապա Հոգւով Սրբով լցեալ լինէր երանելին Բարսիլիոս, որ կայր զկնիագոյն եպիսկոպոսին Եւսեբի. եւ սա գրէր վկայութիւնս ի գրոց յԱրարածոց ի սկզբանէ յարինաց եւ ի մարգարէից եւ յառաքելոց եւ յամենայն աստուածաշունչ գրոց. յայտ առնէր եւ ցուցանէր, եւ զերկուսեան ախոյեանսն սատանայի կարկեալս ըմբոնեալս ամալթապարտեալս հանդերձ թագաւորան կացուցանէր:

26 Ապա նայեցաւ թագաւորն Վաղէս ընդ եպիսկոպոսն, եւ ետես զի քրտնեալ էր, սկսանէր խաւսել եւ ասէր. Այդ զի՞ է, զի զայդչափ հոսին ի քէն քրտունքդ. զի ի բանս ճշմարտութեան քննութեան վարձկանագրչաւոյ յաղթեցեր: 27 Ետ պատասխանի Բարսիլիոս թագաւորին եւ ասէր. Երկուս խոզս եւ մի էշ վարեալ այնչափ ընդ երկար ճանապարհ, եւ դու ասես. Զի՞ էս քրտնեալ այդչափ: 28 Ապա զոջացաւ թագաւորն՝ թէ ընդէ՞ր զԲարսիլիոսն հրամայեցին աւժանդակ բնաւ Եւսեբի թողուլ ի ներքս: 29 Ապա յոտն կացեալ ամալթով արիանոսքն ասացին ցթագաւորն, թէ ընդէ՞ր այս աշխատութիւն քննութեանց են. այլ տիրաբար տուր հրաման, զի որք քո կամացոյ ոչ լուիցեն, անկցին ի տագնապ նեղութեան: 30 Եւ լուծեալ գատեանն վճարեցաւ:

31 Եւ ետ հրաման՝ զի զԵւսեբիոս արկանել ի բանդ, եւ ընդ նմա զբազումս, եւ նեղութիւն ի վերայ ուղղահաւատ որթողոքսաց քրիստոնէից հասուցանէր. եւ ետ հարկս ի վերայ եկեղեցեացն տուժիւք մեծաւ ծանրութեան տուգանաւք: 32 Յայնժամ ի դառն կապանացն պատուհասէն մեռանէր եպիսկոպոսն Եւսեբիոս ի ներքս ի բանդին: 33 Իսկ վասն սրբոյն Բարսեղի ասէին ժողովուրդքն Կեսարու. Եթէ ոչ արձակէք զդա ի բանդէդ, այրենք զքաղաքս զամենայն: 34 Յորժամ ամենեքեան միաձայն զայս աղաղակէին, թողացոյց թագաւորն, եւ արձակել հրամայէր զերանելին Բարսիլիոս:

ԳԼՈՒԽ Թ.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս արարին զտուրբն Բարսիլիոս եպիսկոպոս, կամ ո՛րպէս եղեն յԱստուծոյ սքանչելիքն. կամ զիա՛րդ հրամայեաց զամենայն զանձն որ ի Քրիստոս հաւատացեալ էին ժողովուրդն՝ ժողովել, եւ նոքա խնդութեամբ բերէին եւ տային ի դուրս վասն կենսարարին մեծին Աստուծոյ. եւ կամ զիա՛րդ խնդրէին ուխտիւք եւ խնդրուածովք ի վերայ իւրաքանչիւր եպիսկոպոսաց:

2 Ապա ժողովեցան ամենայն եպիսկոպոսք իշխանութեանն Կեսարու, եւ ընտրեցին զտուրբն Բարսիլիոս առնել արքեպիսկոպոս Կեսարու: 3 Եւ իբրեւ ժողովեալք էին ի միահամուռ հասարակ միաբան ամենայն եպիսկոպոսք ի ձեռնադրել զտուրբն Բարսեղ, էջ աղանին յերկնից եւ հանգեաւ ի վերայ նորա, որպէս յառաջնումն յառնելն զեպիսկոպոսապետն Ներսէս: 4 Եւ եղեն զարմանալիք մեծապէս յաչս ամենեցուն. սկսան գոհանալ զմարդասիրէն Քրիստոսէ, զի որ յանձն իւր յայտնեաց զնշանս աստուածութեանն, զայն եւ ոչ ի ծառայիցն եւ ի սրբոցն արգելոյր: 5 Եւ եկաց Բարսեղ յարձող կաթողիկոսութեանն Կեսարու:

6 Այլ թագաւորն Վաղէս նեղէր զքրիստոնէից ժողովուրդն. Զի, ասէ, որ քրիստոնէայ անուն յիշխանութեան իմում կայցէ, մի՛ գտցի նորա արծաթ եւ ոսկի, զի տայցէ յարքունիս: 7 Եւ սկսան ժողովել ի զաւրաց եւ ի զաւրավարաց եւ ի քաղաքաց քաղաքաց

երդամար, զի որ զայն անունն ունիցին, մի՛ գոցի ոսկւոյ կամ արծաթոյ զանակ առ ումեք. ապա եթէ առ ումեք գոցի, մեռցի: **8** Ապա ամենայն ոք խնդութեամբ բերէին տային ի դուրս վասն անուանն Քրիստոսի, կամեցեալք խնդութեամբ կրել զպատուհաս: **9** Ապա ստիպել սկսան եւ գործակալքն թագաւորին ժողովել արծաթ եւ ոսկի ի ժողովրդոցն կեսարացոց քաղաքին. ապա քաջալերել սկսաւ զնոսա երանելին Բարսիլիոս, զի խնդամիտ սրտիւ բերցեն: **10** Սկսաւ ասել զնոսա այսպէս՝ թէ Բերէք ի ձեռն իմ, ես լինիմ այդմ երաշխաւոր. զի նոյն ինքն Տէր Քրիստոս միածին Որդին Աստուծոյ, վասն որոյ նա խրոխտացեալ է ի մարտս, սատակեցցի ի նմանէն: **11** Այլ դուք վասն Տեառն ձերոյ զյափշտակութիւն ընչից ձերոց խնդութեամբ ընկալարուք. զի ձեզ յերկինս պահի գանձն՝ որ ոչ անցանէ, այլ զի զայս գանձս ես տաց ձեզ դարձուցեալ ձեռն ի ձեռն ի հուպ ժամանակի: **12** Ապա ամենայն ժողովուրդք քաղաքին Կեսարու եկին բերին ի մի վայր ժողովեցին որ մի անգամ ոսկի կամ արծաթ ուրուք գտաւ. լցին զեկեղեցի, եւ ածին զիշխանսն թագաւորին զհաւատարիմս. կնքեցին զդուրս եկեղեցւոյն:

13 Ետ այսորիկ ետ հրաման թագաւորն Վաղէս կապել կրկին զեպիսկոպոսապետն Բարսեղ, արկանել ի բանտ ի նեղութիւն. սոյնպէս զամենայն եպիսկոպոսունս ընդ ամենայն քաղաքս: **14** Այլ ամենայն ժողովուրդն յուխտս եւ ի խնդրուածս լինէին վասն բարկութեանն հասելոյ, զի դադարեցէ, եւ դարձ լիցի ճշմարտիտ հովուացն յիրաքանչիւր տեղի եւ յիրաքանչիւր ժողովուրդս:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

1 Թէ զիա՛րդ կոչեաց կայսրն Վաղէս զսփեստէսն ի յանդիմանութիւնընդդէմ ճշմարտութեանն, եւ թէ զիա՛րդ ետես սփեստէսն զքանչելիսն, տեսանելով զբազմութիւն վկայիցն ի ներքս ի վկայարանին. կամ զիա՛րդ կայսրն Վաղէս սատակեցաւ նշանաւքն եղելովք յԱստուծոյ. եւ կամ զիա՛րդ խաղաղութիւն լինէր եկեղեցեացն Աստուծոյ:

2 Ապա խնդիր հրամայէր առնել թագաւորն Վաղէս, զի տեսցեն գոցեն այր մի ճարտար, որ կարող իցէ դնել գրով բանս դիմադարձութեան ընդդէմ հաւատոց քրիստոնէութեան: **3** Եւ պատմեցին նմա, զի էր այր մի սփեստէս ճարտար ի քաղաքի միոջ: **4** Ապա առաքեաց կայսրն առ նա մագիստրիանոսս, զի երթիցեն փութով եւ անգրադապէս զայրն առ նա ածցեն. եւ առեալ ածին փութապէս:

5 Իբրեւ զնացեալ զայր արթեւանս երկուս, դէպ եղեւ նոցա դիպել այլ քաղաքի միոջ. եւ արտաքոյ քաղաքին վկայանոց մի սուրբ տիկնոջն Թեկղի: **6** Իբրեւ պատահեաց այնմ, էջ սփեստէս, եւ իւր վանս ունէր ի ներքս ի վկայանոցի անդ. իսկ մագիստրիանոսքն ունէին վանս իւրեանց ի քաղաքին: **7** Եւ իբրեւ կերաւ հաց սփեստէսն, էարկ անկողին, եւ փակեաց զդուրս վկայանոցին. եւ ինքն ի նիստ եղեալ ի վերայ անկողնին, կամեր լինել ի կողմն. մինչ դեռ արթուն էր, աչաւք բացաւք տեսանէր, զի յանկարծ բացան դրունք վկայանոցին, եւ եղեւ ժողով մեծ բազմութեան վկայիցն, որ երեւեցան մեծապէս փառաւք: **8** Եւ ելանէր ընդ առաջ նոցա սուրբ տիկինն Թեկղէս զարդարեալ մեծապայծառ, զի նշոյլք որպէս ի լուսոյ հատանէին ի նմանէն. եւ առնէին միմեանց ողջոյն, եւ ասէր զնոսա տիկինն Թեկղ՝ թէ Բարի՛ եկիք, սիրելիք բարեկամք, եւ

վաստակաւորք Քրիստոսի: 9 Տուեալք միմեանց ողջոյն, արկեալք զհրաքանչիւր զաթոռոսն, նստէին կարգաւ: 10 Ապա սկսանէին սուրբքն խաւսել, եւ ասէին. Սուրբքն Տեառն, որ չեւ են հրաժարեալ յերկրէս, դեռ եւս աստէն ի նեղութեան են, են որք ի կապանս են. են որք ի փիւղակէս են, են որք յաքսորս, եւ են որք յայլ բռնութեան են, ի գրպարտութեան, ի հարկս եւ ի խոշտանգանս չարչարանաց: 11 Եւ մեք փութապէս ժողովեցաք, զի մի՛ անտեսութեամբ անփոյթ արասցուք նախանձախնդիր լինել Տեառն հաւատացելոց: 12 Վասն զի մանաւանդ բազում մշակք Տեառն խափանեալ կան, բազում անդք ի դերել ելին, եւ բազում այգիք խոպանացան. պարտ է մեզ զխափանիչս մշակացն զՎաղէս խափանել, զի ամենայն մշակ ի գործ իւր կանխեսցէ: 13 Եւ քաջ մշակն Բասիլիոս յիւրմէ գործոյն կայր խափանեալ: 14 Արդ եկայք առաքեսցուք ի մէնջ երկուս, որք երթիցեն վճարիցեն ի կենաց զչարագործն Վաղէս: 15 Ապա միում անուն էր ի Սարգիս ի նոցանէ, եւ միսումն Թէոդորոս. արձակէին գնոսա, դնէին ժամ եւ ասէին. Ի սոյն ժամ եկեսջիք դուք եւ մեք: 16 Եւ յարուցեալ գնացին եւ մեկնեցան:

17 Եւ զայս ամենայն լուեալ սփեւտէսն, որ էր վկայանոցին, եւ տեսեալ զայս տեսիլ աչաւք բացաւք, եւ կայր զարմացեալ, եւ անքուն լինէր մինչեւ յառաւաւտն զցայգն: 18 Եւ ընդ այգս այգոյն եկին հասին մագիստրիանոսքն, եւ ասեն ցտփեստէսն. Արի գնասցուք զճանապարհս: 19 Եւ խաւթապատճառս լինէր, եւ ոչ կարէր ի տեղոյն խաղալ: 20 Իբրել սկսան նոքա ստիպել զնա, իսկ նա թալանայր, հանէր զոգին, ոգի զոգուով ածէր, եւ ոչ կարէր բանիցն տալ պատասխանի մինչեւ յերեկոյ: 21 Ապա իբրել երեկոյ եղել, թողին զնա մագիստրիանոսքն ի վկայանոցին, եւ գնացին ի քաղաքն ի վանս իւրեանց: 22 Եւ սփեւտէսն փակէր զդուրս վկայանոցին, եւ ի կողմն եղեալ յիւրում տեղոջն, յանկարծակի դարձեալ երեւեցաւ նմա, զի բացան դրունք վկայանոցին, եկին կուտեցան, եւ լի եղել վկայանոցն նոքին վկայիւք: 23 Եւ ելանէին միմեանց ընդ առաջ մեծաւ ուրախութեամբ, եւ տային միմեանց ողջոյն. ապա արկանէին զաթոռոս իւրաքանչիւր կարգաւ յարիներեալ բոլորէին կարգէին ի նստել: 24 Ապա զային սուրբքն Սարգիս եւ Թէոդորոս երկոքեան ի գործոյն՝ յոր առաքեալ էին, եւ մտանէին ի ժողովս սրբոցն: 25 Ապա հայեցան բազմութիւն ժողովոյ վկայիցն, եթէ Ո՛րպէս յոր գործ երթեալ էիք՝ վճարեցէք: 26 Պատասխանի տուեալ ասէին, թէ էր իսկ յորժամ ի ձէնջ գնացաք, սպանաք զթշնամին ճշմարտութեանն զՎաղէս. եւ ի սոյն ժամ առ ձեզ դարձեալ՝ եկեալ ենք աւասիկ առ ձեզ: 27 Եւ յարուցեալ զոհանային ամենայն բազմութիւն ժողովոյն զՏեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. եւ ինքեանք մեկնեցան յիւրաքանչիւր տեղիս: 28 Եւ յաի մեծի լինէր սփեւտէսն մինչեւ յայգ յառաւաւտն:

29 Ապա իբրել այգ եղել, եկին մագիստրիանոսքն, ասեն ցտփեստն. Արի՛ գնասցուք առ կայսրն: 30 Նորա պատասխանի տուեալ, ասէ. Կայսրն մեռաւ, արդ մեք առ ո՞ երթիցուք: 31 Եւ բազում վիճումն ի մէջ եղեալ նոցա վասն այսր բանիս եւ գրաւական եղեալ ի մէջ վասն այսր բանիս մինչեւ յերիս աւուրս: 32 Եթէ ոչ, ասէ, հարցին աւար վաճառք, եւ քաղաքք յափշտակեսցին, ես՝ եթէ կայցէ նոյն կայսրն՝ զլխատեցայց, զի իշխեցի զայս ճառել: 33 Ապա թոյլ տային նմա մագիստրիանոսքն մինչեւ յերիս աւուրս. եւ յետ երից աւուրցն ստուգեցաւ զրոյցն, զի մեռեալ էր կայսրն:

34 Ապա յետ այսորիկ արձակեցան ամենայն որ միանգամ ոք կայր ի պատիժս կամ յաքսորս. եւ դարձան ուրուք ուրուք որ միանգամ ինչք էին յափշտակեալք: 35 Սոյնպէս եւ զկեսարացոցն հրաման ետուն տալ զիւրաքանչիւր իրաց. եւ կոչեցեալ սրբոյն

Բարսղի, զի զիրաքանչիւր առցեն, եւ ոչ կամէին հուպ լինել: 36 Զի թեպէտ եւ ասեր ցնոսա Բարսեղ՝ եթէ ահաւասիկ երաշխաւոր իմ թափեցաւ ձեզ, զի ասացի՝ թէ եւ տաց ձեզ ձեռն ի ձեռն ի ձեռս ձեր: 37 Եւ ոչ ինչ կամէին ունկնդիր լինել, այլ ասէին. Այդ ի գանձ Տեառն երթիցէ, որ դատեցաւ զդատաստանս մեր, եւ խնդրեաց վրէժ սուրբ եկեղեցոյ ուխտի իւրոյ: 38 Եւ ոչ ոք ի կեսարացոց անտի հպեցաւ յարծաթ իւր, եւ ոչ մի ոք. բայց թողին զայն ի գանձ եկեղեցոյն: 39 Ապա էառ զայն արքեպիսկոպոսն, արար աւագանս մկրտութեան կնքոյ տալոյ. եւ կան հաստատեալ աւագանքն արծաթիք ի տուն լուսարանին մինչեւ ցայսար ժամանակի:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

1 Յաղագս դարձի իշխանացն անդրէն յերկիրն Հայոց, որք երթեալք էին առ կայսրն Վաղէս, զի եկին դարձան առ տէրն իւրեանց Արշակ. եւ կամ ո՛րպէս տրտմեալ թագաւորին Արշակայ ընդ կայսրն, ո՛րչափ ինչ վնասեաց ասպատակաւ կողմանց իշխանութեան թագաւորութեան Յունաց:

2 Այսոքիկ են իշխանքն, որք չոզան ի թագաւորէն մեծէ Արշակայ ի Հայոց աշխարհէն առ կայսրն Յունաց առ Վաղէս: 3 Ինքնին մեծ եպիսկոպոսապետն Հայոց Ներսէս. եւ մեծ նահապետն Մամիկոնեան տոհմին, որում անուն Վարդան կոչիւր. եղբայր սա մեծի ստրատելատին Հայոց որում Վասակն կոչէր, որ դայեակք եւ սնուցիչք էին թագաւորին Արշակայ: 4 Եւ ընդ նմա Մեհեն նահապետն Ռշտունեաց, եւ Մեհառ նահապետն Անձեւացեաց, եւ Գարջոյլ Մաղխազ նահապետն Խոռխոռունեաց, եւ Մուշկ նահապետն Սահառունեաց, եւ Դեմետ նահապետն Գնթունեաց, եւ Կիշկէն նահապետն Բագէնից, եւ Սուրիկ նահապետն Հրսիձորոյ, եւ Վրկէն նահապետն Հաբուժենից. սոքա չոզան դեսպանութեամբ ի սէր միաբանութեան առ կայսրն Վաղէս: 5 Իսկ թագաւորն Վաղէս արգել արքորեաց զմեծ քահանայապետն Ներսէս, եւ փոխանակ սորա արձակեաց զեղբարորդիս զթագաւորին Արշակայ զԳնէլ եւ զՏիրիթ. եւ գանձս բազումս եւ անթիւս վասն զմիտս հաճել թագաւորին Արշակայ, ի ձեռս Վարդանայ եւ որք ընդ նմա էին, առաքէր: 6 Եկին հասին դեսպանքն երթեալք ի կայսերէն առ թագաւորն Հայոց մեծաց Արշակ, եւ մատուցանէին նմա զհրովարտակն կայսերն. եւ ընդ նմին զիր տրտնջելոյ եւ ամբաստանութեան: 7 Զի գրեալ էր կայսրն զսրբոյն Ներսիսէ առ թագաւորն Հայոց Արշակ, թէ նա սպան զորդին իւր զմիամաւր, վասն այսոքիկ արգելաւ աստէն. զի մի՛ մեղադիր ինչ լինիցիս, ընկալ եւ զպատանեակսդ առաջի զարձակեալսդ զերկոսեան զեղբարորդիսդ Արշակայ, զԳնէլն եւ զՏիրիթն: 8 Ունէին եւ զանթիւ կարասի գանձուցն առաջի թագաւորին:

9 Իսկ թագաւորն Արշակ իբրեւ լուաւ եւ ետես զայս ամենայն, անշնորհ առնէր զտալիսն եւ զբերելիսն կարասոյն: 10 Ի ցասումն մեծապէս բարկութեամբ ընդ կայսերն նիւթեաց, եթէ զիա՛րդ իշխեաց, արգելուլ զայնպիսի այր զմեծ եւ զպատուական, զզլուիս եւ զվարդապետ զառաջնորդ աշխարհի եւ զթագաւորութեան միոջ: 11 Քարինք բազումք, ասէ, ի վերայ կայսերն, եւ ձեր ի բերելոյ. քարինք եւ մեր շատ կան ի թափել զատամունս նորա ի տալն. եւ ձեր ի բերելոյ. զմեր վատթարութիւնս յո՛ տարայց. արդ այդմ երախտեացդ ես դարձուցանեմ: 12 Տայր հրաման Վասակայ իւրում զաւրավարին զաւր ժողովել, զգունդս բովանդակել, ելանել հարկանել եւ աւար առնուլ զկողմանս Գամրաց:

13 Իսկ զաւրավարն սպարապետն Վասակ, վաղվաղակի գտուեալ հրամանս նորա կատարէր. զգաւրս բազումս իբրեւ զերկերոյր եւ զվաթսուն հազարաց ի մի վայր կուտէր. հարկանէր աւար առնոյր զկողմանս Գամրաց մինչեւ ի քաղաքն յանկուրացոց. զվեց ամ զմիմեանց զհետ աւերէր զաշխարհ սահմանացն Յունաց: 14 Լցան աւարաւ բազմաւ եւ պէսպէս մեծութեամբ, բռնութեամբ սաստիւ մեծաւ թշնամութեամբ ընդ կողմանս ընդ այնոսիկ:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

1 Յաղագս Խաղայ եպիսկոպոսի Բագրաւանդացոց, զոր էր ձեռնադրեալ եւ թողեալ էր Ներսէսի ետեղապահ յիւր տեղի. եւ թէ որպիսի՛ այր էր, եւ կամ որչափ նշանք կամ զաւրութիւնք որ ի նմանէն լինէին, կամ թէ ո՛րպէս կայր ի ճշմարտութեանն, եւ ոչ առնոյր ակն թագաւորին մեծի Արշակայ, եւ ընդդիմանայր եւս ընդդէմ նորա վասն անարեւնութեան գործոց ինչ. կամ ո՛րպէս խնամ տանէր աղքատաց իբրեւ զեպիսկոպոսապետն Ներսէս:

2 Այրս այս Խաղ բուն էր սա ի Կարին գաւառէ, ի գեղջէ Մարագայ. ձեռնասուն էր սա եպիսկոպոսապետին Ներսէսի, զառաջեաւ իւրով զսա էր սնուցեալ: 3 Այլ իբրեւ ի միտս աջողակս երեր, եւ յառաջադէմ եղեւ ի հաւատս, եւ հաւատարիմ յամենայն գործս գտաւ, իսկ իբրեւ յայնմ եւս առաւել ի պաշտանն՝ զոր ունէր զսէրն ընդ եկեղեցին Աստուծոյ, ապա աղքատաց եւս տեսչութիւն ի սրբոյն Ներսէսէ սմա հաւատացաւ. իսկ յայնմ եւս առաւել զբարեխնամութիւն ցուցանէր:

4 Ապա եպիսկոպոսապետն Ներսէս յորժամ երթայր յուղեգնացութիւնն յերկիրն Յունաց, ձեռնադրեաց զայս Խաղ յեպիսկոպոսութիւն Բագրաւանդայ եւ Արշարունեաց, եթող զսա իւր փոխանակ ետեղապահ, եւ գնաց: 5 Իսկ աշխարհ ամենայն Հայոց լեզուին, ի գաւառաց գաւառաց, կողմանց կողմանց, տեղեաց տեղեաց մեծամեծք աշխարհակալք գաւառատեարք նահապետք մեծագեացք եւ ամենայն ուխտ քահանայութեան, ժողովք միաբանական ժողովրդոցն, ի սուգ տխրութեան ընկղմեալ էին վասն իւրեանց հաւտապետ գլխաւորին, զի հեռացաւ ի նոցանէ: 6 Իսկ սուրբն Խաղ եպիսկոպոսն առ հասարակ աշխարհի տայր հրաման ի պահս եւ յաղալթս մտանել եւ ի խնդրուածս, զի դարձ լիցի սրբոյն Ներսէսի: 7 Եւ զամենայն ժամանակս, որչափ եւ արգելաւ նա անդ, համակ խնդրէին պահաւք ժողովուրդքն. եւ ամենայնի իսկ Խաղն առաջնորդէր նոցա, ոչ ինչ պակաս քան զիւրեանց բուն զհովուապետն Ներսէս, մինչեւ ի գալուստն նորա. մինչեւ կատարեաց Տէր զաշխարհի խնդրուածս, եւ դարձաւ սուրբն Ներսէս ի տեղի իւր:

8 Չայնու ժամանակաւ Արշակ արքայ Հայոց ոչ ինչ կարի ի ճանապարհ Աստուծոյ գնացեալ լինէր. զի որչափ ի մատաղութեանն հասակին ըստ աստուածային իմաստութեանն գնացեալ լինէր, նոյնչափ յաւագութեանն ի լկնութեան ի շաղաշատութեան հասաւ. զոր սուրբ հովիւն Խաղ բազում անգամ յանդիմանեալ կշտամբէր, որում ոչ ինչ անսացեալ լինէր: 9 Չայնու ժամանակաւ շինեաց իւր արքայն դաստակերտ մի ի հովիտն անուանեալ ի Կոզ գաւառի: 10 Եւ ետ հրաման ընդ ամենայն գաւառս իշխանութեան իւրոյ, եւ հրամայեաց կարգել քարոզ ընդ ամենայն տեղիս աշխարհացն հրապարակին իւրոյ. եւ ամենայն կողմանս գաւառաց իւրոց լի առնէր

հրամանաւն արքունի, զի եթէ ոք ումէք ինչ պարտիցի, եթէ ոք ուրուք ուստէք ինչ վնասեալ իցէ, կամ ոք ումէք ինչ դատ պարտիցի, ամենեքեան եկեսցեն ի դաստակերտն շինեսցեն: 11 Եթէ արիւնահան ոք իցէ, կամ վնաս ուրուք արարեալ իցէ, կամ զկին ուրուք տարեալ իցէ, կամ պարտապան իցէ, կամ ոք գուրուք կարասի ունիցի, կամ ոք յումէքէ երկիւղած ինչ իցէ, եւ եկեսցէ յայն տեղի, դատ եւ իրաւունք մի՛ լիցին: 12 Իսկ եթէ ոք ումէք ինչ պարտիցի, եւ որում պարտիցին՝ եկեալ յայն տեղին, առանց դատի եւ իրաւանց կալցին եւ ի դուրս տարցեն:

13 Իբրեւ ել հրաման յարքայէն, ժողովեցան այնուհետեւ յայն տեղի ամենայն գողք եւ աւագակք, արիւնահանք, սպանողք, սուտք եւ մարդելոյզք վնասակարք, գանձահատք, գրկողք, ստադատք, զրախաւսք, գերփողք, յափշտակողք, ժլատք: 14 Բագում վնասս վնասս առնէին, եւ անդր անկանէին. բագում կանայք զարս թողուին, եւ անդր անկանէին. բագում արք զիրեանց կանայս թողուին, եւ զայլոյ կանայս առեալ՝ անդր անկանէին. բագում ծառայք զիրեանց տերանց զգանձս ըմբոնեալ, փախուցեալք անդր անկանէին. բագում աւանդառուք զաւանդս լի զպահեստս բարձեալ, անդ անկանէին. գերփէին աւերէին գերկիրն ամենայն: 15 Զի թեպէտ եւ կարի յոյժ բազմացաւ աղաղակն, դատ չկայր, եւ իրաւունք ումէք յարքունուստ ոչ ելանէին: 16 Վասն այսորիկ ամենայն մարդ հառաչելով վայէին, եւ ասէին ի հաւանել բանիցն իւրեանց. այս բանք ըստ այսմ արինակի պաշտէին, առ հասարակ ամենեցուն ասելով՝ թէ իրաւունք մեռան, եւ վասն այսորիկ ոչ գտանէին. այլ թէ էր, եւ կորուսեալ էին, ուր եւ էր ջանայաք խնդրեաք գտանէաք:

17 Իսկ տեղին աւանանայր, քաղաքանայր. մեծացաւ բազմացաւ եւ ելից զհովիտն ամենայն: 18 Ապա տայր հրաման արքայն Արշակ դնել անուն դաստակերտին իւրակից անունն Արշակաւան. եւ շինեցին եւս անդ ապարանս արքունի: 19 Եւ յայնմ հետէ ոչ ինչ երկնչէին ի Տեառնէ ամենեւին. եւ ամենայն մարդ զրկեալ էր իրաւքն այնոքիւք, եւ բազմաց կառաչ աղաղակի տրտնջելոյն յաճախեալ բազմանայր: 20 Վասն որոյ բագում անգամ ընդդիմանայր նմա եւ յանդիմանէր սուրբն Խաղ եպիսկոպոսն. մանաւանդ յորժամ ստիպէին զնա, թէ ե՛կ ուղղեա սեղան յեկեղեցւոջն յաւանն յԱրշակաւանն: 21 Իսկ նա բագում անգամ կշտամբէր եւ յանդիմանէր զթագաւորն Արշակ եւ զամենայն մեծամեծս եւ զիշխանս: 22 Բայց ես, ասէ, ետեղապահ եմ. եւ ոչ ինչ առանց այնորիկ, որ թողն զիս հայրն, ունիմ իշխանութիւն գործել ինչ: 23 Ապա կամեցեալ Արշակ թագաւորն պատուաւ եւ ազահութեամբ կարասոյն մեքենայի խաբել գուրբ եպիսկոպոսն Խաղ, բագում ոսկի եւ բագում գանձս արծաթոյ, եւ բագում նժոյզս զարքունական ձիոյ՝ արքունի աւճառովք, ոսկիվարաւանդ ապրդմովն, տայր նմա. պատրել հաճել զմիտս նորա, յինքն յանգուցանել: 24 Իսկ նա զկարասին, զոր առնոյր յարքայէն, յանդիման նորա աղքատաց բաշխէր. եւ զյանդիմանութիւնն ոչ ինչ թուլացուցանէր, մինչեւ հրամանն տայր հալածել զեպիսկոպոսն Խաղ ի բանակէ անտի:

25 Իսկ նա ա՛ռ շրջել ընդ աշխարհն, կարգել եւ խրատել, ուսուցանել եւ դարմանել զաղքատսն, որպէս էր նմա յանձն արարեալ սրբոյն Ներսիսի, եւ իւր գնացեալ: 26 Բագում նշանք եւ արուեստք եւ զարութիւնք բժշկութիւնք հիւանդաց լինէին ի ձեռս նորա. բագում յոյժ առնէր սքանչելիս մեծամեծս: 27 Բայց իբրեւ պաշտէր զաղքատսն, եւ սպառէր թափէր զամենայն յուրանս եւ զնորամանս եւ զմառանս զինւոյն, եւ զկարասս ամենայն մառանացն տայր բաշխել աղքատացն, երթայր յայլում աւուր տեսանէր լցեալ

ինքնին իբրև ի հրամանէ Աստուծոյ. եւ դարձեալ ար ըստ արե մատակարարէր աղքատացն, եւ այն ստեպ ստեպ լցեալ լինէր:

28 Այսպիսի սքանչելիք մեծամեծք լինէին ի ձեռն առնս այսորիկ. էր սա զարմանալի անուանի եւ հոյակապ ի մէջ ամենայն Հայոց. շրջէր խրատէր եւ ուսուցանէր զեկեղեցիս Հայոց ընդ ամենայն տեղիս իբրև զիւր վարդապետն զՆերսէս: 29 Բայց ի ժամանակեան միոջ եկին գողք, եւ գողացան զեզինս եկեղեցոյն սրբոյ զԽաղայ եպիսկոպոսին, առին եւ գնացին: 30 Իսկ ի միում աւուր աչք կուրացեալ եղեն գողոցն, եւ ինքեանք յանիմաստս առ խարխափս եկին ածին ի դուրս սրբոյն Խաղայ զամենայն եզինսն: 31 Իսկ ինքն սուրբն Խաղ ելեալ տեսանէր զնոսա, եւ գոհանայր զՏեառնէ՝ որ այնչափ վերակացու եւ այցելու եղէ հաւատացելոց իւրոց: 32 Կայր յաղաթս եպիսկոպոսն Խաղ, եւ բժշկէր զաչս գողոցն. եւ հրաման տայր լուանալ զանձն նոցա, եւ դնէր ճաշ առաջի նոցա, եւ քաջ ուրախ առնէր զնոսա մեծապէս: 33 Ապա արհնէր զնոսա, եւ տայր նոցա զեզինսն՝ զոր իւրեանցն էր գողացեալ, եւ արձակէր զնոսա զիւրեանց ճանապարհն, եւ գնացին: 34 Այսպէս բազում համբերութիւնս յամենայն գործս իւր ցուցանէր, եւ բազում առնէր նշանս եւ զսքանչելիս: 35 Եւ էին նորա երկու դստերք. եւ ետ զմինն Ասրկոյ ումեմն կին. զկնի աներոյն իւր՝ նա կալաւ զաթոռն Խաղայ:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

1 Յաղագս որ ինչ իբրև դարձաւ սուրբ կաթողիկոսն Ներսէս յերկրէն Յունաց, թէ ո՛րպէս կշտամբէր զարքայն. կամ ո՛րպէս լինէին նշանք ահագինք ի վերայ աւանին Արշակաւանի, եւ սատակեցան առ հասարակ յանկարծարէն ամենայն բազմութիւն մարդկան՝ որք յայնմ տեղոջ էին:

2 Այլ իբրև սատակեցաւ կայսրն, դարձան ամենայն հովիւքն եպիսկոպոսքն՝ որք արքորեալք էին, եւ կեցեալք էին յիւրաքանչիւր քաղաքս: 3 Յայնժամ դարձաւ եւ սուրբ կաթողիկոսն Ներսէս յանապատ ի կղզոյ անդի, ուր էր զնոսա արգելեալ. եւ համաշխարհի էին խնդրուածք. միւսանգամ աշխարհի շնորհեցաւ: 4 Իբրև եկն յաշխարհն Հայոց, ընդ առաջ երթային նմա ի գաւառաց գաւառաց եպիսկոպոսք հանդերձ յիւրաքանչիւր ժողովրդովք, եւ նախարարք ամենայն եւ ամենայն գաւառակալք: 5 Եւ բերէին առաջի նորա զիւրաքանչիւր հիւանդս, եւ բժշկէր զնոսա. ուր եւ բազում իսկ եւ կարի յաճախէր գոհութիւն ի փառս Աստուծոյ. եւ ամենայն մարդիկն առ բազում գութ հովուապետին՝ համարէին զանձինս իւրեանց թէ ինքեանք իբրև զնոսա ի գերութենէ դարձեալ իցեն:

6 Եւ առնէին ուրախութիւն բազում հոգեւորս մեծաւ ցնծութեամբ: 7 Համաշխարհ ամենայն ոք յիւրաքանչիւր Տեառն Աստուծոյ զեղեալ ուխտս կատարէին, որ ի վերայ հոգեւոր զանձին հայրապետին՝ որ առաւ նոցա. եւ կատարեաց նոցա զխնդրուածս նոցա, եւ զորբութիւն սրտառութեան անձանցն սրտկեղ ցաւոցն սրտաբեկութեանն, միւսանգամ սիրով գթով վարդապետութեամբ հոգեւոր հարբն մխիթարեաց զամենեսեան: 8 Ամենեքեան ի դժնէ տրտմութենէն զուարթացեալք, յուրախութիւն դառնային: 9 Ինքն իսկ թագաւորն Արշակ երթայր ընդ առաջ նորա, մինչեւ ի կողմանս Բաքասերոյն, եւ անդի մեծաւ զուարթութեամբ դարձան: 10 Եւ սկսան նորոգել եւ պայծառանալ վարք աշխարհի եւ կարգացն եւ արինացն եկեղեցեացն:

11 Այլ իբրև եկն հայրապետն Ներսէս ի Հայս, ի վերայ հասանէր իւրում ետեղապահին սրբոյն Խադայ, զի էր կացեալ ի ճշմարտութեան եւ յուղղութեան, եւ գնացեալ էր զճանապարհս Տեառն Աստուծոյ, եւ ոչ էր թիրեալ յաջ կամ յահեակ, բազում գոհութիւնս մատուցանէր Աստուծոյ, զի զԽադ գոգեւոր որդեակն իւր եգիտ ըստ կամացն՝ որպէս ինքն կամէր. զնա անձկով տեսանէր: 12 Այլ յորժամ լսէր ի Խադայ զամենայն զանաւրէնութիւնսն չարութեանն ծուռ գնացիցն թագաւորին, տրտմէր լայր ողբայր եւ կոծէր մեծամեծ հեծեծանաւք. մանաւանդ վասն քաղաքին Արշակաւանին, զի անաւրէնութեամբ եւ չարութեամբ եւ յափշտակութեամբ շինեցաւ բազում մեղաւք:

13 Ապա սուրբ հայրապետն Ներսէս մտանէր առ թագաւորն, խաւսէր ընդ նմա եւ ասէր՝ եթէ Ընդէր մոռացար զՏէր, եւ թողեր զպատուիրանս նորա. զԱրարիչն՝ որ զամենայն յոչնչէ արար, որ հայրն է որբոց եւ դատաւոր այրեաց, որ վասն մեր էջ յաղքատութիւնս, որ ոչ թողու զաղքատս ի ձեռանէ, այլ իւրով մարդասիրութեամբն բուծանէ զնոսա. այլ Աստուած դատաւոր արդար եւ հզար եւ երկայնամիտ՝ որ ամենայն տառապելոց ունկնդիր է, եւ զարհամարհանս ուրուք ի յանձն ոչ առնու: 14 Եւ զիա՞րդ կամ ի՞նչ դու ըմբռնեցար արհամարհել զնորա զպատուիրանսն. ո՞չ հայրն քո վասն այսր ամբարշտութեան ի կորուստ մատնեցաւ: 15 Արդ դու տակաւին չիշեցեր զնա, որ ոչն յիշեաց զմեղս հարն քո, եւ ետ քեզ զտեղի ունել, այս ինքն զաթոռ եւ զթագ հարն քո. եւ սկսար անաւրիներ առաջի Տեառնն Աստուծոյ քո, եւ զամբարշտութիւնս եւ զանաւրէնութիւնս եւ զանիրաւութիւնս կարի ի նմանութիւն սողոմացոցն՝ պարծանաւք յայտնապէս պատմել: 16 Եւ երկիր առ հասարակ լան եւ վայեն զրկութեանցն զյափշտակութեանցն, որովք դու կամեցար մեծանալ. եւ ոչ յազեցոյց զքեզ մեծ եւ բազում թագաւորութեանցն յղփութիւնքն, զոր ետն քեզ Տէր ամենայնի Քրիստոս:

17 Արդ լուր ինձ զոր ասեմս քեզ, եւ արա զնա՝ զի մարթացես շահել զանձն քո, եւ ապրեցուցանել զքեզ ի բարկութենէ անտի Աստուծոյ. եւ մի՛ թշուառական աշխարհս Հայոց յաղագս քո կորիցէ: 18 Այլ ես տեսի տեսիլ, զի կորուստ եւ քանդումն յուզեալ խաղացեալ զայ ի վերայ կորստական աշխարհիս Հայոց այսորիկ: 19 Արդ հրաման տուր՝ ի բաց քակել զտեղին զայն, եւ ցրուեա զմարդիկն՝ զոր ժողովեցեր, զի երթիցեն ցրուեսցին սփռեսցին յիրաքանչիւր տեղիս, եւ երթիցեն տացեն իրաւունս ում զինչ եւ պարտիցին. զի մի՛ դու ի խորս չարեաց բարկութեանն անգանիցիս կորիցես: 20 Եւ վասն մեղացն՝ զոր գործեցեր, հրաման տացուք ամենայն աշխարհի՛ ընդ քո ի պահս եւ ի խնդրուածս լինել, եւ մեք հանդերձ քեւ յապաշխարութիւն մտցուք. ո՞ գիտէ, թողու տէր զքո զայդ զանհնարին զմեղսդ գործեալ: 21 Եթէ տեղւոյն ինչ կարի այդչափ ցանկացեալ ես, ես ինքն ինձէն զնա արդարութեամբ շինեցից, եւ շէն կալայց առաջի քո:

22 Իսկ թագաւորն ծաղր առնէր զբանսն կաթողիկոսին, եւ մկթայր զնորա զասացելովքն: 23 Իսկ նա միւսանգամ բարկացեալ, կրկնեալ ասէ. Գիտես, ո՞վ թագաւոր. վասն այսր ամենայնի ասացեալ է կանխասացութեանն ամենայն բերանովք մարգարէիցն, եթէ *Վա՛յ որ շինէ զտուն իւր՝ եւ ոչ արդարութեամբ, եւ զվերնայարկս իւր՝ եւ ոչ իրաւամբք*. Եթէ «Յառակ առցին ողբքն, եւ ասացեն՝ եթէ վա՛յ որ ազահեսցէ զազահութիւն անձին իւրում, որ ոչ է իւր. զի եթէ տունք գեղեցիկք իցեն եւ մեծամեծք իցեն, սակայն յաւեր դարձցին. զի մի՛ ոք բնակիցէ ի նոսա մարդ, այլ ճարակ հաւտից լիցի, եւ դադարք զազանաց եւ որջք զազանաց եւ որջք բորենից եւ ճագարաց եւ աղուետուց, բոյն խորդոց եւ ազոաւուց, եւ անդք սահմանակցաց. վասն այդորիկ

աւերեցին գործք ձեռաց քոց եւ մի՛ շինեցին, եւ միանգամայն սատակեցին ամենայն անաւրէնքն բնակեալքն ի նմա. եւ եղիցին դադարք եզանց եւ ճարակք ցոռց, եւ աղուէսք մուտ եւ էլս խաղասցեն յարկս նոցին. եւ մի՛ շինեցին, եւ մի՛ եւս բնակեցցեն, մինչեւ ցաւիտեան»:

24 Եւ զայս ամենայն խաւսեցաւ հայրապետն Ներսէս, եւ գնացեալ ի թագաւորէն՝ ելեալ շրջեր ընդ գաւառս գաւառս աշակերտութեան՝ ուղղել կարգել եւ հաստատել զեկեղեցիսն յամենայն գաւառս Հայոց: 25 Եւ յետ երից աւուրց անցանելոյ քանիցն ասացելոց ի վերայ, որ խաւսեցեալ եղեն ի բերանոյն երանելոյն Ներսէսի, մատնեաց Տէր զգեղաքաղաքն զԱրշակաւանն ի ձեռս հարուածոցն: 26 Եւ սկսաւ հարկանել զոր չարակեղն իմն կոչեն, իսկ կէսքն ժանդ անուանեն. ելանէր ի վերայ մարդկանն եւ անասնոցն: 27 Ոչ աւելի եղեւ հարուածոցն ի վերայ նոցա քան զերիս աւուրս յերկարեցաւ, զի անմարդեցաւ. քան զքսան հազարք սատակեցան երոք մարդկան, ոչ մնաց ի նոցանէ եւ ոչ մի. զի առ հասարակ սատակեցան կոտորեցան յանկարծաւրէն քանդեցան. զի միահաղոյն եկն սատակումն ի վերայ նոցա:

28 Եւ յետ այսորիկ ինքնին թագաւորն ելանէր ի խնդիր հայրապետին Ներսէսի. եւ գտեալ՝ խնդրէր ի նմանէ, զի մատուցէ աղաւթս վասն նորա, զի մի՛ գուցէ եւ նա սատակեցի, քանզի կարի զարհուրեալ էր: 29 Ապա խաւսել սկսանէր եպիսկոպոսապետն Ներսէս ընդ թագաւորին, եւ ասէր. Զի այժմ յաշխարհիս յայսմիկ, վասն զի արդարք եւ մեղաւորք զոյգ հասարակ խառն են, վասն արդարոցն ինային մեղաւորք առ ժամանակ մի եւ ապրին, եւ յերկարին յաշխարհիս վասն նոցա կենացն եւ նորա ի պատճառս նոցա: 30 Զի որոմն սերմանեալ թշնամոյն ի վերայ սուրբ բուսոյն սերմանն ցորենոյն, ընդ նմին զոյգ հասարակ բուսեալ են. ինային վասն ցորենոյն սրբութեան եւ բոյս աղտեղութեանն որոմնն. զի մի՛ գուցէ մինչ զորումնն քաղահան արարեալ խլիցեն, խլիցի ընդ նմա եւ ցորեանն: 31 Վասն այնորիկ առ ժամանակս վայելեն ի դարմանոյ ցորենոյն եւ որոմն ընդ նմին ի ցաւոյս եւ յանձրեւս եւ յոռոգմունս, եւ ի ջերմութիւնս խարակեալ եւ ի հեշտ արեւս արեգականն: 32 Այսպէս այս լինի մինչեւ ի ժամանակս հնձոց, մինչեւ եկեցէ ժամանակն յորժամ հնձեցի ցորեան արմտեացն. զայն ի շտեմարանս արքայութեանն ժողովեցցեն, եւ զորոմն յայրումն յաւիտենական հրոյն. որ է ինքն հունձք կատարած ժամանակաց, յորժամ Որդին Աստուծոյ եկեալ հասանիցէ, եւ տացէ հրաման երկնաւոր մշակացն ընդ նմա իջելոց ի վերուստ՝ ի գերեզմանացն հնձել զամենայն ննջեցեալսն յարուցեալս:

33 Արդ այնուհետեւ ընդորութիւն առնիցէ. զարդարսն նման ցորենոյ ընդ ինքեան յարքայութիւնն իւր ընդունիցի, եւ զմեղաւորսն որոման նմանեալս՝ յանշէջ ի յաւիտենական ի հուրն հրամայիցէ արկանել: 34 Արդ այժմ ժամանակն հնձոց չեւ եւս էր, դու կանուխ քաղահան որոմանն ի ցորենոյն արարեր, եւ կանուխ զորոմնն ի մի վայր առանց ցորենոյն ժողովեցեր. վասն այդորիկ յայնժամ կանխեաց հուրն, անխնայ յարձակեցաւ այրել, զամենայն որոմնն ի մի վայր ժողովեալս ի միում վայրի գտեալս միահաղոյն վաղճանեաց: 35 Այլ այր դու, տես զանձն քո, զի մի՛ եւ դու կորիցես, եւ աշխարհս վասն քո: 36 Իսկ թագաւորն ի գուճս հարեալ, մեծաւ աղաչանաւք եւ բազում աղաւթկերաւք աղաչէր թագաւորն՝ հաշտել ընդ նմա. եւ եղ ուխտ, զի այլ ոչ եւս երբէք անցցէ զբանիւք նորա:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

1 Յաղագս Հայր մարդպետին, յորժամ եկն էջ ի գաւառն Տարաւնոյ՝ եթէ զիա՛րդ եկն ել ի տեղի աղաւթիցն Աշտիշատ, կամ զիա՛րդ դատապարտեալ գնաց անտի յիրոյ բերանոյն ի խաւսիցն. կամ զիա՛րդ անկեալ, մահուն պարտ եղեալ, սատակեցաւ ի Շաւասպայ Արծրունոյ:

2 Եւ էր մարդպետն Հայր այր չար եւ ժանտ բարոյիք, անաւրէն եւ անիրաւ քան զառաջին Հայր անուն մարդպետսն: 3 Սա կոտորեաց զամենայն ազգս նախարարացն ի ժամանակս թագաւորութեանն Տիրանայ արքայի. եւ սոյնպէս առ թագաւորութեամբն Արշակայ՝ եւս չար քան զառաջինն գործել չար առ ամենայն մարդ: 4 Արդ ելանէր սա շրջէր ընդ մարդպետութիւնն իւր. ապա եկն էջ Հայր մարդպետ ի գաւառն Տարաւնոյ ընդ իւր գեղսն տեսանել:

5 Զայնու ժամանակաւ սուրբն Ներսէս շրջէր ընդ իւր ձեռական իշխանութիւնսն. զի հնգետասան գաւառ զայն ձեռական իշխանութեան ունէին իբրեւ սեպհական ի բնմէ, առանձին առոշոզի նոցա էր կարգեալ: 6 Եւ յայն գաւառ զլիաւոր գաւառք այս էին. Այրարատ, Դարանաղէ, Եկեղեաց, Տարաւն, Բզնունիք, Ծովք, եւ որ ընդ մէջ նոցա եւ որ շուրջ զնոքաւք: 7 Եկն էջ եւ Հայրն մարդպետ զիրով իշխանութեամբն շրջել. ապա եկն եւ սուրբ կաթողիկոսն Ներսէս յառաջին տեղին, ուր նախ էր զեկեղեցին շինեալ ի Գրիգորէ, եւ զվկայարանսն սրբոցն զվկայիցն. եւ անդ զյիշատակս սրբոցն կատարէր: 8 Ապա դէպ եղեւ անցանել Հայր մարդպետին առ տեղաւքն, ցանկացաւ ելանել ի սուրբ տեղիսն Աշտիշատու կալ յաղաւթս, եւ առնուլ ողջոյն ի սրբոյ եպիսկոպոսապետէն Ներսէսէ: 9 Ապա իբրեւ կային յաղաւթս, ետուն ողջոյն. հրաման տայր սուրբ հայրապետն Ներսէս, եկելոցն ճաշ պատրաստել: 10 Եւ մինչ դեռ նոքա պատրաստէին ինչ ըստ նմա արժանի աւագաւրէն սպաս, նա ելանէր յեպիսկոպոսական կայենէն յապարանիցն մինչեւ ի վկայարանս սրբոցն. ի մեծ եւ ի գեղեցիկ հրապարակին զերթեւեկս առեալ շրջէր՝ զճեմս առեալ: 11 Ապա տեսանէր զգեղեցկութիւն վայրացն, զնիստ շքեղութեան ի բարձրաւանդակ տեղեացն եւ զնայեացն ի խոնարհ, զի կարի վայելուչ էր տեղին. եւ չարակնեաց:

12 Ապա եմուտ բազմեցաւ յուտել եւ ըմպել: 13 Իսկ յորժամ արբեցաւ սխաղակեցաւ, սկսաւ ներքինին խաւսել բանս հպարտս եւ ամբարտաւանս յարբելեաց. դներ թշնամանս Տրդատայ արքայի, ի մեռեալս եւ կենդանեացն ի կեանս, ազգի եւ տակի եւ տոհմի Արշակունեաց թագաւորացն Հայոց: 14 Զիա՛րդ, ասէ, զայսպիսի տեղիս կանանցահանդերձ մարդկան տուեալ է, եւ ոչ արանց: 15 Եւ զսուրբ տեղեալքն քամահեալ արհամարհէր, եւ ասէր՝ եթէ զայս տեղիս ի բաց քակեմք, զի աստ պարտ է շինել զապարանս արքունի: 16 Եւ թէ ես Հայր մարդպետ կենդանի իցեմ եւ առ թագաւորան հասից, ասէ, որ ինչ աստ իցէ, զայն ի բաց փոխեցից. եւ որ աստ իցեն, զնոսս հանից, եւ զտեղիս՝ արքունի սենեակ կազմեցից:

17 Իսկ սուրբ եպիսկոպոսապետն յորժամ լսէր, եւ ասէ՝ եթէ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ընտրեաց նախ զայս տեղի՝ դնել զանուն իւր աստ, որոյ անունն առ հասարակ ընդ ամենայն տեղիս փառաւորեալ է Հարբն եւ Սուրբ Հոգւովն հանդերձ, որ պատուիրեաց մի՛ ամենեւին յայլոյ ինչ ակն դնել կամ ցանգալ. իսկ որք ժլատեալք ի

նորա նուէրսն բերեն աչս, եւ այնմ ցանկան, վասն այսորիկ նա մի՛ հասցէ առ այն՝ որով սպառնացան, այլ խափան լիցի իւր յառաջել նմա բազում մակարդ մեղացն իւրոց գործելոց: 18 Ապա գնայր մարդպետն Հայր ի սուրբ տեղեացն, եւ էջ յափն գետոյն հոսանացն Եփրատու, ի հովիտսն թանձրախուռն անտառին, ի գետախառնունսն երկուց գետոցն, ի թաւութ խարձիցն մամխեացն, որ ի տեղուջն ի հնոցն իմն շինած քաղաք՝ զոր շինեալ Սանատրուկ արքայի, որում անուն տեղւոյն Մծուրք կոչի:

19 Արդ իբրեւ եկն եհաս յայն տեղի, ապա յուզեցաւ դատաստան բարկութեան ի Տեառնէ ի վերայ անաւրէնն Հայրի, եւ իւրոց գործոցն եւ բանիցն խաւսելոյ: 20 Ապա մատնեցաւ նա ի ձեռս առն միոյ, որոյ անուն Շաւասպ կոչէր, մնացորդ ազգին Արծրունեաց: 21 Մինչդեռ նստէր նա ի կառս, եւ երթայր զճանապարհն, եկն Շաւասպն, սկսեալ պատմել մարդպետին սուտ ի քմաց իւրոց, եւ ասէ. Արջ մի տեսի սպիտակ իբրեւ զձին: 22 Եւ հրապուրեաց զմարդպետն իջանել ի կառաց անտի, եւ հեծանել ի նժուզի. եւ մտեալ պառակէին մայրեացն: 23 Իսկ իբրեւ ընդ թաւութսն անկանէին, զկնի եղեալ սակաւ մի Շաւասպն յետսագոյն մնացեալ, յետոյ յառաջ նետիւ հարկանէր զմէջ ներքինւոյն Հայրի. անդէն թափ հանեալ գնետն, եւ անդ յերկիր անգեալ սատակեցաւ: 24 Եւ առն Աստուծոյ ասացեալքն հուպ ընդ հուպ վաղվաղակի կատարեցաւ զի ամենեւին բան ի գետին ոչ անկանէր առն Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

1 Յաղագս անաւրէնութեան թագաւորին Արշակայ, թէ ո՛րպէս եսպան գորդի եղբար իւրոյ, որում անուն Գնէլ, ի քսութենէ չարութենէն Տիրիթայ. կամ ո՛րպէս յանդիմանեալ եղեւ յառնէն Աստուծոյ ի Ներսիսէ, կամ ո՛րպէս զմեւս եւս եղբարորդին Տիրիթ. կամ ո՛րպէս զկինն Գնէլայ արար իւր կին. կամ ո՛րպէս էած իւր կին ի Յունաց զՈղիմպին. կամ որպէս երէցն Մրջինիկն մահուան դեղովն զնա ընդ արեւսն սպանանէր՝ խորհրդով Փառանձեմայ:

2 Ջայնու ժամանակաւ էր դուստր մի գեղեցիկ Անդովկայ ուրումն, մի ի նախարարացն նահապետին Միւնեաց, որում անուն Փառանձեմ կոչէր. զորմէ կարի անուանեալ էր գեղեցկութեամբ եւ պարկեշտութեամբ: 3 Ապա Գնէլ պատանեակն եղբարորդին արքային էառ զնա ի կնութիւն իւր: 4 Եւ համբաւ գեղեցկութեան աղճկանն ընդ վայրսն տարածեցաւ, եւ համբաւ գեղոյ նորա յաճախեալ բազմանայր եւ հնչէր: 5 Ապա առ համբաւ ցանկութեան անուանն տրփեալ լինէր մին եւս հարեղբարորդին Գնէլոյ, որում անուն Տիրիթ կոչէր: 6 Վասն որոյ անգանէր ի գաղտագողանս, մինչ զի զնուն իւր տեսանել կարասցէ: 7 Եւ յորժամ կարացն տեալեանն՝ որում ցանգայր, այնուհետեւ հնարս խնդրէր առն կնոջն կորստեան, ո՛ր զիտէ՝ զկնի նորա նմա հնար լիցի յափշտակել:

8 Ապա Տիրիթն ի հնարս նենգութեան մտանէր, եւ բազում վարձէր իւր աւզնականս եւ սատարս, որով զիւր չարախաւսութիւնն յառաջ վարել կարասցէ: 9 Եւ քսիս ստութեան զԳնէլոյն նենգութեամբ առ թագաւորն Արշակ մատուցանէր՝ թէ Գնէլ թագաւորել կամի, եւ զքեզ սպանանել. եւ ամենայն մեծամեծք եւ նախարարք եւ ազատք սիրեն զԳնէլ, եւ ամենայն աշխարհիս նախարարք կամին զտէրութիւն նորա ի վերայ

իւրեանց առաւել քան զքո: 10 Արդ, ասեն, զիտեա եւ տես, արքայ, զի՛նչ գործեսցես. որպէս եւ կամիս, զիարդ մարթասցիս ապրել: 11 Եւ այսպիսի բանիք գրգռէին զթագաւորն Արշակ, մինչեւ հաստատէին ի միտս թագաւորին զիւրեանց ասացեալսն:

12 Ապա ռիսացեալ թագաւորն ընդ պատանեկին Գնելոյ, եւ բազում անգամ հալածական առնէր զնա, եւ նիւթեալ լինէր նենգութիւն բազում ժամանակս: 13 Ապա զնաւասարդաց ժամանակաւքն առնէր խորհուրդ թագաւորն Արշակ՝ կոչել առ ինքն զպատանեակն Գնել եւ սպանանել: 14 Ապա առաքէր զՎարդան զեղբայր սպարապետին զնահապետ ազգին Մամիկոնեան տոհմին, զի մեծաւ երդմամբ եւ նենգութեամբ կոչել կարասցէ, զի մի՛ խորհուրդն յայտնեսցի. գուցէ փախիցէ եւ ապրիցի. այլ զի պատրանաւք եւ հրապուրանաւք ածիցէ մինչեւ ի տեղին մահուն: 15 Եւ էր բանակ թագաւորին ի Շահապիվանի ի բուն բանակի տեղսն Արշակունեացն ի ներքոյ Սիւնեացն եւ ի վերայ ասպարիսացն: 16 Եւ առաքեալ զՎարդանն, զմեծ նահապետն յարքայէն Արշակայ, եկն եգիտ զպատանեակն Գնել ի մաւտաւոր տեղուոջն, այս ինքն ի գեւղն Առաւիտոց անուանեալ: 17 Մեծաւ ուխտիւ եւ բազում պատրանաւք զպատանեակն Գնել հանդերձ իւրով կնան եւ դրամբն հաւանեցուցանէր երթալ հասանել ի բանակն արքունի. իբրեւ այն թէ ի մեծարանս ինչ զնա կոչիցէ թագաւորն, բազում խնդանաւք տարեալ հասուցանէր՝ եթէ թագաւորն Արշակ ոչ կամեցեալ գտանս նաւասարդաց առանց քո անցուցանել, զի հաճեալ եւ քաղցրացեալ է ընդ քեզ, վասն զի ըստ բանից չարախաւսացն ոչ ինչ գտաւ ի քեզ չարութիւն. եւ եհաս ինքն ի վերայ, զի զուր այժմ ատէր զքեզ՝ որ ի նմանէն մեծ սիրոյ արժանի ես:

18 Ապա չուեաց ամենայն կազմութեամբն իւրով Գնել, երթեալ հասանէր ի բանակն արքունի զգիշերն ամենայն բազում փութով տագնապաւ: 19 Վասն զի վաղին հասելոյ առաւաւտուն արն լուսանայր կիրակէն: 20 Եւ յայնմ արուր տան դիպեցաւ յիշատակի մեծին Յովաննու որ ի Գրիգորէ եւ ի Տրդատայ յաւանին Բագաւանին կարգեալ էր: 21 Ապա յայնմ յիշատակ աշխարհաբնակք մարդկան՝ որ ժողովեալն էին, եւ բազում եպիսկոպոսք՝ որ յայլոց գաւառաց. եւ ապա մեծ եպիսկոպոսապետն Ներսէս փոխանակ իւր յղեաց զիւր աթոռակիցն զԽադ, եւ զիւր արքիդիակոնն եպիսկոպոսին՝ որում անուն Մուրիկ կոչէր, զի երթիցեն նոքա, պետք զի՛նչ եւ իցեն ժողովոյն՝ ընդ նորա վճարեսցեն: 22 Եւ ինքն անդէն մնաց յարքունական բանակին, զի գնոյն հաղորդութեանն եւ անդ կատարեսցեն: 23 Եւ յայնմ գիշերի ցայգապաշտան մեծ եղեւ ի բանակին առ կաթողիկոսին:

24 Իսկ իբրեւ առաւաւտն ծագեաց, հասանէր վաշտն Գնելոյ ի բանակն արքունի. եւ մինչ Գնելն արքունական բանակին լինէր միջամուխ, ազդ լինէր թագաւորին եկն նորա: 25 Ապա ելանէր հրաման յարքունուստ՝ արտաքս ունել եւ տանել սպանանել: 26 Եւ մինչ դեռ գայր նա ընդ բանակամէջն, եւ էր հեծեալ յերիվարին իւրում, իբրեւ մերձ եղեւ ի հրապարակն արքունի, եւ անդ ի յարքունուստ հասանէին բազում սպասաւորք վառեալք սուսերաւորք նիզակաւորք վաղրաւորք սակրաւորք սունաւորք եւ սպարակիրք հետեւակք, որք մատուցեալք բուն հարեալք ընկենուին յերիվարէ անտի զպատանեակն Գնել, եւ ձեռն յետս կապէին զնա, եւ առեալ զնային ի տեղի կառափելոյն: 27 Եւ քանզի կին նորա եկեալ էր ընդ նմա ժանուաւ, ի նմին ի նորին վաշտու էր ընդ առն իւրում: 28 Իսկ իբրեւ տեսանէր թէ կալան գայր իւր եւ կապեցին, վաղվաղակի ընթացաւ յեկեղեցախորանն ժողովուրդն, ուր պաշտան մարդկան բանակին առ Աստուած

կատարեր, մինչ դեռ առաւաւտին աղաւթքն մատչէին. եւ անդ Ներսէս մեծ եպիսկոպոսապետն: *29* Իսկ կինն հասեալ առ արքեպիսկոպոսապետն, գոյժ արկանէր նմա զհարոյ առնն տարապարտ կորուստն, ճշեալ մեծաձայն. Վաղ հասիր, ասէ, դեռ զամուսինն իմ զուր առանց վնասու եւ յանցանաց խողխողէն: *30* Իսկ նորա խափանեալ զպաշտանն, ընթանայր ի խորանն արքունի. հասեալ ի դրացն ի ներքս առ թագաւորն անգանէր: *31* Իսկ թագաւորն իբրեւ տեսանէր զմեծ քահանայապետն, զիտացեալ զբարեխաւսութիւն համոզելոյն վասն առնն մահուանն զի մի՛ մեռցի, յայնժամ թագաւորն զիւր սամոյրսն զգլխովն ածեալ, ի փոյթ կնջանն մտեալ, զիւր դէմս երեսացն ծածկէր. քնոյ պատճառ եղեալ՝ զի գնորա բանսն մի՛ լուիցէ:

32 Իսկ սուրբ Ներսէս մատուցեալ բուռն հարկանէր զթագաւորէն. խաւսէր ընդ նմա, եւ ասէր. Թագաւոր, յուշ լիցի քեզ քո Տէրն՝ որ վասն մերոյ սիրոյ խոնարհեցաւ յիւրմէ ի բնական բարձրութենէն, եւ եղեւ եղբայր ծառայութեան մերոյ անարժանութեանս. ոչ վասն այլ իրիք, այլ զի լիցի վարդապետ սիրոյ. զի մեք խնայելով ի միմեանս, նայեցեալ յաստուածեղէն վարդապետն, զմիմեանս սիրեցուք երկեղիւ. զի մի՛ միմեանց վնասել իշխեսցուք: *33* Իսկ եթէ դու ի քո եղբայր եւ ի ծառայակիցն եւ յընկերակիցն եւ ի հարազատն ոչ խնայեսցես, որ կամաւքն եղբայրացեալ է մեզ Տէրն՝ ի քեզ ոչ խնայեսցէ: *34* Ձի նա մեզ այսպէս ասաց. *Որ ձեզ լսէ, ինձ լսէ. եւ որ զձեզ ընդունի, զիս ընդունի. եւ որ զձեզ անարգէ, զիս անարգէ:* *35* Եւ որ այժմ դեռ մեւք ընդ քեզ խաւսի, լո՛ւր Քրիստոսի, զի մի՛ կորիցես դու. գուցէ անկեալ ի թագաւորութենէդ քումմէ, կենդանւոյն միայն շրջիցիս, եւ ոչ ոք քեզ աւգնիցէ: *36* Այլ այժմ լո՛ւր Քրիստոսի, եւ խնայեալ յանձն քո, մի՛ հեղուլ զարիւն եղբար քո հարազատի՝ սպանանել զարդարն ի տարապարտուց յանինայ:

37 Իսկ թագաւորն սալացեալ, ոչ ինչ լսէր. զերեսսն վտաւատաւքն ծածկեալ՝ ոչ բանայր, եւ ոչ կամէր առնել բանիցն պատասխանի. այլ ընկողմնեալ պատեալ ծածկեալ կայր ի գահոյսն, զի եւ շարժել անգամ ոչ տղէր: *38* Իսկ մինչ դեռ նա զայս եւ այսպիսի բանս ողորոյ ընդ թագաւորին խաւսէր, գայր արտաքուստ դահճապետն Երազմակ, մտանէր ի խորանն արքունի, սկսանէր պատմել՝ զի ի գլուխ հանի կատարեցի, ասէ, զամենայն զիրամանս արքունի. առի գնացի զԳնէլ, տարայ մինչեւ յորմ Սիւսին սպանի, եւ անդէն թաղեցի:

39 Ապա խաւսել սկսանէր սուրբն Ներսէս, եւ ասէր. Արդարեւ իսկ իբրեւ աւձի քարբի, զի խնու զականջս իւր՝ զի մի՛ լուիցէ նա զձայն թովչի ճարտարի, եւ մի՛ առցէ զդեղ ի դեղատուէ իմաստնոյ, սոյն աւրինակ եւ դու իցեր զականջս, եւ կափուցեր զլսելիս, զի մի՛ լուիցես զաւգտակարս բարբառոց զաստուածեղէն բանիցն խրատուն. այլ զգագանաց առեալ զբարուցս, սկսար լինել մարդախանձ: *40* Վասն այնորիկ որ ի վերայ նոցա ասացաւ, լիցի այն ի վերայ քո, որպէս ասէն. *Աստուած փշրեսցէ զատամունս նոցա ի բերանս նոցա, եւ զժանիս առիծուց խորտակեաց Տէր:* *41* Վասն զի ընդդէմ դարձար հրամանին Քրիստոսի Տեառն քո, վասն այնորիկ անարգ լիջիր դու իբրեւ զզուր հեղեալ. եւ ի լարել աղեղան սորա՝ տկարասջիր: *42* Եւ կործանումն՝ որ բերանով մարգարէին ածի ի վերայ ձեր, ըմպել ազգիդ Արշակունեաց զյետին բաժակն, արբջիք արբեսջիք եւ կործանեսջիք, եւ այլ մի՛ եւս կանգնեսջիք: *43* Եւ անսպառ ժամանակին հրոյն սպառնալիք հասանիցեն ձեզ ի Տեառնն զալստեանն. եւ անկջիք ի խաւարն, եւ մի՛ եւս տեսջիք զարեւ փառաց Որդոյն Աստուծոյ: *44* Այլ դու, Արշակ, փոխանակ զի զգործս

Կայենի գործեցեր, զանէծսն Կայենի զգեցջիր. անկջիր կենդանւոյն ի թագաւորութենէդ քումմէ, եւ չարչարեացիս առաւել քան զՏիրան զհայրն քո, եւ դառն մահուամբ զկէանս քո յերկրէս մեծ նեղութեամբ վճարեսջիր:

45 Եւ զայս ամենայն խաւսեցեալ ընդ թագաւորին քահանայապետին մեծին Ներսէսի, գնաց ի թագաւորէն, եւ այլ ոչ դարձաւ անդրէն յայն բանակ: 46 Իսկ զպատանեակն Գնել առնուին գնային մաւտ ի Սիւսն արքունի, եւ անդէն կառափէին ի սարակ լերինն, որում տեղոյն Լսին անուանեալ է, մաւտ յորմածս արգելոցացն որսոյն էրիոցն, ընդդէմ մուրտաստանին աղբերացն բազմոցացն արքունի, յանդիման բանակետեղ բնին:

47 Ապա հրաման եղև յարքայէն. Ամենայն մարդիկն որ իցեն ի բանակին, մեծ եւ փոքր առ հասարակ, մի՛ ոք իշխեսցէ չերթալ. այլ ամենայն ոք առ հասարակ երթիցեն դիցեն աշխար կոծոց, եւ լացցեն զԳնել մեծ սեպուհն Արշակունի զսպանեալն: 48 Իսկ ինքն թագաւորն գնացեալ ի լալիսն, նստեալ լայր զեղբարորդին իւր, զոր ինքն էսպան: 49 Երթեալ նստէր մաւտ առ դին, լայր ինքն, եւ տայր հրաման՝ կոծ մեծ եւ աշխար դնել շուրջ զսպանելով դիակամբն: 50 Իսկ կինն սպանելոյն Փառանձեմն զհանդերձսն պատառեալ, զգէսս արձակեալ, մերկատիտ ի մէջ աշխարանին կոծէր. ձայն արկանելով ճչէր, յողբս արտասուաց յաղիողորմ գուժի առ հասարակ զամենեսեան լացուցանէր: 51 Իսկ թագաւորն Արշակ ի լալիսն տեսանէր զկինն սպանելոյն, տոփէր եւ ակն դնէր՝ առնուլ գնա իւր կնութեան:

52 Իսկ այն որ զնենգութիւն քութեանց նիւթեաց, եւ դաւով ի վերայ իւրոյ հարազատին սպանութիւնս կատարեաց, վասն նորին կնոջն արար զայն, զի մեծապէս սիրով հարեալ էր ի նմա, զՏիրիթն ասեմ, որ յառաջագոյն հարեալ ի կնոջն յայնմիկ, վասն որոյ զնենգութիւնս սպանութեանցն թագաւորան գործեաց: 53 Իսկ մինչ դեռ ի նմին կոծն սաստկացեալ էր, Տիրիթն սկսանէր ժոյժ չունելոյ տրփանացն: 54 Պատգամ յղէր առ կին մեռելոյն, ասէ՝ զի Մի՛ կարի զանձն քո աշխատ առնէր այդչափ, զի այր բարի ես եմ քան գնա. ես սիրեցի զքեզ, վասն այսորիկ մատնեցի գնա ի մահ, զի զքեզ առից ինձ կնութեան: 55 Արդ մինչ դեռ կոծ մոլութեան զդիակամբն ջայլէին, զայսպիսի պատգամս առաքէր Տիրիթն: 56 Բողոք բառնայր՝ թէ լուարուք ամենեքեան, զի մահ առն իմոյ վասն իմ եղև. զի որ ինձ ակն եղ վասն իմ, զայրն իմ ետ սպանանել: 57 Զհերսն փետէր, ճչէր ընդ կոծելն:

58 Ապա իբրեւ մեծ իրքն համարձակ յայտնեցան ի լսելիս ամենեցուն, եւ ի ձայնարկունքն ամենայն եղև նա մայր ողբոցն, եւ ձայնարկունքն ամենայն ի ձայն ողբոցն սկսան նուագել զիրսն տրփանացն Տիրիթայ, զակն դնելն, զքսութիւնն, զհնարս մահու նիւթել, զսպանումն, ձայնիւքն մրմնջոցն ի վերայ սպանելոյն ի մէջ կոծոյն բարբառէին զեղզեղեալ խանդաղատութեամբ: 59 Ի նուագել իւրեանց ձայնիցն՝ իրքն յայտնեալ հոչակ հարկանէր: 60 Զոր իբրեւ լուա թագաւորն Արշակ, եւ եհաս ի վերայ իրացն, զարմացեալ լինէր արմանայր ընդարմանայր, ստրջացեալ ի միտ առնոյր զիրսն: 61 Ապա խաւսել սկսանէր թագաւորն, ծափս զծափի հարեալ մեծաւ զղջմամբ ընդ իրսն՝ զոր գործեաց, ասէ. Վասն զի կնոջն Գնելոյ զանարժան սիրով հարաւ Տիրիթն, առ այնմ զչարիսն նիւթեաց, զքսութիւն, զմահուն գոռութիւն զուր եւ տարապարտ. եւ զմեզ եւս արդար արեանն շաղախեաց վասն իւրոյ պղծութեանն. զեղբայրն իւր ետ կորուսանել, եւ զանհնարին չարիսն եւ զանէծս՝ որ ոչ անցանեն՝ ետ մեզ ժառանգել:

62 Ապա իբրեւ հասանէր թագաւորն յիրացն հաստատութեան ի վերայ, եւ ճշգրտէր զիրսն, իսկալեալ անսայր բանին առ ժամանակ մի: 63 Իսկ իբրեւ զմեռեալն ծածկեցին անդէն ի տեղւոջն՝ յորում սպանան, եւ աւուրք հարուստ անցին ի վերայ իրացն գործելոց, պատգամ յղէր Տիրիթն առ թագաւորն: 64 Կամ լիցի, ասէ, քեզ արքայի, զի հրաման տացես՝ զՓառանձեմ կին Գնելոյ թող առից ինձ կնութեան: 65 Չոր իբրեւ լուեալ արքային, ասէ. Արդ հաստատ գիտեմ զոր լուայն թէ ստոյգ է. վասն կնոջն իւրոյ եղև մահն Գնելոյ: 66 Եւ անդէն արքայն մահ խորհէր, սպանանել զՏիրիթ եւս փոխանակ ընդ մահուն Գնելոյ: 67 Չոր իբրեւ լուաւ Տիրիթ, զահի հարեալ յարքայէն՝ զիշերի փախստական լինէր: 68 Ապա ազդ լինէր թագաւորին Արշակայ փախուստն Տիրիթայ, տայր հրաման թագաւորն Արշակ ազատագունդ բանակին զհետ լինել Տիրիթայն. զի իբրեւ հասցեն նմա, անդէն ի տեղւոջն սպանցեն: 69 Բագումք եւ քաջք զհետ լինէին փախուցելոյն Տիրիթայ. ապա երթեալ հասանէին ի գաւառին Բասենոյ ի մէջ մայրեացն. ի տեղւոջն՝ յորում հասանէին, անդէն զՏիրիթ սպանանէին:

70 Եւ յետ այսորիկ էառ իւր Արշակ զկինն սպանելոյն զՓառանձեմն: 71 Եւ որչափ սիրէր արքայն Արշակ զկինն, նոյնչափ ատեաց կինն զարքայն Արշակ, ասելով՝ թէ թաւ է մարմնով, եւ թուխ է գունով: 72 Ապա իբրեւ կինն ի նա ոչ յանգոյց զմիտս իւր, առաքեաց արքայն Արշակ յերկիրն Յունաց, եւ խնդրեաց էաճ անտի կին ի կայսերական տոհմէն ազգաւ, զի անուն էր նորա Ողոմայի: 73 Եւ ուժգին սիրով սիրեաց զնա, եւ նախանձուկս արկանէր նովաւ առաջին կնոջն. եւ կինն Փառանձեմ յխացաւ ընդ Ողոմային, եւ խնդրէր սպանանել զնա: 74 Բայց ծնաւ ապա Փառանձեմ թագաւորին ուստր մի, եւ կոչեցին զանուն նորա Պապ, եւ սնուցին զնա եւ ի չափ հասուցին: 75 Եւ իբրեւ ջրթափեաց եւ եղև հուժկու, էտուն զնա պաղանդ ի դուռն կայսերն յերկիրն Յունաց:

76 Իսկ Փառանձեմն ի մեծ նախանձու եւ յիութեամբ զնայր ընդ Ողոմայինոյն, եւ խնդրէր սպանանել զնա դեղովք: 77 Իբրեւ ոչ ինչ հնարս մեքենայից չկարէր գտանել, վասն զի անձինն իւրում կարի զգուշ կայր, մանաւանդ ի կերակրոց եւ յըմպելեաց, բայց զիրոց նաժշտացն կերակուրս արարեալ եւ կամ զնոցին պարզեալ զգինի ճաշակէր. եւ եթէ ոչ ինչ գտանէին հնարք դեղել զնա մահուան դեղաւքն, ապա դրան երէց ոմն արքունի՝ որ էր ի ժամանակին յայն, որում անուն Մրջինիկ, յԱրշամունեաց տեղեացն ի նահանգէն Տարաւն գաւառէն, զնա ի բանս արկանէր Փառանձեմն անաւրէնն: 78 Չանարժանս զանկատար զանջնջելի զչարեացն մեղացն չմոռացական տանջանացն կատարեաց զգործսն զանարժանս զանտես զանլուր, այս ինքն ընդ կենաց դեղն զդեղ մահուն խառնելով. որ ուրեք երբէք այսպիսի գործք յումեքէ ի վերայ երկրի ոչ գործեցան: 79 Ընդ տէրունական ընդ սուրբ ընդ աստուածական մարմինն ընդ հացն արինաց խառնէին զդեղն սատակման, երէցն Մրջինիկ անուն, տալով յեկեղեցւոջն Ողոմայիայ տիկնոջն ընձեռել զմահուն գործ, եւ սպանանէր: 80 Ըստ չարեացն կատարելոց զՓառանձեմայն ամենայն չարեաւք լցեալ զկամս կատարէր. եւ յանաւրէնն Փառանձեմայն պարզեւ առեալ չերիցուն զգեղն՝ ուստի իսկ ինքն էր ի նահանգէն Տարաւն գաւառէն, որում անուն Գոմկունք կոչին:

81 Այլ սուրբ կաթողիկոսն Ներսէս այլ ոչ եւս յաւել տեսանել զերեսս թագաւորին Արշակայ մինչեւ յաւրն նորին կորստեան. այլ փոխանակ Ներսիսի զՉունակ ոմն անուն, եւ կացուցին փոխանակ նորա գլուխ քրիստոնէութեանն. եւ էր ստրուկ ի ստրկաց արքունի: 82 Ապա հրաման տայր թագաւորն՝ կոչել զամենայն եպիսկոպոս Հայոց

աշխարհին, զի եկեցեն ձեռնադրեցեն զՉունակն ի կաթողիկոսութեան Հայոց: 83 Եւ ոչ մի ոք ոչ հաւանեաց գալ. բայց միայն Աղձնեաց եւ Կորդուաց եպիսկոպոսք եկին, եւ զՉունակն ձեռնադրեցին ի կաթողիկոսութիւն ըստ հրամանի թագաւորին: 84 Եւ էր Չունակն այր զգաւն, եւ ոչ ինչ ունէր լեզու յանդիմանութեան կամ խրատու, այլ հաւանեալ էր թագաւորին զինչ եւ նա գործիցէ:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս կամ զիա՛րդ կոչեցեալ եղև Արշակ արքայ Հայոց ի Շապիոյ արքայէ Պարսից, կամ զիա՛րդ մեծարեցաւ ի նմանէն մեծապէս. կամ զիա՛րդ Վասակ Մամիկոնեան սպարապետն Հայոց սպանանէր գտրակալ ասպաստանին արքային Պարսից. կամ թէ զի՛արդ Արշակ արքայ Աւետարանաւն երդուեալ արքային Պարսից, ուխտէր նմա, կամ թէ զիարդ ստեաց յետոյ եւ փախեաւ. կամ թէ զիա՛րդ արք եւթանասուն զԱստուծոյ պաշտանեայսն կոտորէր արքայն Պարսից վասն նորա:

2 Յայնմ ժամանակի կոչէր առ ինքն Շապուհ արքայն Պարսից զթագաւորն Հայոց զԱրշակ, եւ մեծարեցաւ ի նմանէ բազում պատուով եւ մեծաւ փառաւք, բազում գանձու ոսկւով եւ արծաթով, ամենայն մեծութեամբ թագաւորութեանն: 3 Եւ իբրեւ զեղբայր որպէս գորդի գրգեալ եղև ի նմանէ, եւ երկրորդական զմեծ տունն տայր նմա յատրպատական աշխարհին. եւ ի միասին ի միում տախտի գահուն ի ժամ ուրախութեանն բազմէին, զմիագոյն զմիանշան զհամահանդերձ զարդու: 4 Եւ զմիաւրինակ զթագն աւր ըստ աւրէ ինքեան եւ նմա թագաւորն Պարսից զարդ պատրաստէր. գոյգ երկոքին ի միասին որպէս զեղբարս հարազատս անբաժինս յղփացեալք էին ի միում ուրախութեան, եւ յանպատում ուրախութեան ուրախ լինէին:

5 Ապա եղև դէպ աւր մի յաւուրց, եկն եմուտ թագաւորն Հայոց Արշակ շրջել զասպաստանաւ միով զարքային Պարսից. իսկ ախոռապետն արքային Պարսից նստէր ի ներքս ի տան ասպաստանին: 6 Իբրեւ տեսանէր զթագաւորն, ոչ ինչ առ լաւս կալեալ մեծարեաց զնա, եւ ոչ ինչ շուքս դնէր նմա. այլ եւ անարգանս եւս դնէր թշնամանաց, ասելով ի պարսկերէն լեզու՝ թէ այժից Հայոց արքայ, եկ նիստ ի խրճան խոտոյ ի վերայ: 7 Չոր բանս իբրեւ լսէր սպարապետն զաւրավարն Հայոց մեծաց, որում Վասակն կոչէր, ի Մամիկոնեան տոհմէն, մեծաւ բարկութեամբ եւ բազում սրտմտութեամբ բարկանայր. ի վեր առեալ գուսերն՝ գոր ընդ մէջն ունէր, հարեալ անդէն ի տեղուջն զախոռապետն արքային Պարսից գլխատէր ի ներքս յասպաստանի անդ: 8 Ձի ոչ կարաց լսել եւ ժոյժ ունել զիւրոյ թագաւորին զանարգանս. զիւր մահն առաջի եղեալ լաւ հաշուէր բազում անգամ, քան զՏեառն իւրոյ լսել զվատթարութեան թշնամանս: 9 Իբրեւ ի Պարսից աշխարհի էին, յայլոց ի տեղի եւ ի նոցուն հրապարակի աներկիւղ եւ անկասկած յանկարծարէն զայսպիսի զգործ կարաց գործել: 10 Իսկ թագաւորն Պարսից յորժամ զայս լսէր, բազում շնորհ ունէր զաւրավարին Վասակայ, ընդ քաջասրտութեանն զարմացեալ եւ ընդ բազում աներկիւղութիւնն: 11 Եւ բազում պարգեւաց եւ պատուոյ արժանի առնէր, զքաջութիւն եւ զտիրասիրութիւնն զովեալ: 12 Վասն այնր իրաց մեծաւ սիրով սիրէր զնա, եւ ըստ արժանի իւրում պատուէր զնա. մեծարէր զամենայն աւուրս հաշտութեան եւ խաղաղութեանն՝ որ ի մէջ նոցա էր:

13 Ապա մինչ դեռ անդէն եւս էր արքայն Հայոց առ արքային Պարսից, եւ մեծ սէր էր ի մէջ նոցա եւ մեծ խաղաղութիւն, երկնչելով երկեաւ թագաւորն Պարսից Շապուհ, եթէ գուցէ ստեցէ սիրոյն նորա Արշակ արքայ Հայոց, եւ լիցի միաբան ընդ կայսերն Յունաց, եւ կամ կողաքակ ինչ լիցի ի նմանէ: 14 Եւ ոչ հաւատայր նմա՝ թէ պահեսցէ առ նա զմտերմութիւն սիրոյն, եւ կացցէ յուխտին միաբանութեան ընդ նմա: 15 Վասն այսորիկ երդումն պահանջէր ի նմանէն, մինչեւ կարի ստիպեալ բռնադատեաց զնա. Հաւանեաց, ասէ, եւ երդուիր ինձ յարէնս քո, զի մի՛ ստեսցես ինձ: 16 Իսկ իբրեւ կարի բռնադատեցաւ եւ ի նեղ անգաւ եւ շտապեալ տագնապեցաւ, ետուն հրաման ածել զերիցունս եկեղեցոյն Տիսպոնի քաղաքի, որում անուն զլիսաւորին Մարի. եւ բերին զԱւետարանն սուրբ, եւ տայր երդումն արքայն Պարսից Շապուհ արքային Հայոց Արշակայ՝ երդնուլ յաստուածեան Աւետարանն, զի այլ մի՛ եւս ստեսցէ նմա. այլ կացցէ յուխտի նորա, եւ պահեսցէ զդաշինս նորա: 17 Եւ վասն զի պատգամաւոր իրացս այսոցիկ էր տանուտէրն նահապետն Մամիկոնեան տոհմին երեց եղբայր Վասակայ սպարապետին, որում անուն Վարդան կոչէր, մեծապէս արքայ Շապուհ յակն առեալ սիրէր զնա: 18 Իսկ իւր եղբայրն Վասակ զաւրավարն Հայոց նախանձ բերէր ընդ երիցու եղբարն իւրում ընդ Վարդանայ: 19 Կամեցաւ խանգար առնել ի մէջ Արշակայ թագաւորին Հայոց, եւ փախչել. այլ ասէր Շապուհ. Թէ՛ ձեր սրտի մտաւք էր տուեալ զերդումն, զիա՛րդ կարէր ըստ հաւանութեան ելանել երդմանցն եւ կամ փախչել: 20 Այլ, ասէ, գիտեմ զի կախարդութեամբ խաբեցէք զիս. եւ որ ունի զարեւնսն ձեր, զնա սիրեցէք, եւ նենգութեամբ նմա խորհրդակից եղեալ՝ յինէն փախուցէք եւ կամիք դուք զտէրութիւն Արշակունեաց ի վերայ ձեր, եւ զնոյն խնդրէք:

21 Եւ երդնու Շապուհ արքայ յարեգակն եւ ի ջուր եւ ի կրակ, եթէ ոչ միում մարդոյ՝ որ յայդմ արեւնս քրիստոնէութեան է՝ ոչ տամ ապրել. եւ հրաման տայր զամենեսեան տանել սպանանել: 22 Եւ տանէին զգլխաւորն նոցա զՄարի երեց, եւ զայլ երիցունսն եւ զսարկաւազունսն, ասելի քան զերթանասուն այր, ի մի գուր զամենեսեան զնոսա փողոտէին: 23 Եւ զԱւետարանն սուրբ՝ յոր երդուաւ թագաւորն Արշակ՝ կապէր պատեր երկաթի սարեաւք, եւ իւրով մատանեաւ կնքեալ, ի գանձտան հրամայէր, եւ տայր հրաման պահել զգուշութեամբ:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

1 Յաղագս թէ զիա՛րդ յուզեաց Շապուհ արքայ Պարսից ի վերայ քրիստոնէութեան:

2 Այլ ի ժամուն յայնմիկ, յորում սպանաւ երեցն Մարին հանդերձ եւթանասնաւքն, յարոյց հալածանս մեծ Շապուհ արքայն քրիստոնէութեանն հաւատոց. հարկաւք եւ պէսպէս վշտաւք նեղէր զնոսա եւ հարուածովք բազում: 3 Եւ յետ այսորիկ հրաման տայր ընդ ամենայն տեղիս իշխանութեան իւրոյ, թէ որ միանգամ զանուն քրիստոնէութեան ունիցի յիշխանութեան իմում, զամենայն մարդ միանգամայն հանցեն ընդ սուր սատակեսցեն. զի մի՛ գոցի յիշխանութեան իմում, որ քրիստոնէայ անուն անուանեսցէ զանձն իւր: 4 Ապա բերս բիւրուց կոտորէին, եւ հազարս հազարաց. զի այնպէս տուաւ հրաման ի թագաւորէն, զի ամենեւին քրիստոնէայ անուն ի սահմանս նորա մի՛ գոցի:

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

1 Յաղագս Վարդանայ մահուն ի թագաւորէն Արշակայ, նենգութեամբ իւրոյ եղբարն Վասակայ սպարապետին:

2 Իսկ Վարդանն, Մամիկոնեան տոհմին տանուտէրն, գայր հասանէր հրեշտակութեամբ յարքայէն Պարսից առ արքայն Հայոց Արշակ, եւ մատուցանէր զհրովարտակն առաջի նորա: 3 Եւ պատմէր նմա ի նմանէ բանս խաղաղութեան եւ զհաշտութեան, եւ զերդմանցն հաստատութիւն: 4 Եւ տայր պատգամ, թէ որ ինչ եղէն՝ այն ահա թողեալ լիցի վնասն. բայց դու յայսմ հետէ կաց յովստին բանի, եւ մի՛ անցանէր ըստ բան երդմանցն քում արինաց՝ յոր երդուար: 5 Ապա թէ ոչ՝ դու զհտես, եւ քո արէնքն որում ստեսն: 6 Իսկ Արշակ թագաւորն սիրով ունէր եւ սիրով լսէր պատգամին, եւ հաւանէր զասացելոցն: 7 Եւ խաղաղութեամբ արձակէր զմեծ նահապետն ի տուն իւր, զի երթիցէ հանգիցէ յաշխատութենէն յերկայն ճանապարհէն. եւ գնաց:

8 Եւ յորժամ եկն նահապետն Վարդան առ Արշակ, ոչ ղիպեցաւ անդ կրսեր եղբայր նորին Վասակ առ արքայի: 9 Ապա յետ այսորիկ եկն Վասակն, եւ գրգռէր զթագաւորն ընդ իւրում եղբարն երիցու, ասելով՝ թէ Վարդան է որ մատնէ զքեզ թագաւորին Պարսից, եւ կամի կորուսանել զքեզ. եթէ ոչ աճապարեցես վաղագոյն սպանցես զնա, դու կորնչիս եւ աշխարհս Հայոց: 10 Ապա եւ կին թագաւորին եւս գրգռէր զթագաւորն սովին բանիւք, եւ զբանս զարավարին Վասակայ հաւատարիմ առնէր նմա: 11 Վասն զի ունէր նա զոխսն զայն ընդ Վարդանայ, զի նենգութեամբ եւ դաւով եւ մեծաւ երդմամբ սա այս Վարդան կոչեաց զԳնէլն զայր նորա, յորժամ սպանանէր զնա թագաւորն Արշակ: 12 Իսկ կինն զնոյն ռխութիւնս պահէր նմա, վասն այնորիկ ասելի եւս գրգռէր կինն թագաւորին ի վերայ նորա. մինչ զի եւ զար գումարեցին ի վերայ Վարդանայ, զի երթեալք սպանցեն զնա. նա եւ ինքն իսկ իւր եղբայր Վասակ երթայր ի վերայ նորա:

13 Ապա երթեալ գտանէին զնա յիւրում գաւառին ի Տայս, յիւր ամուր բերդին՝ որում անուն Էրախանի կոչի: 14 Իբրեւ տեսին զգունդն թէ Վասակ է, ոչ ինչ երկեան եւ ոչ զգուշացան կամ կասկածեցին. համարեցան զգարն եղբարն՝ թէ խաղաղութիւն է եկն նորա, մինչ իջին առ խորանին դուրս, զի էր հարեալ զխորանն ի ձոր յունջ բերդին: 15 Եւ մարդիկ զարացն Վասակայ էին ամենեքեան ի ծածուկ վառեալք եւ ի վերայ ագուցեալք հանդերձ: 16 Եւ մինչ դեռ նա լուսնայր զգուլի իւր մերկանդամ, հասանէին սուսերաւք բազում մարդիկ, եւ խոցոտէին զնա մինչ դեռ նա կայր խոնարհեալ՝ զի արկցեն ջուր ի վերայ նորա: 17 Եւ ոչ ոք տայր ժամանել յառնել, զի անդէն ի կողի սպանանէին զնա:

18 Եւ կինն նորա յղի էր, եւ հասեալ էին արուրք ծննդեան իւրոյ: 19 Մինչ դեռ ի վեր ի բերդին նստէր ի գահոյս իւրում, եղէ գոյժ սաստիկ. իսկ նա իբրեւ զձայն գուժոյն լսէր, վազէր ի գահոյից անտի, եւ ընդ վազելն ծնանէր զմանուկն: 20 Եւ կոչէին զանուն մանկանն յանուն հաւր իւրոյ Վարդան:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

1 Յաղագս թէ զիա՛րդ անմտութեամբ զնայր ի սպանութիւնս նախարարացն յանխնայ Արշակ արքայ Հայոց:

2 Այլ ահա ի ժամանակին՝ յորժամ մերժեցաւ յարքունական բանակէն սուրբ

եպիսկոպոսապետն Ներսէս, եւ ոչ ոք գոյր ընդդիմացեալ թագաւորին՝ որ տայր նմա զյանդիմանութեան զխրատն, այնուհետեւ ըստ կամաց չարութեանն իւրոյ գնացեալ լինէր նա. եւ զբազումս ի նախարարացն կոտորեաց, զբազումս ազգատ արարեալ անճիտեաց, եւ զբազմաց տունս հատանէր յարքունիս: 3 Բայց զտոհմս Կամսարականացն՝ որ էին գաւառաց տեարք, Շիրակայ եւ Արշարունեաց, ազգատ առնէր, եւ զգաւառսն ունէր յոստան:

4 Բայց յազգէն յայնմանէ մանկիկ մի փոքրիկ, անուն Սպանդարատ, թագուցեալ ապրեցուցանէր սպարապետն զաւրավարն Հայոց Վասակ, որ յետոյ լինէր ժառանգ աշխարհին: 5 Թագաւորն Արշակ հրաման տայր՝ յԱրշարունեաց գաւառին շինել իւր բերդ մի ամուր, Արտագերս անուն: 6 Եւ զգաւառն յուտեստ ի պատրաստութիւն համբարաց թողոյր բերդին, վասն զի կարի ամուր էր բերդն այն:

ԳԼՈՒԽ Ի.

1 Յաղագս թէ զիա՛րդ պատերազմ սաստկացեալ էր ի մէջ Յունացն եւ Պարսից, եւ թէ զիա՛րդ Արշակ արքայ Հայոց զաւրավիզն լինէր թագաւորին Պարսից, եւ հանէր ընդ սուր զգաւրսն Յունաց. կամ զիա՛րդ դաւաճանութեամբ սիննոյն Անդուկայ փախստական լինէր արքայն Հայոց:

2 Այլ զառաջինն իբրեւ փախեալ թագաւորն Արշակ յարքայէն Շապիոյ, եւ անարգեաց զնա յերդմանցն իւրոց, զառաջինն Շապուհ արքայն Պարսից ոչ ինչ խստութեամբ ջանացաւ ընդ նմա. վասն զի մարտ դեռ բազում սաստկացեալ էր ի մէջ իւր եւ ի մէջ թագաւորին Յունաց: 3 Եւ իբրեւ հաղ քան զհաղ յաւել լինել պատերազմ, իսկ թագաւորն Հայոց Արշակ զառաջինն ընդ միտս իւր մեծամտեալ էր, եւ նայէր տեսանել՝ թէ ո՛վ ի նոցանէն կոչեցէ զնա ի թիկունս աւգնականութեան յաղագս գործոյ պատերազմին: 4 Ակն ունէր, երթեալ կամելով յաւժարութեամբ ի թիկունս կայսերն Յունաց. իսկ նոքա ոչ կոչեցին զնա, եւ ոչ շուք ինչ եղին նմա եւ ոչ մեծարանս:

5 Իսկ թագաւորն Պարսից Շապուհ յղեր առ նա հրեշտակս խաղաղութեան. յուշ առնէր նմա զառաջին երդումն, ասելով՝ եթէ կամ լիցի եղբարդ զի եկեսցես աւգնեսցես ի գործ պատերազմիս, զի ի թիկունս հասցես քո գնդաւոյ: 6 Ասէ. Թէ դու ի մեր կոյս լինիս, գիտեմք զի մեր լինելոց է յաղթութիւնն: 7 Ապա յորժամ գայս լսէր Արշակ արքայ Հայոց, մեծաւ ուրախութեամբ կամեցաւ երթալ ի թիկունս աւգնականութեան, զաւրավիզն լինել Շապիոյ թագաւորին Պարսից: 8 Ապա տայր հրաման թագաւորն Արշակ Վասակայ իւրում սպարապետին՝ գունդ գումարել, զաւրս պատրաստել: 9 Եւ նա վաղվաղակի կատարէր զհրամանս թագաւորին. չորեքհարիւր հազար զաւր կուռ վառեալք, որ ընտիրք եւ պատերազմողք էին, լի արութեամբ արուեստաց նահատակութեանն: 10 Նիզակաւորք, սուսերաւորք, աղեղնաւորք անվրէպք կորովիք, վաղրաւորք, սակրաւորք, որք ոչ գիտէին զերկէւղ զանգիտելոյ յարանց յախոյանց. համակ հեծելազաւրք զրահաւոր պատենազէնք, սաղաւարտաւորք, դրաւշաւորք, կազմ նշանաւորք բազմաձայն փողարաւքն:

11 Խաղաց զնաց թագաւորն Արշակ բազմակոյտ նախարարաւքն, չուեաց ընդ Աղձնիս ընդ իւր իշխանութիւնն. չոգաւ թափեցաւ յերկիրն արուացաստանի՝ դէմ յանդիման մրժբնացւոց քաղաքին, որ էրն տեղի ճակատուն պատերազմին: 12 Ապա

երթեալ տեսանէին զԺամադիր արարեալ միմեանց վասն իրաց պատերազմին կողմանցն երկոցունց: 13 Իսկ զաւրքն Յունաց հասեալք, մածեալք բանակեալք էին իբրեւ զաւագ առ ափն ծովու բազմութեամբք: 14 Իսկ զաւրքն Պարսից չեւ էին հասեալ ի Ժամադիր տեղի պատերազմին: 15 Իսկ զաւրքն արքային Հայոց կանուխ քան զՊարսսն ի տեղի ճակատուն հասանէին, եւ զտեղի առեալ կային: 16 Ապա տապել սկսան զաւրքն Հայոց ընդ իւրեանց նիստ խափանածոյն, եւ ոչ առնուին յանձն մնալ կամ անսալ զաւրացն Պարսից, այլ կամեցան յարձակել ղիմել հասանել ի վերայ թագաւորին Յունաց ինքեանք՝ առանց Պարսից զաւրացն, անձամբք վճարել զգործ պատերազմին: 17 Եւ այր ամենայն զաւրացն Հայոց ինքնակամք իւրաքանչիւր արձակ արձակ խաղային. եւս առաւել զաւրավարն նոցին Վասակ քան զամենայն զաւրսն ելեւել առնէր, կապակոտոր լինէր, չմնայր հաւանութեան մինչեւ զաւրքն Պարսից եկեացեն, այլ զի միայն ինքեամբք վճարեացեն զգործ պատերազմին:

18 Ապա միահամուռ զաւրքն Հայոց անկանէին առաջի եւ խնդրէին յիւրեանց թագաւորէն Արշակայ, զի մի՛ պահեսցէ զնոսա մինչեւ եկեացէ արքայն Պարսից Շապուհ. այլ վասն որոյ իրիք եկեալ իցեն, վաղագոյն նոցա զպատերազմն առ յանդիման արարեալ՝ համարձակեսցէ յարձակել քան զանսալն յաւտար աշխարհին. առաւել մղձկէին, զի լաւ հաշուէին զմեռանելն առաւել քան զյամելն յաւտար աշխարհին: 19 Ապա թոյլ տայր նոցա թագաւորն Արշակ, եւ յանդիմանէր նոցա զգործ պատերազմին: 20 Ապա կարգէր կազմեր պատրաստեր զամենայն զզաւրսն Հայոց Վասակ զաւրավարն սպարապետն Հայոց մեծաց: 21 Վառէր զինէր Ժամակալ լինէր Վասակ. հանդերձ ամենայն պատերազմող զաւրաւքն այրայրատեան գնդան ելանէր անկանէր ի վերայ բանակին: 22 Առ հասարակ ընդ սուր հանեալ կոտորէին, այնպէս զի ոչ ապրեցուցանէին ի նոցանէ եւ ոչ զմի: 23 Եւ առնուին զկապուտ զաւար յունական զաւրուցն, զի ոչ գոյր չափ կամ թիւ որչափ լցան զանձաւք, եւ անհամար կարասեաւ մեծաւ աւարացն յղփացան:

24 Եւ յետ այտորիկ զտեղի ունէր արքայն Հայոց հանդերձ իւրովք զաւրաւքն, մինչեւ գայր հասանէր Շապուհ արքայն Պարսից ամենայն անթիւ եւ անչափ զաւրաւքն Պարսից: 25 Իբրեւ եկն ետես զքաջութիւն գործոյն հայաստան զաւրացն, զի զճակատ մղեալ, զպատերազմ յարդարեալ, զյաղթութիւն կազմեալ եւ զգործ վճարեալ, կայր զարմացեալ մեծապէս. եւ պատուէր զԱրշակ արքայ Հայոց մեծապէս, եւ զամենայն մեծամեծս Հայոց. սոյնպէս եւ զսպարապետն Հայոց զՎասակ:

26 Ապա խաւսել սկսանէր թագաւորն Պարսից Շապուհ ընդ զաւրս իւր՝ թէ զի՛նչ պարգէւս բարեաց, կամ զի՛նչ հատուցումն կարեմք մեք հատուցանել արքայիս Հայոց Արշակայ, զի զայսպիսի գործ գործեաց, կամ զայսպիսի քաջութիւն արարեալ, կամ զայսպիսի թշնամիս եհար եւ զայսպիսի պատերազմ մղեաց, կամ այսպիսի ճակատու յաղթեաց եւ զայսպիսի անուն ստացաւ մեզ: 27 Զի եթէ մեք լեալ էաք, ամենայն Արեաց զաւրք հանդերձ այսպիսի աջողութեամբ գայր ի ձեռն, քաջ թէ զոյգ հասարակ այսպիսի գործ ի միասին կարեաք գործել. արդ Հայոց արքայ իւրով զաւրութեամբն ընդ մեր նահատակեալ, զայսչափ քաջութիւնս արար, զոր ոչ ոք կարէ առնել ամենեւին: 28 Արդ զորպիսի՞ հատուցումն բարեաց կարասցուք մեք առնել նմա: 29 Եւ այսպիսի անգեալ էր ի խորհուրդս, թէ զի՛նչ այն ինչ իցէ զոր տայցեմ ես նմա: 30 Ապա տային պատասխանի նախարարքն իւր Շապուհ արքային Պարսից, եւ ասեն ցնա՛ թէ զինչ եւ կամիս, իւ

կամիս՝ կարող ես հաճել զնա. ոսկի քո շատ եւ արծաթ, կերպաս եւ մարգարիտ. զինչ եւ միանգամ դու կամիս շնորհել նմա, տուր նմա: 31 Ապա տայր պատասխանի Շապուհ թագաւորն Պարսից իւրոց իշխանացն, եւ ասէ. Արդ ոչ եթէ սէր ինչ է, զոր դուքդ ասացէք. այլ եկայք, անքակ սէր արասցուք մեք ընդ Արշակայ արքային Հայոց, զի մինչեւ յաւիտեան անբաժին լիցի նա ի մէնջ: 32 Տացեմ զդուստր իմ կնութիւն Արշակայ արքային Հայոց, եւ տաց նմա տուն մեծ. զի յորժամ զնասցէ ի Հայոց գալ առ մեզ, այնպէս տացուք նմա տուն, զի ի Հայոց մինչեւ ի Տիգրոն մինչեւ առ մեզ համակ յիւրում տան ազգի, մինչեւ առ մեզ եկեսցէ: 33 Թագաւորին զայս արասցուք. իսկ զաւրավարին Վասակայ կամ այլոց մեծամեծացն եւ զաւրավարացն տացուք ոսկի եւ արծաթ, կերպաս եւ մարգարիտ: 34 Եւ հաճեցան մեծամեծքն եւ խորհրդակիցք թագաւորին Պարսից ընդ այս խորհուրդ, եւ հաստատէին զասացեալսն՝ թէ արժան է զայդ առնել:

35 Իսկ թագաւորն Պարսից Շապուհ մեծաւ ստիպով ստիպէր զթագաւորն Հայոց զԱրշակ, զի առցէ զնասցէ զնա ընդ ինքեան յԱսորեստան, զի անդ մեծափառ պատուով եւ փեսայութեամբ մեծարեսցէ զնա: 36 Իսկ Արշակ եւ ամենայն զաւրք իւր տաղտապէին երթալ զհեռի ճանապարհն. զի ամենայն ոք յանձնիւր տուն յիւրաքանչիւր տեղի զաւրէն բարուց հայաստան մարդկան անձկացեալ էին: 37 Եւ եղև իբրև ի վերայ հասանէր իրացն Անդովկ նահապետն Սիւնեաց զաւառին, եթէ Շապուհ թագաւորն Պարսից կամի տալ զդուստր իւր կնութեան Արշակայ թագաւորին Հայոց, մեծապէս երկեաւ, եւ բախեցաւ նորա կասկած մտացն իւրոց: 38 Զի եղ ի մտի իւրում՝ թէ յորժամ առցէ Արշակ կին իւր զդուստր թագաւորին Պարսից, յայտ է այնուհետեւ՝ թէ անարգի դուստր նորա: 39 Վասն զի Փառանձեմ դուստր Անդովկայ, որ էր կին լեալ Գնելոյ, ի ժամանակի անդ էր կին Արշակայ թագաւորին Հայոց. կասկածէր նա՝ թէ գուցէ յորժամ այլ առցէ, զնորայն անարգեսցէ:

40 Անկանէր այնուհետեւ Անդովկ ի հնարս հնարել, եւ ի ծուփս խորհրդոց, գտանել պատճառս՝ զի ո՛ր զիտէ կարասցէ ցրուել զսէրն մեծ, որ էր անկեալ ի մէջ թագաւորացն երկոցունց: 41 Նախ բազում ոսկի զաւրավարին Հայոց Վասակայ Անդովկն մատուցանէր, սոյնպէս եւ զամենայն մեծամեծսն կաշառէր, զի հնարեսցի քակել զմեծ սէրն՝ որ իցեն ի մէջ թագաւորացն երկոցունց: 42 Եւ ամենայն մեծամեծքն ձեռն յանձին հարկանէին. առեալ ոսկւոյն կաշառուք խաւարեցան: 43 Ապա զմի ոմն յաւագաց թագաւորին Պարսից ի ներքին ի բուն խորհրդականացն ի բանի իւրում առնէր Անդովկն զհնարաւորութեամբն, զնենգաւորութեանն դաւաճանութեամբ մեքենայութեամբն, զի բանս արկցէ ընդ թագաւորին Պարսից ընդ Շապուհ եւ ընդ Արշակ: 44 Եւ տայր նմա Անդոյկ ոսկի բազում եւ անհամար, եւ դներ բանս ի բերան. զի իբրև կերպարանս գուշակի արասցէ ասել ցարքայ Արշակ, թէ ապրեցո զանձն քո, զի ճշգրիտ խորհուրդ խորհեալ է թագաւորին Պարսից ունել զքեզ եւ սպանանել: 45 Եւ յորժամ դու զայս ասասցես, ասէ, եւ զմեզ հրամայեսջիր կոչել ի խորհուրդն. եւ զքո բանս աւագանին հաստատեն:

46 Ապա զայդ մտանէր խորհրդակից արքային Պարսից առ արքայն Հայոց. խաւսել սկսանէր ընդ նմա զբանս ի բերան եղեալ Անդուկայն չարագործի, եւ ասէր՝ թէ արքայդ Հայոց Արշակ, ապրեցո զանձն քո. զի խորհուրդ խորհեալ է թագաւորին Պարսից Շապուհ ունել զքեզ եւ սպանանել: 47 Վայր հիացեալ եւ զարմացեալ արքայն Արշակ ընդ բանսն ընդ այնոսիկ, եւ ասէ. Ի մեծի վաստակոցն իմոց ի վերայ ա յս հատուցումն ի

նոցանէն: 48 Ապա հրաման տայր կոչել զառաջեալ իւրով արքայ Արշակ զամենայն զմեծամեծս իւր, եւ զամենայն խորհրդակիցս իւր, զՎասակ սպարապետն, եւ զԱնդովկն զանէր իւր, եւ որ միանգամ էին նախարարքն. եւ պատմէր նոցա զոր միանգամ լուաւ ինքն ի պարսկէ անտի: 49 Ապա եւ նոքա ընդ մի բերան ասէին ընդ նմա, թէ մեք զայդ վաղ լուաք, ցքեզ չիշխեցաք ասել. այլ իրքդ այդ հաստատ են: 50 Բայց արդ, արքայ, զհտեա տես զիա ըդ ասպրեցուսցես զանձն քո եւ զմեզ: 51 Ապա արքայ Արշակ բազում պարզէս զանձուց ոսկոյ եւ արծաթոյ տայր պարսկին այնմիկ, որ ասաց նմա զբանս զայսոսիկ: 52 Եւ ինքեանք կազմեցան պատրաստեցան. խորհուրդ խորհեցաւ Արշակ թագաւորն Հայոց. եւ յառնէին ի զիշերի որ միանգամ մարդ էր ի բանակին Հայոց, հեծան ի ձիս եւ փախեան: 53 Եւ առ ետեղ թողին զխորանս եւ զվրանս, զկահ եւ զկարասի եւ զկազմած իւրեանց, եւ զբանակն իւրեանց, եւ զնացին գաղտուկ. եւ ոչ ոք ի բանակէն Պարսից զհտացին զայն մինչ ցայգ ցառաւաւտն:

54 Եւ իբրեւ եղև ժամ այգորելի առ թագաւորն Պարսից, եւ ամենայն թագաւորք եւ իշխանք մեծամեծք իւր այգորեալ զային արքային Պարսից, բայց միայն ոչ ուրեք ի մէջ երեւէր թագաւորն Հայոց Արշակ հանդերձ իւրովք մեծամեծաւքն: 55 Ապա տայր հրաման Շապուհ թագաւորն Պարսից իւրոցն, երթեալ տեսանել՝ թէ զինչ իրք իցեն ի բանակին Հայոց թագաւորին Արշակայ. զի այնչափ ժամս յամեաց գալ յայգորել թագաւորին Պարսից Շապուհոյ: 56 Ապա երթեալ տեսանէին, զի թափուր կայր բանակն առանց մարդոյ. զի թողեալ էր իւրեանց զխորանս եւ զվրանս եւ զհովանոցս եւ զսրահակս եւ զգահոյս եւ զանկողինս եւ զկահ եւ զկազմածս եւ զկարասի իւրեանց, եւ զզանձս իւրեանց անգամ. բայց միայն զզէնս իւրեանց որ բարձեալ էին ընդ ինքեանս, եւ զնացեալք: 57 Եւ որք չոզան ի բանակն, զային զամենայնս պատմէին Շապուհոյ արքային Պարսից: 58 Եւ իբրեւ լուաւ Շապուհ արքայն Պարսից, քանզի այր իմաստուն էր, զհտացեալ ի կարծիս իմաստութեան իւրոյ զիրան՝ որ ինչ եղևն, անդէն ասաց՝ թէ այն փախուստ թագաւորին Հայոց յիմոց աստի եղեալ է. զի ի մենջ ի մերմէ ի դրանէ աստի էին, ասէ, որք փախուցին զայրն զայն զԱրշակ: 59 Ապա իւրոց աւագացն ի մեծամեծացն դեսպան ձիով զբազումս յէր զհետ թագաւորին Հայոց, հանդերձ երդմամբ ի սեր միաբանութեան եւ յանդիմանութեան՝ զի դարձցին, եւ զչարախաւսութեան զբանս ի մէջ ածեալ կշտամբիցն: 60 Եւ ոչ կամեցաւ արքայն Հայոց ունկնդիր լինել բանիցն պատգամաւորացն թագաւորին Պարսից Շապուհոյ, եւ ոչ դարձաւ այլ անդրէն յերկիրն Պարսից: 61 Ապա յայն արեւ հետէ եւ անդր յուզեցաւ պատերազմ գրգռութիւն մարտից ճակատուց ի մէջ թագաւորին Հայոց Արշակայ եւ ի մէջ թագաւորին Պարսից Շապուհոյ ամս արեւի քան զերեսուն:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

1 Յաղագս թէ զիա՛ ըդ եղև պատերազմ ընդ Շապուհ թագաւորն Պարսից եւ ընդ Արշակ թագաւորն Հայոց զառաջինն, կամ զիա՛ ըդ յաղթէր Արշակ արքայ Հայոց:

2 Ապա ամս ութ, յետ զնալոյն փախչելոյն արքային Հայոց Արշակայ ի թագաւորէն Պարսից Շապուհոյ, լուռ լինէր թագաւորն Պարսից ի թշնամութենէ. եւ խաւսէր համակ ողորով, եւ աղաչէր զԱրշակ արքայ Հայոց՝ սիրով հաշտ եւ միաբան կալ ընդ նմա յուխտի խաղաղութեան: 3 Վասն զի ի մեծ վտանգ շտապի էր թագաւորն Պարսից՝ ստեպ

ստեպ յանդադար պատերազմացն ի թագաւորաց անտի Յունաց: 4 Իսկ Արշակ արքայ Հայոց ոչ ինչ կամեր անսալ նմա, եւ ոչ հուպ ինչ լինել ի նա. եւ յղեալ դեսպանս, եւ ոչ ինչ տալ պատարագս ընծայից, եւ ոչ հուպ ինչ կամ մուտ լինել ի նա բնաւին. եւ զանունն անգամ նոցա ոչ կամեր լսել: 5 Իսկ թագաւորն Պարսից ստեպ ստեպ յղեր պատարագս առ նա, առաքեր դեսպանս: 6 Եւ ինքն հապճեպ կռուեր ընդ թագաւորսն Յունաց:

7 Այլ իբրեւ եղեւ խաղաղութիւն ի մէջ թագաւորացն Յունաց եւ ի մէջ թագաւորին Պարսից Շապիոյ, ուխտից նամակ գրեալ եւ կնքեալ տայր թագաւորն Յունաց թագաւորին Պարսից: 8 Եւ գրեալ էր յուխտից նամակին այսպէս. Ետու քեզ, ասէ, զՆծբին քաղաք՝ որ է յԱրուեստանի, եւ զՄիջագետս Ասորոց. եւ մէջաշխարհէն Հայոց՝ ձեռնթափ եմ, ասէ. թէ կարասցես յաղթել նոցա եւ արկանել ի ծառայութիւն, ես ի թիկունս ոչ եկից նոցա: 9 Արդ ի նեղ ուրեմն անգեալ թագաւորն Յունաց, եւ ի նեղին վշտի՝ զայս ձեւ արինակի բանիցն կնքեր մուրհակ, եւ տայր թագաւորին Պարսից, եւ ապա ճողոպրեր ի նմանէ:

10 Այլ իբրեւ եղեւ խաղաղութիւն ի մէջ թագաւորին Յունաց եւ ի մէջ թագաւորին Պարսից, այնուհետեւ կազմեր զգաւրս իւր թագաւորն Պարսից Շապուհ, եւ խաղաց ի վերայ Արշակայ արքային Հայոց մարտի պատերազմաւ: 11 Իսկ սահմանապահքն թագաւորին Հայոց, որ նստէին ի Գանձակ Ատրպատականի, վաղ ազդ առնէին նմա զիրսն մինչչեւ հասեալ էր նա ի սահմանս Ատրպատականի: 12 Ապա իբրեւ զայն զգայր թագաւորն Հայոց Արշակ, հրաման տայր Վասակայ իւրում սպարապետին՝ կազմել զամենայն զգաւրս իւր, եւ հասանել ի դիմի հարկանել թագաւորին Պարսից Շապիոյ: 13 Ապա արագ ժողովել ի մի վայր, հանդէս առնէր Վասակ սպարապետն ամենայն զաւրաց Հայոց. եւ գտան հեծելագաւր սպառազներ կուռ վառեայք նիզակաւորք վաթսուն բեր, միասիրտք միաբան միամիտք: 14 Եւ հանդերձ նոքաւք յառաջ խաղայր սպարապետն Հայոց Վասակ հասանէր, բախեալ ի դիմի հարկանէր թագաւորին Պարսից: 15 Առ հասարակ զաւրսն զամենայն հարկանէին ի սուր սուսերի իւրեանց. եւ միաձի ճողոպրեալ արքայն Պարսից Շապուհ փախչէր: 16 Սոքա հասանէին, գերէին այրացաւեր առնէին առ հասարակ զերկիրն Պարսից. եւ ինքեանք կային ունէին զճակատուն տեղի, այս ինքն զսահմանս Պարսից պահէին:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

1 Յաղագս յետ այսորիկ որ ընդ երիս տեղի եղեւ ճակատն յերկրին Հայոց ընդ զաւրսն

Պարսից, թէ զիա՛րդ նշան յաղթութեան յայսմ եւս Հայոց կանգնէր:

2 Յայնմ ժամանակի թագաւորն Պարսից Շապուհ ժողովեաց զգաւրս իւր անթիւ եւ անհամար իբրեւ զաւագ առ ափն ծովու, եւ փիղս բազումս, զի ոչ գոյր նոցա թիւ: 3 Ընդ երիս բաժանեալ զգաւրսն, երկուց գնդացն զԱնդիկան եւ զՀազարաուխտ զաւրագլուխս կացուցանէր, եւ միում գնդին ինքնին թագաւորն լինէր զաւրագլուխ: 4 Եւ հրաման տայր թագաւորն զաւրացն՝ ընդ երիս տեղիս խաղալ մտանել արշաւել յաշխարհն Հայոց: 5 Ապա այս բանք վաղագոյն ազդ լինէին առ թագաւորն Հայոց Արշակ, եւ առ զաւրավարն նոցին Վասակ. ապա եւ սոքա բազում զաւր յաշխարհէ ժողովեցին, զի ոչ գոյր համար բազմութեանն: 6 Եւ թէ բեր աճապարեցին, սակայն զաւրքն Պարսից արշաւէին յերկիրն Հայոց, եւ ընդ երիս ասպատակէին:

7 Ապա թագաւորն Արշակ եւ զհօր զաւրսն բաժանէր ընդ երիս. եւ տայր զմի գունդն Վասակայ սպարապետին, եւ զերկրորդ գունդն ի ձեռն Բագասի եղբար նորին, որ ի գործ արութեան քաջ էր անհնարին, բայց ի գործ իմաստութեան բախած էր. եւ զմիւս գունդն իսկ թագաւորն Արշակ առնոյր: 8 Եւ տայր հրաման՝ յառաջ խաղալ պատրաստել, առ դիպան պատահել զաւրացն Պարսից: 9 Ապա գայր սպարապետն Վասակ, գտանէր զառաջին առաջն զաւրացն Պարսից զՀազարաւուխտն, զի հասեալ էին ի գաւառն Վանանդայ, ի տեղւոջն՝ որ անուանեալ կոչէր յԵրեւեալ. եւ բախէր ընդդէմ զաւրացն Պարսից մարտիւ պատերազմաւ: 10 Ի պարտութիւն մատնեցան զաւրքն Պարսից, դարձան ի փախուստ, ցրուեցան սփռեցան: 11 Հասանէր զաւրավարն Վասակ, արկանէր զգաւրսն ամենայն փախստեիցն Պարսից. ոչ ապրեցուցանէին եւ ոչ զմի, եւ թափեցին աւար բազում եւ զփիղսն:

12 Ի նմին ամսեան ի նմին շաբաթու ի նմին աւուր հասանէր Բագոս, հանդերձ զաւրաւք՝ որ ընդ իւրեւ էին. գտանէր զառաջ երկրորդ զաւրացն Պարսից եւ զԱնդիկան զաւրագլուխ նոցա, զի հասեալ մածեալ բանակէին ի վերայ ձկնատենիցն Առեստեայ: 13 Ապա վաղ զգացին զաւրքն Պարսից զհասանել Բագոսին, եւ պատրաստեցան ի մարտ պատերազմի ընդդէմ զաւրացն Հայոց: 14 Ապա հասանէր Բագոսն ամենայն գնդան. ընդդէմ յարձակէին ճակատուն Պարսից, անդէն հարկանէին սատակէին զամենայն առ հասարակ զգաւրսն Պարսից, եւ զլխովին զԱնդիկան սպանանէին: 15 Ապա դիպէր Բագոսն գնդին փղացն, եւ տեսանէր զմի ի փղաց անդի մեծապէս զարդարեալ, եւ զարքունական նշանս ի վերայ արձակեալ: 16 Համարեցաւ զթագաւորն ի փղին յայնմիկ. իջանէր յերիվարէն, հանեալ զուսերն իւր յարձակէր ի վերայ փղին. զէն վերացոյց, եմուտ ի ներքոյ փղին, հարկանէր զներտս փղին, եւ անդէն ընկենոյր զփիղն ի վերայ անձին իւրոյ, եւ սատակէին երկոքեան. զի ոչ ժամանէր ելանել ներքուստ ի փղէն: 17 Յայնմ ճակատու, բայց միայն զի մեռաւ զաւրագլուխ զաւրացն Բագոսն, այլ ի Պարսից զաւրացն ոչ ապրեցուցանէին յայնցանէ եւ ոչ մի:

18 Իսկ ի նոյն ամի ի նմին շաբաթի ի նմին իսկ աւուր, քանզի մի ար եղէն ճակատքն երեքեան, արդ հասանէր թագաւորն Արշակ, հանդերձ զաւրաւքն՝ որ ընդ իւրն էին. գտանէր զինքնին թագաւորն Շապուհ, զի հասեալ մածեալ բանակէին ի գաւառն Բասենոյ ի տեղիսն՝ որ անուանեալ կոչի Ոսխա: 19 Ապա անկանէր զիջերի արքայն Արշակ ի վերայ բանակին Պարսից, եւ անդէն ընդ սուր հանէր զամենեսեան. բայց միայն միաձի մագապուր ձողոպրէր թագաւորն Շապուհ, փախուցեալ անկանէր յաշխարհն Պարսից: 20 Ապա յայնմ ժամանակի յերիցունց գնդացն միմեանց դիպէին աւետաւորքն յաղթութեանցն. բայց ի Բագոսէ, զի մեռաւ միայն ի միում ճակատուն, այլ եւ ոչ մի ի նոցանէն ոչ ծախէին. յԱստուծոյ եղև մեծ աջողութիւնն յաղթութեանն: 21 Եւ սորա ի կողմանս Պարսից ասպատակէին, եւ հարկանէին մինչեւ ի կողմանս՝ որ կոչին Խարտիզան: 22 Եւ լցան զանձիւք բազմաւք եւ զինու եւ զարդու եւ բազում աւարաւ եւ անչափ մեծութեամբ, եւ հարստացան անցին ըստ չափ:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

1 Յաղագս Մերուժանայ Արծրունոյ, որ ապստամբեաց յարքայէն Հայոց Արշակայ, եւ անկաւ առ թագաւորն Պարսից Շապուհ, եւ առաւել գրգռէր զպատերազմունսն. եւ թէ զիա՛րդ ուրացաւ յԱստուծոյ, եւ կամ զիա՛րդ եղէւ խոչընդակն եւ խոչոտն երկրին Հայոց մինչեւ յայայ:

2 Յայնմ ժամանակի ապստամբեաց յարքայէն Հայոց մի ոմն ի նախարարաց մեծամեծացն, Մերուժան անուն Արծրունի. եւ չոգաւ եկաց առաջի թագաւորին Պարսից Շապուհոյ, եւ դնէր ընդ նմա ուխտ երդմամբ, զի յաւիտեան ծառայ լիցի նմա: 3 Նախ ուրացաւ ի կենացն իւրոց՝ զոր յԱստուածն ունէր. զի եթող զաւրէնս քրիստոնէութեան, եւ խոստովան եղէւ վասն անձին իւրոյ՝ թէ չեմ քրիստոնէայ. եւ կալաւ զաւրէնս մագդեզանցն, այսինքն զմոգուցն. եպագ երկիր արեգական եւ կրակի, եւ խոստովան եղէ՝ թէ աստուածք այն են՝ զոր թագաւորն Պարսից պաշտէ: 4 Եղ ուխտ ընդ Շապուհոյ արքային Պարսից յայնմ հետէ. Թէ իցէ եւ կարասցէ յաղթել Շապուհ Հայոց, եւ ունել զաշխարհն, եւ ինձ դարձ լիցի յիմ աշխարհն եւ յիմ տունն, նախ ես՝ ասէ՝ շինեցից ասորուշան յիմում տանն սեպհականին, այս ինքն տուն կրակին պաշտելոյ: 5 Եւ կեանս եւ մահ դնէր ընդ նոսա, խոստացեալ բանիւք եւ արդեամբք: 6 Եւ զգաւրսն Պարսից պատրաստէին առաւել եւս քան զառաջինն, եւ առաջնորդ ունէին զչարագործն Մերուժանն, ասպատակել յաշխարհն Հայոց: 7 Յանկարծարէն այրացաւեր զերկիրն Հայոց առնէին առաջնորդ Մերուժանաւ. զարս տային ի կոխումն փղաց, եւ զկանայս ընդ ցից սայլից հանէին. առնուին կոտորէին զամենայն բնակիչսն վերնագաւառացն Հայոց:

8 Մինչ դեռ թագաւորն Արշակ ի կողմանսն ստորին գաւառացն յԱնգեղ տանն էր յուտեստ, զմիջնաշխարհն քանդեալ բրեալ զաւրքն Պարսից ապականէին: 9 Ապա զաւրածողով լինէր Վասակ զաւրավարն Հայոց, եւ որ հասին ի ժամանակի անդ ի ձեռն նորա տասն հազար հեծեալ ընդիր ընդիր եւ քաջ այրեւծի, կազմ զինու եւ բազում պատրաստութեամբ, եւ հանդերձ նոքաւք խաղայր, ի կիրթ ձգեալ հասանէր զաւրացն Պարսից: 10 Իսկ իբրեւ զգացին զաւրավարքն զաւրաց թագաւորին Պարսից՝ եթէ զաւրածողով է ի վերայ նոցա զաւրավարն Հայոց Վասակ, զմնացորդս աշխարհին զերփեցին զերեցին առին եւ փախեան յաշխարհն իւրեանց ճեպով տագնապաւ: 11 Ապա զհետ կրթէր Վասակ Մամիկոնեան, եւ երթայր հասանէր նոցա. չուէին ի սահմանս Ատրպատականին: 12 Իսկ զաւրքն թագաւորին Պարսից թողին զգերին, եւ փախստական լինէին հանդերձ Մերուժանաւ: 13 Եւ թափէր անչափ եւ անթիւ զամենայն զառեալ զերութիւնն, եւ դառնային խաղաղութամբ առ թագաւորն Արշակ:

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

1 Յաղագս Մերութանայ, թէ զիա՛րդ ապստամբեր եւ գրգռեր զթագաւորն Պարսից Շապուհ, եւ առնէր պատերազմ. եւ թէ զիա՛րդ լինէր առաջնորդ թագաւորին Պարսից Շապիոյ, եւ ածէր հէն յաշխարհն Հայաստանի. եւ կամ զիա՛րդ գերեր զոսկերս Արշակունեաց. կամ զիարդ զաւրավարն Վասակ թափեաց զգերեալսն եւ յաղթեաց թշնամոյն:

2Ապա յետ այսորիկ Մերութան վատանշան գրգռեր զթագաւորն Պարսից զՇապուհն ի վերայ թագաւորին Արշակայ մեծաւ բարկութեամբ: 3 Ապա զաւրաժողով լինէր թագաւորն Պարսից Շապուհ, եւ լրտեսս արձակէր՝ դիտել զարքայն Հայոց զԱրշակ: 4 Եւ մինչ նա դեռ զգուշացեալ Արշակ արքայն Հայոց հանդերձ իւրովք զաւրաւքն զատրպատական սահմանաւքն, զի անդ սպասէր զաւրացն Պարսից, նոցա առաջնորդ կալեալ զՄերութանն՝ ընդ այլ կարթել ասպատակ յաշխարհն Հայոց առնէին: 5 Զի ընդ Ադանիս եւ ընդ Ծոփս մեծ, ընդ Անգեղ տունն եւ ընդ գաւառն Անձտայ ընդ Ծոփս Շահունոց, ընդ Սգուր գաւառն եւ ընդ Դարանաղէ, ընդ Եկեղեաց, զկողմանս այնց գաւառացն Շապուհ թագաւորն Պարսից հանդերձ անթիւ զաւրաւքն ասպատակել հեղեալ ծաւալէր բազմութեամբ իբրեւ զջուրս բազումս:

6 Այրացաւեր առնէին, եւ զանթիւ մարդիկ արկանէին ի սուր սուսերի իւրեանց. զկանայս եւ զմանկտի հանէին ընդ ցից սայլից, զկէսս զոր ի ներքոյ կամացն արկեալ կասուին: 7 Եւ զարանց բազմութիւնս տային ի կոխումն փղաց. եւ զառանց թուոյ զմատաղ մանկտոյն զայն ի գերութիւն վարէին. եւ զբազում ամուրս քանդէին, եւ զբերդս աւերէին զամուրս: 8 Եւ առին աւերեցին զմեծ քաղաքն Տիգրանակերտ, որ էր ի գաւառին Ադանեաց յիշխանութեան բղէշիսին. քառասուն հազար երդ, զայն նոյնհետայն ի գերութիւն խաղացուցին. եւ ինքեանք ի Ծոփս մեծ արշաւեցին: 9 Եւ անդ էին բերդք՝ զոր առին. եւ էր՝ զոր ոչ կարացին առնուլ: 10 Եւ զային պահ արկանէին շուրջ զԱնգեղ զամուր բերդաւն, որ է յԱնկեղ տանն գաւառին. զի անդ էին բազում Հայոց թագաւորացն զերեզմանք շիրմացն արանցն Արշակունեաց. բազում զանձք մթերեալ մնացեալ կային ի նախնեացն ի հնոց ժամանակաց հետէ: 11 Չուան պահ արկին զբերդաւն. ապա իբրեւ ոչ կարէին առնուլ վասն ամրութեան տեղոյն, թողուին եւ զնային: 12 Եւ զբազում բերդաւք զանց առնէին, զի ոչ կարէին մարտնչել ընդ ամուրսն. բայց միայն մատնեցաւ ի ձեռս նոցա ամուր բերդն Անի ի Դարանաղեաց գաւառին անդ, զի չարագործն Մերութանն հնարաւորութեամբ մեքենայէր ամուր բերդին այնմիկ: 13 Եւ անէին ի վեր, եւ կործանէին զպարիսպ նորս, եւ իջուցանէին անթիւ զանձս ի բերդէն: 14 Եւ բանային զգերեզմանս զառաջին թագաւորացն Հայոց զարանց քաջաց զԱրշակունոյ, եւ խաղացուցանէին ի գերութիւն զոսկերս թագաւորացն. բայց միայն զգերեզման շիրմին Սանատրկոյ արքային ոչ կարացին բանալ վասն անհեղեղ սկայագործ հաստաշինած ճարտարագործ արարածոցն: 15 Ապա զնացեալք անտի ի բաց մերժէին, ընդ այլ դիմեալ՝ ասպատակս կապէին, ընդ կողմանսն Բասենոյ յառաջ խաղային եւ ինքեանք, կամէին ի թիկանցն կուսէ անկանել հասանել ի վերայ զաւրացն թագաւորին Հայոց:

16 Ապա մինչ դեռ այս ամենայն լինէր, զուժկան հասանէր առ թագաւորն Արշակ, եւ ասէն նմա. Դու աւաղիկ առաջոյ սպասես թշնամեացն, նստիս յԱտրպատականի. իսկ

թշնամիքն զթիկամբք անկեալ կոտորեցին զաշխարհս. եւ արդ ղիմեալ գան ի վերայ քո: 17 Ապա իբրեւ զայս լսէին թագաւորն Հայոց Արշակ եւ զաւրավարն նորին Վասակ, հանդէս առնէին զաւրացն իւրեանց: 18 Եւ գտան ի ժամանակին անդ ընդ ձեռամբն զաւրավարին Վասակայ արք գործոց իբրեւ վաթսուն հազար, ընտիրք եւ պատերազմողք, որ միամիտք եւ միասիրտք էին միաբանութեան գործոցն պատերազմին, հասանել մարտնչել ի վերայ որդոց եւ կանանց իւրեանց, եւ ի վերայ աշխարհին դնել զանձինս իւրեանց մինչեւ ի մահ եւ ի վերայ աշխարհին զաւառացն բնակութեան, հասանել մարտնչել ի վերայ եկեղեցեացն իւրեանց, ի վերայ ուխտին պաշտամանն սրբոյ եկեղեցեաց իւրեանց, ի վերայ հաւատոց ուխտին անուան Աստուծոյ իւրեանց, փոխանակ բնակ տերանց իւրեանց Արշակունւոց: 19 Ձի անգամ ոսկերք թագաւորացն մեռելոց եւ բազում ժողովուրդք իլեալք յիրաքանչիւր տեղեաց, փոփոխեցան յաւտարութիւն:

20 Ապա Վասակ սպարապետն հանդերձ վաթսուն հազարաւք յառաջ իսողայր, դարձեալ ընդ կրուկ թողոյր զթագաւորն Արշակ յամուր տեղւոջ ուրեմն յերկրին Մարաց, հանդերձ սպասաւորաւքն: 21 Եւ ինքն զայր հասանէր ի միջնաշխարհն Հայոց ի գաւառն Այրայրատու. եւ հասանէր գտանէր զգաւրսն Պարսից, զի հասեալ մաճեալ էին բազմութեամբ իբրեւ զաւազ առ ափն ծովու, բանակեալ զգաւառան Այրայրատեան: 22 Ապա հասեալ Վասակ հանդերձ զնդան՝ որ ընդ իւրն էին, անկանէր ի վերայ բանակին թագաւորին Պարսից ի գիշերի յեղակարծումն ժամանակի: 23 Եւ անդէն առ հասարակ ընդ սուր հանէին զգաւրսն ամենայն Պարսից. բայց միայն թագաւորն միաձի ճողոպրեալ մագապուր փախչէր: 24 Ձիտ հալածէին զմնացեալսն փախուցեալսն արտաքոյ իւրեանց սահմանացն, եւ թափէին ի նոցանէ աւար բազում եւ անթիւ, զի ոչ գոյր նոցա չափ համարոյ: 25 Եւ առ հասարակ արկանէին զնոսա ի սուր սուսերի իւրեանց, եւ թափէին ի նոցանէն զոսկերս թագաւորացն իւրեանց, զոր Պարսիկք խաղացուցեալ տանէին ի գերութիւն յաշխարհն Պարսից: 26 Ձի ասէին ըստ իւրեանց հեթանոսութեանն ըստ արինացն, թէ վասն այտորիկ բարձեալ տանիմք զոսկերս թագաւորացն Հայոց յաշխարհն մեր, զի փառք թագաւորացն եւ բախտքն եւ քաջութիւն աշխարհիս աստի գնացեալ ընդ ոսկերս թագաւորացն՝ յաշխարհն մեր եկեացն: 27 Ապա թափէր Վասակ զգերութիւնն ամենայն զՀայաստան աշխարհին. եւ զոսկերս թագաւորացն Հայոց, զորս թափեաց Վասակ, հանեալ թաղեցին յամուր ի գեղն՝ որ Աղձքն անուանին, յԱյրարատ գաւառին՝ որ կայն ի խինձս ի գոգս ի ծոցս յանձուկս ի դժուարս լերինն մեծի, զոր Արագածն կոչեն: 28 Եւ ինքեանք փոյթ արարեալ զաշխարհ նուաճել, յարդարել կարգել յաւրինել շինել զամենայն զգերութիւն յաւերածոյն եւ այրեցածոյն: 29 Բայց յայնմ նուագի եւս ապրէր Մերութանն չարագործն, փախուցեալ ընդ արքային Պարսից: 30 Եւ յայնմ հետէ պահ ունէին իւրեանց աշխարհին. արքայն Արշակ հանդերձ զաւրավարան Վասակաւ յերկոսին դուրս սահմանացն զգուշանային մինչեւ զամենայն աւուրս կենդանութեան իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

1 Յաղագս թե՛ զհարդ արշաւեաց արքայն Արշակ յերկիրն Պարսից, եւ քանդէր եւ հարկանէր զբանակն Շապիոյ արքային ի Թարեշ:

2 Ապա զաւրածողով լինէր Արշակ արքայ Հայոց, եւ կուտէր առ ինքն զաւրս բազումս իբրեւ զաւագ բազմութեամբ, եւ խաղայր ի վերայ աշխարհին Պարսից: 3 Ապա առնոյր Վասակ զգունդն Հայոց, եւ զՀոնսն հանդերձ Ալանաւքն կոչել յաւգնականութիւն, եւ հասանէր դիմէր յաւգնականութիւն թագաւորութեանն Հայոց ի վերայ Պարսից: 4 Այլ թագաւորն Պարսից հանդերձ ամենայն իւրովք զաւրաւքն ի ժամանակի անդ յայնմիկ քանզի եւ նա խաղացեալ զայր ի վերայ Հայաստան երկրին ընդդէմ սոցա, ապա սոքա փութացեալք հասանէին յԱտրպատական, եւ գտանէին զբանակն արքային Պարսից ի Թարեշ բանակեալ:

5 Հասանէր Վասակ սպարապետն հանդերձ քսան բիրութն, անկանէր ի վերայ բանակին Պարսից: 6 Միաձի ճողոպրեալ թագաւորն փախչէր, եւ առնուին յաւարի զամենայն կարաւանն Պարսից. եւ զամենայն զաւրս Պարսից բազմութեանն կոտորեցին, եւ առին աւար բազում ի բանակէն՝ զի ոչ գոյր նոցա թիւ: 7 Ասպատակ տուեալ առնուին զամենայն Ատրպայական երկիրն. քանդեալ բրէին զերկիրն, մինչեւ ի հիմանց կործանէին. եւ խաղացուցանէին զգերութիւն երկրին քան զաստեղս բազմութեամբ: 8 Եւ զամենայն զայր երկրին հանէին ընդ սուր. եւ ինքեանք զգուշացեալք սահմանաւք երկրին իւրեանց, պահ արկեալ պահէին մեծաւ զգուշութեամբ:

ԳԼՈՒԽ ԻԶ.

1 Յաղագս Վնայ պարսկի եւ չորեքհարիւր հազարացն՝ որ եկեալ էին ի վերայ Հայոց, եւ նկուն լինէին ի զաւրացն Հայոց:

2 Ապա գումարեաց թագաւորն Պարսից Շապուհ զՎինն ի վերայ արքային Հայոց Արշակայ չորեքհարիւր հազարաւ: 3 Ապա զայր ելանէր Վինն, ասպատակ սփռէր ընդ ամենայն երկիրն սահմանացն Հայոց: 4 Եւ ապա իբրեւ զհտացեալ թագաւորն Հայոց Արշակ, հասանէին ի վերայ զաւրացն Պարսից. կոտորեալ առ հասարակ ընդ սուր հանէր զամենայն զաւրսն Պարսից, եւ զմնացեալսն փախստական առնէր մինչեւ ի կողմանս սահմանացն Պարսից: 5 Սատակէին գնոսա, եւ ինքեանք դարձեալ ունէին զճակատուն տեղի:

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.

1 Յաղագս զաւրավարին Պարսից Անդիկանայ, որ քառասուն բիրուն հասանէր՝ աւար առնուլ զերկիրն Հայոց. թե՛ զհա՛րդ Վասակ սպարապետն Հայոց ելանէր ընդ առաջ նորա երկոտասան բիրու, հարկանէր զնա եւ զզաւրս նորա:

2 Ապա յետ այտորիկ առաքէր արքայն Պարսից ի վերայ արքային Հայոց գունդ կազմեալ պատրաստեալ արս ընդիրս պատերազմողս իւր եւ զքառասուն բիր, գալ առնուլ այրել աւերել զերկիրն Հայաստան, եւ Անդկան զաւրագլուխ նոցա զայր

հասանելի ասպատակ առնելը յերկիրն Հայոց: 3 Ապա գայր հասանելի ընդ առաջ նորա Վասակ Մամիկոնեան սպարապետն Հայոց երկոտասան բիրուք. հարկանելի սատակելը զնա եւ զգաւրս նորա, թափելը զգարդ նոցա, եւ ոչ ապրեցուցանելը մի ի նոցանէ եւ ոչ մի. եւ ինքն կայր քաջութեամբ ունելով զճակատուն տեղի:

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

1 Յաղագս Հազարաւուխտոյն՝ որ էր մի ի նախարարացն Պարսից, գոր առաքեաց Շապուհ արքայ ութսուն բիրուք հարկանելի զերկիրն Հայոց. եթէ զիա՛րդ Վասակ էլ ընդ առաջ նորա մետասան հազարաւ, հարկանելի սատակելը զնա եւ զգաւրս նորա ի սահմանս Աղձնեաց:

2 Եկն եհաս Հազարաւուխտ ի գաւրացն Պարսից, գալ այրեացաւեր առնել, ի հիմանց տապալել զերկիրն Հայոց: 3 Եւ դիմեալ ընդ երկիրն Աղձնեաց, կամեցաւ ծաւալել ընդ երկիրն Հայոց եւ ընդ ամենայն սահմանս նոցա: 4 Ապա ելանելի Վասակ ընդ առաջ նորա հանդերձ մետասան հազարաւ. հարկանելի սատակելը, եւ զգաւրսն զմնացեալսն եւ զփախստականսն արկանելի յերկիրն Պարսից. եւ զՀազարաւուխտն անդէն սպանանելը:

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

1 Յաղագս Դմաւունդ Վսեմականայ, որ իննսուն բիրուն տապրիկ գաւրաւքն՝ գոր առաքեաց ի վերայ Արշակայ արքային Հայոց Շապուհ արքայն Պարսից: 2 Ապա ելանելի Վասակ գաւրավարն Հայոց, հարկանելի զնա եւ զգաւրս նորա:

3 Ապա գայր հասանելի ի Կաւոսականի տոհմէն Դմաւունդ Վսեմական, հանդերձ իննսուն բիրուն՝ որ առաքեալ էին ի Շապուհ արքայն Պարսից յերկիրն Հայոց, տալ ընդ նոսա մարտ պատերազմի: 4 Ապա կազմեցան պատրաստեցան գաւրքն երկրին Հայոց, եւ Վասակ գաւրավար նոցա. ելին պատերազմել ի դիմի հարկանելի նոցա: 5 Ապա ի պարտութիւն մատնեցան գաւրքն Պարսից յերեսաց նոցա, դարձան ի փախուստ: 6 Հասանելի Վասակ, կոտորել սպանանելի հարկանելի ի նոցանէն, զի եւ մի ոչ ապրեցուցանելը. եւ զՎսեմականն ի մէջ գաւրացն սպանանելը: 7 Եւ սինլքորքն արտաքոյ իւրեանց սահմանացն հալածեալ տանելին:

ԳԼՈՒԽ Լ.

1 Յաղագս Վահրիճայ, որ չորեքհարիւր բիրուն գայր հասանելի, տայր պատերազմ ընդ Արշակայ արքային. եւ զիա՛րդ մատնեցաւ ի ձեռս Վասակայ գաւրավարին Հայոց ամենայն գաւրաւքն հանդերձ:

2 Ապա գայր հասանելի Վահրիճ ի Վահրիճայ, եւ գաւրքն Պարսից չորեքհարիւր բիրուն առաքեալ ի Շապուհ արքայն ի վերայ Հայաստան աշխարհին, աւար առնուլ եւ կորուսանել զերկիրն գաւրացն թագաւորութեանցն Հայոց. եւ գային հասանելին ի տեղին, որ կոչին Մախազեան: 3 Ապա քառասուն հազարաւ ելանելի Վասակ գաւրավարն ընդդէմ նոցա. հարկանելի սատակելը զգաւրս նոցա, սպանանելը զՎահրիճն,

եւ կոտորէր զգաւրսն Պարսից, եւ ոչ թողոյր ի նոցանէ եւ ոչ մի. եւ զգուշանայր զսահմանաւք երկրին իւրոյ:

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.

1 Յաղագս Գումանդ Շապիոյ, որ մեծաւ պարծանաւք պարծեալ առաջի արքային Պարսից Շապիոյ, եւ առեալ ածէր ի վերայ աշխարհին Հայոց իննհարեւր հազար զաւրս. եւ կամ զիա՛րդ նկուն լինէին, չարաչար մերժեալ լինէին յաշխարհէն Հայոց:

2 Եւ եղև յետ այսորիկ գայր հասանէր Գումանդ Շապուհ, առաքեալ ի Շապուհոյ արքայէ Պարսից իննհարիւր հազարաւ, պարծեցեալ առաջի թագաւորին: 3 Եւ գնացեալ, գայր հասանէր յաշխարհն Հայոց. եւ առաջնորդ ունէր ի ձեռին զՄերուժանն վատանշան, որ էր յԱրծրունեաց տոհմէն յերկրէն Հայոց: 4 Ապա գայր հասանէր, եւ զեղծ գտանէր զսահմանապահսն՝ որք պահէին զսահմանս Հայոց: 5 Ապա լցան սփռեցան ծաւալեցան ընդ ամենայն երկիրն Հայոց, աւար առնուլ քանդել աւերել զերկիրն ամենայն Հայոց աշխարհին: 6 Ապա կազմէր պատրաստէր Վասակ զաւրավարն Հայոց, հասանէր անկանէր ի վերայ արքայագնդին. եւ նախ զԳումանդ Շապուհն սպանանէր: 7 Եւ ապա ընդ ցիրն ասպատակ սփռեալ հայացիքն, զամենայն զաւրսն Պարսից կոտորեալ, անմի արարեալ սպառեցին: 8 Բայց միայն չարագործն Մերուժանն միաձի ճողոպրեալ, փախչէր անկանէր յերկիրն Պարսից:

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

1 Յաղագս Դեհկան նահապետի, որ առաքեցաւ ի Շապիոյ արքայէ Պարսից ի վերայ Արշակայ Հայոց արքային՝ զաւրաւք բազմաւք. ապա հասանէր սատակէր զնոսս զաւրավարն Հայոց Վասակ:

2 Յետ այսր ամենայնի Շապուհ արքային Պարսից զաւրաժողով լինէր, եւ կուտէր զաւրս անչափս եւ անթիւ եւ անհամար իբրեւ զաւազ ծովու, եւ կուտ վառեալ՝ որք նիզակ ի ձեռն առնուին, չորեքհարիւր բեր զաւրս բազումս: 3 Եւ զԴեհկան նահապետ, որ տոհմիկ իսկ էր ազգաւ տոհմին զաւրավարացն Հայոց, այս ինքն Մամիկոնենից, առաքէր զնա թագաւորն Պարսից Շապուհ յերկիրն Հայոց ի վերայ Արշակայ արքային Հայոց:

4 Գայր հասանէր ի սահմանս երկրին Հայոց. ապա եւ զհայացիսն ոչ ինչ ծուլացեալ ի քուն գտանէր, այլ կազմ պատրաստք կային նմին գործոյ ճակատուն պատերազմի: 5 Եւ զաւրավարն Վասակ ելանէր ընդ առաջ նոցա եւթանասուն հազարաւ. հարկանէր սատակէր զգաւրսն ամենայն Պարսից, սպանանէր զիւր զազգային զԴեհկան նահապետն, եւ զմնացեալսն առաջի իւր տանէր փախստական ձիահալածք արարեալք: 6 Բայց Մերուժանն Արծրունի փախուցեալ ապրէր, որ առաջնորդէր նոցա:

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.

1 Յաղագս Սուրենայ Պահլաի, որ եկն եւ նա զարաւք բազմաւք. եւ սա եւս նկուն լինէր իբրեւ զառաջինսն:

2 Ապա կրկնէր լինէր զարածողով Շապուհ արքայ Պարսից, կազմէր պատրաստէր գունդս բազումս զարացն եւ փիղս անթիւս, զարս ընդիրս եւ պատերազմողս. եւ Սուրեն Պահլա, որ ազգակից իսկ էր Արշակայ թագաւորին Հայոց, եւ Մերուծանն առաջնորդ նոցա. եւ արձակեաց ի վերայ նոցա: 3 Ապա քանզի եւ Վասակ զարավարն Հայոց խաղաց գնաց ընդ առաջ նոցա երեսուն հազարաւ, հարկանէր ի դիմի զՍուրեն եւ սպանանէր, եւ զզարսն կոտորեաց. բայց Մերուծան փախչէր:

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.

1 Յաղագս Ապական Վսեմականի, զի եկն եւ նա յայս պատերազմս, եւ նմա ձախողեցաւ որպէս առաջնոցն:

2 Իսկ յետ Սուրենայ եկն Վսեմական. գայր հասանէր անչափ բազմութեամբ եւ անթիւ զարաւք, եւ Մերուծան առաջնորդ առաքեալ ի Շապիոյ արքայէն Պարսից ի գործ պատերազմի ի վերայ երկրին Հայոց: 3 Ապա առաքեցաւ ընդ առաջ նորս Վասակ սպարապետ զարավարն Հայոց. հարկանէր սատակէր զԱպականն Վսեմական հանդերձ զարաւքն, եւ զմին ի նոցանէն ոչ ապրեցուցանէր: 4 Բայց միայն փախչէր չարագործն Մերուծան:

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.

1 Յաղագս Զրկայ նուիրակապետի, որ առաքեցաւ ի Շապիոյ արքայէն ի վերայ Հայոց բազում զարաւք ի պատերազմ, եւ սատակեցաւ իբրեւ զառաջինսն:

2 Յետ այսորիկ Զիկ նուիրակապետն զիր արձակեաց Շապուհ արքայ Պարսից, մղել զպատերազմ Հայոց. եւ զՄերուծանն առաջնորդ ընդ նոսա առնէր: 3 Եւ գումարէր գումարտակ բազում իբրեւ զարագ ծովու բազմութեամբ, եւ գային հասանէին յերկիրն Հայոց: 4 Ապա ելանէր ի դիմի հարկանէր նոցա Վասակ զարավարն Հայոց. Զիկն սպանանէր, եւ զզարսն զկէսն կոտորէր, եւ զկէսն առաջի իւրեանց փախստական առնէին: 5 Այն անգամ եւս ոչ կարէին ի բռն արկանել զՄերուծանն:

ԳԼՈՒԽ ԼԶ.

1 Յաղագս Սուրենայ պարսկի, որ յետ Զրկայն եւս եկն ի պատերազմս. եւ նա ի բռն անկեալ Վասակայ, հանդերձ իւրովք զարաւքն սատակեցաւ:

2 Եւ եղև յետ մահուն Զրկայ, Սուրեն պարսիկ խաղաց ի թագաւորէն Պարսից Շապիոյ. վաթսուն բիրու եկն եհաս, տալ պատերազմ ընդ թագաւորին Հայոց Արշակայ, եւ առաջնորդ ունէր զՄերուծանն: 3 Ապա ժողովեաց զամենայն զարս նախարարացն Վասակ սպարապետն Հայոց. ելանէր ի գիշերի անկանէր ի ներքս ի դակիշն ի հետիոտս,

սուսեր ի ձեռն տասն հազարաւ ընտիր ընտիր արամբք: 4 Առ հասարակ կոտորէին հարկանէին եւ սատակէին զգարսն Պարսից. եւ ձերբակալ առնէին զՍուրէն պարսիկ, եւ ածէին զնա առ արքայն Արշակ: 5 Ապա հրաման տայր քարակոշկոճ առնել զնա: 6 Բայց Մերուժանն ապրէր փախստեայ:

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.

1 Յաղագս Հրեւշոդումայ, որ առաքեցաւ յարքայէն Պարսից ի վերայ Հայոց իննսուն բիրու. եւ այն անգամ եւս նշան յաղթութեան Հայոց կանկնէր:

2 Եւ Հրեւշոդումն արձակէր ի պատերազմ ի վերայ աշխարհին Հայոց: 3 Ձի եւ սա իսկ ի նմին յազգէ թագաւորին Հայոց ազգական էր, այլ բանի Շապիոյ արքայի գայր հասանէր հանդերձ գարաւք իննսուն բիրուն, տալ պատերազմ ընդ հայաստանեայն: 4 Ապա կարգէր կազմէր պատրաստէր Վասակ գարավարն Հայոց զամենայն զգունդս գարացն, եւ դիմեաց ի վերայ նոցա մարտի պատերազմաւ: 5 Փախստականս տանէին զնոսա, արկեալ առաջի իւրեանց, եւ Հրեւշոդումն եւ Մերուժանն փախչէին:

ԳԼՈՒԽ ԼԸ.

1 Յաղագս Աղանայոզայն, որ չորեքհարէր բիրաւ գայր հասանէր ի թագաւորէն Պարսից՝ տալ պատերազմ ընդ արքային Հայոց, եթէ զիա՛րդ նեղեալ պարտեցաւ ի ձեռն Վասակայ:

2 Իսկ Աղանայոզանն, որ Պահլաւն էր ի տոհմէն Արշակունեաց, որ նա խրոխտացեալ առաջի Շապիոյ թագաւորին Պարսից, եւ զնայր գայր հասանէր ի սահմանս Հայոց: 3 Ապա այս վաղագոյն ազդ լինէր թագաւորին Հայոց Արշակայ. սոյնպէս եւ սա զիր գարքն կազմէր ի ձեռն Վասակայ իւրոյ սպարապետին: 4 Եւ զամենայն նախարարսն Հայոց ընդ նմա գումարեալ, գայր հասանէր ընդ առաջ գարացն Պարսից. հարկանէր կոտորէր զամենեսեան առ հասարակ, եւ զմնացեալսն փախստեայս առնէին յերկիրն Պարսից. եւ ինքեանք զգուշանային սահմանացն իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ ԼԹ.

1 Յաղագս Բոյեկան մեծ նախարարին Պարսից, որ եկն եւ սա քառասուն բիրաւ. գոր հարկանէր ջնջէր սպարապետն Հայոց Վասակ:

2 Յետ այսորիկ Բոյեկան մեծ նախարար Պարսից, եւ քառասուն բիր ընդ նմա, գային հասանէին յԱտրպատական. կամէին ասպատակ առնել յերկիրն Հայոց: 3 Ապա զառաջեալք անգանէր Վասակ իւրով հայաստան զնդան, հարկանէր զգարսն ամենայն Պարսից, եւ զԲոյեկանն սպանանէր ի Թաւրէժն: 4 Եւ այրէր անդ զապարանս թագաւորին Պարսից. եւ գտեալ անդ զպատկեր թագաւորին Պարսից, նետաձիգ եղեալ՝ նետալից առնէր: 5 Բայց միայն փախչէր Մերուժանն ընդ նոսա եկեալ:

ԳԼՈՒԽ Խ.

1 Յաղագս Վաչականայ, որ եկն ի Հայս ութետասն բիրուն, եւ կամեր առնուլ զՀայս. ապա եւ զնա վանեաց սպարապետն Հայոց եւ զգաւրս նորա:

2 Վաչական ոմն ի նախարարացն Պարսից արշաւեր յերկիրն Հայաստան, հանդերձ ութետասն բիրաւք: 3 Ապա ժողովեր զաւրավարն Հայոց Վասակ զամենայն զգաւրսն Հայոց. եւ թողոյր զթագաւորն Արշակ յամուր բերդին Դարինաց, եւ ինքն զաւրավարն Հայոց Վասակ իսողայր անկաներ հանդերձ զաւրաւքն Հայոց զբանակաւն Վաչականայ: 4 Սպանաներ զՎաչականն, եւ կոտորեր զբանակսն Պարսից. բայց միայն ապրեր սակաւութք փախուցեալ Մերուժանն, եկեալ առաջնորդ նոցա:

ԳԼՈՒԽ ԽԱ.

1 Յաղագս Մշկանայ եւ երեսուն եւ հինգ բիրուն, որ արշաւեր յերկիրն Հայոց, եթէ զիա՛րդ կոտորեալ եղեւ ի Վասակայ եւ ի զաւրաց Հայոց:

2 Եւ Մշկան ոմն անուն, մի ի նախարարացն Պարսից, եւ նա եկեալ ուղղեր ճակատս ընդ թագաւորին Արշակայ: 3 Ապա զաւրավարն Հայոց Վասակ ճակատեր զգաւրսն Հայոց ընդդէմ նոցա. եւ դէմ յանդիման մեծաւ բնութեամբ միմեանց յարձակէին: 4 Եւ յաղթահարեր զգաւրսն Պարսից գունդն հայաստան. սատակէին, եւ ոչ մի ի նոցանէն ոչ ապրեցուցաներ. եւ յանկանէ յանուանէ զՄշկանն սպանանէին, եւ Մերուժանն փախչէր:

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.

1 Յաղագս Մարուճանայ եւ վաթսուն բիրուն, թէ զիա՛րդ եկեալք ի վերայ թագաւորին Արշակայ, կամ զիա՛րդ հարկաներ սատակեր զնոսա Վասակ սպարապետն:

2 Մարիճան ոմն մեծ նախարար գայր մարտնչէր ընդ երկիրն Հայոց: 3 Ապա հանդերձ զաւրաւքն վաթսուն բիրուն գայր հասաներ միջամբոյս լինէր յերկիրն Հայոց. եւ առաջնորդ ի ձեռին ուներ զՄերուժանն Արծրունի: 4 Ապա եւս պատահեր պատերազմաւ Վասակ ամենայն զաւրաւքն Հայոց. հարկաներ սատակեր զգաւրսն Պարսից կորուսաներ, եւ զՄարուճանն սպանաներ: 5 Բայց միայն փախչէր Մերուժանն:

ԳԼՈՒԽ ԽԳ.

1 Յաղագս Զինդակապետին, որ իննսուն բիրով եկն ի վերայ Հայոց թագաւորին. ապա հասաներ սատակեր ի մեծ հարուածս զգաւրսն Պարսից Վասակ զաւրավարն:

2 Զինդակապետ ոմն, զաւրագլուխ զաւրացն թագաւորին Պարսից, հանդերձ իննսուն բիրուն գայր հասաներ ի սահմանս Ատրպատականի: 3 Ապա կանխէր եւ ելանէր ընդ առաջ նոցա Վասակ զաւրավարն Հայոց. անկանէր ի գիշերի ի վերայ դակշին Պարսկաց, եւ հանէր ընդ սուր առ հասարակ զամենեսեան, եւ սպանանէր զԶնդակապետն ի մեջ բանակին: 4 Բայց միայն ճողոպրեալ ապրեր Մերուժանն վատանշան:

ԳԼՈՒԽ ԽԴ.

1 Յաղագս արքայորդւոյն Պապայ, թէ զիա՛րդ յայտնի էին դէքն ի նմա, եւ հանդերձ նոքաւք գործէր զպղծութիւնն:

2 Պապ որդին Արշակայ ծնաւ ի մարէն Փառանձեմայ Սիւնոյ, որ էր լեալ կին Գնելոյն. զոր եսպան արքայն Արշակ, եւ առ զկին նորա Փառանձեմ իւր կին, եւ ծնաւ ի նմանէ որդի՝ որ կոչեցան Պապ: 3 Եւ եղև իբրև ծնաւ զնա մայրն իւր, քանզի անարէն մարդ էր եւ ամենեկն յԱստուծոյ ոչ երկնչէր, նուիրեաց զնա դիւաց. եւ բնակեցին դէք բազումք ի մանուկն, եւ վարէին զնա ըստ կամաց իւրեանց: 4 Սնաւ եւ աճեաց, եւ գործէր զմեղս, զպոռնկութիւն, զպղծութիւն արուագիտութեան եւ զանասնագիտութիւն, եւ զազրալի գարշութիւն. բայց կարի զարուագիտութիւն: 5 Դարձեալ ինքն իզանայր այլոց, եւ այսպէս մըմկեալ թաւալեալ էր:

6 Եւ երբեմն իբրև զգաց մայր նորա զարուագիտութիւնն, եւ ոչ կարացեալ համբերել պարսաւանացն վատանուանութեանն, ասէ ցտենկապան որդւոյն իւրոյ, թէ յորժամ նա խնդրեսցէ ի պղծութիւն զարսն՝ ընդ որ սովորն է անկանել, դուք զիս ի ներքս կոչեսջիք: 7 Յորժամ պատանեակն Պապ ինքն ընդ անկողին մտեալ՝ խնդրէր զարսն ի պղծութիւն, եմուտ մայր նորա եւ նստաւ զառաջեաւ նորա՝ իւր որդւոյն: 8 Ապա սկսաւ ճչել վայել պատանեակն, եւ ասէ ցմայր իւր. Յարիցես զնացես ի բաց, զի մեռանիմ խորովիմ կսկծիմ պայթիմ, թէ ոչ յարիցես զնացես ի տանէս: 9 Իսկ մայրն ասէ՝ թէ ոչ զնացեալ էլից ի տանէ աստի: 10 Իսկ նա հաղ քան զհաղ ճչէր, բազմացուցանէր զվայելն: 11 Իսկ մայրն նայեցեալ տեսանէր աչաւք իւրովք աւձք սպիտակք, զի պատեալք էին զգահոյիցն ոտամբք, եւ ճապատէին ի վերայ պատանեկին Պապայ, մինչ դեռ ընգողմանեալ էր նա. կայր ի մահիճսն, վայր եւ խնդրէր զպատանեակսն ընդ որ սովորն էր զհտանալ: 12 Իսկ մայրն զհտացեալ յիշեաց զայն, որոց ի ծննդեանն նուիրեաց զորդին իւր. զհտաց թէ նոքա են, որ ի կերպարանս աւձիցն ճապատէին զորդւովն իւրով. յարտասուս հարեալ՝ ասաց. Վա՛յ ինձ, որդեակ իմ. զի քեզ տագնապ էր, եւ ես ոչ զհտէի: 13 Յարուցեալ զնաց եթող զտեղին, կատարել զպէտս ցանկութեանն: 14 Եւ այսպէս դիւաւք վարեալ, յայսպիսի գործս զամենայն աւուրս կենաց իւրոց ըմբոնեալ Պապն որդին Արշակայ, մինչ եհաս ի թագաւորութիւնն, մինչեւ ի մահ իւր:

ԳԼՈՒԽ ԽԵ.

1 Յաղագս Սակստան անդերձապետի, որ առաքեցաւ ի Շապիոյ թագաւորէն Պարսից չորեքհարիւր հազարաւ, եւ փոխոյց եւս զնա Վասակ զաւրավարն Հայոց:

2 Ապա յետ այսորիկ ժողովեաց թագաւորն Պարսից Շապուհ զզարս իւր, եւ հազարս չորեքհարեր. եւ Սակստան անդերձապետ զաւրագլուխ նոցա: 3 Ապա խաղացին զնացին ի կողմանս Հայոց. եկին ծաւալեցան ճակատեցան ընդ թագաւորութեանն Հայոց Արշակայ: 4 Ապա ի մի վայր եկեալք ամենայն մեծամեծք նախարարացն Հայոց, խորհուրդ խորհէին. քանզի ոչ առնուին յանձն երբէք, թէ թագաւորն Արշակ մտցէ ընդ նոսա ի պատերազմ: 5 Ապա զաւրավարն Վասակ, հանդերձ ամենայն մեծամեծաւքն եւ նախարարաւքն ամենայն Հայոց մեծաց, հարկանէր սատակէր զամենայն զարսն Պարսից: 6 Եւ սպանանէր Սակստան անդերձապետն. բայց միայն ապրէր Մերուծանն

Արժրունի փախուցեալ:

ԳԼՈՒԽ ԽԶ.

1 Յաղագս Շապստան տակառապետին, որ եկն հինգ հարեր բիրուն ի վերայ աշխարհին Հայոց. ապա եւ զնոսա հարկանէին սատակէին զարքն Հայոց:

2 Շապստան տակառապետն գայր հասանէր հինգ հարիւր բիրուն ի վերայ աշխարհին Հայոց, եւ կամէր մտանել յաշխարհն Հայոց: 3 Ապա կազմեալ պատրաստեալ գունդն զարաց թագաւորին Հայոց, եւ Վասակ զարավարն Հայոց, ելանէր ի դիմի հարկանէր զարացն Պարսից: 4 Հարկանէին կոտորէին զգաւրսն Պարսից, եւ սպանանէին զՇապստան տակառապետն Պարսկաց: 5 Բայց միայն փախչէր Մերուժանն, ապրեալ լինէր:

ԳԼՈՒԽ ԽԷ.

1 Յաղագս Մոզաց հանդերձապետին՝ որ գայր հասանէր ութուտասն բիրուն, տալ ճակատ ընդ թագաւորին Հայոց. եւ սա կործանէր իբրեւ զառաջինսն:

2 Ապա եւ Մոզաց անդերձապետն գայր հասանէր ութուտասն բիրու, տալ ճակատս ընդ թագաւորին Հայոց Արշակայ: 3 Ապա գնային հասանէին ի մի վայր ամենայն զարքն Հայաստան երկրին եւ Վասակ զարավարն սպարապետն, որ էր դայեակ թագաւորին Հայոց Արշակայ: 4 Եթէ կարի շատ աճապարեալ հասանէին, այնչափ ժամանեցին՝ մինչեւ ի Մաղխազան կարացին հասանել: 5 Եւ անդ ընդ միմեանս գունդն երկոքեան բախէին. ի պարտութիւն մատնեցան զարքն Պարսից, փախստական լինէին յերեսաց Վասակայ զարավարին եւ ամենայն զարացն Հայոց: 6 Եւ սպանանէին անդ զՄոզաց անդերձապետն, եւ զգաւրսն անմի արարեալ. բայց միայն Մերուժանն ի տաճիկ ձի նստեալ փախչէր:

ԳԼՈՒԽ ԽԸ.

1 Յաղագս Համբարակապետին, որ իննսուն բիրուն եկեալ մարտնչէր ընդ զարս թագաւորին Հայոց. եւ սատակեցաւ ի Սաղամաս ի զարացն Հայոց, եւ ի զարավարէն Վասակայ:

2 Ապա Համբարակապետն թագաւորին Պարսից, եւ սա գայր հասանէր ի գաւառն Կորճէից ի Սաղամաս հանդերձ իննսուն բիրաւք: 3 Եւ դակիշ ածեալ յամուր տեղուք միոք, կամէր կռուել ընդ թագաւորին Հայոց ընդ Արշակայ: 4 Ապա գայր զարավարն Հայոց, հանդերձ տասն հազարաւ զինու ընտիր զարու. եւ դարանամուտ լինէր ընդ կողմանս բանակին, եւ ի գիշերին անկանէր ի դակիշն: 5 Եւ զամենեսեան ընդ սուր հանէին առ հասարակ, եւ ոչ մի ոչ ապրեցուցանէին. բայց միայն Մերուժանն արտաքոյ գնդին դիպեալ, փախչէր:

ԳԼՈՒԽ ԽԹ.

1 Յաղագս Մոռիկանայ՝ որ քառասուն բիրաւք եկն կռուել ընդ թագաւորին Հայոց, եւ ի Վասակէ եւ ի զաւրացն Հայոց սատակեցաւ:

2 Ապա Մոռիկան ոմն մեծ զաւրագլուխն Պարսից քառասուն բիրաւք գայր հասանէր ի մարտ պատերազմի ընդ Արշակայ արքային Հայոց: 3 Ապա եւ զաւրքն Հայոց խրոխտացեալ հանդերձ իւրեանց զաւրավարան Վասակաւ, գազանաբար առիծաբար դէմ ընդդէմ յարձակէին. եւ անդէն սատակէին զզաւրսն Պարսից, եւ սպանանէին զՄոռիկանն: 4 Բայց Մերուժանն եւ այն անգամ փախչէր:

ԳԼՈՒԽ Ծ.

1 Յաղագս քակելոյ եւ քայքայելոյ թագաւորութեանն Հայոց, թէ ո՛րպէս ապստամբեցին բազումք ի նախարարացն Հայոց, եւ ձեռս ետուն ի Շապուհ արքայն Պարսից. եւ թէ զիս՝ ընդ հուպ ցրուեցան այսր անդր, եւ նուաղեաց թագաւորութիւնն Հայոց:

2 Զերեսուն եւ զչորս ամս ետուն պատերազմ երկիրս Հայոց ընդ թագաւորին Պարսից, եւ յետ այնորիկ ձանձրացան պարտեցան լքան աշխատեցան երկոքին կողմանքն: 3 Եւ սկսան սորսորել գնալ ի բանակէն Հայոց թագաւորին. թողին զիւրեանց արքայն Արշակ: 4 Բայց նախ այսմ գնալոյ սկիզբն առնէին մեծամեծ աւագանին: 5 Նախ բդեաշին Աղձնեաց, եւ Նոշիրական բդեաշին, եւ Մահկերտանն, եւ Նիհորականն, եւ Դասսընտրէին, եւ ամենայն նախարարութիւն Աղձնեաց. եւ զաւրն եւ տունն տոհմին Աղձնեաց կողմանն ապստամբեցին յարքայէն Հայոց Արշակայ, եւ չոգան կացին առաջի արքային Պարսկաց Շապուհոյ. եւ պարիսպ ածէին ի Հայոց կուսէ՝ որ Ձորայն կոչեն, դրունս դնէին. եւ զատուցին զիւրեանց աշխարհն ի Հայոց:

6 Եւ յետ սորա Գուգարաց բդեաշին, եւ յետ սորա Ձորայ զաւառին տէրն, եւ Կողբայ զաւառին տէրն, եւ ընդ նոսա Գարդմանաձորոյ տէրն: 7 Եւ որք մաւտ էին ի նոսա կողմն այնր ձեռին, որ շուրջ էին զնոքաւք, միահաղոյն ապստամբեցին ի թագաւորէն Հայոց Արշակայ, եւ չոգան գնացին առաջի կացին թագաւորին Պարսից Շապուհոյ: 8 Ապստամբեցին յԱրշակայ արքայէն Հայոց ամուր զաւառն Արձախայ, եւ ամուր զաւառն Տնաւրեաց, եւ ամուր աշխարհն Կորդեաց. ապա եւ տէր զաւառին Կորդուաց չոգաւ եկաց առաջի թագաւորին Պարսից:

9 Յետ այսորիկ ապստամբեաց ի թագաւորէն Հայոց եւ ձեռին իշխանութեանն տանն Հայոց թագաւորին, որ էր զԱտրպայական աշխարհան, յետս եկաց ի թագաւորէն Հայոց ամուր աշխարհն Մարաց. յետս եկաց յարքայէն Հայոց եւ աշխարհն Կազբից. եթող զարքայն Հայոց եւ գնաց Սաղամուտ տէրն Անձտեայ, եւ ընդ նմա իշխանն մեծի Ծոփաց. եւ գնացին առ թագաւորն Յունաց: 10 Միջնաշխարհն մնացեալքն յերկուացան յարքայէն, եւ ոչ կամէին լսել թագաւորին իւրեանց, ոչ մի ինչ իրս՝ զոր նա կամէր: 11 Եւ զձձեցաւ թագաւորութիւնն մեծապէս:

12 Եւ Վահան եղբայր Վասակայ սպարապետին, ի Մամիկոնեան ի տոհմէն, անկաւ ի բանս հրապուրանաց նա ի Մերուժանայ Արծրունոյ քեռորդոյ իւրոյ: 13 Եւ սա ապստամբեաց յԱրշակայ յարքայէն Հայոց, եւ չոգաւ եկաց առաջի թագաւորին Պարսից

Շապիոյ: 14 Եւ հաճեաց զմիտս նորա, եւ նախ ուրացաւ նա ի կենաց իւրոց՝ զոր ի Քրիստոսն ունէր, եւ յանձն առ պաշտել զաւրէնս մոգութեանն. այս ինքն երկիր պագանել կրակի եւ ջրոյ եւ արեգական, եւ ուրանալ զաւրէնս քրիստոնէութեանն՝ յորում ծնեալն էր: 15 Եւ եղև նա ըստ մտի թագաւորին Պարսից. եւ մատուցանէր եւս ամբաստան գրգռութիւն զարքայէն Հայոց Արշակայ, եւ զիրմէ տանուտեառնէն Վասակայ. եւ յիշեցուցանէր եւս նմա զմահն Վարդանայ, թէ յաղագս քո մեռաւ: 16 Եւ եղև նա այնուհետեւ սիրելի Շապիոյ արքային, եւ ետ նա կին Վահանայ զՈրմիզդուիստ քոյր իւր. եւ շնորհեաց նմա բարձ եւ զպատիւ՝ որ նոցուն լեալ էր նախնեաց, եւ մտերիմ փեսայ արար զնա իւր թագաւորն. եւ ի մէջ զաւրաց իւրոց շքեղացոյց զնա, եւ խոստացաւ նմա կեանս մեծամեծս առնել: 17 Իսկ թիւն Հայոց պակասեաց յայսմ հետէ եւ յապա:

ԳԼՈՒԽ ԾԱ.

1 Յաղագս թէ զիա՛րդ միաբան համաւրէն աշխարհաւրէն՝ որ միանգամ մնացեալք յաշխարհին՝ ժողովէին առ Ներսէս կաթողիկոսն Հայոց, եւ զբողոք հարկանէին առաջի նորա, եւ ձեռնթափ լինէին, եւ թողին ի ձեռաց զիւրեանց թագաւորն Արշակ:

2 Ապա ժողովեցան մարդիկ ամենայն աշխարհին իշխանութեանն թագաւորութեանն Հայոց, եւ եկին առ մեծ եպիսկոպոսապետն Հայոց Ներսէս, մեծամեծք նախարարք կուսակալք կողմակալք գաւառատեարք գործակալք եւ դասապետք շինականաց: 3 Ի մի վայր եկեալ ժողովեցան, խաւսել սկսան ընդ Ներսիսի եւ ասէն. Դու, տէր, քեզէն գիտես, զի այս երեսուն ամ է թագաւորին մերոյ Արշակայ, զի ոչ մի ամ մեզ հանգիստ ոչ եղև ի պատերազմէ. եւ համակ սրով եւ սուսերաւք եւ ի սլաքս եւ ի տէգս նիզակաց զքրտունս երեսաց մերոց ջնջեցաք: 4 Եւ արդ ոչ կարենք այսմ զժոյժ ունել. եւ ոչ այլ կարենք տալ ճակատս. զի լաւ է մեզ՝ թէ ծառայեսցուք մեք թագաւորին Պարսից որպէս ընկերքն մեր արարին, զի թողին զնա եւ զնացին առ թագաւորն Պարսից. եւ մեք սոյնպէս առնելոց ենք, զի ոչ այլ եւս կարենք կռուել: 5 Թէպէտ իցէ թագաւորին Արշակայ կռուել ընդ Շապիոյ, Վասակաւ եւ Անդուկաւ աներաւ իւրով տացէ պատերազմ. այլ յայսմիկ Հայոց աշխարհէս եւ ոչ մի այր ոչ ոք է երթալոց ի թիկունս արգանականութեան նորա: 6 Նմա եթէ պէտ իցէ, տացէ պատերազմ, թէ պէտ մի՛. մեր թողեալ զնա՝ մեզ չէ փոյթ:

7 Իսկ սուրբն Ներսէս խաւսէր ընդ նոսա որպէս արէն էր, եթէ տեսէր եւ քաջ զմտաւ ածէք եւ յիշեցէք զբանն Տեառն պատուիրանին միաբանութեամբ, որպէս պատուիրեացն ծառայից՝ հնազանդ կալ տէրանց իւրեանց: 8 Չի ամենեքեան դուք արադիկ կայք եւ վկայէք, մանաւանդ զի ամենեքեան դուք կեցեալ էք յազգէդ Արշակունոյ. ոմանք ի ձէնջ գաւառատեարք լեալք ի նոցանէն, եւ ոմանք մեծամեծք աշխարհաց, ոմանք արագ արագ արանաց գեղից եւ գանձուց տեարք լեալ էք, եւ պէսպէս դաստակերտացն: 9 Չի թէպէտ եւ առ արարիչն Աստուած յանցաւոր իցեն պէղծ ազգն Արշակունեաց, սակայն զձեզ կեցուցեալ զամենեսեան եւ յաղբոյ թաթափեալ է, զոմն գործով, զոմն պատուով, զոմն իշխանութեամբ, զոմն գործակալութեամբ: 10 Չի թէպէտ եւ առ Աստուած մեղաւոր է Արշակ արքայ, եւ պարտական է տոկոսեաց Արարչին իւրոյ՝ առ ի տանել նմա վրէժս, սակայն Աստուած վասն բազում եւ անչափ մարդասիրութեան իւրոյ՝ խնայեաց ի նա, եւ վասն նորա ի ձեզ:

11 Եւ դուք աւաղիկ կամիք անկանել հեթանոսաց ի ծառայութիւն, եւ կորուսանել զկեանս ձեր յԱստուծոյ, եւ մերժել զբնակ տեարսն ձեր՝ զորս տուեալ է ձեզ յԱստուծոյ, եւ աւտար տերանց ծառայեալ, եւ նոցին անաստուած կրանիցն ցանկալ: 12 Բայց լաւ լիցի ձեզ զնոյն սիրել եւ յանձն առնուլ, եւ նմին հաւանել, եւ ոչ մերժել յանձանց ձերոց զարարչապաշտ թագաւորն: 13 Ձի թէ բեր չար իցէ Արշակ, սակայն աստուածապաշտ է. եւ եթէ մեղաւոր եւս իցէ, սակայն թագաւոր ձեր է. որպէս եւ դուքդ ասացէք առաջի իմ, թէ այսչափ ամբ են՝ զի մարտեայք եւս ի վերայ անձանց ձերոց եւ հոգոց, ի վերայ աշխարհի, ի վերայ կանանց եւ որդոց ձերոց: 14 Եւ որ մեծն է քան զամենայն, ի վերայ եկեղեցեաց ձերոց, ի վերայ ուխտի հաւատոց ձերոց, զոր ունիմք ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. եւ համակ Տէր ետ ձեզ յաղթութիւն անուան իւրոյ: 15 Եւ արդ կամիք փոխանակ Քրիստոսի արարչին ձերոյ՝ ծառայել ձեզ անաստուածն մոգութեան անաւրինացն եւ նոցուն պաշտանէիցն, ի թողուլ նախ զԱրարիչն մեր եւ զնորուն պատուիրանս՝ զոր պատուիրեաց ձեզ, միամիտ կալ առ տեարսն մարմնաւորս՝ զորս նորայն արարեալ է. գուցէ բարկացեալ Տէր Աստուած ձեր, եւ իւրիցէ զձեզ արմատաքի, եւ մատնեցէ զձեզ հեթանոսացն ի չար ծառայութիւն ստրկութեանն մինչեւ յաւիտեան, եւ ոչ երբէք բարձցի լուծն ծառայութեան ի ձէնջ: 16 Եւ բողոքէք դուք առ Տէր, եւ նա ոչ լսիցէ ձեզ. վասն զի անձամբ անկանիք դուք ի ծառայութիւն հեթանոս տերանց եւ անաստուած անգէտ մարդկան, ի ձեռս հեթանոս արանց տերանց խստասրտաց. եւ բազում չարի դիպեալ ելանիցէ առաջի ձեր, եւ ոչ կարիցէք ճողոպրել յայնմանէ:

17 Իսկ նոքա, որ միանգամ էին ի մի վայր ժողովեալ, զաղաղակ հարկանէին. քարոզ կարդացեալ՝ միմեանց ձայն առնէին, շփոթէին ամբոյսէին, եւ ասէին. Հա պա գնացուք, ասեն, սփռեցարուք յիւրաքանչիւր տեղիս, զի այդմ բանից մեք ինչ ոչ կամիմք լսել: Սփռեցան յիւրաքանչիւր տունս իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ ԾԲ.

1 Յաղագս Շապոհոյ արքայի, թէ զիա՛րդ յայնմ ժամանակի լռեցոյց զպատերազմ տալ ընդ Արշակայ Հայոց թագաւորին, եւ մեղմեխանաւք առ ինքն կոչէր ի հաշտութիւն:

2 Ապա Շապոհ արքայ Պարսից մեծաւ աղաչանաւք եւ պատարագաւք եւ հրովարտակաւք եւ սիրով զԱրշակ առ ինքն կոչէր, զի յայնմ հետէ արասցեն ի մեջ իւրեանց սեր եւ խաղաղութիւն եւ բարեկամութիւն մեծ: 3 Իսկ Արշակ արքայ թէպէտ պատերազմ կամէր տալ, այլ ոչ կամէին յանձն առնուլ այսմիկ ամենայն զաւրքն աշխարհին Հայոց: 4 Ապա թէ կամաւ կամաւ՝ թէ ոչ կամաւ, սակայն եղ սիրտ խոնարհութեամբ հրովարտակս առ Շապոհ արքայ Պարսից, որպէս վայելէ ծառայի առ տեր իւր, տալ: 5 Եւ առաքէր յիւրմէ նմա պատարագս հաշտութեան:

ԳԼՈՒԽ ԾԳ.

1 Յաղագս կոչելոյ կրկին անգամ Շապոհ արքայի զԱրշակ արքայ Հայոց. եւ նորա երթալոյն, եւ միահաղոյն կորնչելոյն նորա:

2 Ապա յետ այսորիկ դարձեալ առաքեաց առ Արշակ արքայ Հայոց Շապոհ արքայ Պարսից, եւ ասէ. Իսկ եթէ հաճ էմք ես եւ դու ընդ միմեանց, եկ տեսցուք զմիմեանս. եւ

յայսմ հետէ իբրեւ զհայր եւ զորդի լիցուք ընդ միմեանս: 3 Ապա թէ ոչ տեսանես դու զիս, խնդրես զպատերազմ ի մէջ իմ եւ ի մէջ քո: 4 Իսկ Արշակ խնդրէր հաւատարիմ երդումն ուխտիւ ի նմանէն, զի յայսմ հետէ անկասկած երթիցէ առ նա: 5 Եւ նա ետ բերել՝ ըստ արիինացն հաւատարիմ երդմանց թագաւորութեանն Պարսից՝ աղ, կնքել վարագ նկարագիր մատանեաւ, եւ յղեաց: 6 Զի թէ իցէ եւ զայն երդման եւս զհետ ոչ եկեացէ, ապա կազմ լիցի տալ ճակատս պատերազմի ի մէջ իւրեանց:

7 Իսկ զայն եւս յորժամ տեսին եւ լուան ամենայն մարդիկն երկրին Հայոց, ստիպեցին բռնաբասեցին զիւրեանց թագաւորն զԱրշակ եւ շտապեցին, զի յարիցէ գնացէ երթիցէ յանդիման լիցի թագաւորին Պարսից Շապիոյ: 8 Յայնմ հետէ, թէ կամաւ կամաւ՝ եւ թէ ոչ կամաւ, յարեաւ թագաւորն Հայոց Արշակ, ա՛ն ընդ իւր զգաւրավարն սպարապետն Հայոց զդայեակն իւր, իսաղաց գնաց յերկրէն Հայոց յերկիրն Պարսից առ Շապուհ արքայ Պարսից. չոգաւ յանդիման եղեւ թագաւորին Պարսից Շապիոյ: 9 Իբրեւ տեսին գնոսա, արկին ի շղթայս զերկոսեանն զարքայն Արշակ եւ զսպարապետն Վասակ՝ եւ պահէին գնոսա արձակ ի մէջ ազատագունդ փուշտիպան զաւրացն: 10 Եւ կոչեաց արքայ Շապուհ զարքայ Արշակ, եւ իբրեւ զծառայ իւր պատուհասեաց գնա. եւ նա յանցաւոր եւ մահապարտ զանձն իւր առ նա համարեցաւ: 11 Դարձեալ անդրէն ի նոյն գունդ փուշտիպանաց ետուն զԱրշակ արքայ ի պահեստ:

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս զղիթսն եւ զքաւդէայսն հարցեալ Շապիոյ՝ փորձէր զմիտս

Արշակայ, եւ տայր զնա յԱնուշ բերդն, եւ կամ զՎասակ սպարապետն Հայոց չարամահ հրամայէր առնել:

2 Ապա կոչեաց թագաւորն Պարսից Շապուհ զղիթսն եւ զաստեղագէտսն եւ զքաւդէայսն. իսաւեր ընդ նոսա եւ ասէր՝ եթէ ես բազում անգամ կամեցայ սիրել զԱրշակ արքայ Հայոց, եւ նա համակ անարգեաց զիս: 3 Եւ եղի ընդ նմա ուխտ խաղաղութեան, եւ երդուաւ ինձ յիւրեանց արէնս քրիստոնէութեանն ի գլխաւորութիւն այնմ՝ զոր Աւետարանն կոչեն. նախ այն երդմանն ստեաց: 4 Ես նմա բիւր բարիս խորհեցայ որպէս հայր որդւոյ կատարել նմա, եւ նա ինձ չար ընդ բարւոյ հատոյց: 5 Իսկ ես կոչեցի զերիցունս եկեղեցոյն Տիսփոնի քաղաքի, եւ կարծեցի թէ նոքա նենգութեամբ ինչ ետուն նմա զերդումն եւ ետուն ինձ ստել: 6 Եւ պատուհասեալ գնոսա որպէս զմահապարտս, իսկ ասաց ցիս Մարի երէց գլխաւորն նոցա, ասէին՝ թէ մեք արդարութեամբ տուաք նմա զերդումն. բայց եթէ նա ստեաց, նոյն Աւետարանն ածէ զնա առ ոտս ձեր: 7 Եւ ես նոցա ոչ լուայ. եւ ետու հրաման եւթանասուն գնոսա ի մի գուր փողոտել, եւ զուսումնակիցս նոցա հանել ընդ սուր: 8 ԶԱւետարանն՝ յոր երդուաւ Արշակ արքայ, որ է գլխաւորութիւն ուսմանց նոցա քրիստոնէութեանն, կապեցի շղթայիւք, եւ կայ ի գանձի իմում: 9 Բայց բանքն Մարեայ երիցոյ ուշ եղեն ինձ. եւ յիշեցի զի ասէր՝ թէ մի՛ սպանաներ զմեզ, այլ ես գիտեմ՝ զի նոյն Աւետարանն ածէ զԱրշակ արքայ ի ծունկս քո: 10 Ահաւասիկ բանք արդարութեամբ կատարեցան, զոր ասէին: 11 Բայց Արշակ արքայ Հայոց այս երեսուն ամ է Արեաց՝ զի ետուն ընդ նմա ճակատս, եւ յաղթել եւ ոչ մի ամ ոչ կարացաք. եւ ելեալ է եկեալ ոտիւք իւրովք: 12 Բայց թէ գիտէի՝ թէ յայսմ հետէ կայցէ յուխտին իմում եւ ի հնազանդութեան բարեաւ ուխտիւ, մեծապէս

մեծարանաւք արձակէի զնա խաղաղութեամբ յիւր աշխարհն:

13 Իսկ քաւղեայքն ետուն նմա պատասխանի եւ ասեն. Թող մեզ այսաւր, եւ վաղին պատասխանի արասցուք քեզ: 14 Իսկ ի վաղի անդր ժողովեցան եկին ամենայն քաւղեայքն եւ աստեղագէտքն, եւ ասեն ցարքայն. Այժմ զի եկեալ է առ քեզ թագաւորն Հայոց Արշակ, զիա՞րդ խաւսի ընդ քեզ, կամ զի՞նչ ձայն ածէ, կամ զիա՞րդ ունի զանձն: 15 Ասէ արքայն. Իբրեւ զմի ի ծառայիցն իմոց համարի զինքն, հող ոտից իմոց ջանայ լինել: 16 Ասեն նոքա. Առ արա զոր ասեմքս քեզ. պահեա դու զնոսա աստէն, եւ առաքեա դու դեսպանս յերկիրն Հայոց, եւ տուր բերել անտի հող ի սահմանացն Հայոց իբրեւ բեռինս երկուս, եւ կահոյր մի ջուր: 17 Եւ հրաման տացես հարկանել զկէս խորանի յատակ ի բերեալ հողոյն Հայոց. եւ աոցես քեզէն զձեռանէ արքային Հայոց Արշակայ, եւ տարցես նախ յայն տեղ՝ որ բնակ իսկ իցէ հողն. եւ հարցցես ցնա բանս: 18 Եւ դարձեալ աոցես դու զձեռանէ նորա, եւ տարցես ի հայատակսն ի հարեալ հողոյն. եւ լուիցես դու բանս ի նմանէ, եւ ապա զիտասցես դու՝ եթէ կա՞յ յուխտի քո եւ պահէ՞ զդաշինս քո թէ ոչ՝ յետ արձակելոյ քո զնա ի Հայս: 19 Ապա թէ ի վերայ հայ հողոյն խիստ ինչ բարբառեսցի, զիտասջիր՝ զի որ ար հասանէ յերկիրն Հայոց, զնոյն ձայն ածէ ընդ քեզ, եւ զնոյն պատերազմ նորոգէ ընդ քեզ, զնոյն ճակատս եւ զնոյն թշնամութիւն յուզէ:

20 Ապա թագաւորն Պարսից, քանզի զայս լուեալ ի քաւղեիցն, տաճիկ ուղտուք արձակէ ի Հայս արս զհողոյ եւ զջրոյ, զի եկեսցեն բերցեն նմա զհմայսն: 21 Եւ ընդ սակաւ աւուրս եկին բերին զայն ինչ, զորմէ յղեացն: 22 Ապա հրաման տայր թագաւորն Շապուհ՝ զկէս յատակին իւրոյ խորանին հարկանել ի բերեալ հողոյն Հայոց, եւ զջուրն ցանել ի վերայ նորա, եւ զկէսն ի նոյն հողն զիւրոյ բնակութեան երկրին թողուլ: 23 Եւ ետ ածել զԱրշակ արքայ Հայոց զառաջեւ իւրով, եւ զայլ մարդիկն ի բաց հրամայեաց կացուցանել. եւ զձեռանէ առեալ՝ շրջէր ճեմելով:

24 Եւ երթելէս առեալ ընդ խորանն, ասէ ցնա, յորժամ ի պարսիկ ի հողոյն ի վերայ ճեմէին թէ՛ Ընդէ՞ր եղեր իմ թշնամի, Արշակ արքայ Հայոց. զի ես որպէս զորդի սիրեցի զքեզ, եւ կամեցայ տայ քեզ զդուստր իմ ի կնութիւն, եւ որդի ինձ առնել զքեզ, իսկ դու խստացար ընդ իս, եւ քովք կամաւք՝ առանց իմոց կամաց՝ եղեր ընդ իս թշնամի. եւ այս լի երեսուն ամ է՝ զի պատերազմեցար ընդ իս:

25 Ասէ Արշակ արքայ, թէ Մեղայ քեզ եւ յանցեայ. զի ես եկի եւ կոտորեցի, եւ յաղթեցի թշնամեաց քոց. եւ ակն ունէի ի քէն պարգեւ կենաց, եւ թշնամիք իմ հրապուրեցին զիս, եւ արկին երկիւղուկս ի քէն, եւ փախուցին ի քէն: 26 Եւ երդումն իմ, զոր երդուայ քեզ, յառաջ ածին զիս. եւ եկի աւասիկ առաջի քո: 27 Եւ աւասիկ ծառայ քո ի ձեռս քո կամ. զինչ եւ պէտք է քեզ, արա զիս, զինչ եւ կամ իցէ. սպան զիս, զի ես ծառայ քո առ քեզ կարի յանցաւոր եմ, մահապարտ եմ:

28 Իսկ Շապուհ արքայ առեալ զձեռանէ նորա, շրջէր ճեմելով, ի չքմեղս առեալ զնա ածէր ի հայակողմն ի հողն հարեալ յատակն: 29 Իսկ իբրեւ յայն տեղի հասանէր, եւ զհայ զհողն կոխէր, մեծամեծս ըմբոստացեալ հպարտացեալ՝ այլ ձայն շրջէր. սկսանէր խաւսել եւ ասել. Ի բաց կաց յինէն, ծառայ չարագործ տիրացեալ տերանցն քոց. այլ ոչ թողից զքեզ եւ որդւոց քոց զվրէժ նախնեաց իմոց, եւ զմահն Արտեւանայ արքային: 30 Զի այժմիկ ձեր ծառայից զմեր տերանց ձերոց զբարձ կալեալ է. բայց ոչ թողից, եթէ ոչ տեղիդ մեր առ մեզ եկեսցէ:

31 Իսկ դարձեալ առնոյր զձեռանէ, դարձեալ տանէր յայն հող Պարսից. ապա

աշխարհի գասացեալսն, խոնարհի բուն հարկաներ գոտից նորա, մեծապէս ապաշխարելով զոջմամբ գասացեալ բանսն: 32 Իսկ յորժամ առեալ զձեռանէ զնա տանել ի հայ հողն, եւս խստագոյն քան զառաջինսն բարբառէր. իսկ դարձեալ միւսանգամ հանէր յայնմ հողոյն, բանիւք յապաշխարութիւն դառնայր: 33 Յայգուէ մինչեւ երեկոյն այնպէս շատ փորձ փորձեաց զնա. զի իբրեւ ի վերայ հարեալ հողոյն տանէր, խոստացեալ ամբարտաւանէր. իսկ ի վերայ բուն գետնոյն յատակին՝ եւ կայր, ի զոջումն դառնայր:

34 Իսկ իբրեւ երեկոյ եղել ժամ ընթրեաց թագաւորին Պարսից, քանզի սովորութիւն էր Հայոց թագաւորին բազմական անդէն ընդ նմին առ նմա ի նորին տախտին արկանել բազմական, արեւք էին՝ զի թագաւորն Պարսից եւ թագաւորն Հայոց ի միում տախտի բազմէին ի միում գահոյս: 35 Իսկ այն ար նախ գտող բազմականացն թագաւորացն, որ անդն էին, զամենեցունց կարգեցին. հուսկ յետոյ զկնի ամենեցունց ի ներքոյ բլորին զԱրշակայ բազմականն առնէին, ուր զհայ հողն յատակն հարեալ էր: 36 Նախ ամենեքեան իբրեւ բազմեցան յիրաքանչիւր չափու, յետոյ ածէին բազմեցուցանէին զարքայն Արշակ: 37 Արդ եկաց բազմեալ ուռուցեալ վայր մի. իսկ յոտն եկաց, ասէ ցթագաւորն Շապուհ. Իմ այդ տեղի, ուր դուդ ես բազմեալ. յոտն կաց այդի, թող ես այդր բազմեցայց, զի տեղի ազգի մերոյ այդ լեալ է. ապա եթէ յաշխարհն իմ հասից, մեծամեծ վրէժս խնդրեցից ի քէն:

38 Ապա տայր հրաման Շապուհ արքայ Պարսից՝ բերել շղթայս եւ արկանել ի պարանոցն Արշակայ եւ յոտս եւ ի ձեռս նորա երկաթս, եւ խաղացուցանել զնա ի յԱնդմըշն զոր Անուշ բերդն կոչեն, եւ պնդեալ զնա մինչեւ անդէն մեոցի: 39 Եւ եղել ի վաղիւ անդր ետ հրաման Շապուհ արքայ՝ ածել զառաջեալ իւր զՎասակ Մամիկոնեան զգաւրավարն սպարապետն Հայոց մեծաց, սկսաւ պատուհասել զնա. քանզի էր Վասակ անձամբ փոքրիկ, ասէ ցնա արքայն Պարսից Շապուհ. Ադուէս, դու էիր խանգարիչ՝ որ այսչափ աշխատ արարեր զմեզ. դու ես այն՝ որ կոտորեցեր զԱրիս այսչափ ամս, եւ զի՞ զործես. զմահ ադուէսու սպանից զքեզ: 40 Իսկ Վասակ տուեալ պատասխանի ասէ. Այժմ քո տեսեալ զիս անձամբս փոքրիկ, ոչ առեր զչափ մեծութեան իմոյ. զի ցայժմ ես քեզ առեւծ էի, եւ արդ ադուէս. Բայց մինչ ես Վասակն էի, ես սկայ էի մի ոտնս ի մերոյ լերին կայր, եւ միւս ոտնս իմ ի միոյ լերին կայր. յորժամ յաջ ոտնս յենուի, զաջ լեառն ընդ գետին տանէի. յորժամ ի ձախ ոտնն յենուի, զձախ լեառն ընդ գետին տանէի: 41 Ապա հարցանէր թագաւորն Պարսից Շապուհ եւ ասէ. Ադէ՛ տուր ինձ զիտել, ո՞վ են լերինքն այնքիկ՝ զորս դուն ընդ ունջ տանէիր: 42 Եւ ասէ Վասակ. Լերինքն երկուք, մի դու էիր, եւ մի թագաւորն Յունաց: 43 Այն մինչ տուեալ էր ինձ Աստուծոյ, զքեզ ընդ գետին տանէի եւ զթագաւորն Յունաց, մինչեւ արհնութիւն հարն մերոյ Ներսէսի հանգուցեալ էր ի վերայ մեր, եւ Աստուծոյ զմեզ ի ձեռանէ չէր թողեալ. մինչեւ զնորա բանն արարաք, եւ խրատ նորա եկաց առ մեզ, զիտացաք տալ քեզ խրատ, մինչեւ մեզէն աչաւք բացաւք անկաք ի խորխորատ: 44 Արդ զինչ եւ կամիս՝ արա: 45 Ապա ետ հրաման թագաւորն Պարսից մորթել զգաւրավարն Հայոց Վասակ, եւ զմորթն հանել եւ լնուլ խոտով, եւ տանել ընդ նոյն բերդ յԱնդմըշն՝ որ Անյուշն կոչեն, ուր արգելին իսկ զթագաւորն Արշակ:

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

1 Յաղագս գերութեանն եւ հարուածոյն աշխարհին Հայոց եւ աւերածոյն, եւ գերութեան տանելոյն ի Պարս, եւ չարամահ լինելոյ տիկնոջն Փառանձեմայ, եւ քաղաքացն Հայոց աւերելոյ, եւ հիմանց աշխարհին տապալելոյ:

2 Ապա արձակեաց արքայն Պարսից Շապուհ ի վերայ աշխարհին Հայոց երկուս ոմանս յիշխանաց անտի իւրոց, միումն Զիկ անուն եւ միումն Կարէն, հինգ հարիւր բիրով, զի եկեացեն բրեցեն քանդեցեն զաշխարհն Հայոց: 3 Եւ եկին հասին ի վերայ երկրին Հայոց: 4 Ապա իբրեւ ետես տիկին աշխարհին Հայոց կինն Արշակայ թագաւորին Հայոց Փառանձեմ զգաւրս թագաւորին Պարսից, եթէ եկին լցին զաշխարհս Հայոց, առեալ ընդ իւր մարդիկ իբրեւ մետասան հազար ազատս ընտիրս սպառազէնս պատերազմողս, եւ հանդերձ նոքաւք դիմեաց եմուտ ի բերդն Արտագերից՝ որ ի յերկրին Արշարունեաց՝ յերեսաց զաւրացն Պարսից: 5 Ապա եկին հասին ամենայն զաւրքն Պարսից, շուրջ զբերդան նստէին, պահ արկանէին. պատեցին պաշարեցին: 6 Իսկ նոքա ի ներքս ամրացեալք, յուսային ի տեղւոյն ամրութիւնն. եւ նոքա լակիշ ածեալ, նստէին արտաքուստ շուրջ զձորաւքն: 7 Եւ նստան շուրջ զբերդան ամիսք երեքտասան, եւ առնուլ զբերդն ոչ կարացին, զի կարի ամուր էր տեղին: 8 Աւերեցին քանդեցին զերկիրն ամենայն. ելանէին առնուին աւար զերկիրն ամենայն, շուրջ ի գաւառացն եւ յաշխարհացն ածէին զգերի մարդկանն եւ զանասնոյ ի լակիշն իւրեանց. այլուստ բերէին համբարս եւ ուտէին, եւ զբերդն պաշարեալ պահէին:

9 Իսկ Պապ որդին Արշակայ ոչ դիպեցաւ անդ ի Հայոց աշխարհին, զի առ թագաւորն Յունաց դիպեցաւ: 10 Զի թէպէտ եւ զայս ամենայն լուան ազատագունդ բանակն Հայոց, չոգան իւրեանց խնդրել թիկունս աւգնականութեան. եւ էր նոցա զաւրագլուխ Մուշեղ որդին Վասակայ սպարապետին: 11 Եւ չոգան նոքա առ իւրեանց արքայորդին. մինչ դեռ նոքա ընդ թագաւորին Յունաց խաւսէին, հաւանեցուցանէին գնոսա թիկունք լինել իւրեանց: 12 Իսկ յերկիրն Հայոց ստեպ առաքէին դեսպանս առ տիկին աշխարհին առ Փառանձեմ, զի ժուժկալ լինիցի բերդին, եւ մի՛ ձեռս տացէ ի Պարսիկս: 13 Եւ դեսպանս ստեպ ստեպ յորդոյ նորա ի Պապայ զմիմեանց զկնի ի շաբաթու շաբաթու եկեալ հասանէին. եւ գաղտ ընդ գաղտնի դուռն ուրեմն մեքենաւորութեամբ ի բերդն մտանէին, տային քաջալերս տիկնոջն. եւ յերկարեաց ի բերդին ամիսս երեքտասան պաշարումն: 14 Այլ որք գային եւ երթային, ստեպ ստեպ գային՝ թէ պինդ կաց, զի հասեալ է Պապ որդի քո եւ գունդ կայսերական ի թիկունս աւգնականութեան: 15 Եւ յերկարեաց խրախոյսն որ հասանէր, զի ասէին. Վայրիկ մի եւս, սակաւիկ մի եւս կալցիս ժոյժ, եւ ահա հասեալ է աւգնականութիւն:

16 Եւ եղև յետ չորեքտասաներորդ ամսեանն հարուածոց՝ որ յԱստուծոյ հասին ի վերայ գաղթականին բերդնորդեացն, զի մահ անկաւ ի վերայ նոցա՝ որք ի բերդին էին, զի ի Տեառնէ հասին պատուհասք: 17 Առաջի տիկնոջն Փառանձեմայ ուտէին եւ ըմպէին եւ ուրախ լինէին որք էին ի տաճարին. յանկարծակի ի միում ժամու հարիւր այր, եւ ի միւսում երկերիւր, եւ էր՝ զի հինգ հարիւր այր մեռան ի բազմականին՝ յորժամ բազմեալ կային. եւ աւր ըստ արեւ սատակէին: 18 Յորժամ սկսան, զամիս մի ոչ յերկարեաց՝ զի սատակեցան առ հասարակ. զի էին արք իբրեւ մետասան հազար, եւ կանայք իբրեւ վեց հազար. զի ամիս մի ոչ կացին. զի ամենեքեան՝ որ էին ի բերդին՝ առ հասարակ

սատակեցան:

19 Բայց մնաց ի բերդին Փառանձեմ տիկին՝ երկու նաժշտաւք: 20 Ապա եկն եմուտ գաղտ ի ներս ի բերդն Հայր մարդպետ ներքինին, եւ թշնամանեաց գտիկինն մեծապէս իբրեւ զբոզ մի: 21 Սկսաւ դնել թշնամանս ազգին Արշակունեաց, զի վատախորհուրդք են վատանշանք, կորուսին զաշխարհս եւս. իրաւի անց ընդ ձեզ այդ, եւ այլ զի անցցէ: 22 Ել գաղտուկ եւ փախեաւ: 23 Իսկ տիկինն Փառանձեմ իբրեւ ետես՝ եթէ միայն մնացի, երբաց զդուռն բերդին, եւ թողացոյց զաւրսն Պարսից մտանել ի բերդն: 24 Եւ եկին կալան գտիկինն, եւ իջուցին ի բերդէն: 25 Ելանէին ի բերդն ի վեր զաւրավարն Պարսից, գերէին զգանձս թագաւորին Հայոց, որ կային ի բերդին. եւ սկսան կրել իջուցանել զամենայն գանձսն, որ կայր ի բերդին: 26 Զինն տիւ եւ զինն զիշեր համակ իջուցին զոր գտին յԱրտարագէրսն բերդին, հանդերձ տիկնաւն խաղացուցին:

27 Եւ յետ այսորիկ եկին ի քաղաքն մեծ յԱրտաշատ, եւ առին զնա, եւ կործանեցին զպարիսպ նորա. առին անտի զգանձս մթերեալս՝ որ կային, եւ գերեցին զամենայն քաղաքն: 28 Եւ խաղացուցին ի յԱրտաշատ ի քաղաքէ ինն հազար տուն երդ Հրեայս, զոր ածեալն էր գերի Տիգրանայ արքայի Արշակունւոյ յերկրէն Պաղեստինացոց. եւ քառասուն հազար երդ Հայ, զոր յԱրտաշատ քաղաքէ խաղացուցին: 29 Եւ զամենայն շինուած քաղաքին հրձիգ արարին զփայտակերտն, եւ զքարակերտն քանդեցին. զպարիսպն ըստ նմին արինակի եւ զամենայն շինուած քաղաքին մինչեւ ի հիմունսն ապականեցին, եւ ոչ թողին մի, եւ ոչ թողին բնաւ քար ի քարի վերայ. անմարդի եւ թափուր յամենայն բնակչաց իւրոց կացուցանէին:

30 Եւ եղև յորժամ ածին ժողովեցին զամենայն զգերին զքաղաքին ի մի վայր, եւ անցուցին ըստ Տափերն կամուրջ, եւ առնէին համար գերուոյն, ի մէջ շերտափակ զաւրացն պատէին, ասեն զաւրագլուխքն Պարսից ցԶուիթ երեց քաղաքին Արտաշատու. Եկեալ ի միջոյ գերուոյդ, երթ զնա դու յո պետք է քեզ: 31 Եւ ոչ առնոյր զայս յանձն երեցն Զուիթն, այլ ասէր. Յո զխաշնդ տանիք, եւ զհովիւս տարայք. զի ոչ է մարթ հովուի թողուլ զխաշն իւր, այլ պարտ է հովուի դնել զանձն ի վերայ ոչխարին իւրոյ: 32 Եւ զայս ասացեալ եմուտ ի գերութիւնն, եւ խաղաց ի գերութիւն ընդ իւրում ժողովրդեանն յերկիրն Պարսից:

33 Առնուին եւ զՎաղարշապատ քաղաք. քանդէին բրէին զքաղաքն ի հիմանց տապալէին, եւ խաղացուցանէին յայնմ եւս քաղաքէ իննեւտասն երդս հազար: 34 Ընդ ամենայն քաղաքս ոչ թողին ամենեւին շինած. զի զամենայն տապալէին, քակեալ քանդէին. եւ ընդ ամենայն երկիրն ասպատակ սփռեալ՝ զամենայն այր ի չափ հասեալ կոտորէին, զկանայս եւ զորդիս ի գերութիւն վարէին. եւ զբերդս ամենայն թագաւորին Հայոց կալան, եւ լցեալ բազում ամբարաւք՝ բերդակալս թողուին: 35 Առնուին եւ զմեծ քաղաքն զԵրուանդաշատ, եւ խաղացուցանէին անտի երդս քսան հազար Հայ, եւ երդս երեսուն հազար Հրեայ. եւ զքաղաքն ի հիմանց տապալեալ բրեալ յատակէին: 36 Ապա առնուին եւ զքաղաքն Բագրեւանդայ Զարեհաւան, եւ խաղացուցանէին անտի հինգ հազար երդ Հայ, եւ ութ հազար երդ Հրեայ. եւ զքաղաքն ի հիմանց տապալէին յատակէին: 37 Առնուին եւ զքաղաքն մեծ Զարիշատ՝ որ էր ի գաւառին յԱղոյհովտի, չորեքտասան հազար երդ Հրեայ, եւ տասն հազար երդ Հայս. եւ զնա ի հիմանց քանդեալ ապականէին: 38 Առին եւ զամուր քաղաքն Վան, որ է ի գաւառին Տոզբայ. եւ հրձիգ արարեալ, քակէին զհիմունս նորա. եւ խաղացուցանէին անտի երդս հինգ հազար Հայ,

եւ ութ եւ տասն հազար երդս Հրեայս:

39 Չայս ամենայն բազմութիւն Հրէից, գոր գերեցին տարան յերկրէն Հայոց, ածեալ էր յերկրէն պաղեստինացոց մեծի թագաւորին Հայոց Տիգրանայ ի ժամանակին՝ յորժամ գերեաց նա եւ ած ի Հայս զքահանայապետն Հրէից զՀիրկանոսս զառաջին ժամանակաւ: 40 Եւ էաձ մեծ արքայն Տիգրան զամենայն զհրէութիւնն զայն՝ բնակեցոյց ի քաղաքսն Հայոց յիրում դարուն ի ժամանակին: 41 Իսկ յայսմ ժամանակի աւերեցին զքաղաքսն, եւ գերեցին զբնակեալսն անդ. եւ զամենայն երկիրն Հայոց եւ զամենայն գաւառն ընդ նմին գերեալ, խաղացուցեալ եւ զայլ գերութիւնս գաւառաց գաւառաց, կողմանց կողմանց, փորի փորի, զաշխարհի աշխարհի, ածին ժողովեցին ի քաղաքն Նախճաւան. զի անդ էր զաւրածողով իւրեանց զաւրացն: 42 Ապա առին եւ զնա քանդեցին. անտի երդս Հայս երկուս հազարս, եւ Հրեայ երդս վեջտասան հազարս անտի խաղացուցին գնացուցին ամենայն գերութեամբն հանդերձ: 43 Եւ անդէն յերկիրն Հայոց ոստիկանս թողին եւ վերակացուս, ի ծառայութիւն մատնել զմնացորդս երկրին. եւ ինքեանք զտիկինն Փառանձեմ առեալ, հանդերձ զանձիւքն եւ բազմութեամբ գերեալքն յերկիրն Պարսից խաղացուցանէին. եւ զնացեալք երթային տանէին հասուցանէին յերկիրն Պարսից առ Շապուհ արքայն Պարսից:

44 Եւ եղև իբրև չոգան տարան զտիկինն Փառանձեմ յերկիրն Պարսից, եւ զայլ ամենայն գերութիւնն Հայոց եւ զգանձսն կալան առաջի թագաւորին եւ զտիկինն Փառանձեմ, շնորհ մեծ ունէր թագաւորն Պարսից իւրոց զաւրավարացն: 45 Եւ իբրև կամեցաւ թագաւորն Պարսից Շապուհ թշնամանս առնել ազգին աշխարհին Հայոց եւ թագաւորութեանն, ետ հրաման ժողովել զամենայն զգաւրս իւր եւ զմեծամեծս իւր եւ զփոքունս եւ զամենայն մարդիկ աշխարհին իւրոյ՝ որ ինքն իշխէր, եւ ի մեջ ամբոխին ածել զտիկինն Հայոց զՓառանձեմն: 46 Եւ հրամայեաց ի հրապարակին իմն առնել հրապոյրս մեքենայից, որով հրամայեաց զկինն արկանել, եւ արձակել տիկնոջն Փառանձեմայ ի խառնակութիւն պոռնկութեանն անասնական պղծութեանն: 47 Այսպէս սատակեցին զտիկինն զՓառանձեմ: Իսկ զայլ գերին զամենայն տարան բնակեցուցին, որ յԱսորեստան, որ յերկրին Խուժաստանի:

ԳԼՈՒԽ ԾԶ.

1 Յաղագս վկայութեանն Չուիթայ երիցու յերկրին Պարսից:

2 Ապա իբրև չոգան տարան յերկիրն Պարսից զամենայն գերութիւն Հայոց, եւ զՉուիթ երեց Արտաշատ քաղաքի ունէին կապանաւք առաջի թագաւորին Պարսից Շապուհոյ: 3 Եւ նայէր թագաւորն Պարսից Շապուհ, եւ տեսանէր գերեցն Չուիթ այր բարձր եւ անձնեայ, եւ ի տիոց մանուկ. եւ հեր զլիտոյն ալեւորեալ էին, այլ մուրուքն դեռ տակաւին սեաւ եւս կային: 4 Ապա յորժամ զառաջինն խաւսել սկսաւ, ասէ. Եթէ տեսանէ՞ք զամոնդ զայդր զչարութիւն. քանզի յայտ է, ի հերաց այտի երեւի՝ թէ կախարդ է. զի հերքն սպիտակ են, եւ մուրուքն սեաւ: 5 Իսկ երիցուն տուեալ պատասխանի՝ ասէ. Թէ քեզ պէտ իցէ, այլ զինչ կամիս խաւսել եւ առնել՝ խաւսեաց. այլ վասն այդորիկ զիտեա, զի յիրաւունս սպիտակեցեալ են նախ հերքս. զի բազում աւուրքք երեց են, գոնեա՛ հնգետասան ամաւք քան զմուրուս նախաբոյս են: 6 Իսկ թագաւորն հրաման տայր մինչեւ ի վաղիւն պահել զնա. իսկ ի վաղիւն հրաման տայր ածել ի հրապարակն

շղթայիւք: 7 Եւ ելին ոստիկանք արքունի հարցանել, եթէ իցէ՝ յանձն առցէ պաշտել զաւրէնս մոգութեանն, ոչ մեոցի: 8 Իսկ նա ոչ առնոյր յանձն. այլ կամեցեալ մեռանել խնդութեամբ վասն Աստուծոյ, երթեալ ի տեղի մահուան, եւ աղաչեաց զվերակացուս իւրոյ մահուանն, զի թողացուցեն նմա սակաւ մի կալ յաղաւթս: 9 Եւ մատուցեալ յառաջագոյն, եղ ծունր եւ ասէ:

ԳԼՈՒԽ ԾԷ.

1 Աղաւթք ի ժամ մահուն Զուիթայ:

2 Արարիչ մեր, որ արարեր զերկինս եւ զերկիր եւ զծով յոչընչէ, եւ ստեղծեր զմեզ ի հողոյ, եւ զհողեղէնս այսպէս իմաստունս բանաւորս եւ կենդանիս արարեր: 3 Եւ շնորհեցեր մեզ զգիտութիւն քո, զոր ցուցեր ազգաց որդուց մարդկան ի ձեռն սրբոց քոց մարգարէիցն կարապետացն քոց. եւ դու քեզն եկիր իջեր մարդացար երեւեցար յերկրի, եւ ընդ մարդկան շրջեցար. եւ զկատարեալ իմաստութիւնդ քո շնորհեցեր արարածոց քոց, զոր Առաքելովքն քարոզեցեր քոց ստացուածոց յաշխարհի: 4 Եւ վարդապետաւքն սրբովք, զորս եղիր ի քում յեկեղեցուջ լուսաւորս, զամենեսեան իմաստնացուցեր: 5 Եւ զիս զայր զանարժան արժանի արարեր քում ծառայութեանդ. եւ պատրաստեցեր զիս տառապեալս սնանել եւ ուսանել ընդ ձեռաւք քո սրբոյ եւ մեծի եւ քո քահանայապետին Ներսիսի՝ քո պաշտանէին, եւ ի ձեռաց նորա առնուլ զձեռնադրութիւն երիցութեան, եւ ի ձեռաց նորա զիս նուիրեալ քեզ ի քահանայութեան: 6 Եւ յայնմ աշտիճանէ պատրաստեցեր ըմպել զվկայութեան բաժակն փրկութեան, զոր ըմբելով՝ զանուն Տեառն կարդացից. զաղաւթս իմ եւ Տեառն տաց առաջի ամենայն ժողովրդոց նորա: 7 Ընդ որում քեզ փառք եւ զաւրութիւն եւ իշխանութիւն միաձնի Որդոյ քո սիրելոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ կենդանարար Հոգւոյդ քում սրբոյ, յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

8 Եւ իբրեւ զայս ամենայն ասաց, բազում մարդիկ ամբոխի ժողովեալ էին, ասացին զամէնն: 9 Ապա զայրացեալք վերակացուք սպանողութեանն, թէ ընդէ՛ր այնչափ երկար թողացուցին նմա խաւսել, ապա տազնապաւ ի տեղի մահուն հասուցանէին: 10 Իսկ նա մեծաւ խնդութեամբ կարկառեալ զպարանոցն, վճարէր ի սուսերէն:

ԳԼՈՒԽ ԾԸ.

1 Յաղագս գալոյն Շապիոյ թագաւորին Պարսից յերկիրն Հայոց, եւ միանգամայն սատակել զմնացեալս երկրին, եւ բիր չարեացն զոր կրեցին:

2 Ապա յետ այսորիկ խաղաց գնաց թագաւորն Պարսից Շապուհ ամենայն իշխանութեամբ զաւրաց իւրոց, եւ չոգաւ ել յերկիրն Հայոց. եւ առաջնորդ ունէր ընդ իւր զՎահան ի Մամիկոնեան տոհմէն, եւ զՄերուծանն յԱրծրունեաց տոհմէն: 3 Ապա հասեալ ասպատակէին յերկիրն Հայոց, եւ առնուին զամենայն զերին ի մի վայր ժողովեցին: 4 Եւ բազումք ի նախարարացն Հայոց թողուին զկանայս իւրեանց եւ զորդիս եւ զընտանիս, եւ փախեան ընդ այս ընդ այն գնացին: 5 Իսկ զամենայն կանայս նախարարացն Հայոց, զոր թողին եւ փախեանն, ասպատակն ժողովէր. եւ ածին զնոսա առ Շապուհ արքայ Պարսից:

6 Իբրև էր բանակն Շապիոյ թագաւորին Պարսից ի գաւառն Բագրեւանդայ յաւերս քաղաքին Չարեհաւանի, գոր յառաջնումն եկեալք զարքն Պարսից աւերեցին, եւ ածին ժողովեցին առաջի թագաւորին Պարսից զամենայն գերին մնացորդաց աշխարհին Հայոց, ապա հրաման տայր թագաւորն Պարսից Շապուհ, զամենայն այր ի չափ հասեալ կոխան արարեալ փղաց, եւ զամենայն զկին եւ զմանուկ հանել ընդ ցից սայլից: 7 Հազարք հազարաց եւ բիրք բիրուց սպանին, զի ոչ գոյր թիւ կամ համար սպանելոցն. եւ զկանայս ազատացն եւ նախարարացն զփախուցելոցն հրաման տայր ածել յասպարեզն՝ որ էր ի Չարեհվան քաղաքի: 8 Եւ հրաման տայր հոլանել զամենայն ազատ կանանին, եւ նստուցանել աստի անտի ասպարիսին. եւ ինքն Շապուհ արքայ հեծեալ ի ձի, արշաւակի անցանէր առ կանանովն. եւ որ յակն գային, մի մի ի նոցանէ պղծեալ ի խառնակութիւն տանէր առ ինքն: 9 Քանզի մաւտ յասպարեան հարեալ էր խորանն, յոր առեալ մտանէր գործել զանաւրէնութիւն. եւ այնպէս զբազում աւուրս առնէր զայն ընդ կանայսն: 10 Եւ զազգն Սիւնեաց տոհմին զամենայն զայր ի չափ հասեալ կոտորեցին, եւ զկանայս սպանին. եւ զամենայն մանր մանկտիսն ներքինիս հրամայէր առնել, եւ խաղացուցանել յերկիրն Պարսից: 11 Եւ առնէր զայս ամենայն վասն վրիժուցն Անդուկայ, որ եղև պատերազմ ընդ Ներսէս արքայ Պարսից:

12 Եւ տայր հրաման Շապուհ արքայն Պարսից զամուր ամուր տեղիսն Հայոց բերդս շինել, հրամայեաց եւ բերդակալս կացուցանել: 13 Եւ զազատ կանանին անդէն ի բերդեանն բաշխէր եւ թողոյր. զի եթէ ոչ արք նոցա եկեացն նմա ի ծառայութիւն, սպանցն զկանայս նոցա բերդակալքն՝ առ որս եթող գնոսա: 14 Եւ եթող յաշխարհին զԶիկն եւ զԿարենն, զնոցա իշխանս զարաւք բազմաւք. եւ զիշխանութիւն մնացորդացն ետ ի ձեռս Վահանայ եւ Մերուժանայ, եւ ինքն գնաց յԱտրպայական:

ԳԼՈՒԽ ԾԹ.

1 Յաղագս թէ իբրև մնացին Վահան եւ Մերուժան, թէ զի՛նչ շատ չարիս գործեցին ընդ երկիրս Հայոց, եւ կամ զիա՛րդ սատակեցան Վահան եւ կինն իւր յիւրեանց որդւոյն:

2 Այնուհետև Վահանն Մամիկոնեան եւ Մերուժանն Արծրունի, սոքա երկոքեան արք պիղծք անաւրէնք էին, ապստամբեալք էին յուխտէ աստուածպաշտութեանն, եւ զանաստուածն Մազդեզանց աղանդն յանձն առեալ պաշտէին. սկսան այնուհետև յերկրին Հայոց աւերել զեկեղեցիս՝ զտեղիս աղաւթից քրիստոնէից յամենայն կողմանս Հայոց՝ գաւառաց գաւառաց եւ կողմանց կողմանց: 3 Եւ նեղէին զբազում մարդիկ՝ գոր ի բռնն արկանէին, թողուլ զաստուածպաշտութիւն եւ ի պաշտան դառնալ Մազդեզանցն: 4 Եւ յետ այսորիկ տային հրաման Վահանն եւ Մերուժանն, զամենայն կանայս փախուցելոցն զնախարարացն՝ որ թողինն եւ գնացինն, տային հրաման ի բերդեանն զի նեղեցն գնոսա՝ դարձուցանել յարէնս Մազդեզանց. եթէ ոչ առնուցուն յանձն, սատակեցն զամենեսեան չարաչար: 5 Եւ բերդակալեանն յորժամ զայն հրաման ընկալան, ամենայն որ ո՛ր որ առ ումեք էին՝ նեղեցին գնոսա ըստ հրամանին տուելոյ: 6 Ապա իբրև ոչ մի որ յանձն առնուին ուրանալ ի քրիստոնէութենէն, չարամահ սպանանէին զամենեսեան յամենայն ի բերդսն՝ յորս տուեալ էր գնոսա անդ:

7 Իսկ Վահանայ էր քոյրաթիւ ի Մամիկոնեան տոհմէն, քոյր Վարդանայ՝ Համազասպուհի. եւ էր նա կին Գարեգնի տեառնն Ռշտունեաց գաւառին: 8 Չսա եթող եւ

փախեալ Գարեգին այր իւր ի ժամանակին, յորում եկն Շապուհ արքայ Պարսից յերկիրն Հայոց. իսկ գտիկինն Ռշտունեաց ի միջնաբերդն Վան բերդի, որ էր քաղաքն ի Տոսք գաւառին: 9 Իսկ անաւրէնն Վահան եւ Մերուծանն հրաման տային բերդակալին, զի նեղեացէ զկինն. եթէ ոչ առցէ յանձն զաւրէնս Մազդեզանցն, տայր հրաման կախել զբարձր աշտարակէն եւ սպանանել: 10 Իբրեւ ոչ առնոյր յանձն Համազասպուհի պահել զաւրէնս Մազդեզանցն, հանէին ի բարձր աշտարակն՝ որ կայր ի վերայ բարձր գահուն քարին, որ հային ի կողմն ծովակին ի գետոյ կուսէ. եւ մերկացուցին զնա իբրեւ ի մաւրէ. եւ արկեալ կապ զոտիցն, զլիսիվայր կախեցին զնա զբարձուէն կուսէ. եւ այնպէս մեռաւ ի կախաղանին: 11 Եւ էր նա սպիտակ մարմնով, եւ պայծառ տեսանելովն. կայր կախեալ յերեւոյթ տեսիլ նշանակի, եւ փառփառէր մարմինն ի բարձուէն զոր արինակ ձիւն սպիտակութեամբն. եւ բազում մարդիկ ժողովէին տեսանել ար ըստ արեւ, զի իբրեւ սքանչելի ինչ երեւեր յաշխարհին: 12 Յայս տեսիլ տիկնոջն Համազասպուհեայ՝ էառ կին մի դայեակն նորին, ագաւ նա պարեգաւտ մի՝ զոր անակիւղս կոչեն, եւ էաժ գաւտի ընդ մէջ իւր. եւ կայր առ բարձր գահուն քարին ի ներքոյ աշտարակին՝ զորմէ կախեալ էր զսանն իւր, մինչեւ կողոպտեցաւ ամենայն մարմինք դիոցն: 13 Եւ որչափ ի վայր վայրէին ոսկերքն, նա յիւր ծոցն ժողովէր բովանդակ զամենայն զոսկերս սանին. եւ առեալ զնաց յիւրսն:

14 Եւ այնչափ չար էին արքն երկոքին, զի անգամ իւրեանց ումէք ոչ ողորմէին. այլ անխնայութեամբ դատէին զաւտարս եւ զիւրեանց ընդանիս: 15 Ատրուշանս շինէին ի բազում տեղիս, եւ զմարդիկ հնազանդէին արինացն Մազդեզանց. եւ բազում յիւրեանց սեփհականսն շինէին ատրուշանս, եւ զորդիս եւ զազգայինս իւրեանց տային յուսումն Մազդեզանցն: 16 Ապա որդի մի Վահանայ, անուն Սամուէլ, եհար սատակեաց զՎահան զհայր իւր, եւ զՈրմիզդուիստ զմայր իւր՝ զբոյր Շապիոյ Պարսից թագաւորին. եւ ինքն փախստական լինէր յերկիրն Խաղտեաց:

ԲՈՒԶԱՆԴԱՐԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆՈՆՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳԻՐՔ ՄԱՏԵՆԻՑ ՏԱՆ ՈՐԴԻՈՑՆ ԹՈՐԳՈՄԱՅ ԻՇԽԱՆԻՆ

ՀԱՅՈՑ

ԳԼՈՒԽ Ա.

1 Յաղագս թագաւորելոյ Պապայ յերկրին Յունաց, եւ գալոյ ի Հայս, եւ յինքն ունելոյ զաշխարհ իւր. եւ կամ որ ինչ միանգամ գործեաց, եւ յաջողեցաւ նմա:

2 Ապա յետ այսր ամենայնի Մուշեղ որդի Վասակայ ժողովեաց զամենայն ազատագունդ մարդկանն մնացելոյն՝ որ միանգամ մնացեալ էին, եւ չոգաւ հանդերձ նոքաւք առ թագաւորն Յունաց: 3 Եւ եցոյց զպաղատանս աշխարհին Հայոց, եւ զամենայն անցս տառապանաց՝ որ անցեալ էր ընդ նոսա, եւ ինդրեաց ի կայսերէն զՊապ զորդի Արշակայ թագաւոր ի վերայ Հայոց աշխարհին: 4 Մեծ թագաւորն Յունաց թագաւորեցոյց

գՊապ գորդին Արշակայ ի վերայ աշխարհին Հայոց, որպէս եւ խնդրեաց նա ի նմանէ. եւ մեծապէս թիկունք լինէր արքայն Յունաց, եւ զՏէրենտ անուն ստրատելատն եւ զԱդէ ոմն կոմս արձակէին ընդ արքային Պապայ յերկիրն Հայոց վեց հարիւր բիրու:

5 Եւ եկին հասին ի սահմանս Հայոց. եւ Մուշեղ լինէր զաւրավար սպարապետ Հայոց փոխանակ Վասակայ հաւր իւրոյ: 6 Եւ գային ի մի վայր ժողովէին ամենայն ցրուեալք փախուցեալք թագուցեալք, որ էին յերկիրն Հայոց, գային եւ ի մի վայր բովանդակէին, եւ լինէին ի խնդիր սրբոյն մեծի հայրապետին Ներսէսի թագաւորն եւ ամենայն մարդիկ աշխարհին Հայոց, մեծամեծք գաւառակալք եւ գաւառատեարք: 7 Որք եկեալք ժողովեալք, զկաթողիկոսն զմեծն Ներսէս խնդրէին. զի զիտէին թէ նա կարող է աղաթս առնել, եւ խնդրել յԱստուծոյ վասն շինութեան ամենայն աշխարհին Հայոց, եւ փրկել ի թշնամեացն. եւ դարձեալ զի՛նչ եւ խնդրէր յԱստուծոյ, տայր Աստուած նմա. եւ միւս եւս, զի իմաստութեամբ իմն կարէր սոցա զաւգտակար խրատն մատուցանել: 8 Վասն այսորիկ ոչ եթէ փոքր ինչ էր խնդիրն այնպիսւոյն առն լինել, որ կարէր նոցա զաւգուտ խրատու իմաստութեան շնորհել, եւ ըստ ժամանակին դիպացն պատահելոյ՝ միտս աւգտակարս դնել, որովք զճանապարհս՝ որ կայրն առաջի՝ գնալ մարթասցեն:

9 Ապա ինքն թագաւորն Պապ երթայր հասանէր գտանէր զեպիսկոպոսապետն Ներսէս հանդերձ աւագայնովն Հայոց. աղաչէր գնա, զի հայր Հայոց ամենայն աւգտի խրատու առաջնորդ՝ եւ խնդրեացէ եւս վասն նոցա: 10 Ապա մեծաւ ջանիւ հազիւ հաւանեցուցին գնա երթալ նմա ընդ նոսա ի բանակն արքունի. զի յաւուրց ժամանակին ի մահուանէն Գնելոյ մինչեւ յայն ժամանակն թագաւորութեանն Պապայ ոչ էր երթեալ նա ի բանակն արքունի: 11 Ապա յայնմ ժամանակի մեծաւ աղաչանաւք տարան գնա ի բանակն արքունի ընդ ինքեանս. եւ նա էր նոցա վերակացու եւ խրատատու, կարգիչ եւ առաջնորդ. եւ հանապազ խնդրէր վասն նոցա յԱստուծոյ: 12 Եւ էր իմաստութեան իրաց առաջնորդ, եւ հանապազ կցորդ հոգոց եւ բարձիչ վշտաց աղաթիւք իւրովք. եւ յամենայնի ամենայնիւ երբէք հայր երեւեալ:

13 Ապա կարգէր կազմէր յաւրիներ Մուշեղ սպարապետ զամենայն զգունդս Հայոց զաւրացն, եւ առնէր հանդէս ամենայն զաւրացն գնդին՝ որ հասին ի ձեռս նորա տասն հազար: 14 Եւ ածէր զամենայն հանդէսն կարգեալս եւ պատրաստեալս վառեալս ի պատերազմ, զդրաւշս փողփողեալս եւ նշանս արձակեալս. եւ ցուցանէր զհանդէս զաւրացն Հայոց սպարապետն Հայոց Մուշեղ առաջի իւրեանց թագաւորին Պապայ, եւ մեծի քահանայապետին Ներսէսի, եւ առաջի Տէրենտի եւ Ադէի զաւրագլխացն Յունաց: 15 Եւ մեծ շնորհակալութիւն առնէր նմա թագաւորն Պապ Հայոց, եւ մեծամեծ պարգևս շնորհէր զաւրավարին Մուշեղի. եւ սոյնպէս զաւրագլուխքն Հռոմոնց շնորհակալ լինէին նմա: 16 Սոյնպէս եւ եպիսկոպոսապետն Ներսէս աւրիներ զզաւրավարն Մուշեղ, եւ ասէր. Տէր Քրիստոս աւրիներսցէ զքեզ, եւ յաջողեսցէ քեզ, եւ տացէ քեզ զյաղթութեանն շնորհս զամենայն աւուրս կենաց քոց. ի ձեռն քո եւ ի ձեռն ազգի քո փրկեսցէ զերկիրս Հայոց մինչեւ յաւիտեան:

17 Ապա զաւրավարն Հայոց Մուշեղ գունդ կազմեաց պատրաստեաց, եւ յառաջեաց հանդերձ Հայոց գնդաւն. առաջապահ անցանէր առաջի թագաւորին Պապայ եւ զաւրացն Յունաց կայսերական գնդին: 18 Ապա ի Դարանաղեաց գաւառին լինեալ յարձակեցաւ Մուշեղն, իբրեւ գայր առառապահն հասանէր ի միջնաշխարհն Հայոց, սպանանէր Մուշեղ զզաւրագլուխն Պարսից զԿարենն եւ զԶիկն, եւ զամենայն զզաւրսն

արկաներ ի սուր սուսերի իւրոյ, եւ ոչ մի գոք ապրեցուցանէր: 19 Եւ մինչեւ ի բուն ի սահմանսն ի Գանձակ Ատրպատականի գերկիրն յիւր վտարեալ, բռնացեալ ունէր:

20 Եւ եկն եմուտ թագաւորն Պապ յերկիրն Հայոց, եւ թագաւորեաց ի վերայ նորա. եւ թափեաց յինքն զամուր ամուր բերդիցն, զոր կալեալ էր Պարսկացն. եւ բերդն Դարանից, որ է յերկրին Կոգայ, ուր կային զանձք Արշակունեացն սաստիկ յոյժ: 21 Քանզի դիպեցան մտերիմք բերդակալքն. զի թէպէտ ի ժամանակէն՝ իբրեւ տարան զթագաւորն Հայոց զԱրշակ ի Պարսս՝ յայնմ հետէ ժամանակէ մարտեան ընդ բերդին ընդ այնմիկ Պարսիկք, եւ ոչ կարացին առնուլ, մինչեւ եկն Պապ թագաւորն յերկիրն Հայոց. զի պահեցաւ զանձն եւ եհաս ամբողջ ի Պապ թագաւորն մինչեւ եկն: 22 Եւ զաւրսն Յունաց յԵռանդ եւ ի Բախիշն ընդ ամենայն երկիրն Հայոց բաշխէին ընդ ամենայն զաւառսն. բայց միայն Մերուժանն չարագործ փախչէր միաձի:

23 Իսկ Մուշեղ զաւրավարն Հայաստանեաց շրջէր ընդ երկիրն, եւ աւերէր զատրուշանսն Մազդեզանցն: 24 Իսկ զՄազդեզունսն, որ միանգամ ի բունն արկին, զամենեսեան տայր հրաման սպարապետն Մուշեղ ունել եւ հրով խորովել: 25 Եւ բազում բերդակալս բերդացն չարամահս առնէին, եւ զբազում պատուաւոր տեարս՝ որ պատուականք էին առաջի թագաւորին Պարսից՝ ունէր ձերբակալս Մուշեղ, եւ տայր մորթել եւ լնուլ խոտով եւ կանգնել ի վերայ պարսպացն: 26 Ընդ բազում տեղիս զայս առնէր ի վրէժս հաւրն իւրոյ Վասակայ:

27 Եւ շինէին զամենայն աւերեալսն ի թշնամեացն, եւ զեկեղեցիսն նորոգեցին. եւ թագաւորութիւնն հաղ քան զհաղ նորոգէր, եւ իրք ժամանակին հաղ քան զհաղ յառաջադէմ աջողէին: 28 Եւ սուրբն Ներսէս իմաստուն հայրապետն առաջնորդէր եւ լուսաւորէր, իւրատէր եւ կարգէր եւ շինէր աղքատաց հանգիստ, որպէս եւ ինքն ի բնէ իսկ սովոր էր. եւ զվարս թագաւորութեանն իսկ յաւրիներ ամենաբարի կրանիւք, որպէս եւ տեսեալ էր իւր առ հնանք թագաւորաւքն: 29 Եւ առաւել զկարգս եկեղեցոյ պաշտամանն եպիսկոպոսաց, երիցանց եւ սարկաւագաց, եւ շինուածս եկեղեցոյ վկայանոցաց, զամենայն նորոգեաց, ուսոյց եւ յարդարեաց:

30 Զաւրավարն Հայոց Մուշեղ զգունդ իւր կազմէր, եւ երթայր ի սահմանսն՝ կալ անդ, զգուշացեալ զսահմանաւքն երկրին իւրոյ՝ պահել զիւր աշխարհն հրամանաւ իւրոյ թագաւորին Պապայ:

ԳԼՈՒԽ Բ.

1 Յաղագս զաւրավարին Մուշեղայ Հայոց, թէ որպէս անկաւ ի վերայ բանակին Շապիոյ թագաւորին Պարսից, եւ եհար զնա ի հարուածս անհնարինս, մինչ զի միաձի Շապուհ ճողոպրէր:

2 Ապա Մուշեղ որդի Վասակայ, ստրատելատն Հայոց մեծաց, ընդրեաց իւր արս ընտիրս միամիտս ազատս ազգայինս քառասուն հազար, միաբանս միակամս, եւ կազմեաց զնոսա ձիով եւ թռչակաւ եւ զինու. եւ առեալ զնոսա ընդ իւր, երթալ նստել ի սահմանս Ատրպատճացն, եւ պահել զաշխարհն Հայոց: 3 Ապա յայնմ ժամանակի կազմեաց պատրաստեցաւ Շապուհ արքայ Պարսից ամենայն կազմութեամբ զաւրովք իւրովք, եկն եհաս յերկիրն Ատրպայականի, եւ Մերուժանն առաջնորդ գնդին բանակի նորա, եւ բուն բանակն ուրեմն թագաւորին ի Թաւրէշն բնակեալ էին:

4 Եւ հասանէր սպարապետն զաւրավարն Հայոց Մուշեղ, անկանէր ի վերայ բանակին քառասուն հազարաւ, եւ անդէն ձեռն ի գործ արարեալ կոտորէր: 5 Ապա միաձի մագապուր թագաւորն Պարսից Շապուհ ճողոպրեալ փախչէր. եւ զամենայն կարեւան բանակին առ հասարակ ընդ սուր հանէր Մուշեղ հանդերձ զաւրաւքն Հայոց: 6 Զի զբազումս կոտորէին, եւ զբազումս յաւագանոյն Պարսից ձերբակալս առնէին, եւ առնուին զգանձս թագաւորին Պարսից յաւարի. եւ ըմբռնէին զտիկնանց տիկինն հանդերձ այլովք կանամբքն: 7 Եւ զամենայն մաշկաւարզան ի բուն արկանէր Մուշեղ սպարապետն, եւ զամենայն աւագանին՝ արս իբրեւ վեց հարիւր՝ հրամայէր մորթել զաւրավարն Հայոց Մուշեղ, եւ լնուլ խոտով. եւ տայր բերել առ Պապ արքայն Հայոց: 8 Առնէր զայս ի վրէժս հաւրն իւրոյ Վասակայ:

9 Բայց զկանայսն Շապիոյ թագաւորին Պարսից ոչ ումեք ինչ թոյլ տայր Մուշեղ զաւրավարն Հայոց անարգել ինչ զնոսա ումեք. այլ ժանաւարս տայր նոցա կազմել ամենեցուն, եւ հանեալ արձակէր զամենեսեան զհետ առն նոցա Շապիոյ արքայի: 10 Եւ ի Պարսկացն ընդ նոսա արձակէր, զի երթիցեն առ Շապուհ թագաւորն Պարսից ողջս եւ անարատս: 11 Իսկ թագաւորն Պարսից զարմացեալ ընդ բարերարութիւնն Մուշեղի եւ ընդ քաջութիւնն եւ ընդ ազատութիւնն, զի ոչ արար ինչ նմա յաղագս կանանցն թշնամանս: 12 Եւ էր ի ժամանակին յայնմիկ երիվարն Մուշեղի, ճերմակ ձի մի. իսկ թագաւորն Պարսից Շապուհ յորժամ առնոյր գինի ի մատունսն ըմպել, յորժամ ուրախութեանն իւրոյ խրախութիւնս առնէր զաւրացն իւրոց, ասէր. ճերմակաձին գինի արբցէ: 13 Եւ ետ նկարել զտաշտ ի պատկեր զՄուշեղ ճերմակաւան. եւ ի ժամ ուրախութեանն իւրոյ դնէր զտաշտն առաջի իւր, եւ յիշէր հանապազ զնոյն բանս ասելով՝ թէ ճերմակաձին գինի արբցէ:

14 Այլ Մուշեղ եւ ամենայն զաւրքն Հայոց անչափ առին զաւար ի բանակէն Պարսից, եւ անչափ լցան զանձաւք եւ ստացուածովք. եւ բազում աւարամասն Պապայ պահէին թագաւորին իւրեանց. եւ զաւրացն Հայոց՝ որ անդէն առ թագաւորին Պապայ էին մնացեալ՝ հանին աւարամասն, եւ զաւրավարացն Յունաց՝ որ էին առ թագաւորին Հայոց. սոյնպէս եւ ամենայն զաւրացն տային բաշխիշ ի մեծամեծ աւարացն ածելոցն: 15 Այլ իբրեւ դարձան զաւրքն Հայոց յաշխարհն իւրեանց, բազումք ի զաւրացն Հայոց ամբաստանէին առ թագաւորին Պապայ զՄուշեղէ զսպարապետէն, թէ ընդէ՛ր արձակեաց զկանայս թագաւորին Պարսից զթշնամուոյն մերոյ: 16 Եւ թագաւորին Հայոց Պապայ վասն այսր իրաց ոչ ինչ սակաւ լինէր թշնամութեամբ ընդ Մուշեղի մինչեւ ի բազում ժամանակս:

ԳԼՈՒԽ Գ.

1 Յաղագս Հայր մարդպետին, եթէ ո՛րպէս սպանանել հրամայեաց թագաւորն Պապ:

2 Ապա պատմեցաւ թագաւորին Պապայ յաղագս արերացն՝ զոր եղ Հայր մարդպետն տիկնոջն Փառանձեմայ, մաւր թագաւորին Պապայ, թշնամանս ձաղանաց ի բերդարգել պաշարմանն. զի իբրեւ զբոզ մի, այնպէս թշնամանեաց զնա ի ժամանակի՝ իբրեւ եմուտ անդր գաղտուկ, եւ եղ անարգանս տիկնոջն, եւ եկն ել անտի եւ փախեաւ. ետուն զայս ամենայն զրոյց թագաւորին: 3 Ապա մինչդեռ մարդպետն Հայր զիւրով իշխանութեամբ շրջէր յերկրին Տարաւնոյ, եւ Մուշեղ սպարապետն Հայոց էր ի նմին

գաւառին յիւրում բերդին՝ որում Ողական կոչեն, որ կայ ի վերայ գետոյն Եփրատայ, եկն եհաս մի դեսպան յարքայէն Պապայ առ զաւրավարն Հայոց Մուշեղ. եւ ունէր առ նա հրովարտակ. եւ գրեալ էր ի հրովարտակին անդր հրաման առ նա, զի չարամահ սատակեցէ զՀայր մարդպետն: 4 Եւ նա իբրեւ զայս հրամանս ընկալեալ ի ձեռն առնոյր, յղէր առ մարդպետն Հայր դաւով, եւ մեծարանաց պատճառանաւ առ ինքն կոչէր յՈղականն. եւ էին աւուրք ձմերայնոյ, եւ սաստկացեալ կցեալ էր գետն Եփրատ: 5 Ապա կոչեալ եղև առ նա Հայր մարդպետն իբրեւ ի պատիւ մեծարանաց. եկն եմուտ մարդպետն ի բերդն յՈղական: 6 Ետ հրաման զաւրավարն Մուշեղ զաւրականացն ունել զնա, եւ մերկանալ իբրեւ ի մաւրէ, եւ կապել զձեռս նորա ի ներքոյ ծնկաց նորա, եւ իջուցանել զնա ի գետն, եւ դնել ի վերայ սառինն կցելոյ գետոյն. եւ սաստկեցաւ անդէն: 7 Եւ եղև ի վաղիւ անդր չոգան տեսին, զի ուղիղ գլխոյն ի ցրտոյն վայրեալ ի բաց իջեալ թափեալ էր ընդ քիթս նորա: 8 Եւ փոխանակ ի նորա տեղի հայրութեան մարդպետութեանն կարգէ զԴգդակ ոմն անուն, որ յաւուրս Արշակայ թագաւորին կամ Տիրանայ հաւր նորա գամու միոջ լեալ ի նոյն գործ մարդպետութեանն:

ԳԼՈՒԽ Դ.

1 Յաղագս դարձեալ պատերազմին, որ եղև ի Բագաւան յաւանին Բագրաւանդ զաւառին ընդ Պապ թագաւորն Հայոց եւ ընդ զաւրսն Պարսից:

2 Ապա յետ այտորիկ թագաւորն Պարսիցն կրկնէր լինէր զաւրաժողով ամենայն ուժով եւ ամենայն զաւրութեամբն իւրով. խաղայր զնայր ամենայն զաւրաւքն իւրովք հասանէր յաշխարհն Ատրպայականի: 3 Եւ ինքն անդր դադարէր սակաւութ, եւ զամենայն զաւրացն զբազմութիւն առաքէր ի վերայ թագաւորին Պապայ ի պատերազմ: 4 Եւ եկեալ զաւրքն Պարսից՝ ասպատակ առնէին եւ ի միջնաշխարհն Հայոց. ապա եւ թագաւորն Հայոց Պապ զաւրաժողով առնել հրամայէր ի Բագաւանն: 5 Եւ զաւրքն Յունաց, որ էին յԵռանդին ի Բախշանն, ի մի վայր ժողովեցան առ թագաւորն Պապ, եւ ածին փոս զբանակաւսն իւրեանց մաւտ ի լեառն ի Նպատ՝ մերձ ի գետն Եփրատ, եւ կազմեալ պատրաստեալ կային գործոյ ճակատուն:

6 Ապա զաւրավարն սպարապետն Հայոց Մուշեղ ժողովէր զամենայն զաւրսն Հայոց աւելի եւս քան զընսուն հազար, եւ կազմէին պատրաստութեամբ: 7 Իսկ իբրեւ զաւրահատոյցն առնէր Շապուհ Պարսից թագաւորն զզաւրս իւր ի վերայ աշխարհին Հայոց եւ ի վերայ զաւրացն Յունաց, Ուռնայր արքայ Ադուանից անդ էր առ թագաւորին Պարսից: 8 Ապա յառաջ կայր եւ ինդրէր պարգեւս Ուռնայր ի Շապուհոյ արքայէն Պարսից, եւ ասէր՝ թէ Կամ լիցի քեզ, արանց քաջ, զի եւ ինձ պարգեւ հրաման տացես, զի Հայոց գնդին Պապայ արքային ես ինձէն ելից իմով գնդովս նահատակ. զի Արեաց գնդին պատեհ է դիպան ելանել զաւրացն Յունաց, իսկ ես իմով գնդաւս Հայոց իշխանացն ելից: 9 Եւ Շապուհ թագաւորն հաճեցաւ, եւ շնորհ կալաւ եւ հրամայեաց: 10 Բայց Մերութանայ Արծրունոյ պատասխանի տուեալ Ուռնայրի, ասաց. Աստ արկէր զգազիւ գիրկս. բայց թէ ժողովել կարիցես, մեծ զարմանք իցեն: 11 Եւ գաղտուկ խորհրդով զայս գուշակութիւն Մերութանն ի ձեռն հրեշտակի առ Մուշեղ զաւրավարն Հայոց հասուցանէր՝ թէ զիտեա եւ պատրաստեաց, Մուշեղ. զի մեծաւ պարծանաւք պարգեւ խնդրեալ է զձեզ Ուռնայրի արքային Ադուանից. արդ զիտես զինչ գործիցես:

12 Բայց մինչ դեռ խաղացեալ գային զաւրքն Պարսից ի վերայ Հայոց, եւ Ուռնայր արքայ Ադուանից իւրով գնդան ընդ նոսա, խաւսեր թագաւորն Ադուանից ընդ այնոսիկ՝ որ ընդ իւրն էին, ասէր. Յանձն լիցի ձեզ, յիշելով ի ժամանակի՝ իբրեւ ձերբակալ արասցուք զգաւրսն Յունաց, զբազումս ի նոցանէն ապրեցուցիք, զի կալեալս կապեալս տարցուք յԱդուանս ի գործ կաւագործութեան գաղատոս որմաշէնս պիտոյից մերոց քաղաքաց, ապարանից եւ այլոց պիտոյից: 13 Այլ իբրեւ եկին հասին մերձեցան ի միմեանս գունդքն երկոքեան Յունացն եւ Պարսիցն, եւ հանդերձեալք խառնել ընդ միմեանս, ինքնին թագաւորն Հայոց Պապ վառեցաւ կազմեցաւ պատրաստեցաւ, եւ կամեցաւ ի ճակատ ելանել: 14 Ապա չառնոյր գայն նմա յանձն Տերէնտն զաւրավարն Յունաց, թէ ի ճակատ մտցէ. այլ ասէ. Թագաւորն Յունաց զմեզ վասն քո յղեաց, եթէ երթայք զնա պահեցէք. արդ իցէ՝ թէ քեզ դէպ ինչ տայցէ, մեք զմեր թագաւորն որո՞վ երեսաւք տեսանեմք, կամ զի՞նչ տայցեմք նմա պատասխանի. եթէ իցէ՝ եւ մեք աստի առանց քո ապրեցուք եւ առ մեր թագաւորն հասանեմք, եւ լինիցիմք այնուիւեւեւ գլխապարտք առաջի մերոյ թագաւորին: 15 Այլ արա դու, արքայ, զոր մեք ասեմք քեզ, ա՞ռ դու զեպիսկոպոսապետոյ Հայոց զՆերսէս, եւ ել նիստ ի վերայ Նպատ լերինն յամուր եւ յանկասկած տեղւոջ, եւ սուրբ արքեպիսկոպոսապետն Ներսէս արասցէ աղաթս եւ խնդրեսցէ ի Տեառնէ, զի Տէր տացէ մեզ զյաղթութիւն: 16 Եւ ի բարձուէն նայեսցիս, եւ տեսցիր զջան վաստակոց պատերազմին մերոյ զքաջութիւն եւ զվատութիւն, զոր առաջի քո գործեսցեն:

17 Ապա թագաւորն Պապ հաւանեցաւ բանիցս այսոցիկ. առ ընդ իւր զմեծ քահանայապետն Ներսէս, եւ ելանէր նստէր ի վերայ նպատական լերինն. եւ ամենայն զաւրքն Յունաց եւ Հայոց իջանէին ի տեղի պատերազմին: 18 Ապա եկն եւ զաւրավարն սպարապետն Հայոց Մուշեղ, եւ երբեր զնշանսն իւր եւ զզէնն առ Ներսէս եպիսկոպոսապետն, զի արհնեսցէ զնա, եւ իջցէ ի պատերազմ: 19 Եւ ի ժամանակին յայնմիկ յիշեաց թագաւորն Պապ զհին գրոյցսն, եւ ասէ. Յիշեցի ես գայն, զի բարեկամ է Մուշեղն թագաւորին Պարսից Շապիոյ: 20 Ո՞չ այդ այն Մուշեղն է, որ արձակեաց զկանայս թագաւորին Պարսից Շապիոյ հանդերձ ժանուարաւք եւ վաշտկանաւքն. եւ լուեալ եւս է իմ թէ՛ ի Պարսիկս խաւսի. արդ մի՛ մտցէ դա ի ճակատ:

21 Ապա զաւրավարն Հայոց Մուշեղ բարեխաւս առնէր առ թագաւորն Պապ զմեծ քահանայապետն Ներսէս: 22 Իսկ թագաւորն Պապ ասէ ցեպիսկոպոսապետն Ներսէս, թէ մի՛ լինիր դու բարեխաւս. զի իբրեւ իջանէ, ի զաւրսն Պարսից անկանի: 23 Իսկ նա եւս քան զեւս յաճախէր մատուցանել զբարեխաւսութիւնն: 24 Իսկ թագաւորն, քանզի բանի ինչ ոչ անցանէր զնորա ի ժամանակին յայնմիկ, ասէ ցՆերսէս. Կամք քո կատարեսցին: 25 Բայց նախ երդումն տուր յաջ քո, զի մեզ մի՛ ստեսցէ, եւ ապա արձակեսցիր ի պատերազմ: 26 Ապա կոչեն զՄուշեղ զառաջեաւ արքային, եւ եկն եպագ երկիր արքային. եւ մատուցեալ բուռն հարկանէր զաջոյ եպիսկոպոսապետին Ներսէսի, եւ երդնոյր: 27 Սոյնպէս եւ ի թագաւորին Պապայ ձեռն արկանէր, երդնոյր եւ ասէր՝ թէ կեցից եւ մեռայց ի վերայ քո որպէս նախնիքն իմ ի վերայ նախնեացն քոց, որպէս եւ հայրն իմ ի վերայ հարն քո Արշակայ, սոյնպէս եւ ես ի վերայ քո. բայց միայն չարախաւսացն ունկն մի՛ դնիցես:

28 Ապա արհնէր զնա քահանայապետն Հայոց Ներսէս բազում արհնութեամբ: 29 Ապա թագաւորն Հայոց Պապ զերիվարն զիւր եւ զիւր նիզակն հրամայեաց մատուցանել

առն քաջի զարավարին Մուշեղի. այլ նա ոչ առ. Իմովն, ասէ գործեցից. ապա դու, արքայ, զինչ եւ տացես՝ ի ձեռս քո եմ: 30 Եւ զիւր նշանն եւ զզէն մատուցանէր առ Ներսէս, զի արհնեսցէ: 31 Եւ հեծանէր իւրով գնդան հանդերձ, եւ զամենայն ճակատն Հայոց յարդարեալ յաջմէ զարացն Յունաց, յաջում թելի նա խաղայր յառաջ:

32 Իսկ թագաւորն Պապ եւ եպիսկոպոսապետն Ներսէս կային ի վերայ Նպատ լերինն. եւ սուրբն Ներսէս զբազուկսն հանապազատարածս համբարձեալ յերկինս, խնդրէր ի Տեառնէ՝ զի անխայեսցէ Տէր ի յուխտ իւր եւ ի սուրբ եկեղեցիս իւր, զոր պատուական արեամբն իւրով ստացաւ. եւ մի տալ զժողովուրդսն ի ձեռս անաստուած հեթանոսաց, զի մի՛ երբէք ասիցեն ի հեթանոսս՝ թէ ո՛ր է Աստուած նոցա: 33 Եւ մինչ դեռ նա զաղաւթսն մատուցանէր առ Աստուած, խաղացեալ ճակատեալ իբրեւ զհուր ամենայն զարքն Հայոց ընդդէմ զարացն Պարսից, իսկ գունդն Մուշեղեան յառաջեալ քան զայլ գունդսն՝ յառաջամուխ տագնապեալ երթային. մինչ զի նայէր թագաւորն եւ տեսանէր զի ըստ ակն անգանէին, մինչ զի ոչ երեւէին թագաւորին նշանքն Մուշեղի: 34 Իսկ իբրեւ չերեւել սկսան նշանքն, աղաղակել սկսաւ թագաւորն Պապ առ Ներսէս եւ ասէ. Դու խաբեցեր այրեցեր զիս. զի ասացի ես բանս, մի՛ յդէր զայրն զայն ի գործ պատերազմիս. ահա ի զարսն Պարսից անկաւ, եւ արդ մեծամեծ վնաս գործեսցէ: 35 Եւ ասէ եպիսկոպոսապետն Ներսէս. Մի՛, արքայ, մի՛ կարծեր. զի ոչ ստէ մեզ այրն այն. այլ տեսցես քեզն զքաջութիւն նորա, զոր գործեսցէ ծառայ քո առաջի քո:

36 Իսկ թագաւորն Պապ կարի ստիպէր առ եպիսկոպոսապետն Ներսէս ասել՝ թէ ստեպ կաց յաղաւթս եւ աղաչեա զՏէր մինչ դեռ խառնուրդքս են: 37 Իսկ իբրեւ կարի ձանձրացոյց, ասէ եպիսկոպոսապետն Ներսէս ցթագաւորն Պապ. Եթէ իցէ՝ ուղղեսցես զսիրտ քո առ Տէր, զթասցէ ի վերայ քո եւ ի վերայ աշխարհիս. եւ իցէ՝ թէ սրբեսցես զքեզ ի պղծութենէ գործոց քոց, ընկալցի եւ ոչ թողցէ ի ձեռաց զքեզ, եւ ոչ մատնեսցէ զքեզ ի ձեռն թշնամեացն քոց: 38 Իսկ եւ ո՞վ եմ, զի աղաչես դու զիս, իբրեւ եթէ ես այր մի տառապեալ կարիցեմ հակառակ ընդդէմ կամացն՝ զոր ինչ կամիցի առնել Աստուած՝ առնել առ նա աղաւթս, զի այնու շրջիցեմ զկամս նորա: 39 Այլ այն՝ որ արար զամենայն յոչնչէ, եւ ունի զտիեզերս ի ձեռին իւրում եւ զամենայն բնակիչս նորա իբրեւ զմարախ, որ չափեաց զերկինս թօաւ եւ զերկիրս ամենայն քլաւ իւրով, որ եղ զլերինս ի կշիռս եւ եբարձ զդաշտս կշռորդաւք, որ զիտաց զիմաստութիւն Հաւր իւրոյ եւ եղեւ նմա խորհրդակից, որ ընդ Հաւրն առնէ զամենայն վճիռ դատաստանաց, դեռ այժմ իսկ զարեւելս եւ զմուտս, զհիւսիսի եւ զհարաւ եղեալ ի կշիռս, եւ դեռ զկշիռսն ի վեր ունի. եւ ըստ մի մի ծանրութեան, յոր կողմ հակեսցէ կշիռն մեղացն, ըստ այնմ եւ դատի զարարածս իւր: 40 Զի նա զիտէ զչափ արարածոց իւրոց գործոց, եւ ըստ արժանի գործոց իւրեանց հատուցանէ նոցա. զի դեռ այժմիկ ժամանակ է կշտամբութեան եւ ժամանակ յանդիմանութեան եւ ժամանակ դատելոյ. զի դեռ աւաղիկ յայսմ ժամու ոչ մարդ ընդ մարդկան ճակատեալ պատերազմին, այլ դատաւորն դատաւորաց յարեաւ դատել զերկիր: 41 Արդ դեռ յայսմ ժամուս ժամանակս դատաստանաց է, ո՞վ է որ կարէ իշխել բանալ զբերան իւր առաջի նորա յայսմ ժամանակիս, եւ կամ ո՞վ է որ զիտէ զմիտս Տեառն, զի եւ իւրատտու եւս լինիցի նմա. զի ամենայն ինչ ի նմանէն եւ ի նոյն եւ նովաւ ամենայն. նմա փառք յաւիտեանս: 42 Զի թէ ըստ գործոց մեղաց մերոց հատուցանէ մեզ Տէր, մեզ ընդդէմ կամաց նորա մի՛ լիցի երթալ, եւ խնդրել ինչ ի նմանէ. այլ ասել՝ եթէ Յիրաւունս անցուցեր դու զայս ամենայն ընդ մեզ. արդար ես դու Տէր, եւ ամենայն գործք

քո ճշմարիտ են: 43 Ճանապարհք քո ուղիղ են, եւ ամենայն դատաստանք քո ուղիղ են: 44 Չի գդատաստան արդարութեան ածեր ի վերայ մեր, ըստ ամենայնի գոր ինչ ածեր ի վերայ մեր. զի արդարութեամբ եւ յիրաւի ածեր ի վերայ մեր վասն մեղաց մերոց: 45 Չի անարիւնեցաք եւ յանցեաք եւ ապստամբեցաք մեք ի քէն. մեղաք յամենայնի եւ պատուիրանաց քոց ոչ անսացաք: 46 Ոչ պահեցաք եւ ոչ արարաք որպէս պատուիրեցեր մեզ, զի բարի գոցուք մեք ի քէն. արդ զամենայն գոր արարեր եւ գոր ինչ ածեր ի վերայ մեր՝ արդար դատաստանաւ արարեր. զի դատաստանք քո քաղցր են: 47 Արդ մի՛ մատներ զմեզ ի սպառ վասն անուան քո, փրկեա զմեզ վասն սքանչելեաց քոց, եւ փառաւոր արա զանուն քո, Տէր. զի մի՛ երբէք ամաչեցեն ոյք յուսացեալ լինին ի քեզ: 48 Ամաչեցեալ լիցին բռնութիւնք նոցա, եւ ամենայն զարութիւնք նոցա խորտակեցին. ծանիցեն զի դու ես Տէր Աստուած միայն, որ փառաւորեալդ ես ի վերայ ամենայն տիեզերաց: 49 Եւ յամենայնի ամենեւին քո միայնոյ կատարեցին կամք քո ամենագաւր, որ հզարդ եւ եւ կարող եւ արդար յամենայնի, եւ սիրես ողորմել նեղելոց եւ տագնապելոց: 50 Չաւգուտն մեր դու գիտես, Տէր, եւ պատրաստել մեզ որպէս եւ քեզ հաճոյ իցէ. զի եթէ իցէ մեզ աւգուտ նեղութիւնք յաճախեա մեզ. եւ եթէ հաճոյ է առաջի քո ողորմութիւն, շնորհես մեզ: 51 Չի որպէս իցեն կամք Տեառն յերկինս, սոյնպէս եւ կատարեցէ. եւ որով զաւագանաւ կամիցիս խրատել, ի ձեռդ քո եմք յամենայն ժամ: 52 Քաւեա, Տէր, զանարեւնութիւնս զմեղս եւ զյանցանս ծառայից քոց. զի ո՞վ իցէ այն մարդն, որ ոչ յանցանիցէ կամ մեղանչիցէ առաջի քո. զի ոչ ոք իցէ արդար ի վերայ երկրի, եւ ոչ ոք է մինչեւ ի մի: 53 Չի դու միայն ես, որ առանց մեղացդ ես. եւ քո միայն արդարութիւն, որ արարեր զմեզ յոչընչէ, եւ ածեր զմեզ յայս կենդանութիւն, եւ ցուցեր մեզ ճանապարհս կենաց եւ փրկութեան, եւ զհողս այսպէս իմաստունս եւ խաւսունս արարեր. եւ եղեր ընդ մեր փրկանք, զի անմահութեան վիճակին հասուցես զմեզ: 54 Յիշեա զեկեղեցի քո՝ գոր քո սուրբ արեամբդ ստացար, զի մի՛ գնուիրեալսն քեզ ի ձեռս շանց մատներ. այլ յամենայնի է ողորմութիւն քո, դարձցի սրտմտութիւն բարկութեան քո յուխտէ քումմէ, եւ փրկեա զեկեղեցի քո, Տէր Աստուած մեր:

55 Արդ մինչ դեռ կայր ի վերայ լերինն, զայս եւ այսպիսի եւ որ ինչ նման է այս բանից՝ աւելի եւ բազում քան զսոյն խաւսեցաւ, մինչ դեռ կայր առ նմա թագաւորն Պապ ի վերայ լերինն. բազում եւ ազգի ազգի եւ պէսպէս աղաթս մատուցանէր մինչեւ ցերեկոյն եւ ի մտանել արեգականն, մինչեւ վաղճանեցաւ ճակատն:

56 Այլ ի պատերազմին աւգնական Աստուծոյ հասանէր ի վերայ Յունացն, եւ հայաստան գնդին լինէր յաղթութիւն, եւ ի պարտութիւն մատնեցաւ զունդն Պարսից. դարձան ի փախուստ, ցրուեցան սփռեցան դաշտաց՝ լերանց բարձանց՝ խորոց ձորոց: 57 Ապա զհետ նոցա լինէին զարքն Յունաց եւ Հայոց. հասանէին, զմեծ եւ զփոքր առ հասարակ սատակէին. բայց սակաւք ի բազմաց քաջաձիք փախստեայք լինէին: 58 Ապա զհետ լինէին փախստեիցն զարքն Հայոց, եւ մինչեւ ի Գանձակ յԱտրպայական ի սահմանս Հայոց հալածէին զգաւրսն Պարսից. ընդ փախուցեալսն զբազումս սատակէին զճանապարհայն: 59 Եւ Մուշեղ սպարապետն Հայոց հարկանէր զգաւրսն Պարսից ի հարուածս անհնարինս. սպաս արարեալ եւ դիպէր գնդին Աղուանից, եւ առ հասարակ զամենայն զգաւրսն սատակէր: 60 Եւ հասանէր Ուոնայրի արքային Աղուանից ի փախստեանն, եւ նիզակաբնան ի կառափն մատուցեալ ծեծեր բազում, ասելով՝ թէ այդմ շնորհս կալ, զի այր թագաւոր ես, եւ թագ ունիս. եւ ոչ սպանից զայր թագաւոր, թէ

կարի նեղ հասցէ ինձ: 61 Եւ ութ հեծելով թոյլ ետ նմա փախչել գնալ յաշխարհն Աղուանից:

62 Այլ յորժամ դարձան ամենայն զարքն Հայոց, ոչ գոյր չափ գլխանոյն ախոյենիցն՝ գոր բերեալ էր առաջի թագաւորին Հայոց Պապայ զարավարն Հայոց Մուշեղ: 63 Մոյնպէս ըստ իւրաքանչիւր չափու ամենայն նախարարքն եւ մեծամեծքն եւ բովանդակ ամենայն զարքն եւ եղեւ մեծ յաղթութիւն յերկրին Հայոց, եւ ի մեջ զարացն Յունաց: 64 Նոյնպէս լցան բազում աւարաւ գանձուցն զինու եւ զարդու, ոսկւով եւ արծաթով եւ բազում կարասեաւ, ձիովք եւ ջորեաւք եւ ուղտաւք, գոր ինչ թափեցին. զի ոչ գոյր թիւ կամ չափ, այլ կարի բազում էր յոյժ:

65 Բայց ապա ամբաստան լինէին քսութեամբ առ մեծ թագաւորին Պապայ զզարավարէն Մուշեղի, եւ ասէին՝ թէ Գիտեա, արքայ, զի մեծաւ նենգութեամբ է ընդ քեզ, եւ քեզ մահու սպասէ. զի զքո թշնամիսն համակ արձակէ. զի զբազումս բազում անգամ ի բուռն արկեալ՝ սովոր է արձակել զթշնամիսն. զի զՈւռնայր արքայ արձակեալ, թոյլ ետ ապրել, ի բուռն արկեալ զհակառակորդս քո: 66 Եւ վասն այսր իրաց բազում անգամ լինէր գժտութիւն թագաւորին Պապայ ընդ զարավարին Մուշեղի. եւ բազում անգամ յանդիմանէր զնա վասն այսր իրաց: 67 Իսկ զարավարն Մուշեղ տայր պատասխանի թագաւորին Պապայ, եւ ասէր՝ եթէ Ձիմ զընգերսն զամենեսեան եւ կոտորեցի. իսկ որ թագս ունէին, նոքա իմ ընգերք չէին, այլ քո. եկեցես՝ որպէս ես զիմսն սպանի, դու զքոյսն. այլ իմ յայր թագաւոր ոչ ձգեալ ձեռն երբէք որ թագ ունի, եւ ոչ ձգեմ, եւ մի՛ այլ ձգել լիցի: 68 Եթէ կամիս սպանանել զիս, սպան. այլ ես, եթէ գայ ինձ ի ձեռն երբէք այր թագաւոր՝ որպէս եկն բազում անգամ, ես ոչ սպանանեմ զայր թագաւոր՝ որ գամ մի թագ ունի, եթէ ոք իսկ զիս սպանցէ:

69 Թագաւորն Պապ իբրեւ լսէր զբանս զայս, յարտատուս հարեալ, եւ յարուցեալ ի գահոյիցն՝ բուռն հարկանէր զՄուշեղէ, արկանէր գնովաւ զիրկս, եւ լայր ի վերայ պարանոցին Մուշեղի, եւ ասէ. Մահապարտ են այնոքիկ՝ որ իշխեն խաւսել չարութիւն զՄուշեղէ զառնէ քաջէ եւ զպատուականէ: 70 Ձի այր՝ որ ազգաւ պատուական է իբրեւ զմեզ, եւ նախնիքն դորա իբրեւ զնախնիսն մեր, եւ թողեալ նախնեացն դորա զթագաւորութիւնն Ճենաց աշխարհին, եկեալք առ մեզ նախնիքն՝ ի նախնեացն մերոց ի վերայ կեցեալք եւ մեռեալք են, եւ հայր սորա ի վերայ հարն իմոյ մեռաւ. եւ սա միամտութեամբ մինչեւ ի մահ վաստակեալ է, եւ բազում անգամ Աստուած ետ մեզ յաղթութիւն յաղաւթս եւ ի խնդրուած հար մերոյ սքանչելւոյն Ներսիսի, ի ձեռն դորա շնորհեցաւ բազում խաղաղութիւն. զիա՛րդ ասեն ցիս զայս բանս՝ եթէ Մուշեղ քեզ մահու սպասէ. սա աւասիկ այր իրաւախորհ է, զի յաւտար տեարսն վասն բարեկամութեան ինայեաց, զիա՛րդ դա ի բնակ տեարս ձեռն ձգէր: 71 Յայնմ ժամանակի բազում պարգեւս եւ պատիւս եւ բազում զեղեան զարավարին Մուշեղի Պապն շնորհէր:

ԳԼՈՒԽ Ե.

1 Յաղագս միւսոյ պատերազմին Հայոց ընդ Պարս ի Գանձակ Ատրպայականի. եւ վասն գուշակութեան Ուռնայրի, զի յայնմ եւս յաղթութիւն լինէր Հայոց գնդին:

2 Ապա լինէր գուշակ Մուշեղի Ուռնայր արքայ Աղուանից, յէր առ նա հրեշտակ եւ

տայր նմա տեղեկություն. ասեր. Մեծ շնորհակալություն ունիմ փոխանակ զի ոչ սպաներ դու զիս. եւ Աստուած էած զիս ի ձեռս քո, եւ դու անխայեցեր. զայս սեր քո ոչ մոռացայց մինչեւ իցեմ ես: 3 Բայց գուշակեալ իմ քեզ, զի Շապուհ թագաւորն Պարսից ամենայն զարաւք իւրովք կազմի գալ անկանել յանպատրաստից իմն ի վերայ քո: 4 Ապա ստրատն Յունաց կազմեաց զարս իւր՝ որ ընդ իւրով ձեռամբ էին, եւ խաղացոյց տանել գնալ ի սահմանս Հայոց ի Գանձակէ կուսէ յԱտրպայական տանէ: 5 Սոյնպէս եւ Մուշեղ սպարապետն գումարեաց ի մի վայր զգարսն ամենայն Հայոց. եւ էին կուռ վառեալք իննսուն հազարք ընդիրք նիզակ ի ձեռն, թող զսպարակիրս: 6 Եւ սոքա վաղագոյն ըստ գուշակութեանն աճապարեցին հասին յիրեանց սահմանն, բայց միայն թագաւորն մնաց անդէն ի Հայոց աշխարհին: 7 Եւ եպիսկոպոսապետն Ներսէս անդէն մնայր յաշխարհին, եւ խնդրուածս առնէր ընդ ամենայն աշխարհին հրամայէր վասն զարացն որ էին ի պատերազմին:

8 Իսկ թագաւորն Պարսից Շապուհ գայր հասանէր ամենայն զարաւքն իւրովք ի տեղի պատերազմին, եւ գտանէր զգարսն Յունացն եւ զգունդն Հայոց, զի կազմեալ պատրաստեալ էին ի գործ պատերազմին: 9 Եւ լինէին խառնուրդք ճակատուն. ի պարտութիւն մատնեցան զարքն Պարսից: 10 Մանաւանդ գունդք նիզակաւորացն յարձակեալք մոլեգնեալք, քաջութեամբ զախոյեանս ի վերուստ յերկվարացն յերկիր կործանէին յանդիման թագաւորին Պարսից Շապիոյ. եւ ընդ ընկենուլն իւրախոյս բառնային՝ աղաղակելով ամենայն զարքն պատերազմիկք Հայոց, համակ զայս բանս ասելով՝ եթէ Ա՛ռ Արշակ քաջ: 11 Զի զամենայն ախոյեանսն, զոր ի ճակատուն յայն սպանանէին, նմա նուիրէին իւրեանց քաջի թագաւորին Արշակայ. զի զամենայն զոր սպանանէին, ասէին. Արշակայ թագաւորին մերոյ զոհ լիջիր: 12 Եւ յորժամ Հայոց ազատանոյն ախոյենացն նիզակաւորացն ռազմ արարեալ յարձակեալ, զգարսն Պարսից նիզակաւորքն առեալ ընգենուին, ասէին ի իւրախուսելն՝ Ա՛ռ Արշակ քաջ: 13 Իսկ յորժամ զենեալ գլխատէին զախոյեանսն, ասէին. Արշակայ զոհ լիջիր:

14 Եւ լեզեոն զարուն բազմութիւնն՝ այս ինքն Յունաց զարացն սպարակիրն, սոյնպէս եւ Հայոց սպարակիրն զթիկունս ունէր զարացն Հայոց, վահանաւք փակեալք զինքեամբք՝ իբրեւ զամուր քաղաք ինչ ի թիկանց լինիցի: 15 Յորժամ տարածանէին ինչ զարքն Պարսից զգարսն Յունաց եւ կամ զգունդ նիզակաւորացն Հայոց, ի լեզեոն վահանաւորացն Յունաց կամ ի սպարակիրն Հայոց իբրեւ ի բերդ մտեալ հանգչէին: 16 Իսկ յորժամ ոզի առեալ սակաւ մի, եւ անդուստ ելեալ յարձակէին, անթիւս ի զարացն Պարսից ընկեցեալ առաջի իւրեանց սատակեալս գլխատէին, իւրախուսելով ի նոյն բանս յԱրշակ թագաւորն իւրեանց, անչափս եւ անթիւս ի զարացն Պարսից կոտորեցին: 17 Եւ յորժամ դարձեալ սակաւիկ մի ինչ յաղթահարէին զնոսա զարքն Պարսից, եւ նոքա իբրեւ ի բերդ ամուր դիմէին ի լեզեոն ի զարսն վահանաւորս, եւ նոցա բացեալ զվահանսն՝ զնոսա ի մեջ առեալ փակէին: 18 Եւ յայնմ աւուր հարկանէին սատակէին զգարսն Պարսից զարքն Յունաց, եւ Տերէնտն ստրատելատ նոցա, եւ գունդքն Հայոց եւ Մուշեղ սպարապետ նոցա: 19 Եւ սակաւութ փախչէր Շապուհ թագաւորն Պարսից ի պատերազմէ անտի. եւ նոցա սահմանապահս կացուցանէին եւ ինքեանք առ իւրեանց թագաւորն Պապ դառնային մեծաւ անուամբ եւ բարի ասարաւ եւ հոյակապ շքեղութեամբ:

20 Այլ Շապուհ թագաւորն յորժամ յաշխարհն իշխանութեանն իւրոյ հասանէր,

զարմացեալ ընդ քաջութիւն գնդին կռուոյն որ դիպեցաւ նմա, եւ ասէր՝ եթէ զարմացեալ եմ եւ գոր ինչ տեսի. զի իմ ի մանկութենէ իմմէ համակ ի ճակատու եւ ի կռիւ մտեալ եմ, եւ բազում ամբ են՝ զի հասի ի թագաւորութիւն, եւ առանց կռուոյ ամ չեմ լեալ. բայց իմ ջերմ կռիւ զայս էր տեսեալ, որ այս անգամս դիպեցաւ ինձ: 21 Զի յորժամ հայոց նիզակաւորքն առաջի կարգէին, այսպէս յարձակէին, որպէս զլեառն մի բարձր եւ կամ որպէս զաշտարակ մի հաստաբէտ հզար եւ անշարժ. եւ յորժամ մեք գնոսա սակաւ մի շարժեաք, նոքա ի լեզեռն Հոռոմոց ապաստան լինէին. եւ նոցա զվահանափակսն բացեալ, գնոսա իբրեւ ի քաղաքորմ պարսպաւոր ամրացեալ ընդունէին: 22 Եւ անտի սակաւիկ մի ոգի առեալ, դարձեալ ելեալք մարտնչէին, մինչեւ անմի զգաւրսն Արեաց առնէին: 23 Եւ միւս եւս՝ որ ընդ այս եմ զարմացեալ եւ, ընդ մտերմութիւն միամտութեանն հայաստան գնդին ընդ տիրասիրութեանն: 24 Զի այնչափ ամբ են՝ զի տերն նոցա Արշակ կորուսեալ է ի նոցանէն, եւ նոքա ի պատերազմին ի նա խրախուսէին: 25 Եւ յորժամ զախոյեանսն ընկենուին, համակ ասէին՝ թէ Ա՛ռ Արշակ, եւ նա չէր ի մէջ նոցա, եւ նոքա առ գուր տիրասիրութեանն՝ զոր առ բնակ տերն իւրեանց ունէին՝ զամենայն ախոյեանսն՝ զոր սպանանէին՝ նմա նուիրէին: 26 Եւ կամ մուլեկան գունդն Մուշեղեան, զի ինձ այսպէս թուեր՝ եթէ հուր բոց ի գնդէն ելանիցեր եւ ի նշանացն, իբրեւ ի հուր հրդեհի այնպէս անցանէր ընդ գունդն որպէս բոց ընդ եղէգն: 27 Եւ այսչափ ժամանակք են՝ զի Արշակ տերն նոցա ի նոցանէն կորուսեալ է, զի յԱնդմշն բերդի կայ յերկրին Խուժաստանի, եւ նոքա առ գուրն համարէին՝ թէ ի գլուխ նոցա նա իբրեւ թագաւոր կայցէ, եւ կամ ընդ նոսա արդեւք ի մէջ գնդին կայցէ ի գլուխ ճակատուն պատերազմին, եւ նոքա առ նմա առնիցեն պաշտան յանդիման նորա: 28 Այլ, ասէր, երանի՛ որ Հայոց գնդին տէր իցէ, այնպիսի տիրասէր եւ միաբան միամիտ զաւրացն:

ԳԼՈՒԽ Զ.

1 Յաղագս Դղակայ մարդպետի՝ զոր կացուցին սահմանակալ, եւ նա խորհրդակից եղեալ Պարսից թագաւորին, թէ ո՛րպէս խոստանայր մատնել զարքայն Հայոց. եւ վասն մահուն Դղակայ ի Պապայ արքայէ:

2 Ապա Տերէնտ զաւրավարն զաւրացն Յունաց եւ Մուշեղ զաւրավար զաւրացն Հայոց գԴղակ մարդպետ, որ անուանեալ կոչէր ըստ գործոյն՝ հայր թագաւորին, թողին գնա սահմանապահ ի Գանձակ՝ որ էր սահման ընդ Պարս եւ ընդ Հայս: 3 Եւ մնաց առ նմա երեսուն հազար ընտիր ընտիրք, նիզակաւորք կուռ վառեալք պատեզէնք եւ զրահաւորք կազմ ամենայնի: 4 Եւ Տերէնտն եւ Մուշեղ ամենայն զաւրաւք, որ էին ընդ նոսա, գնացին յաշխարհն առ թագաւորն Պապ: 5 Իսկ մարդպետն Դղակ յղէր հրեշտակս խորհրդով առ Շապուհ արքայն Պարսից, եւ խոստանայր մատնել ի ձեռս նորա զթագաւորն Հայոց Պապ, եւ զզաւրավարն Յունաց զՏերէնտն, եւ զզաւրավարն Հայոց զՄուշեղ, եւ առնոյր ի նմանէ գանձս պարզեաց սաստիկ յոյժ: 6 Բայց այլ մեծամեծ նախարարք, որ էին առ նմա, զաղտ ազդ առնէին թագաւորին Պապայ, Գնէլն՝ տէր զաւառին Անձեւացեաց, եւ այլք որ էին անդ մնացեալ:

7 Ապա թագաւորն Պապ յղեաց դեսպանս առ մարդպետն Դղակ, թէ զաւրքդ՝ որ են ընդ ձեռամբ քով՝ գումարեա զայդ, Գնէլոյ Անձեւացոյ յանձն արասցես, եւ վաղ եկեսցես. զի պիտոյ է ինձ յղել զքեզ առ թագաւորն Պարսից Շապուհ, զի ես մտից նմա ի

ծառայութիւն: 8 Ապա յորժամ լսէր մարդպետն Դղակ, մեծապէս խնդացեալ՝ ասէր ընդ միտս իւր, թէ արդ դիւրին ինձ զկամս իմ կատարել, գոր խոստացայն թագաւորին Պարսից Շապիոյ, յորժամ դուրս գտի իրացս յապահով յանհոգս առնել բանիւք զՊապ, եւ յանկարծարէն յանպատրաստից արկանել զթագաւորն Պարսից զգլխով նորա: 9 Եւ ինքն զուարճացեալ, լինէր խաւսնակից ի մէջ թագաւորացն երկոցունց. դեսպան ձիով վաղ հասուցանէր ի գաւառն Այրայրատու ի մեծ ի գեղն ընջին արքունի, որում Արդեանսն կոչեն, առ թագաւորն Հայոց Պապ. եւ գայր յանդիման լինէր թագաւորին: 10 Մեծապէս մեծարեցաւ ի նմանէն. եւ ի ժամ ընթրեացն հրաման ետ արքայն Պապ, տանել պատմուճան ագուցանել մարդպետին Դղակայ. եւ ագուցին նմա դրատս եւ վարտիս: 11 Եւ էր հանդերձն անհեղեղ մեծութեամբն, զի խորշ զխորշի իջանէր, մինչ զի ոչ կարէր հանդերձել զանձն իւր, զի պատեաց զնա մեծութիւն հանդերձոյն: 12 Եւ ագուցեալ զպատմուճանն մեծ, էած զգաւտին ընդ մէջ իւր՝ զորմէ թուրն կախէր. եւ սուսեր ընդ մէջ ածեալ, եւ խորշ ի գաւառոյ դրատիցն իջեալ, զթուրն եւ գուսերն ծածկէր: 13 Իսկ զվարտիսն զգեցեալ, եւ մոյկս ագուցեալ, եւ զնրանն յագդեր կապեալ, եւ ի վերայ նրանին խորշն ի վարտեացն իջեալ անկեալ ի վերայ նրանին՝ ծածկեալ մինչեւ ի սրունսն. եւ ոչ ինչ իմացաւ Դղակ՝ թէ այն մեծութիւն հանդերձոյն չարոյ նորա իցէ այն: 14 Իսկ յինն ժամ աւուրն կոչեցին զԴղակն, եւ ասեն. Կոչեն զքեզ յընթրիս ի ներքս յարքունիս: 15 Իսկ յորժամ մուծին ի փող տանցն՝ յորում արքայն էր, եւ էր փողն ընդ երկար, բազում երդս լոյսիջոյցս էր թողեալ, եւ տանէին զնա ընդ այն, կայր շուրջ սպարակիրն փակեալ սակրաւորքն, եւ գերդս ամենայն լուսոյն ծածկէին: 16 Ապա մտեալ շուրջ զնովաւ ի տեղուջն՝ ձգձգէին զնա սպարակիրքն: 17 Իսկ նա թէպէտ տանէր ձեռն ի զէն ի խորշխորշսն հանդերձիցն պատատելոցն՝ զոր էր զգեցեալ, ոչ զմի զէն ոչ կարաց գտանել:

18 Ապա զի էր ինքն Դղակն այր մեծ եւ անձնեայ, քաջ հարուստ ոսկերաւք, սակայն ասպարակիր մարդկանն պատեցին զնովաւ, եւ բարձին զնա վերըմբարձ, եւ տանէին զնա մինչեւ ի դուրս տաճարին արքունի: 19 Իսկ իբրեւ ետես թագաւորն՝ թէ անդր տանին, ասէ. Մի՛ այսր, մի՛ այսր, այլ մուծէք զդա ի տուն պատմուճակացն: 20 Քանզի ի փողին զաւրք սպարակրացն մուծին զնա ի ներքս ի տունն պատմուճակացն. կապեալ ձեռս յետս, այս ինքն ուր թագ արքունի դնէին. եւ անդէն խաւսել սկսաւ Դղակն եւ ասէ. Ասացէք ցարքայ, գոգէք, եւ այս մահու արժանի էի, բայց քեզ արժան էր զիս ի հրապարակի սպանանել, եւ ոչ ի տան թագաց սպանանել, եւ զքո թագդ արեամբ շաղախել: 21 Եւ զայս միայն ժամանեաց ասել. եւ անդէն ի վանսն պատմուճակացն փողոտեցին զնա, եւ հատին զգլուխ նորա, եւ հանին հարին ի նիզակի, եւ կանկնեցին ի հրապարակին արքունի:

ԳԼՈՒԽ Է.

1 Յաղագս մահուան Արշակայ թագաւորին Հայոց, թէ զիա՛րդ մեռաւ յերկրին Խուժաստանի յԱնդրըշն բերդին ինք ինքեամբ ձեռաւք, եւ Դրաստամատն էր պատճառք մահուն:

2 Այլ յայնմ ժամանակի դեռ տակաւին եւս կայր կենդանի Արշակ արքայ Հայոց յերկրին իշխանութեանն թագաւորութեանն Պարսից ի կողմանս Խուժաստանի

յԱնդմըջն բերդին. այս ինքն որ անուն Անյուշն բերդն կոչեն: 3 Եւ զայնու ժամանակաւ խաղաղացաւ պատերազմ տալ Պարսից ընդ Հայս. զի Արշակունին թագաւորն Քուշանաց, որ նստէր ի Բաղիս քաղաքի, նա յարոյց տալ պատերազմ ընդ Սասանականին Շապիոյ թագաւորին Պարսից: 4 Եւ Շապուհ թագաւորն զամենայն զգաւրսն Պարսից գումարեալ խաղացոյց տալ պատերազմ ընդ նմա, եւ զորս միանգամ ածեալ էր գերութիւն յերկրէն Հայոց զամենայն այրեւծի գումարեալ՝ խաղացոյց ընդ ինքեան. եւ զներքինին անգամ թագաւորին Հայոց Արշակայ տանէր ընդ ինքեան ի գործ պատերազմին:

5 Եւ էր ներքինի մի Հայոց թագաւորին Արշակայ, ոստիկան հաւատարիմ լեալ, ներքինի սիրելի մեծի իշխանութեան եւ մեծի պատուի, եւ անուն Դրաստամատն: 6 Իսկ իբրեւ եղեւ պատերազմ ընդ թագաւորին Քուշանաց եւ ընդ թագաւորին Պարսից, չարաչար տարածէին զգաւրսն Պարսից զարքն Քուշանաց, եւ զբազումս կոտորեցին ի զարացն Պարսից զարքն Քուշանաց, եւ զբազումս ձերբակալ արարին, եւ զկէս փախստականս հալածական առնէին: 7 Իսկ Դրաստամատն ներքինին, որ յամս Տիրանայ թագաւորին Հայոց եւ Արշակայ որդւոյ նորա թագաւորին Հայոց լեալ էր իշխան տան գաւառին եւ հաւատարիմ գանձուց Անգեղ բերդին, եւ ամենայն բերդացն արքունի՝ որ ի կողմանս յայնս. սոյնպէս եւ յերկրին Ծովաց ի Բնաբեղ բերդին գանձքն լեալ էին ընդ նովաւ, եւ բարձ նորա ի վեր քան զամենայն նախարարացն: 8 Եւ քանզի այս գործակալութիւն եւ մարդպետութիւն, որում հայրն կոչէին ներքինեաց, գործ լեալ էր ի բնէ ժամանակաց ի թագաւորութեանն Արշակունոյ, եւ զայս Դրաստամատն ներքինի զիշխանն զԱնգեղ տանն գերեալ տարեալ էր յերկիրն Պարսից ի ժամանակին՝ յորժամ կալան զԱրշակ արքայն Հայոց:

9 Եւ այս Դրաստամատ էր յայնմ ճակատու, յորում վատթարեցին Քուշանքն զՇապուհ արքայն Պարսից: 10 Եւ Դրաստամատ գործեաց անհնարին քաջութիւն այնչափ կռուաւ եւս ի վերայ Շապիոյ արքայի, եւ ապրեցոյց զնա ի մահուանէ. եւ բազումս ի Քուշանաց անտի կոտորեաց, եւ զբազում զախոյանից զգլուխս բերէր զառաջեաւ: 11 Եւ զՇապուհ թագաւորն Պարսից փրկէր ի նեղութենէն պատերազմին թշնամեաց անտի, ուր արգելին զնա ի խուռն պատերազմին ի զարաց անտի: 12 Իսկ իբրեւ եղեւ յորժամ դարձաւ Շապուհ թագաւորն Պարսից յերկիրն Ասորեստանի, եւ մեծ շնորհակալութիւն առնէր ներքինոյն Դրաստամատայն վաստակոցն, եւ ասէր ցնա Շապուհ թագաւորն Պարսից. Խնդրեա դու ինչ յինէն. զինչ եւ խնդրեսցես՝ տաց քեզ եւ ոչ արգելից: 13 Եւ ասէ Դրաստամատ ցթագաւորն. Ինձ ի քէն այլ ինչ ոչ պիտի, բայց տուր ինձ հրաման, զի երթայց տեսից զբնակ տերն իմ զԱրշակ արքայ Հայոց. եւ առ մի աւր. իբրեւ ես երթայց առ նա, հրաման տուր արձակել զնա ի կապանացն, եւ ես իշխեցից լուանալ զգլուխ նորա եւ աւճանել, եւ ազուցանել նմա պատմուճան, եւ արկանել նմա բազմականս՝ եւ դնել առաջի նորա խորտիկս, եւ տալ նմա զինի, եւ ուրախ առնել զնա արուեստականաւքն մի աւր ճիշդ: 14 Եւ ասէ թագաւորն Շապուհ. Խիստ են խնդրուածքդ զոր խնդրեցերդ. զի յաւուրց ժամանակաց՝ յորմէ թագաւորութիւնս Պարսից կանկնեալ է, եւ բերդն այն Անյուշ բերդ կոչեցեալ է, չիք որ մարդ եղեալ ի մարդկանէ՝ որ իշխեցեալ է յիշեցուցանել թագաւորաց զոր յայնմ բերդի եղեալ զոք է թագաւորաց, յիշելով զայն մարդ՝ որ յայնմ բերդի զոք եղեալ է, թող թէ զնա զայր թագաւոր եւ զիմ ընկեր կապեալ եղեալ յայնմ բերդի զհակառակորդն. քան մինչ աշխատ արարեր զմեզ, եւ դու աւաղիկ

զանձն ի մահ եղիր եւ յիշեցուցեր զԱնյուշն, որ ոչ էին լեալ երբէք արեւնք թագաւորութեանս Արեաց ի սկզբանէ: 15 Բայց վասն քո՝ զի մեծ վաստակք են առ իս, զոր ինչ խնդրեցերն՝ ե՛րթ, տուեալ լիցի քեզ. բայց քեզ արժան էր զաւգուտ քո անձինդ խնդրել կամ աշխարհս կամ գաւառս կամ զանձս: 16 Բայց յորժամ դու զայդ խնդրեցեր, անցեալ լիցիս զարինաւք Արեաց թագաւորութեանս. երթ, տուեալ լիցի քեզ որ ինչ յինէնս խնդրեցեր փոխանակաց քոց:

17 Եւ ետ նմա փուշտիպան մի հաւատարիմ, եւ հրովարտակ՝ արքունի մատանեան, զի գնացեալ երթիցէ նա ի բերդն յԱնդմըշն, եւ զհարդ եւ կամք իցէ նորա, զոր արինակ եւ խնդրեացն՝ արասցէ կապելոյն Արշակայ, որ յառաջ թագաւորեալն էր ի Հայս: 18 Եւ չոգաւ Դրաստամատն հանդերձ փշտիպանաւն եւ հրովարտակաւն արքունի յԱնուշ բերդն, եւ ետես զտէրն բնակ. եւ արձակեաց զԱրշակ ի կապանացն երկաթեաց ի ձեռակապացն եւ յոտիցն երկաթոց եւ յանրոց պարանոցէն շղթայիցն սարեացն. եւ լուաց զգլուխ նորա, եւ յոգացոյց զանձն նորա: 19 Եւ ագոյց նմա պատմուճան ազնիւ. եւ էարկ նմա բազմականս, եւ բազմեցոյց զնա. եւ եղ առաջի նորա ընթրիս ըստ արինաց թագաւորաց, եւ եղ առաջի նորա զինի որպէս արեւն էր թագաւորացն. սթափեաց զնա եւ մխիթարեաց, եւ ուրախ առնէր զնա գուսանաւք:

20 Եւ ի ժամ աղանդեր մատուցանելոյ՝ եղին առաջի նորա միրգ, ինձոր եւ վարունգ եւ ամիճ, զի կերիցէ. եւ եղին դանակ նմա, որպէս զի հատցէ եւ կերիցէ զհարդ եւ կամեցի: 21 Եւ Դրաստամատ մեծապէս ուրախ առնէր զնա. կայր յոտն եւ մխիթարէր զնա: 22 Իսկ յորժամ արբեցաւ, եւ զինին եկն զակամբ նորա, արբեցաւ հպարտացաւ եւ ասէ. Վա՛յ ինձ Արշակայ. ա՛յս ես եւ այս, եւ յայսմ չափու եւ այս անցք անցին ընդ իս: 23 Եւ զայս ասացեալ, զդանակն՝ զոր ունէր ի ձեռինն, որով զմիրգն կամ զամիճն կամէր ուտել, եհար ի սրտի իւրում. եւ անդէն սատակեցաւ, եւ մեռաւ անդէն ի նմին ժամուն մինչ դեռ կայր ի բազմականին: 24 Իսկ յորժամ զայն ետես Դրաստամատն, յարձակեցաւ եհան ի նմանէ զնոյն դանակ, եւ եհար յիւրում կշտին. եւ անդէն մեռաւ եւ նա ի նմին ժամուն յայնմ:

ԳԼՈՒԽ Ը.

1 Յաղագս թէ զիա՛րդ լռեաց պատերազմն ի կողմանցն Պարսից. ապա սկսաւ սպարապետն Մուշեղ ոգորել ընդ այնոսիկ՝ որք միանգամ ապստամբեցին ի թագաւորէն Հայոց. զբազում կոյս կոյս հարկանէր մեծաւ պատերազմաւ, նախ վասն տան թագաւորին Հայոց՝ որ յԱտրպայականն էր:

2 Ապա իբրեւ դադարեաց պատերազմն ի կողմանցն Պարսից, եւ յապահովեցան իրք ճակատուն յայնմ կողմանէ, եւ այնուհետեւ սկսանէր սպարապետն Հայոց Մուշեղ հարկանէր զայնոսիկ՝ որք ապստամբ եղեն ի թագաւորութենէն Արշակունեաց: 3 Նախ հարկանէր զտուն թագաւորին Հայոց, որ յԱտրպայականին էր. զամենայն երկիրն գաւառացն Ատրպատճացն աւերէր, եւ առնոյր զերէր բազում զերութին ի նոցանէ. եւ զմնացորդսն նուաճէր եւ ի հարկի կացուցանէր, եւ առնոյր զբազումս պանդանդս ի նոցանէ:

ԳԼՈՒԽ Թ.

1 Յաղագս Նոշիրականի:

2 Հարկաներ Մուշեղ զապստամբս Նոշիրական աշխարհին, որ ապստամբեցին յարքայէն Հայոց. առնոյր աւերեր գերեր, եւ ի մնացորդացն առնոյր պանդանդս. եւ զբնակիչս երկրին ի հարկի ծառայութեան կացուցաներ:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

1 Յաղագս Կորդուաց, Կորդեաց եւ Տմորեաց:

2 Հարկաներ Մուշեղ սպարապետն եւ զայս գաւառս ապստամբեալս յարքայէն Հայոց, զԿորդուս եւ զԿորդիս եւ զՏմորիս. առնոյր գերեր եւ աւերեր, դնէր հարկ մնացորդացն, եւ առնոյր պանդանդս:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

1 Յաղագս Մարաց:

2 Եւ զկողմանսն Մարաց, քանզի եւ նոքա ապստամբեցին յարքայէն Հայոց, հարկաներ զնոսա մեծապէս. եւ գերեր զբազումս ի նոցանէն, եւ մնացորդացն դնէր հարկս, եւ առնոյր պանդանդս:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

1 Յաղագս Արձխայ:

2 Հարկաներ գերկիրն Արձախայ մեծաւ պատերազմաւ, գերեր զբազումս ի նոցանէն. եւ զմնացորդացն առնոյր պանդանդս, եւ զմնացեալսն ի հարկի կացուցաներ:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

1 Յաղագս Աղուանից:

2 Առնէր պատերազմ ընդ երկիրն Աղուանից. հարկաներ զնոսա ի հարուածս անհնարինս: 3 Եւ թափէր ի նոցանէ բազում գաւառս, զոր հատեալ էր նոցա ի նոցանէն. զՈւտի, զՇակաշէն եւ զձորն Գարդմանայ, զԿողթ եւ այլ որ շուրջն էին զնովաւ սահմանք գաւառք 4 Եւ զԿուր գետ՝ որպէս եւ յառաջն լեալ էր, ընդ երկիրն Աղուանից եւ ընդ երկիրն իւրեանց սահման արարեալ կացուցանէին. եւ ի գլխաւորացն բազումս սպանանէին. եւ զմնացորդսն ի հարկի կացուցանէին, եւ պանդանդս ի նոցանէ առնուին:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

1 Յաղագս Կասրից:

2 Ապա ինդրեր զվրէժն մեծապէս սպարապետն Մուշեղ յերկրէն Պարսից եւ ի Փայտակարան քաղաքէ, փոխանակ զի եւ նոքա նշկահեցին ստեցին արքային Հայոց: 3

Հասեալ, զբազումս ի նոցանէ գլխով պատուհաս առնէր սպարապետն զաւրավարն Մուշեղ. զբազումս ի նոցանէ գերեր, եւ զմնացորդսն ի հարկի կացուցանէր եւ առնոյր պանդանդս ի նոցանէն, եւ անդ ոստիկանս վերակացուս թողոյր:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

1 Յաղագս Վրաց:

2 Ապա իսաղայր սպարապետն Մուշեղ ի վերայ Վրաց արքային, եւ նեղեր զնա մեծապէս. եւ հարկանէր զերկիրն, եւ վանէր զամենայն աշխարհն Վրաց. եւ հանէր ընդ սուր զամենայն ազատս եւ զազգս նախարարացն՝ զոր եգիտ: 3 Զփառաւագեանսն հրաման տայր սպարապետն Մուշեղ հանել ի իսաչ ի մէջ աշխարհին Վրաց. եւ զբղէաշին Գուգարաց, որ յառաջն ծառայէր թագաւորին Հայոց եւ ապստամբեաց, կալէալ գլխատէր. եւ զազգն որձակոտոր առնէր, եւ զկանայսն եւ զղստերսն ի գերութիւն վարէին: 4 Սոյն աւրինակ եւ որ միանգամ ի կողմանն յայն էին նախարարքն, եւ ի թագաւորէն Հայոց եղեն ապստամբ, զամենեսեան գլխատէր. եւ թափէր զամենայն գաւառն, եւ առնոյր պանդանդս, եւ զմնացեալսն ի հարկի կացուցանէր: 5 Եւ զհին սահմանսն, որ յառաջուն էր լեալ յերկիրն Հայոց եւ ընդ երկիրն Վրաց, որ է ինքն մեծ գետն Կուր, այնուհետեւ յինքն վտարեալ՝ դառնայր անտի:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

1 Յաղագս թագաւորին Աղձնեաց:

2 Դառնայր ապա զաւրավարն Մուշեղ յերկիրն Աղձնեաց, եւ հարկանէր զերկիրն ի մեծ ի հարուածս. զի եւ նոքա ապստամբեալ էին յարքայէն Հայոց: 3 Զերբակալ արարեալ զբղէաշին Աղձնեաց, առ նմին կոտորեցին զկանայս, եւ զորդիս նոցա ի գերութիւն վարեցին. եւ զմնացեալսն ի հարկի կացուցանէր, եւ վերակացուս եւ ոստիկանս յերկրին Աղձնեաց թողուին:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

1 Յաղագս մեծի Ծովաց:

2 Ապա անտի ի Ծովս մեծ արշաւեցին. եւ նոքա էին ապստամբեալ: 3 Հարկանէր զերկիրն գաւառին Մուշեղ մեծի Ծովաց, եւ զազգսն հանէր ընդ սուր. եւ առնոյր պանդանդս, եւ զազգն ի հարկի կացուցանէր:

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

1 Յաղագս Անգեղ տանն:

2 Հարկանէր եւ յԱնգեղ տունն զբազումս, եւ հանէր ընդ սուր: 3 Բայց աշխարհն, զի ոստան արքունի լեալ էր վաղ վաղ, բնակիչք գաւառին եւ ինքեանք կային ի հարկի ծառայութեան:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

1 Յաղագս գաւառին Անձտայ:

2 Ապա ի գաւառն Անձտայ արշաւեր, եւ հարկանէր Մուշեղ զկողմանս գաւառացն այնոցիկ՝ որ շուրջ էին զնովաւ. քանզի եւ նոքա ապստամբեցին ի թագաւորութենէն Արշակունեաց: 3 Հանէր ընդ սուր զտէարս գաւառին. առնոյր պանտանդս, եւ նուաճէր. ի հարկի ծառայութեան թագաւորին Հայոց Պապայ զամենեսեան առ հասարակ կացուցանէր:

ԳԼՈՒԽ Ի.

1 Յաղագս Մուշեղի սպարապետին Հայոց:

2 Այլ քաջն զաւրավարն սպարապետն Հայոց լի էր քինիւ մեծաւ եւ բազում նախանձու զամենայն աւուրս կենաց իւրոց, եւ միամտութեամբ եւ արդար վաստակով ջանայր հանապազ եւ վաստակէր ի վերայ թագաւորութեանն Հայոց աշխարհին: 3 Զտիւ եւ զգիշեր կայր յաշխատութեանն. ջանայր եւ ճգնէր կալ ի ճակատու պատերազմին, եւ ոչ թողոյր բնաւ ամենեւին եւ ոչ քան զկորի մի գետին ի սահմանաց երկրին Հայոց ուրեք վտարել. ի վերայ աշխարհին կեալ, եւ ի մեռանել ի վերայ անուանն քաջութեան, ի վերայ բնակ տերանց, եւ ի վերայ բնակչաց աշխարհին, ի վերայ քրիստոնէութեանն հաւատոյ, ի վերայ հաւատացեալ յԱստուած եւ ի Քրիստոս մկրտեալ ժողովրդոց, ի վերայ եկեղեցեաց, եւ ի վերայ նուիրեալ սպասուց, ի վերայ վկայարանացն Քրիստոսի, ի վերայ ուխտի Աստուծոյ, ի վերայ քերց եւ եղբարց, ի վերայ մերձաւորաց տոհմին, ի վերայ բարեկաց բարեկիր բարեկամաց հանապազ կայր զաւրավարն Մուշեղ ի նահատակութեան պատերազմին, զանձն փոխանակ առնել աշխարհին. եւ յանձն իւր անխայէր ի մեռանել, զամենայն աւուրս կենաց իւրոց առաջի իւրոց բնակ տերանցն Արշակունւոց վաստակէր:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

1 Յաղագս եպիսկոպոսապետին Ներսէսի, թէ որպիսի՛ այր էր, կամ զի՛նչ գործէր:

2 Այլ եպիսկոպոսապետն Հայոց Ներսէս շինէր զամենայն աւերեալսն երկրին Հայոց. յանձն առնէր եւ մխիթարէր, դարմանէր եւ տեսուչ լինէր ամենայն աղքատաց. եւ զաւրկունս եւ զաղքատս հանգուցանէր: 3 Եւ շինէր զեկեղեցիս ընդ ամենայն տեղիս, եւ զամենայն կործանեալսն կանկնէր. եւ զամենայն կարգսն տապալեալ ուղղէր եւ նորոգէր: 4 Շինէր եւ հաստատէր, իւրատէր եւ յանդիմանէր. բազում առնէր նշանս եւ զաւրութիւնս մեծամեծս եւ բազում բժշկութիւնս սքանչելեաց: 5 Եւ յաւրէնսն սաստէր մեծապէս. եւ զոր արիւնէր՝ արիւնէր, եւ զոր անիծանէր՝ անիծեալ լինէին: 6 Եւ բազմացոյց զկարգս պաշտանէից յամենայն տեղիս իշխանութեանն ի սահմանացն Հայոց, եւ յամենայն գաւառս կացոյց տեսուչս եպիսկոպոսս. եւ հանապազ զգուշանայր տեսչութեանն իւրոյ եւ իշխանութեան, որչափ եկաց նա ժամանակս:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

1 Յաղագս թագաւորին Պապայ, թէ զիա՛րդ էր լի դիւարք կամ ո՛րպէս վարէին:

2 Այլ թագաւորն Պապ, զի մինչ դեռ տղայիկ՝ այն ինչ ծնեալ էր ի մարե իւրմէ՝ յայնժամ ձանեաց զնա դիւաց անարէն մայրն Փառանձեմ, եւ վասն այնորիկ լի էր դիւարք ի տղայութենէ իւրմէ: 3 Վասն զի հանապազ զկամս դիւաց առնէր, վասն այսորիկ եւ զբժշկութիւն իսկ ոչ կամէր գտանել. զի հանապազ վարէր զանձն իւր դիւարք, եւ կախարդանաւք երեւէին դէւքն ի նմա. եւ ամենայն մարդ զդէւսն ի նմա աչաւք բացաւք տեսանէին: 4 Զի յորժամ մարդիկ հանապազաւր յայգորել ելեալ մտանէին, տեսանէին՝ զի յաւձից կերպարանս ելանէին ի ծոցոյն Պապայ թագաւորին, եւ պատէին զուսաւք նորա. եւ ամենեքեան ոյք տեսանէին զնա, երկնչէին ի նմանէ եւ հուպ երթալ: 5 Իսկ նա պատասխանի տայր մարդկանն ասելով՝ թէ մի՛ երկնչիք, զի սոքա իմ են. եւ ամենայն մարդ յամենայն ժամ տեսանէին զայսպիսի ինչ կերպարանս ի նմա:

6 Զի բազում համբարք դիւաց համբարեալ էին ի նմա. եւ յամենայն ժամ ամենայն մարդոյ երեւէր այս, որք զամ մի զթագաւորն տեսանէին. բայց յորժամ հայրապետն Ներսէս մտանէր առաջի նորա կամ սուրբ եպիսկոպոսն Խաղ, դէւքն չերեւեալ աներեւոյթ լինէին: 7 Եւ էր թագաւորն Պապ ի պղծութեան թաւալեալ. երբեմն այլոց էգ եղեալ, տայր զինքն ի խառնակութիւն. եւ երբեմն զայլս էգ արարեալ, զարուսն խառնակեալ պղծէր. եւ երբեմն ընդ անասունս խառնակէր: 8 Եւ այսպէս դիւարք վարեալ, որք ի նմայն էին բնակեալ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

1 Յաղագս յանդիմանութեանն սրբոյն Ներսէսի, զի հանապազ թշնամի էր թագաւորին Պապայ վասն մեղաց նորա:

2 Այլ սուրբն Ներսէս եպիսկոպոսապետն Հայոց հանապազաւր ընդդիմացեալ թագաւորին Պապայ, կշտամբէր եւ յանդիմանէր մեծաւ վկայութեամբ յանդիմանութեամբ. եւ վասն չարեաց նորա բազմաց ոչ համարձակէր նմա զսեամս եկեղեցոյն կոխել, եւ ոչ մտանել նմա ի ներքս: 3 Հանապազ կշտամբեալ յանդիմանէր եւ խրատէր, զի զոցէ զանձն իւր ի կորստենէ գործոց իւրոց. եւ հանապազ խաւսէր ընդ նմա, զի փոյթ արասցէ ապաշխարութեան: 4 Դներ առաջի նորա վկայութիւնս ի գրոց, ահ արկանելով յաւիտենական դատաստանացն պատժովք զալ ի զգաստութիւն եւ ի լաւանալ, եւ յառաջդիմութեան արդարութեան կարգացն եւ գործոցն սրբութեան փոյթ առնել:

5 Իսկ թագաւորն Պապ լսելոյ նմա ոչ լսէր՝ այլ եւ ընդդիմացեալ եւս մեծաւ թշնամանաւք, եւ մահու սպասէր նմա, եւ կամէր սպանանել զնա յայտնի. բայց ի թագաւորէն Յունաց յայտնի եւ անարգել անգամ բանիւք չիշխէր, եւ ոչ սակաւ մի համարձակել ի նա թող, թէ մահու աղագաւ: 6 Նա եւ իւր իսկ աշխարհի մարդիկն եւ զարքն ամենայն չառնուին յանձն զայսպիսի ինչ առնել. այր՝ զորմէ ամենայն մարդիկ աշխարհին Հայոց կախեալ կային զնմանէ վասն արդար գործոցն, սրբութեան զնացիցն յաշխարհի, խաղաղութեամբ մեծի առաջնորդութեանն. նա եւ վասն յայտնի նշանագործութեանն սքանչելեացն՝ զոր առնէր, իբրեւ յերկնաւոր հրեշտակ՝ այնպէս

նայելին ամենայն մարդ: 7 Եւ թագաւորն յիսացեալ էր ընդ նմա, եւ խնդրէր սպանանել զնա. այլ յայտնի զայս եւ բանիւք ճառել ոչ իշխէր, թէ ոչ՝ իւր զարքն սպանանէին զնա: 8 Զի այնպէս ամենայն մարդ ապաստանեալ էին յաղաթս նորա, եւ սիրէին զնա առ հասարակ մեծամեծք եւ փոքունք, պատուականք եւ անարգք, ազատք եւ շինականք միանգամայն:

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

1 Յաղագս մահու սրբոյն մեծի քահանայապետին Ներսէսի ի թագաւորէն Պապայ, թէ ո՛րպէս կամ զիս՝ ընդ սպանաւ ի նմանէ:

2 Այլ թագաւորն Պապ յամենայն ժամ էր թշնամի մեծի քահանայապետին վասն յանդիմանութեան մեղաց իւրոց չարեաց՝ զոր գործերն, եւ յանդիմանեալ լինէր յառնէն Աստուծոյ ի Ներսիսէ հանապազ: 3 Ոչ զգաստանալ կամէր եւ ոչ զալ յուղղութիւն, եւ ոչ համբերել կարէր հանապազորդ նախատանացն յանդիմանչին. էարկ ի միտս սպանանել զմեծ քահանայապետն Աստուծոյ զՆերսէս: 4 Իբրեւ յայտնի զայս ոչ մարթ էր նմա առնել, կեղծաւորել կերպարանէր իբրեւ այն եթէ յուղղութիւն ինչ եկեալ է՝ աղաչէր զքահանայապետն Աստուծոյ տալ նմա ապաշխարութիւն: 5 Եւ կոչեցաւ յապարանս իւր ի Խախ աւանի յԵկեղեաց գաւառի. արար նմա ընթրիս, աղաչեաց զայրն Աստուծոյ բազմել նմա յարքունական գահոյսն, եւ իբրեւ այնու թէ սրբեսցի նա ի չարեաց անտի իւրոց, եւ ինքն այնուհետեւ յայնմ հետէ յապաշխարութիւն մտցէ:

6 Իսկ իբրեւ զառաջինն բազմեցոյց, ինքնին թագաւորն յոտն կացեալ հոլանեալ, ի մէջգետին անցեալ, անապակ մատուցանէր առնն Աստուծոյ Ներսիսի յընթրիս անդ, եւ դեղ մահու ընդ կոտինդն խառնեալ մատուցանէր նմա: 7 Եւ յորժամ ըմբէր զբաժակն զայն, իմացեալ անդէն՝ խաւսել սկսաւ եւ ասէ. Աւրինեալ է Տէր Աստուած մեր, որ արժանի արար զիս ըմպել զբաժակս զայս, եւ հասանել մահուս՝ որ վասն Տեառն է, որում եւ ցանկացեալ էի ի մանկութենէ իմմէ: 8 Արդ զբաժակս փրկութեան ընկալայց, եւ զանուն Տեառն կարդացից, զի եւ ես հաւասարեցից հասանել ի մասն ժառանգութեան սրբոցն ի լոյս: 9 Այլ քեզ, ո՛վ թագաւոր, արժան էր իբրեւ զայր թագաւոր յայտնի հրաման տալ եւ սպանանել. զի ո՛վ էր՝ որ արգելոյր զքեզ, կամ ո՛վ էր՝ որ պահէր զձեռն քո ի գործոց, զոր ինչ կամէիր գործել: 10 Բայց, Տէր, թող սոցա զայս գործս՝ զոր ինչ գործեցին յիս. եւ ընկալ զհոգի ծառայիս քո, որ հանկուցիչդ ես ամենայն աշխատելոց, եւ կատարիչ ամենայն բարութեանց:

11 Զայս եւ այսպիսի եւ որ ինչ նման են այսպիսի բանք՝ խաւսեցաւ. եւ յարուցեալ զնաց ի վարս իւր: 12 Եւ զհետ զնացին նորա ի տաճարէն արքունի ամենայն մեծամեծքն նախարարքն Հայոց, եւ Մուշեղ սպարապետն Հայոց եւ Հայր մարդպետ. եւ ամենայն որ միանգամ էին անդ, մտին ընդ նմա ի վանս նորա: 13 Եւ իբրեւ եմուտ ի վանս իւր, վերացուցեալ զպարեգաւտս իւր՝ ի վերայ սրտին ցուցանէր կապուտակեալ քան զչափ նկանակի միոյ: 14 Իսկ մեծամեծք նախարարացն մատուցանէին նմա թիւրակէս եւ անդեղեայս վասն ապրելոյ. իսկ նա ոչ կամեցեալ զայն՝ ի բաց մերժէր, այլ ասէ. Մեծապէս եղեւ ինձ բարի, զի եհաս ինձ մեռանել վասն զգուշութեան պատուիրանացն Քրիստոսի: 15 Եւ քանզի դուք ձեզէն գիտէք, զի հրապարակախաւսէի ընդ ձեզ՝ զոր ինչ խաւսէի, արժան էր ինձ հրապարակաւ մեռանել ի ձէնջ, զի այնմ իսկ ցանկացեալ էի.

բայց բարոք էլ ինձ վիճակն ընդ ընտիրս, եւ ժառանգութիւն իմ հաճոյ եղել ինձ: 16 Աւրինեցից զՏէր, որ այս մասին վիճակի ժառանգութեան ապրեցոյց զիս. եւ մեծապէս խնդութիւն է ինձ, զի վաղվաղակի լուծայց ես յանաւրէն եւ յամբարիշտ աշխարհէ աստի յայսմանէ: 17 Եւ բազում ինչ խաւսեցաւ ընդ նոսա եւ զգուշացոյց զնոսա. եւ աղաչեաց զամենեսին զգուշանալ անձանց, եւ պահել զպատուիրանս Տեառն:

18 Եւ յետ այսորիկ սկսաւ զարիւնն գունդ գունդ ի ներքուստ ընդ բերանն արտաքս հոսել իբրեւ զերկուս ժամս: 19 Եւ յետ այսորիկ յարուցեալ եկաց յաղաւթս. եղեալ ծունր, խնդրէր զթողութիւն ի վերայ սպանողին իւրոյ: 20 Ապա յետ այսորիկ յիշէր յաղաւթս իւր զամենայն մարդս, զմերձաւորս եւ զհեռաւորս, զանարգս եւ զպատուականս. եւ զայնոսիկ անգամ, զորս երբէք ոչ ճանաչէր զնոսա, յիշէր յաղաւթս իւր: 21 Եւ յետ աղաւթիցն կատարելոյ համբարձեալ զձեռս իւր եւ զաչս իւր ընդ երկինս, ասաց. Տէր Յիսուս Քրիստոս, ընկալ զհոգի իմ: 22 Եւ զայս ասացեալ, արձակեաց զոգի: 23 Եւ առեալ զմարմին սրբոյն Ներսէսի զառնն Աստուծոյ պաշտանեայք եկեղեցւոյն, եւ Փաւստոս եպիսկոպոս, եւ պաշտանէիցն զիխաւոր՝ Տրդաժ, եւ Մուշեղ սպարապետն եւ Հայր մարդպետ, եւ ամենայն ազատագունդ բանակն արքունի, բարձին յաւանէն ի Խախ գեղջէ՛ ուր գործն կատարեցաւ, տարան ի Թիլն յաւանն յիւր գեղն: 24 Հանդերձ սաղմոսիւք եւ աւրինութեամբ, կանթեղիւք վառելովք եւ մեծապաշտմամբք եւ բազում յիշատակաւք զսուրբն յուղարկեցին: 25 Բայց մինչ չեւ էր ծածկեալ զմարմին սրբոյն, ինքն թագաւորն Պապ երթեալ պատեաց եւ թաղեաց ի մարտիրոսական ի բնակութիւնն. բայց թագաւորն Պապ ի չքմեղս լինելով՝ չլուելոյն առնէր, իբրեւ թէ իւր չիցէ գործեալ զայն:

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

1 Յաղագս տեսլեանն՝ որ երեւեցաւ արանցն սրբոց անապատաւորաց, Շաղիտայ եւ

Եպիփանու, մինչ դեռ նստէին ի լերինն:

2 Արք երկու կրանաւորք անապատաւորք մինչ դեռ նստէին ի լերինն, անուն միում Շաղիտա, եւ էր սա ազգաւ ասորի, եւ նստէր յԱռեւծ լերինն. եւ միումն անուն Եպիփան, եւ էր սա ազգաւ յոյն, եւ նստէր սա ի մեծի լերինն ի տեղի դիցն՝ զոր կոչեն այժոռ Անահտայ. եւ էին սոքա երկոքին լեալ աշակերտք սրբոյն Դանիէլի՝ զոր վերագոյնն յիշեցաք. եւ մինչ դեռ յիւրաքանչիւր լերին նստէին սոքա, ի ժամու՝ յորում մեռաւ սուրբն Ներսէս, տեսանէին սոքա յիւրաքանչիւր լեառնէ աչաւք բացաւք ի տուրնջեան ժամու զայրն Աստուծոյ զՆերսէս իբրեւ յամպս յափշտակեալս, զի հրեշտակք Աստուծոյ տանէին զնա ի վեր, եւ գունդք գունդք զային նմա առաջի: 3 Իբրեւ տեսին զայս տեսիլ անապատաւորքն, զարմացեալք ընդ գործն ընդ այնս. բայց Շաղիտայն՝ որ էրն յԱռեւծ լերինն՝ քանզի էր հմուտ այր, զիտաց եթէ հանգուցեալ է սուրբն Ներսէս, եւ այն ոգիք նորա երեւին նմա. բայց Եպիփան եղ ի մտի իւրում, թէ մարմնով իցէ յափշտակեալ զնա: 4 Ապա յարեան յիւրաքանչիւր լեռնէ՝ ընթացեալք փութով մինչեւ յԵկեղեաց գաւառ, եկին քննեցին տեսին զի կատարեալ էր սուրբ հայրապետն Ներսէս. եւ եկին մինչեւ ի Թիլոյ գեղն, եւ տեսին զտեղին՝ յորում եղեալ էր զնա. եւ դիպեալք միմեանց արքն հաւատարիմք, պատմէին միմեանց զոր ինչ տեսինն՝ առաջի ժողովրդոցն: 5 Բայց էին արքն այն հրեշտակակրանք, յանապատին սնեալք եւ կեցեալք. զի եւ կարաւորք էին նշանս առնել մեծամեծս, եւ ամենեցուն զիտելի եւ ծանաւթք էին գործք նոցա:

ԳԼՈՒԽ ԻԶ.

1 Յաղագս սրբոյն Շաղիտայի:

2 Շաղիտայս, այր սուրբ, էր լեալ աշակերտ մեծին Դանիէլի. եւ ի տղայութենէ իւրմէ սնեալ էր համակ յանապատս, եւ ընդ անապատաւորս խոտաճարակ լեալ էր: 3 Եւ յետ հանգստեան սրբոյն Ներսիսի գնաց չոգաւ ի գաւառն Կորդուաց, եւ առնէր նշանս եւ սքանչելիս, եւ բնակէր ի մէջ առիւծուց. աւելի քան զքսան առեւծ հանապագ շրջէին ընդ նմա հանապագորդեալք: 4 Էր զի լինէր՝ զի յորժամ ցաւ ինչ ցաւէր գազանացն, գային շուրջ պատէին գնովաւ, եւ ձգձգէին զՇաղիտայն, եւ նշանաւ առնէին խնդրել զբժշկութիւն: 5 Եւ էր երբեմն՝ զի առեւծ մի մեծ, եւ էր ելեալ եղեգն ընդ թաթուլ բազկին առիւծոյն, եւ եկն առեւծն առ սուրբն Շաղիտայն ի լեառնն՝ յորում նստէր. եւ զաւրէն մարդոյ ի վեր առեալ զթաթուլն՝ ցուցանէր նմա զվերն, նշանացէր նմա բժշկել զինքն: 6 Իսկ սուրբն Շաղիտա հանէր զեղեգն՝ որ ընդ վերն մտեալ էր, եւ թքանէր ի վերն, եւ թաշկինակաւն՝ զոր ընդ գլուխն իւր էր ածեալ՝ հանեալ պատէր զթաթ առիւծուն եւ բժշկէր:

7 Եւ այսպէս բիրապատիկ եւ պէսպէս առնէր զսքանչելիս: 8 Եւ գազանք էին կենաց կցորդ նորա, մինչ շրջէր նա յանապատս զամենայն աւուրս կենաց իւրոց: 9 Եւ ի գետ իբրեւ հասանէր, կաւշկաւքն անցանէր ի վերայ ջուրցն գետոցն, եւ ոչ թանային կաւշկկք նորա: 10 Եւ յորժամ ի շէն ուրեք իջանէր, զբազում մոլորեալս դարձուցանէր նշանաւք եւ արուեստիք: 11 Միայն շրջէր. եւ իբրեւ իջանէր ի շէնս, առնէր բժշկութիւնս բազում հիւանդաց. եւ էր սա աւուրքք ծերագոյն:

12 Բայց ամենայն մարդ սպասէր եւ ակն ունէր մահու նորա, վասն ըմբոնելոյ զմարմին նորա: 13 Իսկ սուրբն Շաղիտա իմացեալ զայս՝ թէ սպասեն առնուլ զմարմին նորա բազում մարդիկ, ապա խնդրեաց Շաղիտա յԱստուծոյ, զի մի՛ ոք ըմբոնեսցէ զմարմին նորա: 14 Եւ եղեւ ար մի յաւուրց, որպէս սովորութիւն էր իւր, գնալ ի վերայ ջուրցն գետոյն: 15 Եւ մինչ դեռ անցանէր նա ընդ գետն Կորդուաց, ըստ խնդրուածոցն իւրոց՝ որպէս եւ խնդրեաց նա, յանկարծակի՝ իբրեւ կայր ի մէջ գետոյն՝ յանկարծաւրէն ընդ ջրովն մտեալ սուրբն Շաղիտայն ծածկեցաւ: 16 Եւ մեծ գոյժ եղեւ գաւառին. եւ ժողովեցան անչափ բազմութիւնք մարդկանն ի մի վայր եկեալք կուտեցան, մինչեւ հասին դարձուցին ընդ այլ շրջեցին զգետն: 17 Եւ խնդրէին զմարմինն սրբոյն Շաղիտայի, եւ ոչ կարացին ուրեք գտանել. զի իւր խնդրուածքն առ Աստուած այսպէս էին լեալ յառաջագոյն, սոյնպէս եւ կատարեցաւ:

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.

1 Յաղագս սրբոյն Եպիփանու:

2 Այլ երանելին սուրբն Եպիփան էր ընդ սրբոյն Շաղիտայի աշակերտ եղեալ մեծին Դանիէլի. եւ սա ի մանկութենէ սնեալ էր յանապատի: 3 Եւ յետ մահուանն մեծի քահանայապետին Ներսիսի եկն բնակեցաւ նա ի մեծ Ծովս յանապատին, որ կոչի անուն տեղոյն Մամբրէ, ի վերայ գետոյն՝ որ անուանեալ կոչի Մամուշեղ: 4 Եւ էր բնակեալ ի քարանձաւս, եւ հանապագորդեալ էր ընդ գազանս անապատի, եւ ժողովէին առ նա արջք եւ ինձք: 5 Եւ էր սա հանապագորդեալ յանապատին, եւ առնէր սա մեծամեծ

նշանս եւ սքանչելիս. եւ դարձուցանէր զբազում մոլորեալս ի հեթանոսութենէ ի քրիստոնէութիւն, եւ լնոյր զերկիրն Ծոփաց վանիւք. եւ դնէր վարժեար ընդ ամենայն երկիրն Ծոփաց, եւ լինէր սուրբն Եպիփան լոյս երկրին Ծոփաց, եւ լուսաւորէր զնոսա մեծապէս:

6 Անցանէր եւ յերկիրն Աղձնեաց, լուսաւորէր եւ զնոսա, եւ լնոյր զերկիրն Աղձնեաց վաներով. եւ շինէր վկայանոց մի յաւանին ի քաղաքին Տիգրանակերտի, եւ յար յիշատակի սրբոցն ի փրկութիւն եւ ի բարեխաւսութիւն աշխարհի. եւ առնէր ինքն նշանս, եւ դառնայր ինքն յիւր վանսն: 7 Եւ էր մաւտ ի գետն Մամուշեղ աղբեր մի, եւ ձուկն բազում ելանէր ընդ ակն աղբերն. եւ բազում մարդիկ հանեալ զձուկն, աւգտէին ի նմանէ: 8 Ապա երկու եղբարք ի վերայ ձկանն հակառակեալք, էսպան մինն զմինն. եւ իբրեւ գիտաց սուրբն Եպիփան, ասէ. Յայսմ հետէ այտի ոք ձուկն մի՛ կերիցէ: 9 Եւ անդէն դառնացաւ ձուկն տեղոյն, եւ եղեւ իբրեւ զլեղի դառն մինչեւ ցայսար ժամանակի. եւ ոչ ոք որսաց զնա մինչեւ ցայսար ժամանակի: 10 Բազում եւ այլ զաւրութիւնս առնէր եւ նշանս անչափս:

11 Իբրեւ բազում կարգս ուղղութեան թողոյր ի գաւառսն յայնոսիկ սուրբն Եպիփան, իսկ նա էառ ընդ իւր զաշակերտսն իւր արս միանձունս լեառնականս անապատականս, արս հինգ հարիւր, երթալ զնալ յերկիրն Յունաց: 12 Եւ մինչ դեռ երթային, ի ճանապարհին դիպեցաւ նոցա կին մի. իբրեւ անցին ընդ կինն, սկսաւ փորձել զնոսա Եպիփան, ասէ. Իբրեւ զի՛ գեղեցիկ էր կինն եւ վայելուչ: 13 Ասէ մանուկ մի յաշակերտաց անտի. Կինն, զոր դու գովեցեր, միականի էր: 14 Եւ ասէ սուրբն Եպիփան. Դու բնաւ ընդէ՞ր նայեցար տեսանել զերեսս նորա. տեսանէ՞ս զի խորհուրդք չարք կան ի քեզ: 15 Եւ անդէն մեկնեաց զմանուկն յիւրմէ, եւ հալածեաց զնա: 16 Եւ ինքն չոգաւ եմուտ ի ծով մեծ, եւ նաւաւք անցին յանապատ ի կղզիս. եւ ունէր զկղզին զայն աւձից բազմութիւնք, եւ էին յայնմ կղզուջ բնակեալ աւձք իժք եւ քարքք, բազում գազանք դաժանք թունաւորք: 17 Եւ եղեւ իբրեւ չոգան, եհաս սուրբն Եպիփան ի կղզին յայն, մերժեցան անտի գազանքն, եւ թողին զկղզին եւ գնացին: 18 Եւ այնուհետեւ ոչ ինչ վնաս եղեւ նոցա ի կղզուջն յայնմիկ, այլ բնակեցան անդ խաղաղութեամբ: 19 Անդ եկեաց սուրբն Եպիփան, անդէն ի նմին կղզուջ հանգեաւ:

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

1 Յաղագս մեծամեծ նշանացն եւ սքանչելեացն, որ երեւեցաւ յԱստուծոյ ի Մամբրէ յետ զնալոյն Եպիփանու:

2 Ապա իբրեւ զնայր սուրբն Եպիփան ի գաւառէն Ծոփաց յիւրմէ միանձնանոցէն՝ որ անուանեալ կոչի Մամբրէ, եթող անդ բազում եղբարս միաբանս միահաւանս հաւատացեալս կրանաւորս քրիստոնէիցն, լեառնականս ճգնաւորս միանձունս. եւ ի վերայ նոցա երեց մի գլխաւոր: 3 Բայց էին ի նոցանէ ոմանք, որ բնաւ ամենեւին այլ ինչ կերակուր չէր ճաշակեալ նոցա ի մանկութենէ իւրեանց, բայց լոկ բանջար եւ ջուր. եւ զհամ զինուոյ գիտէին ոչ զիարդ լինի:

4 Եւ էր անդ եղբայր մի յաստակրան, որ մթին վարս վարէր. եւ ոչ ճաշակէր ամենեւին ի բաժակէն կենարար փրկութեանն յուսոյն յարութեանն, այս ինքն յարենէն Տեառն մերոյ Յիսուս Քրիստոսի: 5 Զի ոչ կարէր հաւատալ՝ թէ ճշմարտիւ արին իցէ Որդուոյն

Աստուծոյ, յորժամ ելանիցէ ի սեղանն Աստուծոյ. այլ նմա զինի լոկ թուէր թէ իցէ, վասն այսորիկ վիճէր հանապազ ընդ բազումս: 6 Իսկ եղև ար մի յաւուրց, իբրև կատարէին անդ զխորհուրդս գոհութեան պատարագին ի վկայանոցի անդ յայնմիկ՝ զոր էր շինեալ սրբոյն Եպիփանու, յորժամ հանին զհացն սրբութեան եւ զգինին՝ արինանալ պատարագին ի վերայ սեղանոյն, եւ կայր եղբայրն, անհաւատ ի վկայանոցին: 7 Եւ էրէցն ելեալ կայր ի վերայ առաջի սրբոյ սեղանոյն. յորժամ յառաջ քան զմատուցանել զպատարագն համբառնայր զձեռս էրէցն ի վերայ սեղանոյն, եւ ասէր.

8 Տէր Աստուած զարութեանց, որ արարեր զամենայն յոչընչէ, եւ ստեղծեր զմարդ ի հողոյ կենդանի եւ անապականացու, եւ անցին զքոյով պատուիրանաւորք, ի անկան եւ մահ՝ իւրեանց պատուիրանազանցութեամբն: 9 Եւ արդար դատաստանաւք քովք մերժեցեր զնոսա ի դրախտէն փափկութեան յայս աշխարհ՝ ուստի ստեղծեր, եւ գրաւեցան լինել ընդ մահապարտութեամբ. սակայն ոչ թողեր ի ձեռանէ, բարերարդ Աստուած, այլ տեսչութեամբ եւ շնորհաւք միածնիդ քո վերստին ծննդեամբ նորոգեցեր զստեղծուածս քո, եւ բազում կերպարանաւք այցելու եղեր արարածոց քոց: 10 Առաքեցեր զմարգարէս, արարեր զարութիւնս ազգի ազգի նշանս ի ձեռն սրբոց քոց՝ որք յազգս ազգս իւրեանց հաճոյ եղեն առաջի քո. ետուր զարէնս յազնականութիւն, առաքեցեր հրեշտակս վերակացուս: 11 Իսկ իբրև եկն կատարած ժամանակաց, խաւսեցար ընդ մեզ միածին Որդուդ քո՝ որով զաշխարհս արարել, որ է պատկեր փառաց քոց եւ կերպարանք էութեան քո, եւ կրէ զամենայն բանիւ զարութեամբ. որ ոչ ինչ յափշտակեաց զեական Հաւրն զբնութեանն հաւասար պատիւ անձինն, այլ Աստուածն յախտենական ի յերկրի երեւեցաւ, ընդ մարդկան շրջեցաւ, ի սրբոյ Կուսէն մարմնացաւ, զկերպարանս ծառայի էառ, եւ եղև ի նմանութիւն տկարութեանս մերոյ, զի արասցէ զմեզ նմանակիցս փառաց իւրոց: 12 Ձի յամենայն գայթակողութեանց եւ յամենայն մոլորութենէ փրկեցեր զմեզ. եւ բարձեր յամենայն երկրէ զանյուսութիւն թերահաւատութեան, եւ ետուր զյուսոյ զհաւատս յարութեան ամենայն քոց արարածոց, որոց եւ զնմանութիւն պատկերի կերպարանաց քոց շնորհեցեր: 13 Եւ հաւատովքն, զոր ետուր զարանալ ի մարդիկ, զամենեսեան առ հասարակ միանգամայն կեցուցեր շնորհելով. զի ոչ էթէ վասն արդարութեանց ինչ մերոց, զի ոչ ինչ արարաք զբարիս ի վերայ երկրի, այլ վասն ողորմութեան եւ զթութեան քո՝ զոր սփռեցեր ի մեզ՝ համարձակիմք խնդրել ի սրտագետէր, որ քննես զսիրտս եւ զերիկամունս որդոց մարդկան: 14 Դու, Տէր, սրտագետ յամենայնի, դու զիտես զճշմարտութեան զվաստակոց զառնս գայսորիկ, զի խստամբերութեամբ վարի ի վարս վաստակոց իւրոց, եւ չիք հաւատք ի սմա. արդ յաւել ի սա հաւատս քան զհատ մանանխոյ, զի մի՛ կորիցէ անձն սորա: 15 Հովիւ քաջ, որ ելերդ ի խնդիր ոչխարին կորուսելոյ, եւ եղիր զանձն քո ի վերայ խաշանց քոց, արդ եւ զսա փրկեա ի թերահաւատութենէս՝ յոր ըմբռնեալս է, զի մի՛ յափշտակեացէ թշնամին զանձն սորա, եւ քո ստեղծուածս եւ նմանութիւն կերպարանացս յապականութիւն յախտենական կորստեան մատնեսցի:

16 Եւ զայս աղաւթս մատուցանէր էրէցն յառաջ քան զմատուցանելն պատարագին, եւ յետ այսորիկ մատոյց կատարեաց զպատարագամատոյցն զամենայն: 17 Իբրև ասաց՝ Հայր մեր որ յերկինս, եղ ծունր եւ կայր յաղաւթս յերկար: 18 Եւ մինչ դեռ եղեալ էր նորա ծունր եւ կայր յաղաւթս, եւ կայր եղբայրն թերահաւատ ի յոտն, ի խոնարհ ի բեմէն նայեր ի սեղանն, սկսաւ տեսանել մեծամեծ սքանչելիս աչաւք բացաւք իւրովք: 19

Քանզի տեսանէր զՔրիստոս, զի իջեալ կայր ի վերայ սեղանոյն. եւ բացեալ էր իւր զվէրսն ի կողմանէ, զոր ի կողսն գեղարդեամբն խոցեցին. եւ ի վիրէ կողիցն արիւնն ցնցողկացեալ հոսէր ի բաժակ անդր պատարագին, որ եղեալ էր ի վերայ սեղանոյն: 20 Իսկ իբրեւ ետես զայս եղբայրն թերահաւատ կրանաւորն, զարհուրեալ դողացեալ խոռվեալ տազնապեալ յերկիր կործանեալ կայր, ի բերանս հարեալ, պարտեալ թալացեալ ոգին սպառեալ յինքենէ:

21 Ապա երէցն յարուցեալ կատարեաց զգործ սրբութեան պատարագին. իջուցեալ զսրբութիւն արինացն ի բեմբէն, ետես զեղբայրն, զի յերկիր կործանեալ թալացեալ կայր: 22 Իբր ետ ում տալ էր զաւրէնսն, եւ եհան զմնացորդսն ի սեղանն, ապա ինքն մատուցեալ բուռն հարկանէր զեղբարէն. եւ տեսանէր, զի նա թալացեալ պակուցեալ կայր ի գետնին: 23 Ապա ջուր արկանէր ընդ բերանաւն. իսկ նա ուրեմն եբեր զոգի. եւ զգաստացեալ, մատեաւ եկաց պատմեաց զմեծամեծ սքանչելիսն՝ զոր ինչ ետեսն: 24 Ապա կամեցաւ տալ նմա երէցն ի սրբութենէն անտի արինացն. իսկ եղբայրն չհաւանեալ չառնոյր յանձն, վասն զի անարժան համարէր զանձն իւր: 25 Այլ հոր հատեալ անձինն, ի ներքս իջեալ, զեւթն ամ ապաշխարեալ զթերահաւատութիւն մեղաց իւրոց, եւ յետ եւթն ամին ապա զանձն արժանի ապաշխարութեան համարէր, ելանել առնուլ ընդ արէնսն հաւասարել: 26 Սակայն ի նոյն հոր իջուցեալ զանձն իւր զամենայն աւուրս կենաց իւրոց, մինչեւ ի նմին հոր վաղճանեցաւ եղբայրն: 27 Ապա եւ նոյն երէցն հանգեաւ, եւ ի միասին երկոքին եղան ի ներքս ի վկայանոցին, ուր սքանչելիք երեւեցան յեղբայրանոցին Եպիփանու:

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

1 Յաղագս Յուսկան՝ որ էր ի զաւակէ Ադրբիանոս եպիսկոպոսի, զոր կացոյց փոխանակ Ներսիսի թագաւորն Պապ յիւրոց կամաց՝ առանց մեծ եպիսկոպոսապետին Կեսարու. եւ վասն այսորիկ բարձաւ իշխանութիւն հայրապետացն Հայոց զեպիսկոպոսն ձեռնադրել:

2 Եղև յետ մահուանն հայրապետին Ներսէսի կացոյց թագաւորն Պապ զՅուսիկ եպիսկոպոս, որ էր ի զաւակէ Ադրբիանոս եպիսկոպոսին Մանազկերտոյ: 3 Ետ հրաման ունել նմա զտեղի հայրապետին, իշխել փոխանակ նորա՝ զոր սպան. եւ էր նա փոխանակ նորա: 4 Բայց լուաւ եպիսկոպոսապետն Կեսարու՝ թէ սպանին զմեծ հայրապետն Ներսէս, եւ փոխանակ նորա տեղի նորուն զոր կացուցին զՅուսիկ՝ առանց նորա հրամանի եղեալ, զի ոչ որպէս սովոր էին առ հայրապետն տանել ի Կեսարիա ի ձեռնադրութիւնն:

5 Եւ իրքս այս մեծ զարմանալով ցասման եղեալ հայրապետին Կեսարու վասն բանիս այսորիկ, եւ եղև ժողով եպիսկոպոսացն սինհոդոսին նահանգին Կեսարու առանց հայրապետին. եւ գրեցին թուղթ ցասմամբ մեծապէս: 6 Եւ նոյնպէս եւ գրեցին թուղթ առ թագաւորն Պապ, եւ լուծին զիշխանութիւնն կաթողիկոսութեանն. զի որ լիցին հայրապետ Հայոց, նա դրանն արքունի իշխեսցէ զհացն արհնել. եւ մի՛ իշխեսցէ ձեռնադրել զեպիսկոպոսն Հայոց, որպէս սովորութիւն էր ի բնէ: 7 Եւ յայնմ հետէ բարձաւ իշխանութիւնն Հայոց զեպիսկոպոսն ձեռնադրել. այլ որ լինէին եպիսկոպոսք ամենայն զաւառաց զաւառաց Հայոց եւ կողմանց կողմանց, այնուհետեւ յայնմ հետէ որ միանգամ

լինելին եպիսկոպոսք սահմանացն Հայոց, երթային ի քաղաքն կեսարացոց, եւ անդ լինելին եպիսկոպոսք: 8 Վասն զի յայնմ հետե բարձաւ իշխանութիւնն յերկրէն Հայոց, այնուհետեւ ոչ իշխելին եպիսկոպոսք ձեռնադրել. բայց որ լինէր աւագ եպիսկոպոսացն, ի վերոյ միայն նստէր, եւ հաց աւրհներ թագաւորացն: 9 Եւ սա քրիստոնէայ, բայց համարձակութեամբ յանդիմանութեամբ ինչ ընդ ումեք չիշխէր բարբառել. կամ զի երկնչոտ էր եւ հաւան, եւ ըստ կամաց թագաւորին միայն ունէր զպատիւն, եւ կայր ի լռութեան եւ ի հանդարտութեան զամենայն աւուրս կենաց իւրոց:

ԳԼՈՒԽ Լ.

1 Յաղագս սգոյն, որպէս սգային զհայրապետն Ներսէս, եւ լինելին զմաննէ կաթողի:

2 Ապա յետ սպանանելոյն Պապայ զտուրբ հայրապետն Ներսէս, տխրեցաւ ամենայն մարդ խոր տրտմութեամբ. եւ ամենայն մարդ երկրին Հայոց հաւանէին խաւսէին եւ ասէին. Բարձեալ են արդ փառք Հայոց, զի բարձաւ արդարն Աստուծոյ յայսմ երկրէ: 3 Խաւսէին իշխանքն եւ նախարարքն, եւ ասէին. Գիտեմք արդ թէ կորեաւ երկիրս մեր. զի ա՛րդ հեղաւ արիւն արդար ի տարապարտուց, մանաւանդ զի վասն Աստուծոյ սպանաւ: 4 Եւ խաւսէր Մուշեղ սպարապետն Հայոց եւ ասէր. Սրբոյն Աստուծոյ հեղաւ արիւն ի տարապարտուց. այսուհետեւ ես ոչ կարեմ երթալ ի վերայ թշնամեաց, եւ ոչ նիզակ ումեք ուղղել: 5 Չի գիտեմ եթէ եթող Աստուած ի ձեռանն զմեզ. եւ լքեալ ենք, եւ ոչ կարեմք համբառնալ զգլուխս մեր. զի գիտեմ ես՝ եթէ չիք յաղթութիւն ի վերայ թշնամեաց երկրիս Հայոց. յաղաւթից նորա էր յաղթութիւն որ մեռաւն, եւ ազգի նոցա: 6 Եւ սգային ամենայն ազատք եւ շինականք ծագէ ի ծագ ամենայն սահմանաց երկրին Հայոց, ազատք եւ շինականք ամենայն բնակիչք տանն Թորգոմայ, հայ լեզուն առ հասարակ:

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս զկնի մեռանելոյն հայրապետին Ներսիսի, եւ կամ ո՛րպէս ի նախանձ մտեալ տապալեաց թագաւորն Պապ զամենայն եղեալ կրանս կանոնիցն՝ որ ինչ եղան ի Ներսիսէ առ կենդանութեամբ նորա ի նմանէն:

2 Իսկ թագաւորն Հայոց Պապ, զի թէպէտ եւ սպան զհայրապետն աշխարհին Հայոց զՆերսէս, սակայն ոչ յագեցաւ մահուամբ նորա, այլ ջանայր այսպէս՝ թէ զինչ միանգամ կարգք իցեն ուղղութեան ի Ներսիսէ եղեալ յեկեղեցւոջն, եղծեսցէ եւ խանգարեսցէ: 3 Եւ սկսաւ նախանձ վարել ընդդէմ յառաջագոյն կանոնելոցն ի նմանէ. եւ սկսաւ հրաման տալ յայտնապէս յաշխարհին աւերել զայրենոցսն եւ զորբանոցսն՝ զոր շինեալ էր Ներսէս ի գաւառս գաւառս, եւ աւերել զկուսաստանսն ի գաւառս գաւառս եւ յաւանս յաւանս պարսպեալս եւ ամրացեալս, որ նորին Ներսիսի էր շինեալ վասն ամրապահս առանգոցն զգուշութեան: 4 Քանզի յիւրում կենդանութեան երանելոյն Ներսիսի էր շինեալ. շինեաց զայս կուսաստանս յամենայն գաւառս, զի որ միանգամ կուսանք եւ հաւատացեալք իցեն՝ անդր ժողովեսցին ի պահս եւ յաղաւթս, եւ կերակրել յաշխարհէ եւ յիւրաքանչիւր ընտանեաց: 5 Չայն աւերել հրամայէր Պապ թագաւորն, եւ զկուսանսն հաւատացեալս տայր հրաման ի խառնակութիւն պղծութեան:

6 Եւ յամենայն աւանս էր շինեալ նորին Ներսիսի եւ հիւանդանոցս, յամենայն կողմանց եւ ռոճիկս եւ դարմանս կարգեալս, եւ արս հաւատարիմս թողեալ տեսուչս հիւանդացն եւ աղքատացն. նոյնպէս եւ այնոցիկ յանձն արարեալ որք երկիրդածքն էին յԱստուծոյ, որք դատաստանացն յաւիտենականացն եւ գալստեանն Քրիստոսի սպասէին: 7 Զվերակացուն հալածէր թագաւորն յիրաքանչիւր տեսչութենէ, եւ գտեղիսն ի բաց աւերէր: 8 Զոր վերակացուն կարգեալ էր յաղագս չքաւորացն եւ աղքատաց տեսուչ, գնոսա ի բաց հալածէր. եւ հրաման տայր ամենայն աշխարհի իշխանութեանն իւրոյ. Աղքատքն բայց եթէ ի մոյր ելցեն. այլ անդր ոք ինչ մի՛ իշխեսցէ տանել, եթէ ոչ նոքա եկեսցեն ժտեսցեն աղաչեսցեն, ապա թէ գտանել հազիւ ինչ կարասցեն: 9 Եւ զկարգս պտղոյն եւ զտասանորդացն՝ որ ի նախնեացն կարգեալ սովորութիւն էր տալ յեկեղեցին, վասն այնորիկ հանէր հրաման ընդ աշխարհ՝ զի մի՛ որ տացէ:

10 Եւ յաւուրսն Ներսիսի հայրապետի ոչ ոք իշխէր ի նմանէ հանել կամ թողուլ զկին իւր զամուսին յամենայն երկիրն Հայոց. զոր միանգամ քաւորով կամ պսակաւ հարսանեացն արհնութեամբ առեալ էր. եւ ոչ այլ առնել միւսանգամ իշխէր ոք համարձակել: 11 Եթէ յանկարծ մեռանէր ոք, ոչ ոք իշխէր անյուսութեամբ արտաքոյ կարգի կանոնի եկեղեցոյ լալ զմեռեալն. եւ ոչ կոծ ոք դնէր կամ աշխարանս մեռելոյն, եւ ոչ ձայնս ոք արկանէր ի վերայ մեռելոյն յաւուրսն Ներսիսի. այլ լոկ արտասուաւք եւ ըստ արժանի սաղմոսիւք եւ արհնութեամբ, կանթեղաւք եւ մոմեղինաւք լուցելովք զմեռեալսն յուղարկէին: 12 Իսկ յետ մահուան նորա այնուհետեւ ամենայն մարդ առին հրաման համարձակութեամբ ի թագաւորէն, թողուլ զկանայս զամուսինս իւրեանց. էր զի մի այր տասն կին փոխէր. եւ առ հասարակ յանարեւութիւն դարձան միանգամայն: 13 Ապա յետ մահուան Ներսիսի յորժամ զմեռեալսն լային, փողովք եւ փանդոաւք եւ վնաւք զկոծան պարուցն կաքաւելով, զտիգսն հատեալս, զերեսս պատառեալս, արք եւ կանայք պղծութեամբ ճիւղաղութեամբ պարուք դէմ ընդդէմ հարկանելով, եւ կամ ափս հարկանելով, զմեռեալսն յուղարկէին:

14 Իսկ յամսն Ներսիսի զաղքատս բնաւ ամենեւին ի մոյր ոչ տեսանէր ընդ ամենայն սահմանսն Հայոց. այլ անդէն ի հանգստեան նոցին, այս ինքն յարկանոցսն, ամենայն մարդիկ տանէին զամենայն պիտոյս նոցա. անդէն իսկ անկարաւտ յամենայն ումեքէ լցեալ էին: 15 Իսկ յետ մահուն քահանայապետին թէ առնէր ոք հանգիստ աղքատացն՝ «մեծ պատիժս կրէր ի թագաւորէն:

16 Իսկ յաւուրսն Ներսիսի ընդ ամենայն երկիրն Հայոց կարգք պաշտաման եկեղեցոյն մեծապէս պայծառացեալ էր. եւ բազմութիւն սրբոց պաշտանէիցն կանոնելոցն: 17 Եւ յիշատակ սրբոց վկայից յաւուրս նորա յամենայն տեղիս Հայոց մեծախումբ ժողովովք հանապազ պայծառանային, եւ պատիւ հարցն եպիսկոպոսաց յամենայն գաւառս Հայոց յաճախէր ըստ արժանի իւրեանց. եւ կարգք վանականաց եւ ի շէնս եւ յանշէնս առ հասարակ ծաղկեալ: 18 Այլ ամենայն եղծեալ ապականեցաւ խանգարեցաւ յետ մահուան նորա:

19 Իսկ յաւուրս քահանայապետութեան Ներսիսի ամենայն գաւառք Հայոց յամենայն ի շէնս եւ ի գիւղս յամենայն կողմանս Հայոց առ հասարակ ի հրամանէ քահանայապետին էին շինեալ արտարատունք հիւանդանոցք արտարանոցք. եւ ամենայն մարդիկք երկրին Հայոց էին պտղաբերք եւ ողորմածք առ ի յիշել զաղքատս եւ

զնեղեալս, զտառապեալս եւ զաւտարս, զհարստահարս, զնշդեհս, զպանդուխտս, զհիւրս, զանցաւորս. եւ էր նոցա կարգեալ վերակացուս սրբոյն Ներսիսի, եւ դարմանս ի տեղեաց տեղեաց: 20 Իսկ յետ մահու նորա աւերեաց զայն ամենայն թագաւորն Պապ, եւ անարգեաց զպատիւ եկեղեցոյ. եւ բազում ինչ կարգ եւ կանոնաց ուղղութեան յաւրինուածոց՝ զոր եղ հայրապետն Ներսէս, եւ անցեալ դարձեալ ի մոռացաւնս զամենայն կարգեալն տապալէր: 21 Յետ նորա ելիցն յաշխարհէս բազում զաւառք Հայոց եւ բազում մարդիկ ի հնութիւն դիւապաշտութեան դարձան եւ ընդ բազում տեղիս Հայոց կուռս կանգնեցին ի համարձակութենէ թագաւորին Պապայ. զի ոչ գոյր յանդիմանիչ, եւ ոչ ոք էր այն՝ յորմէ խիթային. զինչ եւ կամէին գործել, համարձակութեամբ գործէին. բազումք պատկերս կանկնեալ՝ երկիր պագանէին:

22 Եւ հաստ եւս յարքունիս Պապ թագաւոր զհող եկեղեցոյն, զոր տուեալ էր թագաւորին Տրդատայ առ մեծան Գրիգորի քահանայապետի ի սպաս պաշտաման եկեղեցոյն ընդ ամենայն երկիրն Հայոց: 23 Ձի յերթն հողոյն զհինգն հատանէր յարքունիս, եւ զերկուսն միայն թողոյր, երկուս հողս: 24 Եւ ըստ հողոյն թողոյր երկուս երկուս առ գելդ մի երեց եւ սարկաւազ, եւ զայն՝ սպասու կացուցանէր յիւր ի ծառայութեան զեղբարս եւ զորդիս երիցանցն եւ սարկաւագացն: 25 Ձի նմա այսպէս թուեցաւ՝ եթէ զայն չար ինչ կամացն հեճուկս Ներսիսի առնիցէ ի կենդանեաց առ մեռեալս, վասն թշնամութեանն՝ զոր ունէր ընդ նմա: 26 Եւ զայն ոչ ածէր զմտաւ՝ թէ զանձն կորուսանէ: Եւ ի ժամանակին նուաղէին ամենայն կարգք եկեղեցոյ պաշտամանն սպասուցն յամենայն երկիրն Հայոց:

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

1 Յաղագս թագաւորին Պապայ թէ ո՛րպէս խտտորեցան ի թագաւորէն Յունաց, կամ ո՛րպէս սպանաւ ի զաւրացն Յունաց:

2 Եւ շրջեաց զմիտս իւր թագաւորն Պապ եւ խտտորեաց զսիրտ իւր ի թագաւորէն Յունաց, եւ կամեցաւ խառնել զսէր իւր եւ առնել միաբանութիւն ընդ թագաւորին Պարսից: 3 Եւ սկսաւ թիկունս իւր առնել զարքայն Պարսից, եւ արձակել անդրէն հրեշտակս յաղագս միաբանութեան: 4 Եւ առաքէր հրեշտակս առ թագաւորն Յունաց, եթէ Կեսարիաւ հետ՝ եւ տասն քաղաք մեր լեալ է, արդ ի բաց տուր. եւ զՈւռհա քաղաք շինեալ է նախնեացն մերոց. արդ եթէ ոչ կամիս խանգար ինչ առնել, տուր ի բաց. ապա թէ ոչ, կռուիմք մեծաւ պատերազմաւ: 5 Այլ Մուշեղ եւ ամենայն իշխանքն Հայոց շատ եղին ի մտի արքային, զի մի՛ քակեսցէ զուխտ յերկրէն թագաւորութենէն Յունաց. եւ ոչ անսաց նոցա, եւ յայտնեաց զթշնամութիւն իւր՝ զոր ունէր ընդ թագաւորին Յունաց:

6 Այլ իշխանքն Յունաց եւ զաւրքն նոցին տակաւին էին յերկրին Հայոց. եւ անուն իշխանացն՝ միումն Տէրէնտ, միւսումն Ադէ: 7 Եւ յղեաց դեսպան մի գաղտուկ թագաւորն Յունաց առ իշխանսն զաւրացն իւրոց՝ որ էին յերկրին Հայոց, եւ հրաման տայր սպանանել զթագաւորն Հայոց զՊապ: 8 Եւ եղեւ իբրեւ ընկալան զայս հրաման ի թագաւորէն Յունաց իշխանքն իւր՝ որ էին ի Հայոց երկրին, սպասէին մահու ի դէպ՝ սպանանել զթագաւորն Հայոց զՊապ: 9 Եւ եղեւ ի դիպան ժամանակի իբրեւ գիտացին Տէրէնդն եւ Ադէն զաւրավարքն զաւրացն Յունաց՝ թէ միայն է թագաւորն Հայոց Պապ, եւ ամենայն մեծամեծքն եւ զաւրքն Հայոց չէին անդ, եւ էր թագաւորն Հայոց Պապ

բանակեալ ի դաշտին ի Բագրաւանդ գաւառի ի Խու անուն տեղոյն, եւ բանակ զաւրացն Յունաց բանակեալ էր անդէն մաւտ առ բանակին Հայոց արքային. ապա զաւրավարն Յունաց հաց մեծապէս գործեալ յընթրիս հրաւիրեալ կոչեցին զմեծ թագաւորն Հայոց զՊապ մեծապէս ըստ արժանաւորութեան նորա, որպէս արեւն էր զայր թագաւոր ի հաց մեծ կոչել. եւ առնէին կազմութիւն պատրաստութեան:

10 Եւ եկեալ թագաւորն Պապ յընթրիս, մտեալ բազմեցաւ յուտել եւ յըմբել: 11 Եւ իբրեւ մտանէր արքայն ի խորանն Տէրէնդի զաւրավարին Յունաց, եւ լեզէն սպարակիր հետեւակն վահան ի ձեռն, սակուր զգաւտոյ, շուրջ ի ներքոյ գորմովք խորանին պատեալ պսակէին. սոյնպէս եւ արտաքոյ կազմէին ի ներքոյ կուռ վառեալք, եւ ի վերոյ հանդերձք զգեցեալք պատրաստէին: 12 Իսկ թագաւորն Պապ համարէր ի միտս իւր՝ թէ ի պատիւ ինչ նորա զայն առնիցեն: 13 Եւ մինչ դեռ յընթրիսն ուտէր, սակրաւոր զաւրքն ի թիկանց կուսէ նորա կարգեալք պսակեալք կային շուրջ զնովաւ յամենայն կուսէ: 14 Իբրեւ ընդ գինիս մտին, որպէս զառաջին ուրախութեանցն նուագն մատուցին արքային Պապայ, եւ առ հասարակ թմբկահարք եւ սրընգահարք, քնարահարք եւ փողահարք իւրաքանչիւր արուեստաւք պէսպէս ձայնիւք բարբառեցան: 15 Եւ վահանաւոր լեզէնին հրաման ետուն. եւ մինչ դեռ թագաւորն Պապ զուրախութեան գինին ունէր ի մատունս իւր, եւ նայէր ընդ պէսպէս ամբոյս գուսանացն, ահեակ ձեռամբն յարմուկն՝ յոր յեցեալ բազմեալ էր՝ ունէր տաշտ ոսկի ի մատունս իւր. իսկ աջ ձեռնն եղեալ էր ի դաստապան նրանին՝ գոր կապեալն էր յաջու ազդերն իւրում. եւ մինչ դեռ բերանն ի բաժակին էր յըմպելն, եւ աչաւքն յառաջ կոյս պշուցեալ հայէր ընդ պէսպէս ամբոյս գուսանացն հրաման լինէր ակնարկելով զաւրացն Յունաց: 16 Եւ լեզէն սակրաւորքն երկու ի թիկանց կուսէ կային ի սպասու ոսկիկմբէ վահանաւքն, յանկարծաւրէն կից ի վեր առեալ զսակուրսն, զարկանէին թագաւորին Պապայ. մին կշիռ զույն հարկանէր սակրան, եւ միւսն եւս սակրաւորն զաջ թաթ ձեռինն՝ որ կայր ի վերոյ դաստապանի նրանին՝ հարկանէր, կտրէր եւ ի բաց ընգենոյր: 17 Անդէն ի բերանս տապալէր թագաւորն Պապ. եւ գինին տաշտին եւ արիւնն պարանոցին նովաւ հանդերձ ի վերայ բաժակալ սկտեղն անկանէր առ հասարակ, եւ անդէն սատակէր թագաւորն Պապ: 18 Ընդ շփոթելոյ տաճարին խոովութեան՝ Գնէլ տէր գաւառին Անձեւացեաց յտուն կացեալ յիւրմէ բազմականէն, հանեալ զիւր սուսերն՝ հարկանէր զմի ի լեզէնաց անտի սպանանէր, յայնցանէ՝ որ հարին զթագաւորն: 19 Ապա Տէրէնդ զաւրավարին Յունաց զիւր սուսերն հանեալ ածէր, տարակաց ի գլխոյն Գնէլոյ զսկաւառակն գլխոյն ի վերայ աչացն ի բաց ընգենոյր: 20 Եւ այլ ինչ ոք ոչ կարաց յանդգնել ասել ինչ ընդ նոսա եւ ոչ ինչ:

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.

1 Յաղագս որ ինչ խորհեցան ի յետոյ իշխանքն Հայոց, ապա անցին կացին լուռ:

2 Եւ ժողովեցան եկին ամենայն իշխանքն Հայոց մեծամեծք ի մի վայր ի միասին, եւ Մուշեղ սպարապետն եւ Հայր մարդպետ, եւ ամենայն իշխանքն ասէին. Զի՞նչ արասցուք կամ զի՞նչ գործեսցուք, ինդդեսցո՞ւք զվրէժ թագաւորին մերոյ՝ թէ ոչ: 3 Եւ ապա հաստատեցաւ այս բան ի խորհրդեանն, եւ ասէն. Ոչ կարեմք հեթանոսաց ի Պարսկաց ի ծառայութիւն մտանել, եւ թշնամի առնել զթագաւորն Յունաց, եւ ոչ

գերկոստան թշնամի առնել. եւ ոչ առանց միոյ թիկանց կարենք կեալ: 4 Ապա եկաց այս բան ի խորհրդին, թէ զինչ եղել՝ ահա եղել. թող ծառայեսցուք թագաւորին Յունաց, կացցուք ի հնազանդութեան իշխանութեան թագաւորութեանն Յունաց. զիարդ եւ կամք իցեն թագաւորութեան Յունաց՝ արասցեն մեզ: 5 Եւ ոչ ինչ արկին ի միտ, կամ վրէժ խնդրել, կամ այլ ազգ ինչ իրս առնել. այլ անցին կացին լուռ:

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.

1 Յաղագս թագաւորելոյն Վարազդատայ երկրին Հայոց յետ Պապայ:

2 Եւ եղև յետ մահուն Պապայ թագաւորին Հայոց, թագաւորեցոյց թագաւորն Յունաց զՎարազդատ ոմն ի նմին տոհմէն Արշակունի ի վերայ աշխարհին Հայոց: 3 Եկն բազում շքով եմուտ յերկիրն Հայոց, եւ թագաւորեաց յերկրին Հայոց: 4 Եւ էր նա մանուկ յաւուրց, լի արութեամբ, կորովի ձեռաւք, քաջ սրտիւ, եւ ի մտաց թեթել, մանգաքարոյ տղայահանճար մանկամիտ: 5 Բայց սակայն իբրեւ տեսին զնա, ժողովեցան առ նա ամենայն ազգք Հայոց մեծամեծք նախարարք, եւ կամեցեալ խնդացին զթագաւորելն նորա ի վերայ իւրեանց:

6 Եւ սպարապետն Հայոց Մուշեղ առաջնորդէր Հայոց. եւ զգուշանայր զսահմանաւքն Հայոց, որպէս սովոր էր կարգել զաշխարհ մեծապէս. եւ խրատ բարեաց թագաւորին մանկանն Վարազդատայ մատուցանէր: 7 Եւ հոգայր հանապազ վասն թագաւորութեան աշխարհին Հայոց, եւ զիարդ կամ որպէս շէն լինել մարթասցէ. եւ հանապազ երկս արկանէր բարեխորհուրդն, զի հաստատուն կալ կարասցէ թագաւորութիւնն: 8 Խորհէր եւս ընդ իշխանսն Յունաց, եւ նոքաւք ընդ կայսերն, թէ պարտ է նոցա քաղաք մի շինել յերկրին Հայոց. ի մի մի գաւառսն, որ մին մի քաղաքս, որ երկուս երկուս ամուր պարսպաւորս զաւրանիստս հաստատել ընդ ամենայն երկիրն Հայոց, մինչեւ ի Գանձակ սահման երկիրն, որ Պարսից կուսէ էր, Հայոց սահման էր. եւ զամենայն ազատսն Հայոց կայսերական թոշակաւքն զինուորել. սոյնպէս եւ զաւրաց երկրին Հայոց, զի այսպէս ամենայն զգուշութիւն լիցի առ ի թշնամեաց իւրեանց ի զաւրացն Պարսից: 9 Եւ թագաւորն Յունաց յանձին ունէր մեծաւ խնդութեամբ առնել զայս. զի այսու ամենայնիւ աշխարհն հաստատուն լիցի եւ անշարժ ի նմանէն, զի մի՛ կարասցէ թագաւորն Պարսից յիւր վտարել զաշխարհն Հայոց:

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.

1 Յաղագս թէ ո՛րպէս ի բանս չարախորհուրդս եւ անմիտ մարդկան ելեալ թագաւորն Հայոց Վարազդատ, զգաւրավարն Հայոց Մուշեղ սպանանէր:

2 Այլ իբրեւ տեսանէին զթագաւորն Հայոց Վարազդատ մեծ նախարարքն Հայոց՝ թէ մանուկ բանսերթուկ է, զչար ի բարոյ որոշել չգիտէ, սկսան այնուհետեւ ըստ կամաց իւրեանց վարել զթագաւորն. որպէս եւ կամէին, բանիւք իւրեանց տանէին եւ բերէին զնա: 3 Նա առաւել ունկն դնէր մանկտոյն՝ որ ի տիոց հասակակիցք էին նորա, առաւել քան զձերոցն իմաստնոց՝ որք կարող էին զաւգտակար խրատն մատուցանել նմա:

4 Այլ Բատ, որ նահապետն էր ազգին Սահռունեաց տոհմին, դայեակ սնուցիչ թագաւորին Վարազդատայ, կամեցաւ նա զգործ զաւրավարութեան

սպարապետութեանն Մուշեղայ յինքն յափշտակել ի նմանէ: 5 Վասն այսորիկ սկսաւ քսիս մատուցանել զնմանէն առ թագաւորին Վարազդատայ առ իւրում սանուն, եւ ասել՝ թէ ի սկզբան ի նախնեացն հետէ զձեր Արշակունեաց տոհմին Մամիկոնէից է կորուսեալ, զի հակառակորդք ձեր դոքա լեալ են ի բնէ անտի. եւ համակ զերկիրս Հայոց դոցա է կերեալ, մանաւանդ Մուշեղի. մանաւանդ զի այր չար է եւ նենգաւոր: 6 Զի սիրելի է ի թշնամեաց ձերոց, եւ ատելի սիրելեաց ձերոց. եւ համակ ընդ ձեզ նենգաւ է գնացեալ, երկմտութեամբ եւ դժխեմութեամբ: 7 Զի ո՛չ այն Մուշեղ է, որ ի թագաւորութեան ժամանակ Պապայ ի պատերազմունսն Պարսից քանիցս անգամ ձեռնահաս եղեւ սպանանել զՇապուհ արքայն Պարսից, եւ ոչ եսպան, այլ արձակեաց զթշնամին. եւ երբեմն զկանայս Շապիոյ թագաւորին ի բուռն էարկ, եւ ինսամոտ գթով ժանուարաւք արձակեաց զնոսա զհետ Շապիոյ: 8 Ո՛չ այդ այն Մուշեղն է, որ զՌունայր արքայ Ադուանից ի բուռն էարկ, եւ սպանանել ոչ կամեցաւ, այլ արձակեաց զթշնամին: 9 Ո՛չ այդ այն Մուշեղն է, զի զարքայն Պապ հրամանաւ դորա եւ դորին խորհրդովդ զաւրավարքն Յունաց սպանին. զի դա ոխացոյց եւ զրգոեաց զարքայն Յունաց ի վերայ թագաւորին Պապայ, մինչեւ ետ սպանանել: 10 Այլ արժան է մեռանել ի ձեռաց քոց, եւ չէ պարտ կեալ դմա. այլ թէ ոչ աճապարեցես, արքայ, այժմ զհայ երկիրս խորհի լնուլ քաղաքաւք, եւ զաւրանիստ առնէ բնակութեան զաւրացն Յունաց: 11 Եւ այնուհետեւ կամ թագաւորն Յունաց հանէ ի քէն զթագաւորութիւնս Հայոց, կամ այս Մուշեղ սպանանէ, եւ ինքն թագաւորէ: 12 Եւ այսպիսի բանիւք գաղտնի հանապազ զթագաւորն զրգոէին, մինչեւ հաւանեցաւ ըստ կամաց նոցա զսպարապետն զզաւրավարն Հայոց սպանանել:

13 Ապա խորհուրդ արարին, թէ ո՛րպէս ըմբռնել կարասցեն զնա. քանզի մեծապէս երկնչէին ի նմանէն: 14 Թէ զգայ, ասեն, մեծ պատերազմ առնէ. եւ ոչ ոք կարէ զղէմ քաջութեան նորա ունել, բայց հնարիւք մեքենաւորութեամբ ինչ լինիցի հնար: 15 Այսպէս սպասէին նմա: 16 Եւ եղեւ յաւուր միոջ հրաման ետ Վարազդատ արքայ Հայոց ընթրիս մեծ գործել եւ մեծ պատրաստութիւն առնել. եւ կոչել հրամայեաց յընթրիսն զամենայն աւագս պատուականս եւ զմեծամեծս, եւ զզաւրավարն Մուշեղ: 17 Պատրաստեաց Վարազդատ արս ընտիրս հզաւրս, զաւրեղք, զի կազմ կայցեն գործոյն, հարկանել յանկարծարէն յանպատրաստից յեղակարծումն ժամու ի վերայ Մուշեղի: 18 Զնոսա քաջ ուրախ առնէր մեծապէս, եւ շատ գինի տայր ըմպել, եւ բազում առնէր զբաւսումն ուրախութեան: 19 Արքայն Վարազդատ տայր նշանս յառաջագոյն այնոցիկ, զոր էր սպանաւորն պատրաստեալ, եթէ յորժամ գիտիցես՝ թէ քաջ արբեալ իցէ, եւ զմտաւք զառանցեալ յարբեցութենէ սպարապետն Մուշեղ, եւ յարուցեալ իբրեւ ի ճեմիշն երթալոյ պատճառաւ, եւ դուք պատեսջիք զնովաւ: 20 Եւ եղեւ իբրեւ անցին զառանցին ի գինւոյն՝ ըստ չափ անցանելով, եւ թագաւորն Վարազդատ պահէր զանձն ի գինւոյն: 21 Իբրեւ գիտաց Վարազդատ՝ թէ արդ յարբեցութենէ մտաց ինչ չզգան, ինքն յարուցեալ իբրեւ յապարահէ զանց առնելոյ պատճառաւ, եւ աւագանին ամենայն բազմականացն յոտն կացին առ հասարակ, իբրեւ նմա պատիւ ինչ առնել: 22 Եւ յանկարծ արքն, որոց էր տուեալ հրաման, երկոտասան այր կից զոյգ զկնի կողմանէ զնմանէ բուռն հարկանէին, վեց այր ի մի բազուկն Մուշեղի, եւ վեց այր ի միւս բազուկն: 23 Եւ ընդ ոտն կալ թագաւորին, նայեցեալ ընդ նա՝ եթէ՝ Այս ընդէ՞ր է. եւ թագաւորին պատասխանի տուեալ, ասէ. Երթ առ Պապ արքայ, հարց եւ տես՝ թէ ընդէ՞ր է այդ: 24 Եւ թագաւորն ի

դուրս կոյս գնացեալ ելանէր, եւ ասէ Մուշեղ. Ի վերայ բազում իմոց վաստակոցն արեան եւ քրտան, եւ սլաքաւքն զքիրտն ջնջելոյ, ա՛յս հատուցումն եղեւ ինձ: 25 Բայց իբրեւ եհաս ինձ մահս, թէ ի վերայ ձիոյ դիպեալ էր®: 26 Զայս միայն բանս ժամանեաց ասել, եւ այլ ոչ ինչ ոչ: 27 Եւ անդէն Բատ Մահառունի, դայեակն արքային Վարազդատայ, գնրանն՝ զոր յիւրում ազդերն ունէր՝ հանեալ, անցոյց ընդ փողս զաւրավարին Մուշեղի. եւ անդէն ի բաց եհատ զգլուխ նորա: 28 Եւ բարձին զնա, եւ տարան զմարմին նորա ի գեղն իւր:

ԳԼՈՒԽ ԼԶ.

1 Յաղագս անմտութեան կարծեաց ընդանեացն Մուշեղի, եւ այլ մարդկանն:

2 Եւ եղեւ իբրեւ տարան զմարմինն սպարապետին Մուշեղի ի տուն իւր առ ընտանիս իւր, ոչ հաւատային ընդանիք նորա մահուն նորա, թէպէտ եւ տեսանէին զգլուխ նորուն զատ ի մարմնոյն անտի: 3 Զի ասէին. Դորա յանթիւ ճակատ մտեալ էր, եւ վեր երբէք չէր առեալ. ոչ նետ մի դիպեցաւ երբէք, եւ ոչ այլոց զինու խոցեալ է զդա: 4 Իսկ կէսք յառնելոյ ակն ունէին նմա. մինչեւ զգլուխն անդէն ի կոճեղն կարեալ կցեցին, եւ հանին եղին ի տանիսն աշտարակի միոյ. ասէին՝ թէ վասն զի այր քաջ էր, առկեզք իջանեն եւ յարուցանեն զդա: 5 Պահապան կային, եւ ակն ունէին յառնելոյ, մինչեւ նեխեցաւ մարմինն: 6 Ապա իջուցին յաշտարակէ անտի, եւ լացին թաղեցին զնա որպէս արէն էր:

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.

1 Յաղագս գալոյն Մանուէլի ի գերութենէ Պարսից, եւ խնդրելոյ զվրէժն Մուշեղի, եւ հալածելոյ զթագաւորն Վարազդատ յերկրէն Հայոց, եւ յինքն ունելոյ զերկիրն Հայոց:

2 Ապա կացոյց թագաւորն Վարազդատ ի գործ զաւրավարութեան սպարապետութեանն զԲատ նահապետն Մահառունեաց տոհմին, որ էր իւր դայեակ, բանսարկու քուն սպանողն Մուշեղի: 3 Եւ էր նա սպարապետ փոխանակ նորա, զաւրավար ամենայն Հայոց: 4 Եւ ազգին Մամիկոնեան տոհմին տանուտէր նահապետ կացոյց թագաւորն՝ Վաչէ անուն ի նմին տոհմէ:

5 Յայնմ ժամանակի դարձան ի գերութենէն եկին ի Պարսից, զոր տարեալ էր Շապիոյ արքային, արք երկու եղբարք ի Մամիկոնեան տոհմէն. անուն միումն Մանուէլ, եւ անուն երկրորդին Կոմս: 6 Քանզի զայն ժամանակաւ թագաւորին Պարսից Մասանականին տուեալ էր պատերազմ ընդ մեծ թագաւորին Քուշանաց ընդ Արշակունւոյն, որ նստէր ի Բաղի քաղաքին: 7 Եւ իբրեւ երթային զաւրքն Պարսից ի Քուշանացն պատերազմն, ապա եւ զմարդիկ գերութեանն որ ի Հայոց էին թագաւորին Պարսից՝ յղէր ի պատերազմ ընդ իւր զաւրսն. եւ Մանուէլս այս երթայր ընդ նոսա հանդերձ եղբարքն իւրով Կոմսիւ: 8 Եւ իբրեւ եղեն խառնուրդք երկոցունց գնդացն ընդ միմեանս, ապա ի պարտութիւն մատնեցան զաւրքն Պարսից յերեսաց զաւրացն Քուշանաց. դարձան ի փախուստ անհնարին հարուածովք, հասին ի վերայ զաւրացն Պարսից. զի ոչ մի ի նոցանէն ոչ ապրեցուցանէին ի զաւրացն Պարսից. բանբեր անգամ ոչ ապրէր. բայց Մանուէլ որդի Արտաշինայ ի Մամիկոնեան ի տոհմէն, հանդերձ

եղբարքն իւրով Կոմսիւ, բազում քաջութիւնս կատարեալ ի նմին ճակատուն, սակայն հետիոտս ապրէին: 9 Եւ գային յամենայն զաւրացն Պարսիցն սոքա միայն հասանէին առ թագաւորն Պարսից ողջ ապրեալք, եւ բազում քաջութիւնս կատարեալ:

10 Սակայն թագաւորին Պարսից բազում տրտմութիւն լինէր յաղագս իւրոյ զաւրացն եւ կոտորածոյն. սակայն եւ զայնու զայրացեալ զակատեր, զի գնոսա միայն տեսանէր ողջ եկեալ յամենայն զաւրացն իւրոց: 11 Յասուցեալ ընդ նոսա, այսպն արարեալ, հալածեաց յիւրոց սահմանացն. արձակեաց գնոսա յերկիրն իւրեանց: 12 Եւ գնացեալք գային դէմ յանդիման յիւրեանց երկիրն արարեալ: 13 Եւ էին հետիոտք երկոքին եղբարքն. եւ էին երկոքեան մեծք անհեղեղք, երկոքեան անձնեայք որպէս սկայազունք: 14 Մինչ դեռ գային ի ճանապարհի, ոչ կարէր Մանուէլն գնալ, զի ոտիւքն ցաւած էր, ապա Կոմս եղբայր իւր ըստանձնեալ առեալ բառնայր, եւ տասն տասն խրասախ բերէր ըստ անձին զայնչափ այրն զանհեղեղ զանարի. եկն եբեր յերկիրս Հայոց: 15 Եւ եղև իբրեւ եկն եհաս յերկիրն Հայոց Մանուէլ եղբարքն իւրով Կոմսիւ հանդերձ, իբրեւ ետես գնա Վաչէն՝ որ յառաջն էր լեալ նահապետն, մինչ չեւ եկեալ էր նա՝ ետ ցնա զպատիւ իշխանութեանն, զոր առեալ էր ի թագաւորէն Վարազդատայ, քանզի նա էր երէց յազգին. եւ Մանուէլն ունէր զնահապետութեան ազգին տանուտէրութեան պատուին, եւ Վաչէն լինէր երկրորդ:

16 Իսկ յորժամ եհաս եկաց Մանուէլն ի փառս տէրութեան իւրոյ, նախ առանց հրամանի թագաւորին Վարազդատայ յինքն յափշտակեաց զզաւրավարութեանն զսպարապետութիւնն, զի այն ինչ որ իւրոց նախնեացն ի բնէն կալեալ էր ի սկզբանէ, զոր արքայն Վարազդատ շնորհ առնէր իւրում դայեկին Բատայ, զայն Մանուէլ յինքն հանեալ ունէր զիշխանութիւնն: 17 Եղև յետ այտորիկ, պատգամ յղէր սպարապետն Հայոց Մանուէլ առ թագաւորն Վարազդատ, եւ ասէր՝ թէ Փոխանակ ամենայն ազգին մերոյ վաստակոցն, զոր ի նախնեացն ի հնոց ժամանակաց հետէ միամտութեամբ առ ձեզ Արշակունիս վաստակեալ ենք, եւ եղեալ զանձինս մեր ի վերայ ձեր, կեցեալ եւ մեռեալ ենք ի վերայ ձեր, ամենայն նախնիքն մեր առաջինքն անկան ի պատերազմունս ի վերայ ձեր, Վասակ հայր Մուշեղի կորեաւ ի վերայ Արշակայ արքայի, եւ մեք հանապազ վաստակեալ եւ աշխատեալ ենք ի վերայ թագաւորութեան ազգիդ ձերոյ, եւ փոխանակ կեանս առնելոյ ընդ վաստակոցն, արդ որք ի թշնամեացն մեռան, որք մնացին՝ զայն դուք Արշակունիքդ կոտորեցիք: 18 Արդ Մուշեղ այր քաջ եղբայր իմ, որ ի վերայ ձեր մաշեաց զանձն իւր ի մանկութենէ իւրմէ, վանեաց կոտորեաց զթշնամիս ձեր, եւ ոչ կարացին թշնամիքն սպանանել, դու կալալ ի բազմականի խեղդեցեր գնա: 19 Նա դու չես իսկ Արշակունի, այլ ի պոռնկութենէ եղեալ ես որդի. վասն այդորիկ ոչ ծանեար զվաստակաւորսն Արշակունեաց: 20 Նա մեք չենք իսկ լեալ ձեր ծառայք, այլ ընկերք ձեր եւ ի վերոյ քան զձեզ. զի մեր նախնիքն լեալ էին թագաւորք աշխարհին ճենաց, եւ վասն եղբարց իւրեանց գրգռութեանն, զի արիւն մեծ անկեալ է ի վերայ, վասն այնր ենք գնացեալք. եւ վասն բարւոյ հանգստի գտանելոյ՝ եկեալ դադարեալ ենք: 21 Առաջին թագաւորքն Արշակունիք, որք զիտէինն զմեզ ո՛վ էաք կամ ուստի՛ էաք. այլ զի դու քանզի չես Արշակունի, գնա յաշխարհէս, եւ մի՛ մեռանիր ի ձեռաց իմոց:

22 Իսկ Վարազդատ թագաւորն պատգամ յղէր պատասխանոյն առ զաւրավարն Մանուէլ, եւ ասէր. Եւ քանզի չեմ Արշակունի, զի՞ եղի զթագ նախնեաց իմոց Արշակունեացն, եւ կալայ զաշխարհ առաջնոց իմոց, եւ խնդրեցի զվրէժ հարեղբարսն

իմոյ Պապայ ի չարագործ յեղբարէն քումմէ ի Մուշեղայ, բայց զի դու չես յաշխարհէս յայսմանէ, զի քեզն իսկ ասացեր՝ բաս յերկրէն յաշխարհէն ճենաց եմք լեայք թագաւորք ի բնութենէ, եւ այսր պանդուխտք եմք եկեայք, արդ ըստ արիւնակի եղբարն քո մի՛ մեռանիր: 23 Զի իմ, առ բարերարութեան իմոյ, արձակեցի զքեզ. երթ գնա յերկիրն ճենաց, անդ կեաց, եւ անդէն թագաւորեսջիր յերկրին քում: 24 Ապա թէ ոչ կամիցիս գնալ, մեռանիս ի ձեռաց իմոց որպէս եւ Մուշեղն մեռաւ:

25 Իսկ յորժամ բազում անգամ երթեայք եկեայք պատգամաւորք՝ բազում խստագոյն քան զխստագոյն բանս կսկծանաց առ միմեանս յղէին, եւ յետ այսորիկ ժամադիր միմեանց լինէին՝ պատերազմաւ զմիմեանս տեսանել: 26 Իսկ ի հասեալ ի ժամադիր ժամուն, եկեալ տային ընդ միմեանս պատերազմ: 27 Եւ թագաւորն Վարազդատ առնոյր զգաւրն իւրոյ բանակին, եւ գնայր հասաներ ի տեղի ճակատուն, վառեալ կազմեալ պատրաստեալ ի պատերազմ. սոյնպէս եւ սա պատրաստագոյն քան գնոսա: 28 Եւ Մանուէլ սպարապետն հասաներ իւրով գնդաւն ի նոյն տեղի. եւ ի դաշտին Կարնոյ լինէին խառնուրդք երկոցունց գնդացն ընդ միմեանս բախելոցն:

29 Թագաւորն Վարազդատ եւ սպարապետն Մանուէլ զնիզակս առեալ, միմեանց յարձակեալ ախոյեանք ելանէին: 30 Իբրեւ զաչս ի վեր ամբառնայր արքայն Վարազդատ, եւ նայեր ընդ գալն իւր եւ տեսաներ զսպարապետն Մանուէլն, ի մեծութենէն հասակին եւ ի շքեղութենէ անձինն եւ յամրակուռ յերկաթապատ յոտիցն մինչեւ ցզլուխն առ հասարակ յանվթար զինէն, ի հաստամեստ յանձնէն, եւ ի հաստատուն երիվարէն եւ յասպազէն վառելոյն յանշարժ սպառազինէն, համարեցաւ կշռեաց զնա ի միտս իւր իբրեւ զլեառն մի բարձր զանմատոյց: 31 Սակայն ածեալ զմահ ընդ միտս՝ յարձակեցաւ. զի այնուհետեւ չունէր ակն անձինն ապրելոյ: 32 Սակայն զի մանուկ մարդ էր արքայն Վարազդատ, իբրեւ ետես զնա այնպէս՝ զի չէր ինչ կռուոյ տեղեակ, էած զմտաւ թէ՝ ի գրահսն ոչ ինչ կարիցէ նիզակ գործել, առ ձեռաց կորովութիւնն զնիզակն ընդ բերան արկաներ զաւրավարին Մանուէլի: 33 Իսկ Մանուէլ բուն հարկաներ զնիզակէն. հանեալ ի նմանէ զնիզակատէզն՝ ընդ իւր թուրծն հաներ, եւ բազում զիւր թափեր զատամունսն, զնիզակն յինքն հաներ յարքայէն:

34 Եւ արքայն Վարազդատ ի փախուստ դառնայր յերեսաց զաւրավարին Մանուէլի. եւ անդէն Մանուէլ զտեգ նիզակին ի ձեռինն կալեալ, եւ նիզակաւն ի կառափն մատուցեալ ծեծեր զարքայն Վարազդատ. այնպէս տաներ իբրեւ ասպարէզս չորս: 35 Եւ անդէն որդիքն Մանուէլի յարձակեցան մէն մի նիզակ ի ձեռն, Հմայեակն եւ Արտաշէսն, սպանանել զարքայն: 36 Ինքն իսկ Մանուէլ աղաղակեր զկնի որդւոց իւրոց, եւ ասէր. Ա՛յ մի՛ լինիք տիրասպանութ: 37 Եւ նոցա լուեալ զձայն հաւրն, վաղվաղակի արագ արագ դառնային ի նմանէ. եւ ի պարտութիւն մատնեցաւ այն ար գունդն արքունական առաջի մանուէլեան գնդին:

38 Ոչ ինչ այնուհետեւ սակաւ սպանեայք անկանէին ընդ երեսս դաշտին, բազում խոցք եւ խեղք վիրաւորք. եւ բազում նախարարք սատակեցան. բազում փախստեայք հալածականք լինէին: 39 Մինչ դեռ գունդն մանուէլեան էին զկնի փախստելիցն, եւ գայր հասաներ Համագասպեան սեպուհ մի Մամիկոնեան տոհմէն, անցաներ առ անկելովք դիակամքն եւ առ խոց վիրաւորաւքն պատերազմին. եւ ընդ նոսին ընկեցեալ էր եւ զԳարեգին, տէր գաւառին Ռըշտունեաց. բայց ողջ կայր, զի ոչ խոց էր եւ ոչ վնասեալ ինչ: 40 Այս Գարեգին փեսայ լեալ էր յառաջ նորին Համագասպէի, զքոյր նորին

Համագասպուհի անուն ունէր կին: 41 Եւ իբրեւ եկն թագաւորն Շապուհ յերկիրն Հայոց, սա եթող զկինն իւր եւ փախեաւ: 42 Ապա տարան զՀամագասպուհի յերկիրն Տոսպաց, ի քաղաքն ի Վան, հանեալ կախեցին զնա Պարսիկքն զբարձր աշտարակացն՝ որ կայր ի վերայ քարանձաւին, ի կախադանի սպանին զնա:

43 Իսկ յայնմ աւուր իբրեւ անկեալ կայր այն Գարեգին ի մէջ անկելոցն, եկն Համագասպ աներ նորուն անցանել առ նոքաւք: 44 Աղաղակեաց Գարեգինն եւ ասէ. Տէր Համագասպեան, եւ զիս տես. հրաման տուր նժոյգ մատուցանել, թող հեծայց: 45 Եւ ասէ ցնա Համագասպեան. Ո՛վ ես դու: 46 Եւ ասէ: 47 Եւ եմ Գարեգին Ռըշտունի: 48 Եւ ետ հրաման Համագասպեան վահանաւորացն, որ ընդ նմա էին, ասէ. Իջէք եւ դիք զվահանսդ ի վերայ նորա, եւ պահեցէք: 49 Եւ ինքն էանց. ապա իջին վահանաւորքն եղեալք զվահանսն ի վերայ, եւ կային պահէին ըստ հրամանի տուելոյն:

50 Ապա յետ այսորիկ գայր Դանուն ոմն գումապետ սպարակրացն գնդին մանուէլեան զաւրացն. ետես զի իջեալ էին վահանաւորք ի վերայ, եւ զԳարեգինն պահէին. եհարց ցնոսա՝ թէ Ո՛վ է այդ, եւ դուք հի՞մ իջեալ կայք յայդմ տեղոջ: 51 Ասեն նոքա՝ թէ սա Գարեգին Ըռշտունեաց տէր է. եւ մեզ հրաման ետ Համագասպեան իջանել պահել զսա: 52 Եւ մեծաւ ցասմամբ գայրանալով՝ ի բարկութիւն մեծ բորբոքէր Դանունն, եւ ասէր. Արդ ուրեմն վերստին կամի Համագասպեան զսա իւր փեսայ առնել, եւ զՀամագասպուհի զքոյր իւր տալ սմա կնութեան. վասն այսորիկ անխայեաց ի դա, պահել հրամայէր: 53 Եւ անդէն ոտն ածեալ էջ ի ձիոյն, եհան զթուրն, մատուցեալ ի նա՝ պատառ պատառ կոտորեալ, անդէն ցրեալ սատակեաց զնա:

54 Իսկ այլ զաւրքն ամենայն դեռ գային ի կոտորածոյն, զբազումս ձերբակալ արարեալ եւ կալեալ ածէին: 55 Եւ զԲատն, արքային Վարազդատայ զքսուն, զսպանաւոն Մուշեղի, կալեալ իւր որդուովն առաջի սպարապետին Մանուէլի, եւ զայլս՝ որք միանգամայն գործոց սատարն լեալ էին՝ ըմբռնէին զամենեսեան, առ նա ածէին: 56 Եւ մեծաւ դատաստանաւք դատեցաւ զանաւրէնն Բատ սպարապետն Մանուէլ: 57 Բայց նախ յանդիման նմա հրամայէր փողոտել զորդին նորա, ապա յետոյ զնա զլխատել. եւ զայլսն կոտորեաց ըստ նմին արիւնակի: 58 Եւ զթագաւորն Վարազդատ հալածեցին ի յերկրէն ի սահմանացն Հայոց. չոգաւ զնաց ի յերկիրն Յունաց. անդ եկաց որչափ եւ եկեաց, եւ անդէն մեռաւ:

59 Եւ սպարապետն զաւրավարն Հայոց Մանուէլ նուաճեաց զաշխարհս, եւ զամենայն մեծամեծս եւ զնախարարսն Հայոց առ ինքն ժողովէր, եւ էր նա առաջնորդ եւ զլուխ նոցա. եւ վարէր զիւր իշխանութիւնն, եւ տայր հրաման աշխարհի փոխանակ թագաւորի. եւ ունէր զաշխարհ ի շինութեան: 60 Եւ զկինն Պապայ արքայի զԶարմանդուխտ տիկին, հանդերձ որդուովք Արշակունտովք, առեալ զնոսա՝ ի տեղի թագաւորի կալեալ ի պատիւ շրջեցուցանէր: 61 Մեծաւ իմաստութեամբ եւ բազում յաջողութեամբ աշխարհին Հայոց մեծապէս առաջնորդէր, որչափ եկաց ժամանակս: 62 Բայց անուանք պատանեկացն Արշակունեացն, անուն երիցուն՝ Արշակ, եւ կրտսերուն՝ Վաղարշակ, զնոսա առեալ Մանուէլն սպարապետն՝ իբրեւ զսան սնուցանէր, եւ զմայրն նոցա զԶարմանդուխտ ի մեծի շքի տիկնութեան պատուէր: 63 Բայց յորժամ տեսանէր Մանուէլն՝ զոր ինչ գործեացն ընդդէմ էր հրամանաց թագաւորին Յունաց, ածեալ զմտաւ իւրով՝ թէ արժան է նմա զէթ զմի ոք թիկունս առնել նմա, ապա խորհեցան խորհուրդ ընդ տիկնոջն, եւ կամեցաւ թիկունս առնել զարքայն

Պարսից:

ԳԼՈՒԽ ԼԸ.

1 Յադագս եթէ զիս ըդ սպարապետն Հայոց Մանուէլ, հանդերձ ամենայն աշխարհան Հայոց, ձեռն ետ ի թագաւորն Պարսից. եւ մարգպան եւ աշխարհակալ աշխարհին Հայոց գառաջինն ած ի թագաւորէն Պարսից զՍուրէն, եւ մեծաւ պարգեւաւք մեծարեցաւ ի նմանէ. եւ թէ ո՛րպէս յետոյ խորամանկութեամբ Մերուծանայ Արծրունոյ եղեւ ապստամբութիւն, եւ պատերազմունք յուզեցան:

2 Ապա յետ այսորիկ առաքեցին Չարմանդուխտ տիկինն Հայոց եւ սպարապետն Մանուէլ զԳարջոյլ Մաղխազ, եւ ընդ նմա զբազումս ի նախարարացն Հայոց, հրովարտակաւք՝ ընծայիւք եւ պատարագաւք առ թագաւորն Պարսից, զի ի նա ձեռս տայցեն եւ զնա պաշտիցեն, եւ նմա միամտութեամբ ծառայեցեն, եւ տայցեն նմա զաշխարհս Հայոց: 3 Եւ չոգան հասին Գարջոյլն, եւ որք ընդ նմայն էին, ի դուռն թագաւորին Պարսից. մատուցին նմա զհրովարտական զտիկնոջն եւ զսպարապետին Հայոց, եւ ետուն նմա զյղեալ պատգամսն հնազանդութեան: 4 Եւ յորժամ ետես զնոսա թագաւորն Պարսից, մեծաւ խնդութեամբ ընկալեալ զնոսա, եւ մեծապէս մեծարանաւք պատուեաց զնոսա, եւ մեծաւ պարգեւաւ առնէր զԳարջոյլն:

5 Եւ ընդ նմա առաքէր յերկիրն Հայոց զՍուրէն պարսիկ մի ճոխ եւ նախարարացն իւրոց. եւ ընդ նմա յղեաց տասն հազար հեծեալս վառեալս սպառազէնս, զի երթիցէ Սուրէն յաշխարհն Հայոց ի թիկունս աւզնականութեան զաւրավարին Մանուէլի, եւ պահել ի թշնամեաց զտիկինն զՉարմանդուխտ: 6 Եւ ետ թագաւորն Պարսից տանել ի ձեռն Սուրենայ թագ եւ պատմուճան, եւ զվառ թագաւորացն տիկնոջն Չարմանդիսոյ, եւ թագս մանկանցն որդւոցն երկոցունց Արշակայ եւ Վաղարշակայն: 7 Չոյն եւ սպարապետին Մանուէլի սոյնպէս ետ տանել զթագաւորական պատմուճանն, սամոյր մ եւ զգլխոյ պատիւ զարգմանակ ոսկի արծաթ, ու ի պատիւ գլխոյ ի վերայ զագաթանն ի թիկանց արծուոյն՝ հանգոյցք թագի կապեալ աշխարաւանդ հանգոյց, եւ լանջաց պատիւ՝ ապիզակ, որպէս արեւնք են ունել թագաւորաց. եւ շիկակարմիր խորան, եւ ի վերայ խորանին արծուի նշան, եւ սրահակս մեծամեծ եւ կապուտակ երկնագոյն հովանոցս: 8 Եւ ոսկի սպաս տաճարին առաքէր սպարապետին Մանուէլի. եւ տայր նմա յիւրմէ ձեռանէ իշխանութիւն մեծ ի վերայ աշխարհին Հայոց:

9 Եւ եկն եհաս Գարջոյլն Խորխոռունի յերկիրն Հայոց, եւ էած զՍուրէն պարսիկ՝ տասն հազարան: 10 Եկին բերին զպարգեւսն տիկնոջն եւ մանկանց նորա. սոյնպէս սպարապետին Մանուէլի. ունէին պարգեւս իւրաքանչիւր աւագացն, եւ տանուտերացն իւրաքանչիւր մեծամեծացն Հայոց: 11 Եւ յորժամ տեսանէին զմեծարանսն եւ զսէր թագաւորին Պարսից, տիկինն Չարմանդուխտ եւ սպարապետն զաւրավարն Հայոց Մանուէլ մեծաւ խնդութեամբ մեծարէին զՍուրէնն: 12 Տային զաշխարհն Հայոց ի ձեռն Սուրենայ, եւ հնազանդէին հրամանաց թագաւորին Պարսից. եւ կարգէին թագաւորին Պարսից յաշխարհէն Հայոց հարկս՝ տալ ընծայս եւ պատարագս: 13 Սոյնպէս եւ մարգպանին Սուրենայ հասս եւ կաւշիկս եւ զպիտոյս զոռճկացն. սոյնպէս եւ տասն հազարացն դարման եւ կերակուր ըստ պիտոյիցն: 14 Եւ սրտի մտաւք արարին իւրեանց

թիկունս. եւ տէր գտեալ իրեանց զարքայն Պարսից, եւ կային ի ծառայութեան նորա. եւ ստեպ ստեպ դեսպանք թագաւորին Պարսից երթային եւ գային յերկիրն Հայոց. եւ մեծապէս զմտերմութիւն միամտութեանն, որ էրն, ցուցանէին թագաւորին. եւ ստեպ առաքէր պարզեւս տիկնոջն Չարմանդիստոյն. սոյնպէս եւ զաւրավարին Հայոց Մանուէլի: 15 Յոյժ մտերիմ եւ սիրելի լինէր Մանուէլ թագաւորին Պարսից եւ մեծապէս փառաւորեալ աւագանայր ի նմանէն: 16 Եւ Մերուժանն Արծրունի իբրեւ տեսանէր զայն ամենայն փառս աւագութեան, որովք շքեղացոյց զՄանուէլ արքայն Պարսից, զի որպէս զեղբայր կամ զորդի այնպէս պատուեաց զնա, յոյժ նախանձէր նա ընդ փառսն Մանուէլի. եւ խնդրէր նա հնարս հնարել, հանել զնա յաչաց թագաւորին Պարսից, զի փոխանակ նորա ինքն լիցի սիրելի: 17 Եւ իբրեւ այլ հնարս ինչ ոչ կարէր գտանել դուրս նենգութեանցն առ Պարսիկս, ընդ որ մտցէ, ապա խորհեցաւ նա ընդ միտս իւր զնենգութիւն չար, եւ կեղծաւորութեամբ իւրով զգործ իւր յառաջացոյց: 18 Չի իբրեւ նա յեցաւ ի միամտութիւն զաւրավարին Մանուէլի, սկսաւ նախ հպատակութեամբ զմիտսն գողանալ, նախ մտերմութեամբ հաճել զմիտս նորա. ապա զանձն իւր հոգածու եւ խնամակալ երեւեցուցանէր նմա. ապա եկեալ զուշակութիւն առնէր նմա սուտ ի քմաց իւրոց՝ թէ Գիտասջիբ դու, ո՛ր Մանուէլ, զի դեսպան լեալ է յարքայէն Պարսից. յաղագս քո բերեալ ունին հրաման առ Սուրէնն, զի զքեզ կայցին կապեացեն. կամ աստէն սպանցեն, կամ ոտիւք եւ ձեռաւք եւ պարանոցաւ կապելով մեծաւ զգուշութեամբ տանել առ թագաւորն Պարսից. արդ դուն գիտա՛, տե՛ս խորհեաց ընդ միտս քո թէ զի՛նչ գործեացես: 19 Եւ եղև յորժամ լուաւ զայս Մանուէլ, կայր զարմացեալ հիացեալ ընդ միտս իւր. եւ ասէր թէ չիք իմ յանցուցեալ առ Պարսիկս, է՛ր աղագաւ զայն առնիցէ ընդ մեզ: 20 Եւ ասէ Մերուժանն ցՄանուէլ. Ես ճշգրտեցի եւ հաստատեցի, զի իրքդ այդ ստոյգ են. մեծաւ սիրով եւ հոգաբարձութեամբ զուշակ եղէ քեզ: 21 Իսկ իբրեւ հաւատաց բանին Մերուժանայ Մանուէլն, եւ կարծեաց ի միտս իւր՝ թէ ստոյգ են բանքն այն զոր լուաւ, ապա զունդ կազմեաց, եւ զաւր բագում առ ինքն կուտեաց զաւրավարն Հայոց Մանուէլ: 22 Եւ մինչ դեռ խաղաղութեամբ Սուրէնն իւրով բանական բանակեալ էր յանհոգս յանկարծ եւ աննենգ խաղաղութեամբ, իբրեւ ոչ ինչ գոյր ի մէջ նոցա նենգութիւն դաւաճանութեան ըստ համբաւահան չարագործն Մերուժանայ, յանկարծաւրէն յեղակարծումն զաւրավարն Հայոց Մանուէլ հասանէր անկանէր ի վերայ բանակին Սուրէնայ, եւ զտասն հազարսն զՊարսիկսն միանգամայն կոտորէր: 23 Բայց զմարգպան Սուրէնն միաձի արձակէր, շնորհել զարեւն իւր՝ պարզեւ արարեալ: 24 Եւ զարմացեալ Սուրէն ընդ իրսն ընդ այնոսիկ թէ ընդէ՛ր, է՛ր աղագաւ նա զայս արդէք գործեաց© եւ ասէ Մանուէլ ցՍուրէն© Չքեզ վասն բարեկամութեան սիրոյն արձակեալ, ողջանդամ երթիջիր զճանապարհս քո. այլ ես ի Պարսկաց ի խափս այլ ոչ անկայց: 25 Եւ ինքն Մանուէլ Հայոց զգունդն կազմէր, եւ զարսն պատրաստէր. եւ զիտաց այնուիետեւ թէ մեծ թշնամութիւն յարոյց եւ մեծ գրգռութիւն ընդ թագաւորին Պարսից: 26 Եւ յայնմ հետէ զաւրավարն Հայոց Մանուէլ հանդերձ ամենայն գնդան գտիկին Չարմանդուիստ զկին թագաւորին Պարսից ի գլուխ առեալ, ի տեղի թագաւորացն շրջեցուցանէին. եւ ինքեանք կային ի մարտի պատերազմին յաղագս շինութեան աշխարհին Հայոց յամենայն կողմանց ընդ թշնամիս եւ ընդ սահմանակիցս՝ որ շուրջ զիրեամբք էին, եւ աւելի ընդ զաւրսն Պարսից զամենայն ատուրս կենաց իւրոց. բայց Մերուժանն զնայր անդր առ թագաւորն Պարսից ամբաստան զՄանուէլէ:

ԳԼՈՒԽ ԼԹ.

1 Յաղագս Գումանդ Շապիոյ՝ որ առաքեցաւ ի թագաւորէն Պարսից տալ պատերազմ ընդ Հայս, եւ սատակեցաւ ի Մանուէլէ զաւրաւք իւրովք հանդերձ:

2 Ապա թագաւորն Պարսից արձակեաց ի վերայ Հայոց զԳումանդ Շապուի քառասուն եւ ութ հազարաւ, զալ առնուլ աւերել զերկիրն. եւ եկին հասին նոքա մինչեւ ի սահմանսն Հայոց՝ որ յԱտրպայական կուսէն էր: 3 Ապա իբրեւ զայն լսէր զաւրավարն Հայոց Մանուէլ, եւ գումարէր զգաւրսն իւր ըստ բոշոպ ժամանակին որչափ եւ եկն ի ձեռն իւր՝ քսան հազար, եւ ճեպեաց Մանուէլ եւ եհաս ընդդէմ գնդին, եւ արկանէր ի սուր զգաւրսն Պարսից. եւ զԳումանդ Շապուին սպանանէր, եւ դարձեալ ելանէր մեծաւ խաղաղութեամբ:

ԳԼՈՒԽ Խ.

1 Յաղագս Վարազայ թէ ո՛րպէս կամ զիա՛րդ առաքեցաւ ի թագաւորէն Պարսից, եւ սատակեցաւ ի Մանուէլէ իբրեւ զառաջինն:

2 Ապա յետ այսորիկ Վարազ ոմն զաւրավար թագաւորին Պարսից գայր հասանէր ութուտասն բիրու յերկիրն Հայոց, տալ պատերազմ ընդ Մանուէլի ընդ սպարապետին, եւ ընդ ամենայն գնդին Հայոց: 3 Ապա կազմէր պատրաստէր սպարապետն զաւրավարն Հայոց Մանուէլ հեծեալս սպառազէնս տասն հազար, եւ եկեալ տայր պատերազմ ընդ Վարազայ: 4 Հարկանէր եւ սատակէր, ջնջէր գնոսս ի միջոյ, եւ գլխովին զՎարազն սպանանէր. թափէր զկապուտ սաստիկ, զգարդ եւ զգէն զաւրացն, եւ դառնայր մեծաւ խաղաղութեամբ:

ԳԼՈՒԽ ԽԱ.

1 Յաղագս Մոկանայ՝ զոր առաքեաց դարձեալ թագաւորն Պարսից ի վերայ երկրին Հայոց եւ ի վերայ Մանուէլի զաւրաւք բազմաւք, եւ սատակէր ի Մանուէլէ իբրեւ զառաջինն:

2 Եւ եղեւ յետ այսր ամենայնի առաքեաց թագաւորն Պարսից զՄոկանան քառասուն բիրու ի վերայ երկրին Հայոց: 3 Եկն եհաս հանդերձ ամենայն բազմութեամբ զաւրաց իւրոց յերկիրն Հայոց, եւ էտ զկողմն մի զերկիրն Հայոց. եւ բանակեալ էր յԱրտանդան դաշտին: 4 Անկանէր ի վերայ բանակին Մանուէլն ի գիշերի, եւ անդէն առ հասարակ ընդ սուր հանէր զամենեսեան ի դակիշն, եւ զՄըռկանն սպանանէր, եւ թափէր աւար բազում. եւ ոչ զմի ոչ ապրեցուցանէր ի նոցանէն:

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.

1 Յաղագս խաղաղութեան ամս եւթն:

2 Եւ յետ այսորիկ ամս եւթն, եւ այլ ոչ եւս յաւելին զաւրքն Պարսից ժտել ինչ մտանել ի սահմանս Հայոց. եւ եղեւ խաղաղութիւն երկրին: 3 Եւ ժողովեցան առ զաւրավարն

Մանուէլ ամենայն ցրուեալք երկրին. եկին անգան այր յայր, եւ էին բանակեալ յանհոգս. եւ զաւրավարն Հայոց Մանուէլ առաջնորդէր նոցա: 4 Եկին ապա եւ մնացորդք ի տանէն Սիւնեաց պատանեակք երեք մնացեալք ի կոտորածէն Պարսից՝ առ զաւրավարն Հայոց Մանուէլ. եւ անուանք նոցա միւսումն Բաբիկ, եւ միւսումն Սամ, միւսումն Վաղինակ: 5 Եւ ընկալաւ գնոսա զաւրավարն Հայոց Մանուէլ. եւ եղեւ նոցա աւգնական, եւ դարձարար նոցա յերկիրն իւրեանց. եւ կացոյց տէր զԲաբիկ ի վերայ երկրին, եւ զերկուսն եւս ըստ իւրաքանչիւր չափու. եւ էր Բաբիկ նիզակակից զամենայն աւուրս կենաց նորա: 6 Նոյնպէս յամենայն զաւառս կացուցանէր սպարապետն Հայոց Մանուէլ նահապետս եւ տեարս զաւառաց զաւառաց. եւ առաջնորդէր ամենեցուն խաղաղութեամբ: 7 Եւ ամենայն երկիրն Հայոց ի խաղաղութեան ընդ հովանեան Մանուէլի զամենայն աւուրս կենաց նորա, ամենայն մարդիկ երկրին Հայոց վայելէին յաւուրս իւրեանց. ուտէին եւ ըմպէին եւ ուրախ լինէին զայն ամս եւթն տէրութեանն Մանուէլի, մինչեւ ի բաժանումն երկրին Հայոց եւ ի քակտումն թագաւորութեանն:

ԳԼՈՒԽ ԽԳ.

1 Յաղագս Մերութանայ Արծրունոյ, որ հանդերձ զաւրաւք եկն ի վերայ Մանուէլի, եւ սատակեցաւ ի նմանէ:

2 Ապա Մերութանն Արծրունի վաղուց եւս յաւուրսն Արշակայ արքայի լեալ էր ապստամբ ի թագաւորէն Հայոց, ինքնակամ ձեռս տուեալ յարքայն Պարսից, եւ զաւրէնս Մագդեզանցն յանձն առեալ էր, եւ ուրացեալ զհաւատսն քրիստոնէութեան հաւատոց, եւ բազում անգամ լեալ էր առաջնորդ զաւրացն Պարսից, եւ մեծամեծ չարիս անցուցեալ էր ընդ երկիրն Հայոց. եւ տակաւին էր նա առ թագաւորին Պարսից: 3 Ապա գրգռեաց Մերութանս այս զթագաւորն Պարսից, եւ առեալ զաւրս բազումս ի նմանէ, եւ եկն եհաս յերկիրս Հայոց: 4 Եւ էր սորա մեծաւ պարծանաւք պարծեցեալ առ թագաւորին Պարսից, զի կամ կալեալ կապեալ տարցի զՄանուէլն առ թագաւորն Պարսից, եւ կամ զգլուխն հատեալ՝ զառաջեաւ բերէ թագաւորին Պարսից:

5 Գայր հասանէր ամենայն բազմութեամբն զաւրացն Պարսից յերկիրն Հայոց, եւ թողոյր զբանակ զաւրացն Պարսից ի զաւառին Կորճէից, եւ ինքն իւրով սեփհականան ան գնդան հրոսիւն ժողովելով մեկնէր զատանէր յԱրեաց գնդէն: 6 Կամէր յանպատրաստից գալ անկանել ի վերայ Մանուէլի, միայն անձամբ անուն առնուլ, եւ ինքեան միայն կատարել ջանայր, զի ի պարծանսն իւրոյ անձամբ վճարել զգործ պատերազմին: 7 Վասն այսորիկ այսպիսի բանս խաւսէր ընդ զաւրավարսն Արեաց գնդին, եւ ասէր՝ եթէ Ես նախ երթայց լրտեսեցից, եւ զձեզ տարեալ արարից ի վերայ, զի այսպէս դիւրաւ լիցի ի բռուն արկանել ըմբռնել: 8 Եւ ինքն զիւր գունդն առեալ, խաղայր գայր հասանէր յերկիրն Կոզ զաւառի. եւ ինքն զտեղի առեալ, առնէր լրտեսս ի բանակն Մանուէլի:

9 Եւ գային հասանէին լրտեսքն, եւ դիտէին զՄանուէլ, զի էր բանակ նոցա ի Բագրաւանդ զաւառի ի Բագուան աւանի, որ է մաւտ յաւերակսն Զարեհաւանդ քաղաքի: 10 Եկին դիտեցին դէտքն զբանակն Մանուէլի, եւ զերամակ ձիոց բանակին յորում վայրի կային, եւ չոգան տարան զրոյց նմա: 11 Եւ խորհեցաւ նա առնուլ զերամակ բանակին. այնմ ուշ առնէր, եւ խնդալից եղեալ՝ ասէր պարծելով առաջի իւրոց զաւրացն, թէ վաղիւ

յայս ժամ իմ կալեալ կապեալ ընկեցեալ զՄանուէլն, եւ յանդիման նմին զկին նորա Վարդանոյշ խայտառակեալ իցէ: 12 Եւ չու արարեալ կատարել զգործն՝ յոր փութացեալ կամէր հասանել, եւ էին ի վայրսն՝ ընդ որ գալ էր գնդին ընդ ճանապարհն՝ լերինք ինչ, որում ի բնակչացն Եղջերք կոչէն: 13 Եւ մինչ դեռ գայր Մերութանն ի ճանապարհի գնդան իւրով, դիպեցան նմա ուղեւորք. յորս հարցանէր Մերութանն եւ ասէր, եթէ ճանապարհս ի Բագրաւանդ ընդ ո՞ր երթայ: 14 Եւ ուղեւորացն տուեալ պատասխանի, ասացին. ճանապարհ ընդ Եղջերս է: 15 Եւ մեծապէս խտրեաց Մերութանն ընդ միտս իւր. տրտմեցաւ ընդ բանսն, սակայն տայր հրաման չարաչար քարշել զուղեւորսն եւ ծեծել: 16 Եւ ինքն անցեալ ըստ ուղին՝ իջանէր ի հմայս քաղղէութեան, զքուէս հարցանէր. եւ ոչ գոյր նմա յաջողակ յուռութի կախարդանացն՝ յոր յուսայրն:

17 Ապա սրտմտութեամբ մեծաւ զիւր դէտսն առաջի արկեալ՝ յերամակակայն արշաւէր, զի հնար լիցի նմա նախ ըմբռնել: 18 Եւ հասեալ ի տեղին, զերամակ ձիոց ոչ գտանէր. վասն զի յԱստուծոյ այնպէս իմն եղէ իրաւունք պատրաստութեան Հայոց գնդին, զի սպարապետին Մանուէլի ամենայն Հայոց գնդին տուեալ էր ժամ յորս երթալոյ. վասն այսորիկ դիպեցաւ, զի զամենայն երամակն ի շէն էր ածեալ. եւ նոքա դեռ որսոյ պատրաստեալ էին ի հեծանել: 19 Եւ անտի գուժաւոր հասանէր առ զաւրավարն Հայոց Մանուէլ, թէ Գիտա տես, զի Մերութանն Արծրունի հասեալ է բազում գնդաւ ի վերայ քո:

20 Ապա կազմեցան ըստ նմին պատրաստեցան ամենայն զաւրքն Հայոց գնդին, եւ Մանուէլ սպարապետն. եւ մտին առաջի սուրբ ոսկերացն Յովհաննու, որ կայր յայնմ գեղ, ուխտաւոր լինէին եւ խնդրէին յԱստուծոյ, զարդար դատաւորն յաւգնականութիւն կոչէին, լինել նոցա այցելու աւգնական: 21 Եւ անտի ի դուրս ելեալք, գտիկինն Արշակունի հանդերձ մանկամքն Արշակաւ եւ Վաղարշակաւ զնոսա եւ զիւրեանց կանանին ընդ նոսա արձակեալ, յամուր յուղարկէին ի լեառնն մեծ՝ որ անուանեալ կոչի Վարագ: 22 Եւ զմանուկն Արտաւազդ, որդի Վաչէի, ընդ կանանին տայր հրաման երթալ Մանուէլ. իսկ նա ոչ հաւանէր, չառնոյր յանձն: 23 Եւ էր նա ի տիոց տղայ. եւ ըստ մանկութեանն արիինի, ըստ կրանից Հայոց՝ որպէս արէն էր՝ զգլուխ մանկտոյն, սոյնպէս ի ժամանակին զերծեալ էր զգլուխ մանկանն Արտաւազդայ, եւ ցցունս էր թողեալ եւ զէս արձակեալ: 24 Ապա իբրեւ ոչ հաւանեցաւ նա ընդ կանանին երթալ, մտրակ ի վեր առեալ Մանուէլի՝ տանջէր զմերկ գլուխ Արտաւազդայ. սաստեր նմա չերթալ ի պատերազմ վասն մանկութեան ժամանակին տիոց: 25 Իսկ նա առ նորա ականէ գնաց ընդ նոսա. բայց ապա յետոյ վառեալ կազմեալ պատրաստեալ զկնի պատերազմին:

26 Այլ յորժամ գտիկինն ամենայն աղախնիւն իւրեանց յուղարկեցին յամուրն, եւ ինքեանք վառեալք կարգեալք կազմեալք ի պատերազմն, ի մի վայր գումարեալք, նշանս արձակեալք դրաւշս փողփողեալս, ըստ Գեւղն ասան ի դուրս ելանէր ընդ կողմն արեւմտից. եւ անդէն ընդ առաջ ելեալ նոցա Մերութանայ իւրով գնդան՝ որ եկեալ էր ի վերայ նոցա: 27 Եւ չարագործն մեղաւոր Մերութանն զիւր զզէնն եւ զարդ եւ զնշանն սաղաւարտին բազմաց եղեալ էր գնոյն արիւնակ, եւ զբազումս յիւր կերպարանեալ էր ի մէջ իւրոյ գնդին, եւ ինքն զիւր նշան ոչ ունէր: 28 Մակայն Մանուէլ իբրեւ տեսանէր գնոցա գունդն, հանդերձ իւրով գնդան, առիւծաբար վարազարէն յարձակեալ՝ ի նոցա գունդն խառնեցաւ. ուշ եղեալ այնոցիկ՝ որ զՄերութանայ նշանսն ունէին, համարէր եթէ

զՄերուժանն սպանանիցէ: 29 Եւ զբազում ախոյենից հատանէին զգլուխս, որք զնոյն զնորին Մերուժանայ ունէին զնշանս, եւ տեսանէին զի չէր նա:

30 Ապա խաւսել սկսանէր սպարապետն Մանուէլ ընդ իւրում նիզակակցին Բարկան, եւ ասէր: 31 Տեսանէ՞ս, քանի՛ խաբեաց զմեզ կախարդն Մերուժանն. այլ իմ եւ նորա յառաջու շատ լեալ ի միոջ վայրի ի հաշտութեան ժամանակի, նշան մի գիտեմ ես զնորա. զի յորժամ ի ձի հեծեալ էր, երան բարձի նորա ոչ յանձին եւ ի ծունկն ոչ հասանէր, այլ ի բացեայ կայ ի ձիոյ անտի: 32 Արդ եկ զոյգ հասարակ այսմ նշանի ուշ դիցուք, թերեւս ճանաչել կարասցուք զդիւթ քուէիցն զկախարդն: 33 Ապա զոյգ միտ եղեալ երկոցունցն, եւ տեսեալ զՄերուժանն, այնու նշանաւ ծանեան, տեսին զի յայլակերպս լեալ էր, զի զիւր նշանսն ոչ ունէր: 34 Ապա ձայն տուեալ յառաջ կոչեաց զՄերուժանն Մանուէլ, եւ ասէ ցնա՝ թէ Ա՛յ կախարդ, ցե՞րք խաբես զմեզ, եւ վասն քո եւ զայլս եւս տաս ջարդել. այլ մեք ծանեաք զքեզ զի աւաղիկ կաս, եւ ապրել քեզ չիք հնար այսար ի ձեռաց մերոց. զի այսար էա՞ծ կատարեաց զչարիս քո Տէր Աստուած ի գլուխ քո, եւ մատնեաց Տէր ի ձեռս մեր: 35 Իսկ յորժամ զայն լսէր Մերուժանն, անդէն վաղվաղակի նիզակ առեալ, յառաջ խաղացեալ, ախոյեան ելանէր Մանուէլի: 36 Սակայն յորժամ հարկանէին նիզակաւքն, քանզի երկոքեան արքն յաղթք էին, երկոքեան ի ձիոյն յերկիր անկանէին, եւ անդէն նիզակակիցն Մանուէլի Բարիկ տեր գաւառին Սիւնեաց հասանէր, նիզակաւ ի վերուստ ի վայր ի կողին կարէր ընդ գետինն, եւ ոչ կարէր յառնել: 37 Իսկ զսպարապետն Մանուէլ իւր վարաւանդասպասքն յերկվարն հանէին, եւ զՄերուժանայ զգլուխն ի բաց հատանէին. եւ ամենայն զաւրացն լինէր փախուստ, իբրեւ տեսին թէ Մերուժանն մեռաւ:

38 Եւ աստի գունդն մանուէլեան խրախոյս առեալ յարձակեցան զհետ մերուժանեան զնդին. հարկանէին սատակէին զնոսա, եւ զմի ի նոցանէն ոչ ապրեցուցանէին: 39 Այլ մանուկն Արտաւազդ ի Մանուէլէ գաղտ եկեալ էր ի ճակատն. սակայն վառեցաւ կազմեցաւ եւ եմուտ, զանխուլ ի մանուէլեան զնդէն, առ ափն Եփրատ գետովն. եհար սատակեաց ի մերուժանեան զնդէ անտի անթիւ բազում սպառազնս կոտորեաց: 40 Եւ նշանակիր մի ի Մերուժանայ իբրեւ ետես զԱրտաւազդն, յընչացք եբաց. զի տեսանէր զնա պատանեակ մի կայտառ անմուրուս, երեսաւք գեղեցիկ. ապա զնշանն զնիզակաւն պատեալ, յարձակեցաւ ի վերայ նորա: 41 Իսկ նա ընդ գիրկս մտեալ, հարկանէր զայրն նետիւ. եւ կարանէ ի կարան թափ հանեալ զնետն դի ցամաք ընկենոյր զնա: 42 Եւ առեալ զնիզակն, զհետ մտեալ փախստէիցն, ընդ սուր հանեալ զզաւրսն Մերուժանայ, աւելի քան զամենեսեան Արտաւազդ որդի Վաչէին մանուկն կոտորէր. եւ ինքն մեծաւ անուամբ, եւ բազում աւարաւ՝ զոր կապուտն թափէին ի զաւրաց թշնամեացն:

43 Բայց յաւուր յայնմիկ լինէր մեծ վնաս անհնարին. զի Վաչէ երկրորդն Մանուէլի, ձին զուլամբ երթեալ, սպանանէր: 44 Սոյնպէս եւ զԳարջոյլ Մաղիսագ ձին տարեալ սատակեաց. վասն զի տրմուղ ի թերավարժ ձիոյ հեծեալ էին երկոքին:

45 Իսկ դառնայր Մանուէլ երթայր ի բանակն տիկնոջն հասանէր. տանէին ընդ ինքեանս զգլուխն Մերուժանայ. եւ Սամուէլ որդի Վահանայ ոչ դիպեցաւ ընդ Մանուէլի, զի դարձաւ նա ի բանակն: 46 Սակայն յորժամ տեսին զգլուխն Մերուժանայ կանայք բանակին Մանուէլի, մեծաւ աղաղակաւ ճիչ բառնային. զի նոքա այսպէս համարեցան թէ այն գլուխ Սամուէլի որդւոյ Վահանայ իցէ, վասն զի նման միմեանց էին երկոքեան, Մերուժանն եւ Սամուէլ: 47 Ապա տեսին զգլուխն Մերուժանայ, զի զցիցն երկայն

կախեալ էր, յայնմ ծանեան էթէ չէ Սամուէլայ, այլ Մերուժանայ Արծրունոյ. այլ ասացին. Սակայն դա մեր եղբայր է: **48** Ապա եկին բերին զմարմին Վաչէի ի բանակ անդր, հաւրն Արտաւազդայ, եւ զմարմինն Գարջուլայ Մախագու Խոռխոռունոյ, եղին աշխար մեծապէս, եւ լացին զնոսա: **49** Եկին բերին զայրն նշանակիրն Մերուժանայ, զոր եհարն Արտաւազդ նետին. եւ ամենայն ոք զարմանայր ընդ այն, զի նետն թափ կարանէ ի կարան անցեալ էր, իբրեւ տեսին զնա՝ ապրեցաւ ի մահուանէ: **50** Այլ իբրեւ լուան զաւրքն Պարսից՝ զոր թողեալ էր Մերուժանայ ի գաւառն Կորձէից՝ թէ սատակեցաւ Մերուժանն, եւ կորեաւ զունդն որ ընդ նմա, եւ ինքեանք ի Պարսից երկիրն փախստական զնացին, եւ Հայոց երկրին լինէր խաղաղութիւն բազում:

ԳԼՈՒԽ ԽԴ.

1 Յաղագս թէ զիա՛րդ թագաւորեցոյց Մանուէլ սպարապետն զմանուկն Արշակ, եւ սպա ինքն Մանուէլն մահու մեռանէր:

2 Ապա յետ այսր ամենայնի զաւր արարեալ զաւրավարն սպարապետն Մանուէլ, հանդերձ Արշակունի տիկնաւն, եւ մանկամբքն երկոքումբք՝ Արշակաւն եւ Վաղարշակաւն, հանդերձ ամենայն բանակաւն Հայոց մեծամեծ աւագայնովն նախարարաւքն եկեալ հասանէր ի գաւառն Կարնոյ. եւ ամենայն տանուտեարք ընդ նմա: **3** Եւ տայր սպարապետն Մանուէլ զդուստր իւր Վարդանդուխտ կին Արշակայ մանկանն Արշակունոյ, եւ փեսայ իւր առնէր զնա: **4** Առնէր հարսանիս եւ եղբար նորին Վաղարշակայ, եւ տայր նմա զդուստր ասպետին Բագրատունոյ ի Սպեր գաւառէ, որ թագաւորքն թագակապքն լեալ էին ի բնմէ ազգին թագաւորութեանն Արշակունոյ. եւ մեծապէս արարեալ զհարսանիսն ամենայն երկիրն Հայոց, ցնծացեալք խնդացեալք էին ընդ այն մեծ խնդութիւն ուրախութեանն: **5** Ապա յետ այսորիկ դարձեալ ի մի վայր ժողովեալ զաշխարհ ամենայն զմարդիկ երկրին Հայոց, եւ թագաւորեցոյց զմանուկն զԱրշակ երկրին Հայոց, եւ զՎաղարշակ երկրորդ նմին: **6** Եւ ընդ այն եւս ցնծացեալ՝ առնէին մեծապէս ուրախութիւն եւ ցնծութիւն ամենայն երկիրն Հայոց:

7 Ապա յետ այսորիկ հիւանդացաւ սպարապետն զաւրավարն Հայոց Մանուէլ զախտ հիւանդութեան մահու. եւ կոչեաց զորդի իւր զԱրտաշիր, եւ ետ նմա զտերութիւն իւր եւ զսպարապետութիւն զաւրավարութեանն իւրոյ: **8** Եւ պատուիրէր նմա հնազանդ հպատակ կալ արքային Արշակայ, եւ լինել միամիտ. ջանալ եւ վաստակել, եւ տալ պատերազմ փոխանակ աշխարհին Հայոց զանձն քո, որպէս քաջ նախնիքն ի վերայ աշխարհին մտադիր մեռանել: **9** Ձի, ասէ, առ Աստուած այն արդարութիւն մեծ է եւ ընդունելի. եւ ոչ Աստուած թողու ի ձեռաց, յորժամ այնպէս լինիք: **10** Անուն քաջութեան յերկրի թողուք, եւ զարդարութիւն յերկինս ընծայեցուցանէք. եւ ամենեւին ի մահուանէ մի՛ երկնչիք, այլ յուսասջիք յայն որ զամենայն արար եւ հաստատեաց: **11** Եւ զնենգութիւն եւ զպղծութիւն եւ զչարութիւն յանձանց ձերոց ի բաց արարէք. եւ զՏէր Աստուած սրբութեամբ եւ միամտութեամբ պաշտեցէք. եւ ի վերայ աստուածապաշտ աշխարհի համարձակութեամբ մեռարուք, զի այն ինքն մահ վասն Աստուծոյ է, փոխանակ եկեղեցեաց նորա եւ ուխտի նորա, եւ ի վերայ բնակ տերանց աշխարհիս Արշակունոյ:

12 Եւ յետ այսորիկ զրեաց հրովարտակ առ թագաւորն Յունաց, եւ նմա յանձն արար

զաշխարհ Հայոց եւ զԱրշակ արքայ: 13 Եւ յետ այսորիկ իբրեւ միահամուռ ժողովեալ կային շուրջ գնովաւ, եւ իբրեւ կայր հիւանդ ի մահիճս իւր, անդ թագաւորն Արշակ եւ անդ Վարդանդուխտ կին թագաւորին, եւ անդ ամենայն աւագք եւ մեծամեծք եւ նախարարք Հայոց այր եւ կին առ հասարակ ամենայն երեւելի մարդիկ, ապա եբաց Մանուէլ զամենայն զանդամս իւր առ հասարակ առաջի ամենեցուն, մերկացաւ եւ եցոյց զի քան զդրամ խայծ ոչ գտանէր ողջ ի մարմնի նորա՝ զոր խոցեալ էր ի պատերազմի. զի աւելի քան գլխուն սպի կայր վիրաց եւ յառնի յանդամսն, զայն անգամ բացեալ առաջի ամենեցուն ցուցանէր: 14 Սկսաւ լալ, եւ ասել՝ թէ ես ի մանկութենէ համակ սնայ ի պատերազմունս, եւ մեծաւ քաջութեամբ զամենայն վէրս յանձն իմ առի. եւ ընդէ՞ր ոչ եհաս ինձ մեռանել ի պատերազմի, քան զաւրէն անասնոյ մեռելոյ եղէ: 15 Ձի լաւ էր ինձ եթէ ի պատերազմի մեռեալ էի ի վերայ աշխարհի, զի մի՛ զեկեղեցիս եւ մի՛ զուխտ Աստուծոյ առ ոտն կոխիցեն: 16 Սակայն եւ ի վերայ Արշակունեաց բնիկ տերանց աշխարհիս, եւ ի վերայ կանանց եւ ի վերայ որդւոց մերոց, եւ ի վերայ աստուածապաշտ մարդկանս եւ ի վերայ եղբայրութեան ընկերութեան եւ մտերիմ բարեկամութեանն զի՞ էր թէ հասեալ էր ինձ մեռանել. թէպէտ շատ զանձնս յանդուգն վարեցի, զվատթար մահս մահճացս եհաս ինձ մեռանել:

17 Ձայս եւ բազում եւ աւելի քան զսոյնս խաւսեցաւ առաջի Արշակայ արքայի եւ առաջի ամենեցուն. եւ աղաչեաց եւս զթագաւորն Արշակ, եւ ասէ. Իմ Աստուծով կեցեալ է ջերմ քրիստոնէութեամբ, մի յանկարգ իբրեւ հեթանոսս կոծ կամ աշխարանս ոք անյուսութեամբ դնիցէ ինձ: 18 Ձի որ միանգամ յուսոյ յարութեան ակն ունին, միւսանգամ կենդանութեան եւ զալստեանն Քրիստոսի, չէ պարտ լալ գնոսա: 19 Այլ իմ ցայժմ յուսով երկիւղի կեցեալ, բայց դուք մի՛ թիրիցիք ի պատուիրանացն Աստուծոյ. աւելի զարդարութենէ փոյթ արասջիք, եւս առաւել զողորմութենէ: 20 Ձի մեզ մեծ հայրապետն Ներսէս զայս համակ պատուիրէր. եւ ինքն յամենայն ժամ ի կենդանութեանն զսոյն գործէր, եւ այլոց ուսուցանէր առնել. զի ողորմէր աղքատաց, տնանգաց, զերեաց, ամայեաց, աւտարաց, պանդխտաց. զի այսպէս ասէր նա. Քան զողորմութիւն առնել, կամ քան զտուրս տալ, այլ ինչ մեծ եւ պատուական առաջի Աստուծոյ չիք: 21 Եւ զաշխար կամ զկոծ դնել մեռելոց՝ դառն մեղս համարէր, եւ յամս իւր եհատ զայս յերկրէս Հայոց. զի յաւուրս նորա ոչ ոք իշխէր դնել կոծ կամ աշխարանս. այլ յետ մահու նորա անմիտ մարդիկ համարձակեցան զայս գործել: 22 Այլ վասն իմ ոք կոծ մի՛ դիցէ. եթէ դնէ ոք, նա լիցի դատապարտ. այլ ոչ եթէ յետ մահուն իմոյ իմ իշխանութիւն ինչ է սաստել, զի զոր ոչն կամիմ՝ մի՛ արասցեն. այլ ինձ յիշատակ արասցէ որ զիս սիրէ: 23 Ի պատերազմի ի մահուանէ մի՛ երկնչիք, ուր ես ոչ մեռայ. զի առանց Աստուծոյ ինչ ոչ լինի:

24 Ձայս եւ զայսպիսի, եւ որ ինչ այս բանից նման են բանք, խաւսեցաւ: 25 Բազում եւ անչափ զանձս աղքատաց եւ կարատելոց բաշխէր, իւրովք ձեռաւք մատակարարէր. եւ բազում մատունս յընչից իւրոց տայր յեկեղեցիս եւ ի վկայանոցս, եւ բազում զանձս տայր ցքահանայապետսն. եւ ապա ինքն մեռանէր: 26 Այլ իբրեւ մեռաւ մեծ սպարապետն Մանուէլ, հրամանն զոր տայր յաղագս կոծոյն չդնելոյ՝ այնմ ինչ ոք ոչ անսաց. այլ ամենայն մարդ երկրին Հայոց կոծ եղեալ, մեծաւ աշխարանաւք լային զնա առ հասարակ ազատք եւ շինականք: 27 Ձի ամենայն մարդ իբրեւ զհաւրէ ի կարիս առնէին զնմանէ վասն քաղցրութեան մարդասիրութեան հեզութեան հանդարտութեան

խնամոտ բարեբարութեան՝ բարենշան գաշխարհաշէն անձն Մանուէլի: 28 Ամենեքեան բերանաբաց հառաչէին զկնի նորա, կղկղաթ կաթոզի լինէին զիւրեանց քաջ զաւրավարէն, զփրկչէն իւրեանց, զյաղթական զանուանին զարգասունէն, յայնպիսոյն հեռացեալ գնացեալ ի յանջատելն ի մեկնելոյն:

ԲՈՒԶԱՆԴԱՐԱՆ ՊՍՏՈՒԹԻՒՆՔ

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՁ, ԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՃԱՐՈՒՄՆ

ՄՆԱՅՈՒԱԾՔ ԲԱՆԻՅ Ի ԾԱՅՐԷ

ԳԼՈՒԽ Ա.

1 Յաղագս ընդ երկուս բաժանելոյն աշխարհին Հայոց, եւ թագաւորելոյն Արշակայ հրամանաւ թագաւորին Յունաց, եւ կէս ազգին թագաւորեալ Խոսրով հրամանաւ թագաւորին Պարսից, թէ ո՛րպէս գաշխարհն ընդ երկուս բաժանեալ՝ սահման ի մէջ իւրեանց արկանէին, եւ ո՛րպէս աշխարհն հաստան յիւրաքանչիւր յերկոցունց կուսաց:

2 Ապա յետ մահուն Մանուէլի զաւրավարին Հայոց ոչ իմն կարաց հաստատել ի վերայ աշխարհի թագաւորութեանն Արշակայ. այլ բազումք ի Հայոց նախարարացն անտի ելին զատեան գնացին առ թագաւորն Պարսից, եւ մատնեցին նմա գաշխարհն Հայոց. եւ խնդրեցին ի նմանէ թագաւոր Արշակունի: 3 Եւ նորա յանձին կալեալ մեծաւ խնդութեամբ ընդ իւր ձեռն տալ իւրով բանիւ ի նմին տոհմէ ի թագաւորութենէն Հայոց Արշակունի, եւ նովաւ յինքն գրաւել գաշխարհն Հայոց: 4 Ապա գտանէր ի նմին տոհմէ մանուկ մի անուն Խոսրով, եւ կապեաց թագ ի գլուխ նորա. եւ ետ նմա կին զքոյր իւր զԶրուանդուխտ, եւ արար ընդ նմա զամենայն զգարս զաւրութեան իւրոյ. եւ Զիկ նուիրակ դաստիարակ ետ արքային Խոսրովայ. եւ եկին հասին յաշխարհն Հայոց: 5 Իբրեւ ետես Արշակ արքայ զնոսա, մերժեցաւ տեղի ետ չոգաւ գնաց ի սահմանս Յունաց, եւ երն թիկունք Արշակայ թագաւորին Հայոց. եւ Խոսրովու՝ թագաւորն Պարսից:

6 Ապա եկին զաւրքն Յունաց թագաւորին ի թիկունս, եւ թագաւորն Արշակ զԵկեղեաց գաւառաւ, եւ զաւրքն Պարսից եւ արքայն Խոսրով յԱյրայրատ գաւառին: 7 Ապա դեսպանք եւ հրեշտակք երկուց թագաւորացն, Յունացն եւ Պարսից, միմեանք առ միմեանս երթեւեկէին: 8 Եւ այնուհետեւ առնէ խորհուրդ միաբանութեան հաւանութեան ընդ միմեանս թագաւորն Յունաց եւ թագաւորն Պարսից. եւ լաւ համարեցան գաշխարհն Հայոց նախ ընդ երկուս ի մէջ իւրեանց բաժանել. զի ասէին՝ թէ ի միջի մերում բնակեալ է այս հզար եւ հարուստ թագաւորութիւն, լաւ է զի այսու եղծանել եւ խանկարել կարասցուք զայս թագաւորութիւնս. նախ ընդ երկու բաժանել երկու թագաւորաւքս Արշակունաւք՝ զորս կացուցաք, ապա եւ ընդ նոսա կրծել ջանասցուք, աղքատացուցանել, ի մէջ արկանել ի ծառայութիւն զի մի՛ կարասցեն ի մէջ մեր ամբառնալ զգլուխս:

9 Եւ հաստատեցին զայս խորհուրդ. ընդ երկու գաշխարհն բաժանեցին: 10 Բաժին

կողմանն Պարսից էր թագաւորին Խոսրովու, եւ բաժին մասինն Յունաց էր թագաւորին Արշակայ: 11 Բայց եւ ի նոցանէ բազում գաւառք կրծեալք հատեալք այսր անդր, եւ մնաց սակաւ մասն յաշխարհաց երկոցունց առ երկոսեան թագաւորսն: 12 Բայց սակայն երկոքեան թագաւորքն Հայոց՝ Արշակ եւ Խոսրով, որ սինքն գաւառքն մնացին թագաւորութեանն Հայոց երկոցուն կողմանց ի մէջ իւրեանց, եւ երկոքեան թագաւորքն Արշակունիքն ի մէջ երկու բաժնացն սահմանս արկեալ հաստատէին խաղաղութեամբ, եւ երկիրն Հայոց երկոքեան բաժինքն, երկուց թագաւորացն հնագանդէին իւրաքանչիւր բաժնի իւրաքանչիւր թագաւորի. բայց սակայն մեծ էր Խոսրովու բաժին նորա քան զԱրշակայ: 13 Եւ բազում գաւառք յերկոցունցն հատան. նուաղեաց բաժանեցաւ ցրուեցաւ թագաւորութիւնն Հայոց, պակասեաց յիւրմէ մեծութենէն յայն ժամանակն եւ յապայ:

ԳԼՈՒԽ Բ.

1 Յաղագս եպիսկոպոսացն, որ երեւելիք էին յայնմ ժամանակի ի մասինն յաշխարհին

Խոսրովու յերկրին Հայոց՝ որ ընդ Պարսից ձեռամբ էին. նախ վասն վարուց Ջաւինայ:

2 Եւ էր Ջաւէնս այս անուանի գաւակ Աղբիանոս եպիսկոպոսի ի գեղջէ Մանաւազկերտոյ. էր սա բարոյիք այր չարարար, խիստ եւ նախանձոտ: 3 Բայց սակայն կրաւնս մի, զոր եղ յիւրում ժամանակի. զի ամենայն քահանայից ուսոյց առնել հանդերձ զինուորաց: 4 Չի թողին զկրաւն առաքելական եկեղեցեացն, սկսան գնալ ըստ իւրեանց մտաց. զի ոչ ըստ կրաւնիցն ազանէին քահանայքն զպճղնաւորն, որպէս արէն էր ի բնէ, այլ սկսան զխոտորկտուրսն ի վերայ ծնգացն ունել: 5 Եւ զարդարէին զհանդերձս իւրեանց պէսպէս նարաւտաւք, եւ սիգային որպէս ոչ վայել էր. եւ զմորթ մեռելոտիս գազանացն քահանայքն անխտիր ազանէին, որ ոչ վայել էր: 6 Եւ ինքն Ջաւէնն աթինեալս եւ զտապակեալս զժապաւինեալս նարաւտաւք ազանէր, զսամուրենիս եւ զկնգմենիս եւ զգայլենիս ազանէր. եւ աղուեսենիս զանձամբ արկեալ, անխտիր ի բեմ ելեալ նստէին: 7 Որկորստութեամբ ազահութեամբ անառակութեամբ կայր Ջաւէն զամենայն աւուրս կենաց իւրոց. եւ սա կալաւ զտեղի զամենայն աւուրս կենաց իւր ամս երիս:

ԳԼՈՒԽ Գ.

1 Յաղագս Շահակայ Կորճէի, որ եկաց ի տեղի Ջաւէնայ գլուխ եպիսկոպոսաց:

2 Ապա Շահակ Կորճեայ եկաց գլուխ եպիսկոպոսաց փոխանակ Ջաւինայ յետ մահու նորա ամս երկուս: 3 Եւ էր սա այր քրիստոնեայ, բայց ոչ ինչ զչարեցաւ ընդ կարգս Ջաւինայ՝ զոր եղեալն էր նորա՝ փոխել. սակայն առաջնորդեաց սա ամս երկուս, եւ փոխեցաւ յաշխարհէ:

ԳԼՈՒԽ Դ.

1 Յաղագս Ասպուրակայ Մանագկերտացոյ, որ եկաց գլուխ եպիսկոպոսաց յետ

Շահակայ:

2 Ապա յետ մահուն Շահակայ եպիսկոպոսի եկաց գլուխ եպիսկոպոսաց Ասպուրակումն ի գաւակէ Աղբիանոսի եպիսկոպոսի, այր քրիստոնէամիտ աստուածապաշտ արդար. եւ առաջնորդեաց դրանն Խոսրովու: 3 Բայց միայն վասն կրաւնիցն հանդերձոյն զեղեալ կարգն ըստ կրաւնիցն Չաւինայ գնային սոքա:

ԳԼՈՒԽ Ե.

1 Յաղագս Փաւստեայ եւ Չորթայ եպիսկոպոսաց:

2 Էր առ այնմ ժամանակաւ Փաւստոս եպիսկոպոս. սա ի ժամանակս Ներսէսի եպիսկոպոսապետին՝ էր ի տան նորին իբրեւ թելակալ: 3 Սոյնպէս Չորթ այր ներքինի ընդ նոսին. քանզի էին ի ներքնի հայրապետին ի տան իւրում ընդ նորա ձեռամբ երկոտասան եպիսկոպոսք, աթոռակիցք իւր, գործակիցք եւ խորհրդակիցք: 4 Թող զայլոց գաւառաց ամենայն եպիսկոպոսեանն՝ որ ընդ նովաւ. այլ երկոքեան սոքա յայնց երկոտասանիցն: 5 Եւ էին սոքա ի տեսչութիւն աղքատանոցացն հաւատացեալք, եւ յամենայնի էին հաւատարիմք նորա ի ժամանակս նորա, եւ յամս Խոսրովու եւ Արշակայ երկուց թագաւորացն բաժանաւորացն, մինչ դեռ եւս կային նոքա կենդանիք:

ԳԼՈՒԽ Զ.

1 Յաղագս Առոստոմայ եղբար Փաւստեայ եպիսկոպոսին:

2 Եւ էր եղբայր մի Փաւստեայ եպիսկոպոսի, կրաւնագգեաց մենակեաց անապատակեաց լեառնական սքանչելի: 3 Եւ էին լեալ սոքա ազգաւ Հոռոմ. այլ այրս այս մեծաւ վարեալք շրջէր զամենայն աւուրս կենաց իւրոց: 4 Եւ էր սա բնակեալ յարայրատեան գաւառին, եւ վարէր նա Հոգւով Սրբով. շրջէր սա յանապատս մաշկահանդերձ ճարակաւոր ի լերինն մինչեւ յաւր հանգստեան իւրոյ: 5 Ապա հանկեաւ սա. եւ բերին յանապատէն զմարմին սորա, թաղեցին ի բուն ի գեւղն հայրապետին Ներսէսի, որում անունն Ամաւքն կոչի. եւ ամի ամի գլխատակ նորա կատարէին:

ԳԼՈՒԽ Է.

1 Յաղագս Արտթայ եպիսկոպոսին Բասենոյ:

2 Յայնմ ժամանակի երեւելի էր յեպիսկոպոսսն, որ էին, Արտիթ եպիսկոպոս Բասենոյ, այր ծերունի պատուական եւ պիտանի: 3 Սրբութեամբ եւ ճշմարտութեամբ էր վարեալ. իբրեւ արժանի եղեալ սա Հոգւոյն Սրբոյ՝ մեծաւ զարութեամբ շրջէր, առնէր նշանս մեծամեծս ամս բազումս: 4 Սա աշակերտեալ մեծին Դանիէլի՝ որ էրն յամս Տիրանայ արքայի, եւ կենդանի կայր յամսն Խոսրովու արքայի եւ Արշակայ, երկուց թագաւորացն Հայոց:

1 Յաղագս Յոհաննու եպիսկոպոսի, եւ վարուց նորա, եւ անմտութեանն եւ շաղաշուտ խաւսիցն եւ գործոցն, եւ նշանացն՝ որ յԱստուծոյ ի վերայ նորա եղեն:

2 Այլ Յոհան եպիսկոպոս, որդի Փառինայ հայրապետի հինաւորց. թէ արժան իցէ գնա կոչել եպիսկոպոս: 3 Եւ էր սա այր կեղծաւոր, եւ երեւեցուցանէր ինքն զանձն իւր մարդկան պահող եւ խորգահանդերձս. մինչ զի մոյզս անգամ ոչ ազանէր, այլ զամառն հեկոյվ պատէր, եւ զձմեռն կեմով: 4 Եւ յազահութեան առանց չափոյ էր հեղեալ, եւ ոչ կարէր տալ զազահութիւն իւր ընդ երկիւղին Աստուծոյ. այնչափ ինչ, զի զիրս անարժանս եւ չհաւատալիս գործէր:

5 Ջի էր երբեմն դիպեալ ի ճանապարհի ուրեմն, զի նստէր նա ի գրաստու վերայ եւ գայր. եկ դիպեցաւ սմա աւտար պատանի մի աշխարհական հեծեալ ի ձի, սուսեր ընդ մէջ, թուր զգաւտոյ, աղեղնակապարճ զմիջովն. լուացեալ զհերս իւր, աւծեալ մերձեալ, վարսակալ եղեալ ի գլուխ իւր, եւ աւղիկ արկեալ զուսովք իւր. եւ գայր զճանապարհս իւր, թերեւս յաւազակութենէ: 6 Իսկ ձին՝ յորում հեծեալ՝ մեծ հասակաւ, եւ էր գունաւոր, գնացող, մինչ զի ի բացէ տեսանէր եպիսկոպոսն Յոհան զձին, մեծապէս զարմացեալ՝ ակնկառոյց լինէր: 7 Ապա իբրեւ եկն մերձեցաւ հեծեալն մաւտ ի նա անդր, ապա սպասեալ Յոհաննու՝ բուռն հարկանէր զերասանակաց ձիոյն, եւ ասէր. Էջ դու վաղվաղակի ի ձիոյ այտի, զի բանք են ինձ ընդ քեզ: 8 Ասէ այրն. Ջի ոչ դու զիս գիտես, եւ ոչ ես զքեզ, զի նչ այն բանք իցեն, զոր դու ընդ իս իցես խաւսելոյ: 9 Մանաւանդ զի այրն արբեալ էւս դիպեցաւ, եւ շատ յամառեաց այրն իջանել ի ձիոյն: 10 Ապա բռնադատեաց գնա Յոհան, իջոյց ի ձիոյ անտի. եւ առ տարաւ գնա մեկուսի ի ճանապարհէն: 11 Եւ առնն խոնարհիլ հրամայէր եւ ասէր. Ջերիցութեան ձեռն դնեմ ի վերայ քո: 12 Իսկ նա տայր պատասխանի զանձնէն, եթէ այր աւազակ սպանող չարագործ եւ խառնագնաց լեալ ի մանկութենէ իմմէ, ես ոչ ինչ եմ արժանի այդպիսի իրաց, եւ այժմ դեռ ի նմին գործ կամ: 13 Եւ շատ ի վեզ եկեալ յամառէր այրն, եւ նա էւս չար քան գնա: 14 Ապա բռնաբար զգետնեալ զայրն, դնէր Յոհան զձեռն իւր՝ առնել գնա երէց. եւ յարուցեալ հրամայէր լուծանել զհանգոյցս մեկնոցին, եւ արկանել նմա աղաբողոն: 15 Եւ ասէր. Երթ ի գեղ քո, եւ լիջիր դու անդ երէց գեղջն՝ ուստի ես: 16 Եւ անգամ ոչ գիտէր զայրն թէ յորմէ՛ գեղջէ իցէ: 17 Ինքն Յոհան մատուցեալ բուռն հարկանէր զձիոյն, եւ ասէր. Այս ինձ կաւշիկք լիցին, փոխանակ զի երէց արարի զքեզ: 18 Իսկ այրն յամառեալ ի վերայ ձիոյն չառնոյր յանձն տալ. ապա բռնաբար յինքն հանեալ զձին, եւ զայրն արձակեաց: 19 Եւ այս ամենայն իբքս վասն ձիոյն եղեն:

20 Ապա այրն թէ ոչ կամաւք՝ աղեբողոն արկեալ, գնայր ի տուն իւր, եւ երթեալ մտանէր ի մէջ ընդանեաց իւրոց: 21 Ասէ ցկին իւր եւ ցընդանիս. Արիք յաղաւթս կամք: 22 Եւ նոքա ասեն. Մոլիս դու, դե՛ւ ուրեմն հարաւ ի քեզ: 23 Իսկ նա ասէ. Արիք կամք յաղաւթս, վասն զի երէց եմ: 24 Իսկ նոքա զարմացեալ, մերթ շիկնէին, մերթ ծիծաղէին, մինչեւ բազում անգամ յամառեալք, ապա ուրեմն հաւանեցան կալ յաղաւթս ընդ նմա: 25 Ապա ասէ կինն ցայրն իւր. Ո՛չ դու երախայ էիր, եւ չէիր մկրտեալ: 26 Ասէ այրն ցկինն իւր. Ապշեցոյց, չետ յիշել, եւ ոչ ես յիշեցի զայդ ասել ցնա. զիս երէց արար, եւ զձին սանձաւ թամբաւ առ եւ անց: 27 Եւ ասեն ցայրն ընդանիքն իւր. Յարիցես անդրէն գնացես առ եպիսկոպոսն, եւ ասացես. Մկրտեալ չէի, զի՞ արարեր զիս երէց: 28 Իսկ

նորա յարուցեալ գնացեալ առ եպիսկոպոսն, ասէ ցնա. Ես մկրտեալ չէի, զի՞ արարեր զիս երեց: 30 Եւ ասէ Յոհան. Սափորով միով ջուր բերեք: 31 Եւ առեալ զջուրն եարկ զգլխով նորա, եւ ասէ. Երթ, մկրտեցի զքեզ: Եւ արձակէր զայրն վաղվադակի յիւրմէ:

ԳԼՈՒԽ Թ.

1 Յաղագս նորին Յովհաննու:

2 Երբեմն սոյն Յոհան անցանէր առ այգեաւք ուրումն. եւ էր ժամանակն զայգիսն յատելոյ: 3 Աղաղակէր առ նա այր մի յայգւոյն, եւ ասէ. Աւրինեա, տէր եպիսկոպոս, զմեզ եւ զայգիսս: 4 Ասէ Յոհան. Փուշ եւ տատասկ բուցի: 5 Ասէ այրն. Ի մարմինդ քո բուցի փուշ եւ տատասկ, փոխանակ զի տարապարտուց անիծանես զմեզ: 6 Եւ եղեն նշանք յԱստուծոյ. զի իբրեւ չոգաւ եպիսկոպոսն ի վանս իւր, հասին հարուածք ի վերայ նորա, սկսաւ ընդ ամենայն անդամս մարմնոյ նորա որպէս զփուշ հարկանել: 7 Եւ մեծապէս շտապեալ անկեալ ի տանջանս չարաչարս հարուածոց, եւ ի մեծ տագնապի կայր աւուրս բազում: 8 Ապա յղեաց կոչեաց առ ինքն զայգորդն, աղաչեաց գնա առնել ի վերայ նորա աղաւթս, զի փրկեցի նա ի ցաւոցն: 9 Այգորդն ասէր. Իսկ ես ո՞վ եմ, զի կարեմ զոք աւրինել կամ անիծանել. թող թէ զայր եպիսկոպոս: 10 Իսկ նա բռնադատէր գնա յայնժամ. մինչեւ յառնէր այգորդն կայր յաղաւթս եւ ասէր. Տէր Աստուած. դու գիտես՝ զի ես այր մեղաւոր եմ եւ անարժան, ոչ գիտեմ զաղմուկս՝ յորում ըմբռնեցայս. դու փրկեա զիս յայս ի չարէս, զի ասեն՝ թէ զայր եպիսկոպոս դու անիծեր, եւ ասեն՝ քո բանիւ եղել: 11 Զի լաւ էր ինձ մահ. քանզի չգիտեմ զայս՝ զոր ինչ զինէն ասեն: 12 Եւ զայս ասացեալ՝ անդէն բժշկեցաւ եպիսկոպոսն, եւ սկսաւ յամենայն մարմնոցն փուշն ի բաց թափել. եւ էր իբրեւ զփուշ խոտոց. վաղվադակի յարուցեալ ողջացաւ յախտէն:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

1 Յաղագս նորին Յոհաննու:

2 Սոյն Յոհան եպիսկոպոս որդի Փառինայ, յորժամ երթայր առ թագաւորն Հայոց, խաղակատակ լինէր նոցա՞ որպէս խաղալովն զանձն իւր կրթէր յագահութեան, որում ծարաւեալ պասքեալ փափաքէր, սակայն միհանէսք այն էին նորա: 3 Ի չորք անկեալ յոտս եւ ի ձեռս՝ սողէր առաջի թագաւորացն, եւ զուղտու զձայն անկեալ կառաչելով, զարբէն ուղտու այնպէս փարելով: 4 Ընդ կառաչելն ապա մի մի բան խառնելով առնէր ի ձայն կառաչելոյն, ասելով՝ թէ ուղտ եմ, ուղտ եմ, եւ զարքայի զմեղս բառնամ. դիք ի վերայ իմ զմեղս արքայի, թող բառնամ: 5 Իսկ թագաւորքն զմուրհակս գիւղաց կամ զազարակաց գրեալ եւ կնքեալ՝ դնէին ի վերայ ողինն Յոհաննու փոխանակ ընդ մեղաց իւրեանց. եւ ի թագաւորացն Հայոց ստացաւ իւր գեղս եւ ազարակս եւ զանձս յուղտն լինելոյ եւ զմեղսն բառնալոյ ըստ բանիցն: 6 Այսպիսի էր այրս Յոհանս կապեալ յըռժգութեան եւ յագահութեան զամենայն աւուրս կենաց իւրոց. զայսպիսի գործս գործէր վասն ազահութեան, որ չէր արժան:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

1 Յաղագս Կիրակոսի եպիսկոպոսի:

2 Եւ էր եպիսկոպոսն Տայոց Կիրակոս, որ Շահապ անուն կոչէր, այր ճշմարիտ աստուածապաշտ ըստ կամացն Աստուծոյ, եւ ուղիղ ճշմարտութեամբ առաջնորդէր ժողովրդեան իւրում. եւ վարէր զեպիսկոպոսութիւն իւր ըստ կամացն Աստուծոյ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

1 Յաղագս Զորթուագու եպիսկոպոսի Վանանդայ:

2 Եւ Զորթուագ եպիսկոպոս Վանանդայ զաւառին, այր սուրբ, պարկեշտ, արժանի Աստուծոյ, արբեալ Ոգով Սրբով. քրիստոնէութեամբ գնայր գործէր, առաջնորդէր իւրում ժողովրդեանն ըստ կամացն Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

1 Յաղագս Տիրկան եւ Մովսէսի եպիսկոպոսաց:

2 Եւ էին երկու եպիսկոպոսք Բասենայ զաւառին, Մովսէս եւ Տիրիկ. արք լաւք հրեշտակակրանք, սուրբ, հաւատացեալք, հրաւիրմանն արժանիք: 3 Առաջնորդէին իւրաքանչիւր ժողովրդոց ի ճանապարհն Աստուծոյ զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

1 Յաղագս Ահարոնի եպիսկոպոսի:

2 Էր զայնու ժամանակաւ Ահարոն եպիսկոպոս ի մէջ Հայոց աշխարհի. այր երեւելի եւ անուանի, քաջ առաքինի. առաջնորդ իւրոց ժողովրդոց լուսաւորապէս զամենայն աւուրս կենաց իւրոց:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

1 Յաղագս գլխաւորին եպիսկոպոսին Ասպուրակայ:

2 Եւ էր գլխաւոր եպիսկոպոսաց Հայոց Ասպուրակ. այր սուրբ եւ բարեպաշտան, երկիրդած յԱստուծոյ եւ ի մարդկանէ: 3 Բայց ոչ ինչ կարէր յանդիմանութեամբ խաւսել ընդ ումեք. այլ ինքն ի լռութեան էր եւ ի համեստութեան ի զգաստութեան ի պարկեշտութեան. ի պահս եւ յաղաթս յամենայն ժամ աղաչէր զԱստուած: 4 Բայց ի հանդերձն զգենլոյ՝ ըստ կրանիցն Զաւինայ գնայր նա. ազանէր դամդայեալս եւ ժապաւինեալս: 5 Բայց էր սա այր քաղցր եւ խոնարհ, բարերար եւ մարդասէր զամենայն աւուրս կենաց իւրոց:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

1 Յաղագս Գնդայ սրբոյ եւ առաքինոյ. որ էր գլխաւոր յայնմ ժամանակի ամենայն արեղայիցն Հայոց անապատաւորացն մենակեցացն եւ վաներայիցն:

2 Եւ էր Գինդս այս ի Տարան գաւառէ, եւ լեալ սա աշակերտ մեծի Դանիէլի. եւ յետ նորա էր գլուխ արեղայից, եւ վարդապետ միանձանց, եւ առաջնորդ մենակեցաց, եւ վերակացու վաներայից, եւ ուսուցիչ ամենայն անապատաւորաց. եւ տեսուչ ամենեցուն՝ որք միանգամ վասն սիրոյն Աստուծոյ յաշխարհէ էին մեկնեալ, ի յանապատս բնակեալ, ի քարանձաւս ամրացեալք յայրս եւ ի քարածերպս երկրի, եւ միահանդերձք բոկագնացք զգաստացեալք խոտաճարակք ընդաբուտք արմատակերք, զարւեն գազանաց ի լերինս շրջէին՝ լեշկամաշկաւք եւ մորթաւք այծենեալք, նեղեալք տառապեալք եւ տարակուսեալք, յանապատի մոլորեալք, ի ցուրտ եւ ի տաւթ, ի քաղց եւ ի ծարաւ վասն սիրոյն Աստուծոյ:

3 Զայսպիսի ինչ համբերութիւն առեալ կրէին յանձինս իւրեանց զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց. զի ոչ արժէ աշխարհս բնաւ գնոսա, որպէս եւ գրեալ է. զարւենս երամոյ թոչնոց բնակեալ էին սոքա ի ծագս վիմաց, ի սորս քարանձաւաց, անինչք անստացուածք անխնամք, առանց դարմանոց ամենեւին չտանել մարմնոց: 4 Եւ էր նոցա բուն գլխաւոր սուրբն Գինդ, զի առ հասարակ ամենայն մարդիկ երկրին Հայոց անուանեալ կոչէին սմա՝ վարդապետ: 5 Բայց էին եւ ի նոցունց այլք աշակերտք, որք նմանէին իւրեանց վարդապետին եւ նորա ձեռինն, որոց անուանք այս են. Վաչակ, Արտոյտ, Մարախ, եւ Տրդատ լեալ էր սոցա ընգեր իսկ, որ առ մեծին քահանայապետին Ներսէսի էր լեալ սարկաւազապետ, եւ յետ մահուն Ներսէսի ի նոյն յառաջին վարդապետսն յանապատաւորաց դասս թեւակոխեաց: 6 Առնոյր սուրբն Գինդ եւ զՄուշէ մանուկ ձեռասուն, հաղորդէր վարուցն մեծին Գնդայ. եւ այլք բազումք էին նորա աշակերտք հրեշտակակրանք, զորոց զվարս ոք պատմել ոչ բաւեացէ:

7 Եւ էր սուրբն Գինդ լի Հոգւովն Աստուծոյ. եւ ոյք ընդ նմա, ըստ նմին արինակի առնէին սոքա նշանս մեծամեծս եւ զարութիւնս բազումս եւ բժշկութիւնս հիւանդաց յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի: 8 Եւ ընդ բազում հեթանոս տեղիս շրջէին յաշխարհս հեռաւորս, եւ ի սփիւռս հեթանոսաց դարձուցանէին զմոլորութիւն բազմաց, եւ զբազում մարդիկ ածէին ի գիտութիւն կենաց եւ ի ճանապարհն ճշմարտութեան: 9 Եւ սուրբն Գինդ լնոյր զամենայն անապատս մենակեցաւք, եւ զամենայն շէնս վաներաւ, եւ բազում յաշխարհի ուղղեալ կացուցանէր կարգս մարդկան զաստուածեղէն կրանիցն: 10 Բայց սակայն ինքն առեալ վիճակ բնակութեան ունէր զանապատն, ուստի բխեալ հոսեն ակուք Եփրատ գետոյն: 11 Անդէն բնակեալ ընդ ծագս վիմացն, ուր յառաջու կայեանքն էին մեծին Գրիգորի առաջնոյ, որում տեղեացն Ոսկիք կոչեն. ի նոյն ծագս էր բնակեալ մեծն անապատաւորաց Գինդ: 12 Իսկ սուրբն Մուշէ առ նմա հանապազորդեալ էր. բայց այլքն զայլ գաւառս շրջէին հրամանաւ իւրեանց գլխաւորին Գնդայ: 13 Եւ սրբոյն Տրդատայ կայեանք բնակութեան էր ի գաւառն Տարանոյ, շինեալ զիր եղբարց:

(ԴՊՐՈՒԹ. Գ, ԳԼՈՒԽ Ե.)

1 Վասն որդւոցն Վրթանայ, որոց անուանք այս են. առաջնոյն Գրիգորիս, եւ երկրորդին Յուսիկ:

2 Այս Վրթանէս եւ Առիստակէս որդիք էին մեծի քահանայապետին սրբոյն Գրիգորի: 3 Եւ էր Առիստակէս կուսան եւ սուրբ ի մանկութենէ. զի թէպէտ եւ կրսեր որդի էր, կանխաւ եհաս յաթոռ հայրենի եպիսկոպոսութեան: 4 Իսկ Վրթանէս էր ամուսնացեալ եւ անորդի, եւ բազում ժամանակս խնդրէր նա յԱստուծոյ՝ զի մի՛ զրկեսցի նա յարհնութենէ զաւակի, այլ ի պտոյղ նորա կացցէ առաջի նորա ի պաշտաւն Տեառն: 5 Եւ ի ծերութեան նորա լուսա Տէր աղաւթից նորա, յղացաւ ամուսին նորա, եւ ծնաւ երկուս որդիս երկուորեակս, եւ կոչեաց զանուն երիցուն յանուն հաւր իւրոյ Գրիգորիս, եւ երկրորդին՝ Յուսիկ, որք սնան զառաջեալ թագաւորին Հայոց, եւ ուսման գրոց փոյթ ի վերայ կալան ուսուցանել զնոսա: 6 Ապա երէց որդին Գրիգորիս եհաս յեպիսկոպոսութիւն կողմանցն Աղուանից եւ Վրաց, վասն հոգեկիր առաքինի արգասեացն, բարեհասակ, եւ զգիտութիւն Աստուծոյ յանձին կրելով: 7 Ոչ ամուսնացաւ նա, այլ ի հնգետասանամենից եհաս յաշտիճան եպիսկոպոսութեան աշխարհին Վրաց եւ Աղուանից, այս ինքն սահմանացն Մազքթաց: 8 Երթեալ նորոգեաց անդ զեկեղեցիսն լուսաւոր կարգաւքն առաջնոյն Գրիգորի, հաւրն գործոց նմանեալ:

9 Իսկ զՅուսիկն սնուցանէր Տիրան որդի թագաւորին Խոսրովու. եւ ետ արքայորդին Տիրան զդուստր իւր կնութեան Յուսկանն որդւոյ Վրթանայ: 10 Եւ մինչդէռ մանուկ էր, յետ միոյ անգամու յառաջին գիշերին մտանելոյ՝ յղացաւ կինն: 11 Եւ իսկ եւ իսկ ետես ի տեսլեան՝ զի երկու էին մանկունքն, եւ ոչ հաճոյ ի պաշտաւն Տեառն Աստուծոյ. եւ զղջացաւ զամուսնանալն: 12 Լայր եւ աղաչէր զԱստուած, եւ ապաշխարէր մեծաւ տառապանաւք: 13 Եւ յամուսնանալն բռնադատեցաւ ի թագաւորէն իբրեւ զմանուկ. սակայն եւ այն ըստ Աստուծոյ շնորհացն գործէր, զի որք առ յապայն ելանելոց էին ի նմանէ հովիւքն գլխաւորք, որք յաւգուտ աշխարհի եւ ի շահ մշակութեան եկեղեցւոյ՝ յաւետարանական հրամանացն սպասաւորեալ: 14 Այլ սակայն ըստ այն մի անգամ ա յլ ոչ եմուտ առ կին իւր. եւ ծնաւ կինն երկուս որդիս, որպէս ետես նա ի տեսլեանն յառաջագոյն. եւ կոչեցին զանուն առաջնոյն Պապ, եւ զերկրորդին Աթանագինէս:

15 Եւ յետոյ այլ ոչ եւս մերձեցաւ ի կինն՝ վասն առաքինութեան մանկութեանն: 16 Իբրեւ ոչ եթէ զամուսնութիւնն աղտեղի համարէր, այլ կասկածէր նա ի տեսլենէն՝ զոր ետես, եթէ ընդէ՞ր բնաւ ի նմանէ այնպիսի զաւակ անպիտան ծնանիցի: 17 Քանզի ոչ երկրաւոր զաւակի ցանգացեալ էր, այլ այնպիսումն՝ որ ի սպասաւորութիւն սպասու պաշտաման ծառայութեան Տեառն Աստուծոյ կայցեն: 18 Եւ զամենայն իսկ զերկրաւորս առ ոչինչ համարեալ, ոչ լաւ համարեցաւ զանցաւորս, այլ վերին երկնակեաց կենացն ցանգացեալ հայէր: 19 Ոչ ինչ ածէր զմտաւ զսէր թագաւորին կամ ի նմանէ կուսէ զպատուելն, կամ զմեծութիւն, կամ զընտանութիւն փեսայութեան թագաւորին. այլ յայնմ ամենայնէ ուրացեալ հրաժարէր, եւ աւտարոտիս եւ զարշելիս եւ պատեանս համարէր: 20 Եւ յետ առաջնոյն այլ ոչ եւս իսարեցաւ երբէք ուրեք իբրեւ զմանուկ. այլ հայրական միտս զծերական հանճարոյն ստացեալ, զխրատն իմաստութեան անմահութեան, լաւ համարեցաւ զնախատինսն Քրիստոսի՝ քան զմեծութիւն թագաւորացն. զճգունս վարուցն ընտրեաց անձին իւրոյ, յերեքտասանամենից եւ ի վեր

առաքինանայր: 21 Սա իւրոց հարցն նմանեալ, եւ զեղբարն իւրոյ Գրիգորիսի զարինակ բերէր անձին իւրոյ. զքրիստոսեան լուծն առանց ամենայն յապաղութեան ձգէր մինչեւ ի վաղճան:

22 Բայց վասն զի թշնամեցեալ էր տուն թագաւորին ընդ նմա, եւ մինչ դեռ վասն այնորիկ զգուէին զնա աներք նորա, մեռաւ կին նորա, եւ ազատեալ լինէր Յուսիկն ի բաներոյն: 23 Եւ մինչ դեռ նա հոգացեալ վասն իւր ծննդոց մնացելոց զաւակացն, եւ վասն այսորիկ հոգալով կայր յաղաւթս առ Տէր, երեւեցաւ նմա հրեշտակ Տեառն ի տեսլեան, եւ ասէ ցնա. Յուսիկ, որդի Գրիգորի, մի՛ երկնչիր, զի լուաւ Տէր աղաւթից քոց. եւ ահա ծնցին ի քոց զաւակացդ այլ զաւակք, զի լիցին նոքա ի լուսաւորութիւն զիտութեան, եւ աղբիւրք հոգեւոր իմաստութեան Հայաստան աշխարհիս: 24 Եւ ի նոցանէ բղիսեցեն շնորհք պատուիրանացն Աստուծոյ, եւ խաղաղութիւն բազում եւ շինութիւն հաստատութեան բազում եկեղեցեաց ի նոցանէ տացի, բազում յաղթութեամբ եւ մեծաւ զարութեամբ. եւ բազում մոլորեալք եւ անգէտք դարձցին ի ճանապարհս ճշմարտութեան. որովք եւ Քրիստոս բազում լեզուաւք փառաւորեցի նոքաւք: 25 Որք սինք եկեղեցւոյ լինիցին, եւ մատակարարք բանին կենաց, եւ հիմունք հաւատոյ, պաշտանեայք Քրիստոսի եւ արբանեակք Հոգւոյն Սրբոյ. զի ուստի հիմն իցէ շինուածոյն, եւ կատարումն անտի լինիցի: 26 Եւ բազում տունկք պտղաբերք եւ շայեկանք եւ աւգտակարք հոգեւոր դրախտին ի նոցա մշակութեան աջոյն տնգեսցին եւ ընկալցին արհնութիւն յԱստուծոյ:

27 Իսկ որք ոչն կամիցին տնկել նոքաւք, եւ ի նոյն հոգեւոր ցաւոյն զիտութեան ըմպել, խոտան լիցին՝ մերձեալք յանէծս. եւ վաղճան նոցա լիցի այրումն հրոյն: 28 Բայց բազում անգամ վասն Տեառն լինիցին նոքա ի հեռ եւ ի նախանձ յանարժանիցն. այլ կացցեն ի հաւատս անշարժ իբրեւ զվէմ, եւ յաղթեցէ նոցա համբերութիւն բազում: 29 Եւ յետ նոցա թագաւորեցէ ստութիւն, յապարասան յանձնասէր եւ յարժաթասէր ի մտախաբ յանպատասպարան յանպիտան ի սուտակասպաս եւ ի բանսարկու մարդկանէ. եւ ապա եթէ ոք գոցի՝ որ կարասցէ ունել զուխտ հաստատութեան հազիւ հազիւ:

30 Եւ զայս ամենայն լուեալ մանուկն Յուսիկ ի հրեշտակէն, մխիթարութեամբ մեծաւ գոհանայր զՏեառնէ Աստուծոյ, որ արժանի արար զնա այսպիսի յայտնութեան պատասխանուոյ. եւ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց գոհանայր եւեթ յամենայն ժամ անդադար:

(ԳԼՈՒԽ Զ.)

1 Յաղագս վարուց սրբոյն Գրիգորիսի:

2 Այլ վասն Գրիգորիսի եպիսկոպոսի որդւոյ Վրթանայ, եղբար Յուսկանն, որ կաթողիկոս էր կողմանցն Վրաց եւ Աղուանից, իբրեւ եկաց սա յիւրում պաշտամանն, մինչ դեռ մանուկ իսկ էր, շինեաց նորոգեաց զամենայն եկեղեցիսն կողմանցն այնոցիկ, եւ ձգեցաւ ի կողմանց Ատրպատականի: 3 Քարոզ ճշմարտութեան հաւատոցն Քրիստոսի լինէր նա, եւ առաջի իսկ ամենեցուն էր սքանչելի եւ զարմանալի. իստագոյն եւ դժուարագոյն անհամարք ծանրաբեռն վարուցն կրթութիւնք իստամբերութեանն, պահաւք եւ սրբութեամբ, տքնական հսկութեամբն, անձանձրոյթ աղաւթիցն ջերմութիւն առ Աստուած կանխելոյ վասն ամենայն մարդոյ: 4 Զաւետարանական ընթացսն եւ

զվերակացութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ շնորհաւք Աստուծոյ առանց պակասութեան տանէր: 5 Առաւել եւս փութայր, գուն եղեալ յորդորելով զամենեսեան առ ի բարեացն քաջալերութիւն, զցայգ եւ զցերեկ պահաւք եւ աղաւթիւք եւ ուժգին խնդրուածովք եւ բարձրակալ կատարման հաւատովք՝ մերձաւորաց եւ հեռաւորաց զհոգեւոր գեռանդն ածէր: 6 Իբրեւ զպատերազմասէր նահատակ՝ միշտ զանձն ի կրթութեան եւ ի պատրաստութեան ունէր ամենայն փորձութեանց եւ վշտաց, առ ի տալ պատասխանի համարձակութեամբ, մարտնչել վասն ճշմարտութեան հաւատոցն որ վասն Քրիստոսի:

7 Եւ իբրեւ ուղղեաց եւ նորոգեաց զամենայն եկեղեցիս կողմանցն այնոցիկ, անց նա զԿուր գետով յիշխանութիւն խուժադուժ աշխարհին թագաւորին մեծի, եւ եհաս նա մինչեւ ի ճամբար բանակին Արշակունոց արքային Մազքթաց, որոյ անուն իւր Սանէսան կոչէր: 8 Քանզի նոցա եւ Հայոց թագաւորաց մի ազգաւորութիւն էր տոհմին բնութեան: 9 Եւ երթեալ յանդիման լինէր թագաւորին Մազքթաց, իշխանին բազմութեան զաւրացն Հոնաց: 10 Եւ եկաց առաջի նոցա, սկսաւ քարոզել եւ աւետարանել նոցա զՔրիստոս, ասել նոցա զի ծանիցեն զԱստուած: 11 Լուան եւ ընկալան զառաջինն եւ հնազանդեցան: 12 Ապա սկսան քննել զաւրէնս Քրիստոսի, եւ ուսան ի նմանէ զի ատելի է Աստուծոյ արարածութիւն եւ յափշտակութիւն, սպանութիւն, ազահութիւն, զայլազրկութիւն, ցանգութիւն այլոց ստացուածոց: 13 Ապա այսպիսի իմն իրք ընդ ոտս անգանէին խափանել զնոսա ի հաւատոց անտի. քանզի աւտար դից ինչ կամ այլ պաշտան արարածոց ոչ գտանէր առ նոսա, կամ այլ իրք ինչ պոռնկութեան կամ յոռութեան: 14 Իսկ իբրեւ լուան, զայրացան ընդ բանս նորա եւ ասեն. Ջի ոչ յափշտակեացուք, զի ոչ աւարեացուք, զի ոչ առցուք զայլոց, եւ ի՞նչ կեցցուք այսչափ անչափ զաւրաց բազմութիւնք: 15 Եւ թեպէտ բիրաւոր բանիւք բարեաւք կամեր հաճել զմիտս նոցա, ոչ ինչ կամէին ունգնդիր լինել այլ ասէին ցմիմեանս. Եկեալ այսպիսի բանիւք կամի ի քաջութենէ որսոյն կենաց մերոց խափանել զմեզ. իսկ եթէ սմա լուիցուք, եւ դարձցուք յաւրէնս քրիստոնէութեան, ի՞նչ կեցցուք, զի ոչ յաւար հեծցուք ըստ բնութեան արինաց սովորութեան մերոյ: 16 Այլ, ասեն, այս խորհուրդ թագաւորին Հայոց է. զսա յղեալ առ մեզ, զի այսու ուսմամբ խափանեցէ զմեր արշաւանս ասպատակութեան հինի յաշխարհէն իւրմէ. այլ եկայք զսա պակասեցուք ի միջոյ, եւ մեք ի Հայս արշաւեցուք, եւ աւարաւ զմեր աշխարհս լցցուք:

17 Ապա շրջեցաւ թագաւորն, եւ լուաւ բանից զաւրաց իւրոց. եւ կալան ձի մի ամեհի, կապեցին կախեցին զմանուկն Գրիգորիս զագոյ ձիոյն, եւ արձակեցին ընդ ծովեզրն դաշտին հիւսիսական ծովուն մեծի, արտաքոյ իւրեանց բանակին ի դաշտին Վատնայ. եւ այսպէս սպանին զառաքինի քարոզն Քրիստոսի զմանուկն Գրիգորիս: 18 Եւ ապա բարձին զնա որք ընդ նմայն երթեալ էին ի գաւառէն Հաբանդայ, եւ բերին ի գաւառն իւրեանց ի կողմանց Ադուանից ի սահմանս Հայոց ի Հաբանդ, ի գեղն՝ որ անուանեալ կոչի Ամարաս: 19 Եւ եղին զնա առ եկեղեցւոյն, զոր շինեալ էր առաջնոյ մեծին Գրիգորի, հաւուն Գրիգորիսի՝ քահանայապետին մեծի աշխարհին Հայաստան երկրին: 20 Եւ ամ յամէ աշխարհաժողով ժողովուրդք ի մի վայր ժողովեալք կողմանցն այնոցիկ, զտրա զոր տանեն զիշատակ քաջութեանն՝ եւ ցնձան: